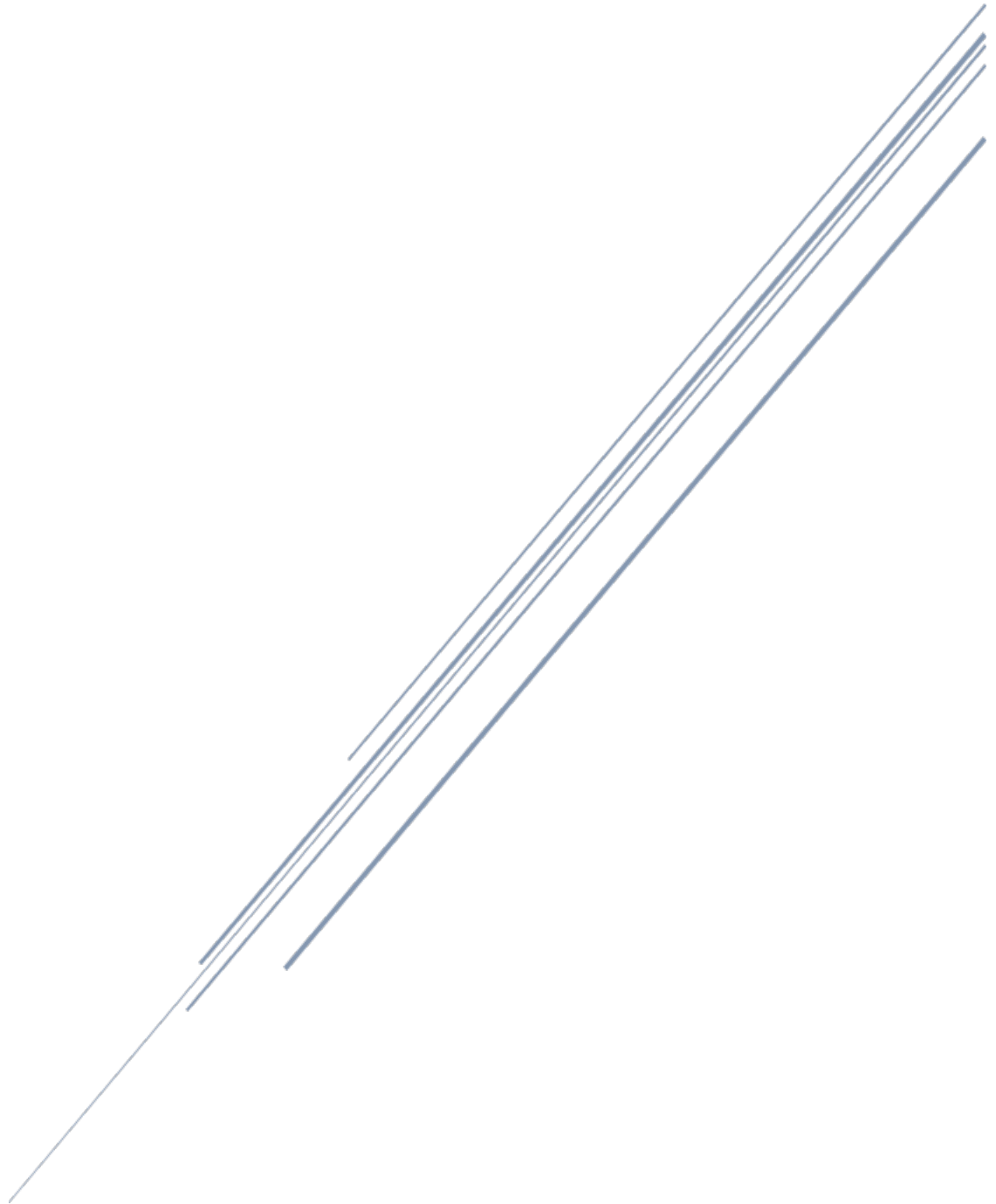

BIBLIOGRAFIE JACOB ISRAËL DE HAAN

Primaire en secundaire literatuur

I INLEIDING	vii
I.1 VERANTWOORDING	vii
I.1.1 Inhoud	vii
I.1.2 Historie	viii
I.1.3 Bronnen	xii
I.1.4 Wat in de bibliografie	xiii
I.1.5 Indeling	xv
I.1.6 Verdere bijzonderheden	xvii
I.2 STATISTISCHE GEGEVENS	xviii
I.2.1 Inleiding	xviii
I.2.2 Telling	xix
I.2.2.1 Teleenheid	xix
I.2.2.1 Wat buiten de grafieken valt	xix
I.2.3 Grafieken	xx
I.2.3.1 De primaire literatuur (= De Haan)	xx
I.2.3.1.1 Inhoud	xx
I.2.3.1.1 Eerste uitgaven	xx
I.2.3.1.2.1 Gebieden van werkzaamheid	xx
I.2.3.1.2.1 Letterkunde	xxi
I.2.3.1.1 Heruitgaven	xxiii
I.2.3.1.3.1 Letterkundig	xxiii
I.2.3.1.4 Vertalingen	xxiv
I.2.3.1.3.2 Juridisch	xxv
I.2.3.2 De secundaire literatuur	xxvi
I.2.3.2.1 Inhoud	xxvi
I.2.3.2.1 Categorieën	xxvii
I.2.3.2.1 Tijds patroon	xxvii
I.2.3.2.1 De moord op De Haan	xxviii
I.2.3.2.1 Juridisch	xxx
I.2.3.2.1 Top van auteurs	xxxii
I. BIJLAGE – BRONNEN	xxxiii

II BIBLIOGRAFIE.....	1
II.1 PRIMAIRE LITERATUUR	1
II.1.1 Letterkundig	1
II.1.1.1 Poëzie	1
II.1.1.1.1 Eerste uitgaven.....	1
II.1.1.1.1.1 Bundels.....	1
II.1.1.1.1.2 Verspreide gedichten	2
II.1.1.1.2 Heruitgaven.....	6
II.1.1.1.2.1 Verzamelingen	6
II.1.1.1.2.1.1 Kwatrijnen	6
II.1.1.1.2.1.1 Diversen	6
II.1.1.1.2.2 Verspreide gedichten.....	7
II.1.1.1.2.2.1 Afzonderlijk gepubliceerd	7
II.1.1.1.2.2.1.1 Gedrukt	7
II.1.1.1.2.2.1.2 Internet	9
II.1.1.1.2.2.1.3 In bloemlezingen e.d.....	11
II.1.1.1.2.2.2.1 Nederlands	11
II.1.1.1.2.2.2.1.1 Gedrukt	11
II.1.1.1.2.2.2.1.2 Op CD	12
II.1.1.1.2.2.2.1.3 Internet	13
II.1.1.1.2.2.2.1 Vertalingen.....	13
II.1.1.2 Proza	15
II.1.1.2.1 Eerste uitgaven.....	15
II.1.1.2.1.1 Boeken.....	15
II.1.1.2.1.1.1 Romans.....	15
II.1.1.2.1.1.2 Overig.....	17
II.1.1.2.1.2 Klein proza.....	17
II.1.1.2.1.2.1 varia.....	17
II.1.1.2.1.2.2 controversie P.L. Tak.....	22
II.1.1.2.1.2.3 In Russische gevangenschappen	26
II.1.1.2.1.2.4 Feuilletons	30
II.1.1.2.1.2.5 Overig	31
II.1.1.2.2 Heruitgaven.....	39
II.1.1.2.2.1 Boeken.....	39

II.1.1.2.2.1.1 Oorspronkelijke teksten	39
II.1.1.2.2.1.1.1 Pijpelijntjes	39
II.1.1.2.2.1.1.1.1 Nederlands	39
II.1.1.2.2.1.1.1.2 Vertalingen	41
II.1.1.2.2.1.1.2 Overige boeken	42
II.1.1.2.2.1.2 Bewerkingen	45
II.1.1.2.2.1.2.1 Film, toneel, hoorspel, voordracht	45
II.1.1.2.2.1.2.1 Bladmuziek	47
II.1.1.2.2.2 Klein proza	49
II.1.1.2.2.2.1 Feuilletons	49
II.1.1.2.2.2.1.1 Nederlands	49
II.1.1.2.2.2.1.1.1 Verzamelingen	49
II.1.1.2.2.2.1.2 Enkelvoudige publicaties	50
II.1.1.2.2.2.1.2 Vertalingen	50
II.1.1.2.2.2.2 Overig klein proza	51
II.1.1.2.2.2.2.1 De Grote Nederlandse Letterproef	51
II.1.1.2.2.2.2.2 Diversen	56
II.1.1.2.2.2.3 Citaten	57
II.1.2 POLITIEK IN MANDAATGEBIED PALESTINA	59
II.1.2.1 Vóór vertrek naar Palestina	59
II.1.2.2 Na vertrek naar Palestina	59
II.1.3 JURIDISCH	60
II.1.3.1 Algemeen	60
II.1.3.2 Significa	63
II.1.3.2.1 Monografieën	63
II.1.3.2.1.1 Nederlands	63
II.1.3.2.1.2 Vertalingen	63
II.1.3.2.2 Artikelen	64
II.1.3.3 Statistiek	67
II.2 SECUNDAIRE LITERATUUR	68
II.2.1 LETTERKUNDIG	68
II.2.1.1 Inleidingen e.d. bij herdrukken van boeken	68
II.2.1.2 Artikelen	69

II.2.1.2.1 Tot en met 1924.....	69
II.2.1.2.2 Na 1924	76
II.2.1.3 Werken gebaseerd op De Haan.....	113
II.2.1.3.1 Eerste uitgaven.....	113
II.2.1.3.1.1 Arnold Zweig	113
II.2.1.3.1.2 Anderen.....	114
II.2.2.1.2 Heruitgaven.....	115
II.2.2.1.3 Vertalingen.....	115
II.2.2.1.4 Vermeldingen.....	117
II.2.1.4 Overig.....	118
II.2.1.4.1 Tot en met 1924.....	118
II.2.1.4.2 Na 1924	118
II.2.1.5 Onderwerp onbekend	121
II.2.1.6 Jacob Israël de Haan Lezingen, Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam.....	121
II.2.1.7 Internet	122
II.2.1.7.1 Tekst	122
II.2.1.7.1.1 Lemma “Jacob Israël de Haan”	122
II.2.1.7.1.2 Overig.....	123
II.2.1.7.2 Video’s.....	125
II.2.1.7.3 Radio	126
II.2.2 POLITIEK IN MANDAATGEBIED PALESTINA.....	128
II.2.2.1 Algemeen.....	128
II.2.2.1.1 Tot en met 1924.....	128
II.2.2.1.2 Na 1924	133
II.2.2.2 Moord op De Haan	144
II.2.2.2.1 Tot en met 1924.....	144
II.2.2.2.1.1 Boeken.....	144
II.2.2.2.1.2 Artikelen.....	145
II.2.2.2.1.2.1 Nederland.....	145
II.2.2.2.1.2.2 Buitenland	154
II.2.2.2.2 Na 1924	162
II.2.2.2.2.1 Algemeen	162
II.2.2.2.2.1.1 Nederland.....	162
II.2.2.2.2.1.2 Buitenland	166

2.2.2.2.2 Herdenkingen sterfdag.....	177
II.2.3 HOMOSEKSUALITEIT	180
II.2.4 JURIDISCH	189
II.2.4.1 Algemeen	189
II.2.4.1.1 Tot en met 1924.....	189
II.2.4.1.2 Na 1924	189
II.2.4.2 Significa	190
II.2.4.2.1 Tot en met 1924.....	190
II.2.4.2.2 Na 1924	191

I INLEIDING

I.1 VERANTWOORDING

I.1.1 Inhoud

In deze verantwoording wordt allereerst kort stilgestaan bij de wordingsgeschiedenis van de bibliografie ([I.1.2](#))

Daarna worden - in [I.1.3](#) – de globale categorieën van bronnen vermeld waarvan gebruik is gemaakt (een gedetailleerd overzicht van de bronnen is opgenomen in een bijlage).

Vervolgens - in [I.1.4](#) - wordt de begrenzing van de bibliografie beschreven: welke categorieën van publicaties maken deel uit van de bibliografie, welke doen dat niet.

Aansluitend – [I.1.5](#) - worden de overwegingen weergegeven voor de rubrieksindeling in de bibliografie.

Tenslotte worden nog enige verdere bijzonderheden vermeld van de werkwijze die is gevolgd bij de opstelling van de bibliografie ([I.1.6](#)).

I.1.2 Historie

Midden jaren tachtig, in Jeruzalem, liep ik, samen met mijn vrouw, binnen bij boekhandel Ludwig Mayer. Bij deze oudste boekhandel van Jeruzalem – "It's dusty, it's cramped, it's old-fashioned – but it's a book-browser's paradise."¹ - komt men als men door de rehov Jaffo (*Jaffastraat*) - hoofdstraat van Jeruzalem- richting Oude Stad loopt.

Ik was al verscheidene jaren bezig werk te verzamelen van en over Jacob Israël de Haan en kwam op het idee in de winkel te informeren of de laatste tijd over deze nog iets nieuws verschenen was.

Binnen stond een vriendelijke, jonge verkoopster ons te woord. Op mijn vraag of er nog iets nieuws was m.b.t. De Haan wist zij geen antwoord. Ze wilde wél even de eigenaar roepen. Die wist hier mogelijk meer van. Na enkele ogenblikken kwam hij de trap af.

Toen ik hem mijn vraag stelde reageerde hij verrast. Al in geen jaren had iemand naar De Haan gevraagd. "Vanwaar uw interesse?" Hijzelf bleek een bijzondere belangstelling te hebben voor De Haan door de verhalen van zijn vader. Deze, namelijk, was goed bevriend geweest met dokter Mosjee Wallach, grondvester en bijna een halve eeuw directeur van het Sjaäree Tsèdek-ziekenhuis, gelegen aan de Jaffastraat.

Dokter Wallach, was, zoals Jan Fontijn dit omschreef, "de grote vriend van De Haan."² Niet dat alleen, hij was ook een van de drie artsen geweest die nog probeerde De Haan's leven te redden toen deze, in 1924, in Jeruzalem, door een aantal kogels was getroffen.³ Enkele momenten was ik sprakeloos. Nog nooit had ik mij zó dicht bij de gebeurtenissen uit die tijd gevoeld.

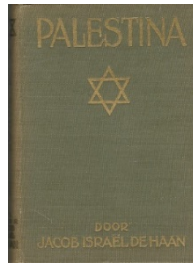
Mijn belangstelling voor De Haan was niet uit de lucht komen vallen. In 1955 was ik, voor mijn studie, een aantal maanden in Jeruzalem. Iedere dag liep ik daar door de *rehov Jaffo*, van en naar mijn stageplek. Na afloop van mijn stage kon ik die straat wel dromen.

Het was vele jaren later toen in een antiquariaat in Amsterdam - het "Jeruzalem van het Westen" - een boek met de titel "Palestina" mijn aandacht trok.

¹ www.ludwigmayer.com/site/en/01.php, *Corporate profile*.

² Vgl. Jan Fontijn, *Onrust*, blz. 563.

³ Zie Jaap Meijer, *De zoon van een gazzen*, blz. 392. Jan Fontijn: "Als een van de eersten werd dokter Wallach erbij geroepen.", *Onrust*, blz. 547.

In het boek: korte verhalen over belevenissen van De Haan in toenmalig Palestina. De Haan's beschrijvingen troffen mij sterk. Het beeld van Jeruzalem dat ik in mijn geheugen had – het meest van al van de *rechov Jaffo* – had nog veel weg van het Palestina zoals De Haan dat had geschetst.

Ik voelde me geïntrigeerd door de mij tot dan toe onbekende auteur. Ik wilde meer van hem en van zijn werk aan de weet komen. Dat leidde tot een zoektocht naar ook verdere publicaties van zijn hand.

Ik had al een aardige verzameling van publicaties van resp. over De Haan toen in het *Nieuw Israëlietisch Weekblad* (NIW) een "Bibliografie J.I. de Haan" verscheen.⁴ Hierin stonden een kleine vijftig titels. De bibliografie, zo stond erbij, pretendeerde niet volledig te zijn; ik zag dat inderdaad sommige items uit mijn verzameling daar niet in voorkwamen.

Mijn eerste gedachte was, dat ik misschien de bibliografie kon aanvullen. Daarna bedacht ik, dat ik wel eerst mocht nagaan of er niet al andere De Haan-bibliografieën waren, uitgebreider dan die in het NIW.

Ik vond een drietal daarvan: de *Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap* (BNTL), het *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland* (BWSA) en, *last but not least*, de *Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren* (DBNL).

Het bleek me dat ook in deze bibliografieën lang niet alle titels voorkwamen die ik gevonden had. Daarom leek het me per saldo nuttig een eigen bibliografie te gaan opstellen. Zonder het idee te hebben hoeveel tijd dat wel met zich mee zou gaan brengen.

Enmaal bezig kwam ik steeds meer literatuur op het spoor. Publicatie van een bibliografie op papier leek me steeds minder zinvol, Het zou toch veel gemakkelijker zijn als men die op internet zou kunnen raadplegen? De vraag was nu: op de website van welke instantie zou de bibliografie op zijn plaats zijn?

⁴ *NIW* (133) 44, 31 juli 1998 - 8 aw 5758, blz. VIII. Bibliografie opgesteld door Francine Püttmann.

Ik wist, dat de Bibliotheca Rosenthaliana, onderdeel van de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam, beheerder was van het archief van Jacob Israël de Haan. Lag het niet het meest voor de hand dat mijn bibliografie op de website van de Rosenthaliana zou komen? Tot mijn grote genoegen vond ook de leiding van de bibliotheek – op dat moment gevormd door conservator prof. dr Emile Schrijver en adjunct-conservator mw. drs Rachel Boertjens – dat een goed plan.

Na verloop van tijd stuurde ik Rosenthaliana en Stichting Jacob Israël de Haan een versie van mijn bibliografie waar ik weliswaar vergevorderd, maar toch nog niet helemaal mee klaar was.

Intussen had ik gehoord dat Jan Fontijn bezig was een *biografie* van De Haan te schrijven en ook dat hem mijn bibliografie ter beschikking was gesteld. Ik vond het heel mooi dat deze bibliografie al zo gauw praktisch nut zou kunnen gaan krijgen.

Nadat al vrij gauw hierna - in 2015 - "Onrust", Fontijn's biografie van De Haan, was verschenen vroeg ik mij af of mijn bibliografie nog voldoende toegevoegde waarde zou hebben – en dus of ik er niet beter aan zou doen daarmee te stoppen. Ik besloot ermee door te gaan – en wel om de volgende redenen.

Ten eerste: aan de versie van de bibliografie waarover Fontijn beschikte had ik in de tussentijd nog het nodige toegevoegd.

Ten tweede: niet alles uit mijn bibliografie was voor Fontijn van belang, maar dat deel kon daarom nog wel interessant zijn voor andere De Haan-belangstellenden.

Tenslotte: het opzoeken van literatuur in een bibliografie is veel eenvoudiger dan dit te moeten doen in een boek. Dáárin, immers, staat de geraadpleegde literatuur door de hele tekst heen verspreid. Verder is het aanzienlijk gemakkelijker zoeken – *online* – in een gedigitaliseerde tekst.

Bij het opstellen van deze bibliografie heb ik steun ondervonden van anderen. Het bestuur van de Stichting Jacob Israël de Haan toonde interesse in de totstandkoming van de bibliografie, onder meer door mij gelegenheid te bieden daarover wat te vertellen bij een van de jaarlijkse De Haan-lezingen - dank daarvoor. Veel dank gaat hiernaast uit naar oud-conservator van de Bibliotheca Rosenthaliana prof. dr Emile Schrijver en naar mw. drs Rachel Boertjens, nú conservator. Zij immers waren het die publicatie op de website van de Rosenthaliana mogelijk maakten. Mw. Boertjens komt ook dank toe voor haar medewerking én geduld tijdens de voorbereiding van de bibliografie, waar ik uiteindelijk vele jaren mee bezig ben geweest. Dank eveneens aan mw. Rachel Cilia Werdmölder, MA, junior-conservator bij de Rosenthaliana. Zij maakte, aan het slot van alle werkzaamheden, het document - om het zo te zeggen - "persklaar".

Mevr. dr L.A.M. Giebels ben ik ten zeerste erkentelijk voor haar deskundig commentaar op een eerdere versie van de bibliografie. Dit niet minder voor haar belangstelling voor de bibliografie in de jaren daarna en voor haar waarderende woorden in enkele van haar artikelen toen deze (nagenoeg) gereed was. Het spreekt wel vanzelf dat alle resterende tekortkomingen in de bibliografie voor mijn rekening blijven.

Mijn lieve echtgenote, tenslotte, dank ik voor haar luisterend oor, de vele malen wanneer ik haar deelgenoot maakte van wat ik op mijn bibliografische speurtocht had gevonden.

I.1.3 Bronnen

De bronnen waarvan gebruik werd gemaakt vallen uiteen in:

- afzonderlijke publicaties door en over De Haan, al dan niet te vinden “on line”;
- “gegevensverzamelingen”: bibliografische databestanden - (online) literatuurcatalogi - en (online) verzamelingen van volledige teksten van geschriften (bijv. DBNL: boeken en tijdschriften; Delpher: kranten).

Meer gedetailleerde informatie hierover is te vinden in Bijlage 1 (*Ob/z. xxvi*).

I.1.4 Wat in de bibliografie ...

is opgenomen...

De bibliografie bevat de publicaties van Jacob Israël de Haan – *primaire literatuur* – op de diverse terreinen waarmee hij zich heeft beziggehouden. Daarnaast zijn opgenomen publicaties door anderen dan De Haan die – geheel of gedeeltelijk – betrekking hebben op diens persoon en werk (*secundaire literatuur*).⁵

Soms werden publicaties gevonden die niet in de eigenlijke zin gerekend kunnen worden tot de secundaire literatuur, maar die wél op de een of andere manier refereren aan De Haan. Om reden dat - per definitie - dergelijke publicaties niet kunnen worden gezien als secundaire literatuur zouden zij, strikt genomen, niet in deze bibliografie thuishoren. Omdat toch ook zij een zeker licht kunnen doen schijnen op De Haan zijn niettemin ook verscheidene van dit soort publicaties in de bibliografie opgenomen.

...en wat niet

Primaire literatuur

Naar bekend is een deel van De Haan's publicaties die eerst verschenen waren als "losse" bijdrage in een tijdschrift op een later moment, maar wél nog tijdens zijn leven, gebundeld en uitgegeven als boek.

Het spreekt vanzelf dat de beide vormen van publicatie – als "losse" bijdrage en als boek – een plaats toekomt in de bibliografie. Indien enigszins mogelijk is hiernaar ook gehandeld. In verband met het benodigde tijdsbeslag is er echter een – vrij beperkt - aantal uitzonderingen op deze regel. D.w.z. dat in sommige gevallen wél de bundelingen, maar niet ook de afzonderlijk onderdelen daarvan in de bibliografie zijn opgenomen.

Secundaire literatuur

- Een aanzienlijke lacune in de bibliografie is gelegen in de omstandigheid dat daarin maar relatief weinig Hebreeuwstalige vermeldingen voorkomen. Dit komt doordat dat de opsteller van de bibliografie maar in beperkte mate beschikt over kennis van het Hebreeuws. Voor kranten komt hier nog bij dat, ook al was die kennis er wél, het raadplegen van kranten veel extra tijd zou

⁵ "In de neerlandistiek is het de gewoonte om onderscheid te maken tussen primaire literatuur en secundaire literatuur. Onder primaire literatuur wordt het scheppend werk verstaan, dat het object van onderzoek van de neerlandicus is. Alles wat over de primaire literatuur geschreven wordt, is secundaire literatuur. Daaronder vallen dan monografieën, tijdschriftartikelen e.d.", http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_01768.php. Literatuuronderzoek algemeen: "Primaire bronnen vormen ... het object van onderzoek, terwijl secundaire bronnen informatie verschaffen over die primaire bronnen.", www.rug.nl/language-centre/communication-training/academic/hacv/handboek/schriftelijk/student/bronnen-literatuur/onderzoek.

vergen. Wanneer, in de bibliografie, kranten worden vermeld, dan gaat het hier ook uitsluitend om ontleningen aan andere bronnen.

- Geschriften als scripties of “Master theses” zijn niet opgenomen. Dit omdat de opstellers ervan hun studie nog niet hebben voltooid en om die reden niet kan worden verwacht dat hun publicaties steeds zullen voldoen aan de eisen die gelden voor gevorderde onderzoekers.
- Er zijn vele publicaties - honderden - waarin De Haan ter sprake komt, maar dan in niet meer dan een paar regels. Alleen in de - weinige - gevallen waarin het waarschijnlijk is te achten dat wat er staat niet ook al bekend is uit andere bronnen is de desbetreffende publicatie in de bibliografie opgenomen.
- Voor een groot aantal publicaties – vele honderden – was er wel enige aanwijzing dat het daarin (ook) over De Haan zou gaan, maar was alleen aan de hand van de titel van de publicatie uitsluitend hierover niet mogelijk. Dit uit te zoeken ging te veel tijd kosten. Misschien hebben anderen daarvoor wél gelegenheid.
- Voor een deel van de publicaties – begrijpelijkerwijs vooral bij oudere literatuur - konden niet de volledige bibliografische gegevens worden achterhaald. Ook hier is er nog werk voor anderen.
- Tot slot – en naast het voorgaande: de bibliografie maakt geen aanspraak op volledigheid. Dat zou ook niet kunnen: men weet nu eenmaal niet wat men niet weet.

Wat wél kan worden gezegd is, dat de volledigheid van het gedeelte "primaire literatuur" - aanzienlijk -groter zal zijn dan die van de secundaire literatuur. Dit omdat die laatste in vergelijking met de primaire literatuur over een veel groter aantal plaatsen in de literatuur is verspreid - en daarmee ook moeilijker te traceren valt.

Gezien het voorgaande: wie ziet er wat in om op zoek te gaan naar verdere De Haan-literatuur? In het bijzonder zou het van belang zijn meer aan de weet te komen over de Hebreeuwstalige publicaties.

Ongeacht de taal zou overigens voor verder zoeken *Google Scholar*

[https://scholar.google.nl/scholar?as_vis=1&q=Jacob+Isra%C3%ABl+de+Haan&hl=nl&as_sdt=1,5&as_ylo=2018] een nuttig hulpmiddel zijn.

I.1.5 Indeling

- De bibliografie bevat ca. 2200 titels. Een indeling van dit omvangrijke materiaal in afzonderlijke rubrieken kan, naar te verwachten valt, degenen die de bibliografie raadplegen behulpzaam zijn.

Van het begin van de opstelling van de bibliografie af aan werd gewerkt met een viertal hoofdcategorieën. Dit zijn de categorieën “Letterkundig”, “Politiek in mandaatgebied Palestina”, “Juridisch” en “Homoseksualiteit”. De keuze voor deze vier categorieën is gebaseerd op de terreinen van publicistische werkzaamheid van De Haan. Bij deze indeling zijn enkele opmerkingen op hun plaats.

Eerste en belangrijkste is wel wat dr L. Giebels aantekende bij een eerdere versie van de bibliografie. Zij schreef: “categorieën moeten gelijkwaardig zijn. Als men kiest voor een inhoudelijke indeling dan moeten alle categorieën ook inhoudelijk zijn. Als men kiest voor onderverdeling in genres idem dito.”

Concreet komt dit erop neer, dat de categorie “Letterkundig” – “genre” - bij de drie andere categorieën – “inhoudelijk” - uit de toon valt.

Dr Giebels moet volledig gelijk worden gegeven. De vraag is waarom dan toch niet dit nagevolgd in de bibliografie. Dat dit zo is, is een teken ervan dat de bibliografie niet in alle opzichten als een “eindproduct” kan worden beschouwd. De gelegenheid heeft eenvoudigweg ontbroken om de door Dr Giebels aangegeven lijn volledig te volgen. Dit overigens niet alleen bij de indeling in hoofdcategorieën, maar ook op aan aantal andere plaatsen in de bibliografie (voor de volledige rubrieksindeling mag worden verwezen naar de *Inhoud* (blz. i e.v. bovenstaand).

- Men zal zien dat “Homoseksualiteit” wél als zelfstandige categorie voorkomt onder secundaire maar niet onder primaire literatuur (in 2. resp. 1.). Dat is omdat weliswaar in het letterkundige werk van De Haan homoseksualiteit een belangrijke plaats inneemt, maar dat De Haan niet over het onderwerp "homoseksualiteit" als zodanig heeft geschreven. Binnen de rubriek “Letterkundig” (1.1) zou wel, bij verdere bewerking van de bibliografie, een aparte plaats kunnen worden ingeruimd voor publicaties als “Pijpelijntjes”, maar dit neemt niet weg dat, wanneer De Haan gebeurtenissen beschrift waarin homoseksualiteit een rol speelt dit toch, en dan per definitie, van andere orde is dan wanneer anderen schrijven over het thema “De Haan en homoseksualiteit”.
- Het onderwerp van een publicatie valt meer dan eens onder meer dan één rubriek. Zo zou men best een deel van de Feuilletons – om er maar enkele te noemen: Nr 6, *Joodsche en Zionistische problemen* en Nr 243, *De Arabische quaestie* – die nu geplaatst zijn onder “Letterkundig” (1.1), kunnen opnemen onder “Politiek in mandaatgebied Palestina” (1.2).

Bij een lineaire opstelling als deze bibliografie valt niet aan het “rubriekoverschrijdend” zijn van publicaties te ontkomen. De keuze voor één van de mogelijke rubrieken draagt dan onvermijdelijkerwijs een min of meer arbitrair karakter. Dit probleem zou alleen kunnen worden opgelost door gebruik te maken van een digitaal databestand, waarin voor het onderwerp van een publicatie meer dan één ingang kan worden opgenomen (dit uiteraard ook, zondig, voor

andere karakteristieken van een publicatie).

- Diverse kranteartikelen gaan over een onderwerp waar ook De Haan zich mee bezig heeft gehouden, maar zonder dat zij een rechtstreekse reactie vormen op een publicatie van deze. Zo bij de onderwerpen “Controverse P.L. Tak” (1.1.2.1.2.2) en “In Russische gevangenissen” (1.1.2.1.2.3).

Ter wille van de overzichtelijkheid zijn de bedoelde artikelen geplaatst bij de publicaties van De Haan over hetzelfde onderwerp. Zij staan dus onder “primaire literatuur”. Om misverstand te voorkomen: voor doeleinden van telling van aantallen publicaties - in *O* ("Categorieën") resp. *O* ("Tijdspatroon") hierna - zijn die kranteartikelen wél in aanmerking genomen als deel uitmakend van de secundaire literatuur.

I.1.6 Verdere bijzonderheden

Naast het voorafgaande is nog een verantwoording op zijn plaats van enkele verdere bijzonderheden van de gevolgde werkwijze. Het betreft hier: aanvullingen van titelbeschrijvingen, citeringen, annotaties, links met internet en de wijze van vermelding van paginanummers.

- *Aanvullingen*: de geraadpleegde bronnen bevatten lang niet voor iedere publicatie de volledige bibliografische gegevens. Zo bij voorbeeld veelvuldig in de – uitvoerige en daardoor zeer nuttige - bibliografie door Müller en Kramer (1929-1930).

Ontbrekende gegevens zijn steeds naar de mate van het mogelijke aangevuld. In bepaalde gevallen konden die gegevens niet worden gevonden dan wel zou verder zoeken relatief veel extra tijdsbeslag met zich meebrengen.

- *Citeringen*: met hetzelfde doel als zojuist vermeld onder “Verwijzingen” zijn ook, in een reeks gevallen - in voetnoot – stukjes uit de tekst van een publicatie geciteerd. Men zal hierbij kunnen vaststellen, dat de lengte van de citeringen nogal varieert. Dat komt om te beginnen doordat (nog) lang niet alle publicaties voorkomen op internet. Voor “citeringen” zou dan een tijdrovend zoeken in gedrukte teksten in verschillende bibliotheken vereist zijn. Meer tijd daaraan besteden dan al werd gedaan behoorde ook hier niet tot de mogelijkheden.

Van sommige publicaties valt aan te nemen, dit in de tweede plaats, dat (een deel van) hun inhoud niet of weinig bekend is bij het merendeel van De Haan-geïnteresseerden. In zo een geval werd een uitvoeriger citaat op zijn plaats geacht. Dat hierbij telkens sprake is van een subjectieve keuze spreekt wel vanzelf.

- *Annotaties*: Meermalen werd aanleiding gevonden voor een annotatie bij een titel. Deze annotaties zijn - als “opmerking” - te vinden in de rechtermarge van de tekst. N.B.: ter onderscheiding van de beide werd voor verwijzingen en annotaties een verschillend lettertype gebruikt.

Links: voor publicaties die voorkomen op internet is, om het de gebruiker van de bibliografie mogelijk te maken iets meer te weten te komen over de inhoud van een publicatie dan kan worden opgemaakt uit de enkele titel daarvan, geregeld een link met de plaats van vermelding op internet weergegeven.

Vanwege het daarvoor benodigde tijdsbeslag kon lang niet voor alle in aanmerking komende publicaties zo te werk worden gegaan.

- *Paginanummers*: als een publicatie uit de secundaire literatuur maar voor een deel betrekking heeft op De Haan, zijn alleen de nummers vermeld van de bladzijden waarop deze voorkomt, d.w.z. niet van begin- en eindpagina. Als niet de eerstgenoemde paginanummers konden worden gevonden zijn wél eerste en laatste pagina vermeld.

I.2 STATISTISCHE GEGEVENS

I.2.1 Inleiding

Deze paragraaf beoogt, aan de hand van grafische voorstellingen, een aantal statistische “highlights” van de De Haan-literatuur te laten zien. Gehoopt wordt dat hiermee enige bijdrage kan worden geleverd aan het inzicht in persoon en werken van Jacob Israël de Haan.

De keuze van de “highlights” is, zo zal duidelijk zijn, een subjectieve. Ook een andere selectie is uiteraard mogelijk.

Voor de goede orde dient er verder op te worden gewezen, dat – met een enkele uitzondering -alleen statistische uitkomsten als zodanig worden weergegeven. Het is geen doel van deze Inleiding ook een verklaring te geven voor die uitkomsten. Zo zou, om een sprekend voorbeeld te noemen, voor de tijdspatronen van een aantal groepen van publicaties (*grafieken 2.2, 3.2, 4.2 en 4.5*) aanzienlijk meer onderzoek nodig zijn dan hier mogelijk is.

Wat men in de grafieken hierná zal tegenkomen betreft:

- a) diverse categorieën van publicaties door resp. over De Haan gezien als onderdeel van een groter geheel;
- b) de spreiding over de tijd van een aantal categorieën van publicaties uit de primaire en uit de secundaire De Haan-literatuur.

Voor een correct begrip van de reikwijdte van de grafieken volgt hier eerst nog een precisering van de relatie tussen die grafieken en het basismateriaal uit de *Bijlage 3*.

I.2.2 Telling

I.2.2.1 Teleenheid

Alle grafische voorstellingen hierná zijn gebaseerd op aantallen publicaties. D.w.z. dat geen rekening is gehouden met de grootte van de publicaties – de aantallen bladzijden die zij tellen.

Uit de aard der zaak leidt deze werkwijze tot een onrealistisch beeld van de “productie”, zowel binnen de primaire als binnen de secundaire literatuur. Het gewicht van een enkel tijdschriftartikel en dat van een heel boek worden zo immers aan elkaar gelijkgesteld.

Geprobeerd is het beeld iets minder onrealistisch te maken door in de grafieken boeken en andere - kleinere - publicaties afzonderlijk te laten verschijnen.

I.2.2.1 Wat buiten de grafieken valt

- *Wat niet - apart - in de bibliografie staat en daarom buiten de grafieken valt*
Sommige boeken van De Haan bestaan uit de gebundelde uitgave van gedichten of artikelen die eerder afzonderlijk waren verschenen, als bijdrage in een tijdschrift. Het bleek dat het in bepaalde gevallen relatief veel tijd zou vergen de gegevens van de oorspronkelijke publicaties te achterhalen. Om die reden werd daarvan dan afgezien. De gebundelde uitgaven van gedichten en van artikelen maken daarom wél, de afzonderlijke bijdragen níet deel uit van de bibliografie.
- *Wat wél in de bibliografie staat maar toch buiten de grafieken valt*
Vervolgartikelen

Als een tekst in afzonderlijke onderdelen is gepubliceerd – “vervolgartikelen” - worden die onderdelen tezamen gerekend als een enkele publicatie.

“Indirecte” secundaire literatuur

Zoals vermeld voorgaand onder *1.1.3* zijn hier ook publicaties van derden opgenomen die niet in de eigenlijke zin gerekend kunnen worden tot de secundaire literatuur, maar die wél op de een of andere manier refereren aan De Haan. Deze publicaties zijn niet meegerekend bij de bepaling van de aantallen publicaties uit de secundaire literatuur. In de bibliografie kan men ze herkennen doordat zij inspringen in de tekst (zie bijv. onder *1.1.2.1.2.2, Controverse P.L. Tak, blz. 25*).

“Tertiaire” literatuur

Met “tertiaire” literatuur worden hier bedoeld publicaties die refereren aan secundaire literatuur. In de meeste gevallen zal het hierbij gaan om besprekingen. Ook deze publicaties zijn niet meegerekend bij de grafische voorstellingen hierná.

I.2.3 Grafieken

I.2.3.1 De primaire literatuur (= De Haan)

I.2.3.1.1 Inhoud

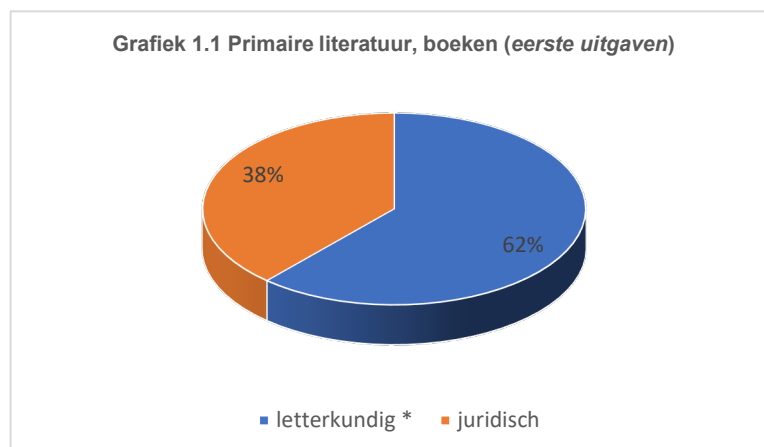
De grafische voorstellingen in deze paragraaf betreffen de volgende onderwerpen:

- eerste uitgaven (0)
 - ✓ gebieden van werkzaamheid – voor boeken en voor artikelen;
 - ✓ letterkunde, aandeel poëzie/ proza;
 - ✓ poëzie: tijdspatroom.
- heruitgaven (0)
 - ✓ letterkunde totaal: aandeel poëzie/proza, idem boeken/kleinere publicaties;
 - ✓ proza, boeken: aandeel Pijpelijntjes/overige boeken.
- vertalingen (00)
- juridische publicaties (0)

I.2.3.1.1 Eerste uitgaven

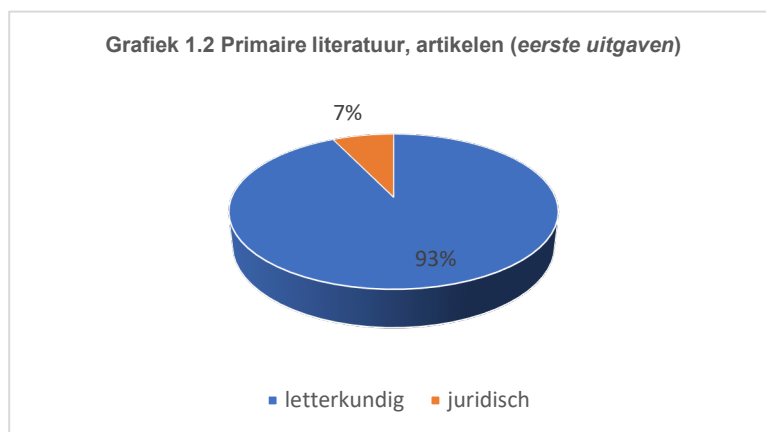
I.2.3.1.2.1 Gebieden van werkzaamheid

De twee grafieken hierná laten meer in detail - achtereenvolgens voor boeken (*Grafiek 1.1*) en voor artikelen (*Grafiek 1.2*) - het aandeel zien van De Haan's letterkundige en juridische publicaties in het totaal van deze twee.

Grafiek 1.1 laat zien dat een ruime meerderheid van de boeken van De Haan van letterkundige aard is geweest.

Men zou zich eventueel nog de vraag kunnen stellen wat het aandeel van letterkundige resp. juridische boeken is geweest gezien over de tijd. Omdat de absolute aantallen van de boeken van De Haan relatief klein zijn (acht tegenover vijf) is daarvan op deze plaats afgezien.

Uit *Grafiek 1.2* blijkt dat ook bij De Haan's artikelen het accent ligt bij het letterkundige deel daarvan. Dat hoeft niet zozeer te verbazen, maar wel valt op dat dit laatste in zeer veel grotere mate het geval is dan bij de boeken.

Nu zijn de absolute aantallen van de artikelen veel groter dan die van de boeken (zie nader *Bijlage 3*). Zonder een omrekeningsfactor van artikelen naar boeken – of omgekeerd – kan geen precieze uitspraak worden gedaan over het relatieve aandeel van letterkundige en juridische publicaties – boeken en andere vormen van publicaties bij elkaar – in het totaal van die twee gebieden. Als van De Haan het beeld bestaat dat hij bovenal letterkundige en pas een heel eind daarna jurist was, dan blijkt uit de beide bovenstaande grafieken in ieder geval niet, dat dit beeld onjuist is.

1.2.3.1.2.1 Letterkunde

- poëzie en proza, “kleine” publicaties⁶

⁶ Met “kleine” publicaties wordt hier bedoeld: “alle publicaties anders dan boeken”.

Een vergelijking tussen aantallen gedichten en aantallen “kleine” proza-publicaties is natuurlijk niet helemaal zuiver, dit alleen al vanwege het feit dat, gemiddeld genomen, de lengte van de tekst van een gedicht en die van een artikel aanzienlijk van elkaar verschillen. *Grafiek 2.1* vormt dan ook niet meer dan een benadering van de verhouding tussen de aantallen “poëzie” en “proza” binnen het werk van De Haan.

In principe zou men deze aantallen van deze twee op één noemer kunnen brengen met behulp van een wegingsfactor. Dit voert hier echter te ver.

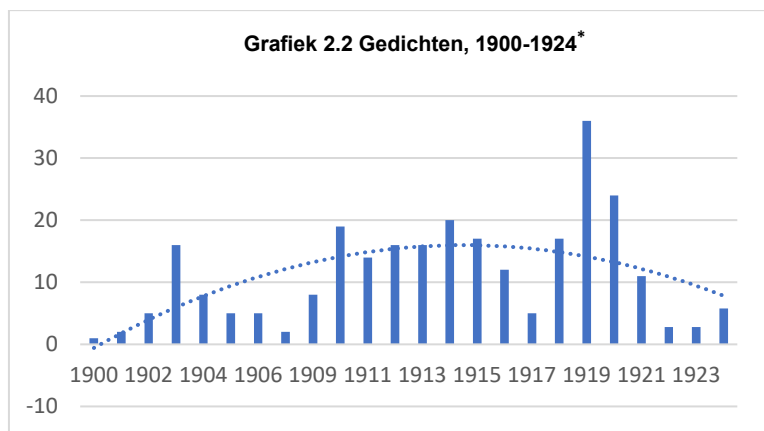
Op te merken is ook nog, dat de feuilletons niet zijn begrepen in bovenstaande grafiek. Naar de materie die zij behandelen

Blijkens bovenstaande grafiek vormt, binnen het totaal van De Haan's letterkundige "kleine" publicaties, "poëzie", duidelijk de dominerende grootheid.

Dichter bij een representatief beeld van De Haan's letterkundige oeuvre dan met *Grafiek 2.1* kan deze Bibliografie niet komen.

- Poëzie

kunnen deze worden gezien als een doorlopend geheel. Vgl. Ludy Giebels: "De feuilletons ... kan men beschouwen als een kroniek van ruim vier en een half jaar over een land waarin de politieke hartstochten hoog liepen.", www.dbnl.org/tekst/haan008feui01_01/haan008feui01_01_0001.php.

Mede in het licht van het feit dat er diverse boekuitgaven zijn met bloemlezingen uit de Feuilletons kan zonder vee bezwaar voor een statistisch doel het totaal van de afzonderlijke Feuilletons op één lijn worden gesteld met een boek. Ieder feuilleton afzonderlijk meetellen zou als consequentie hebben dat de verhouding tussen poëzie en proza in Grafiek 2.1 drastisch – en voor het gevoel op niet erg realistische wijze - verandert.

Voor het op deze plaats niet ook onderbrengen van boeken in een grafische voorstelling vgl. de opmerkingen te dien aanzien bovenstaand, resp. bij *Grafiek 1.1* en *Grafiek 1.2*.

T/m 1921: gepubliceerd; 1922 t/m 1924: nagelaten gedichten.

De grafiek laat zien:

- hoe De Haan gedurende zijn gehele (volwassen) leven als dichter actief is geweest;
- hoe zich, in de tijd, vrij grote schommelingen in zijn dichterlijke activiteit hebben voorgedaan. Als meest vruchtbare periode komen hier de jaren 1910-1920 naar voren.

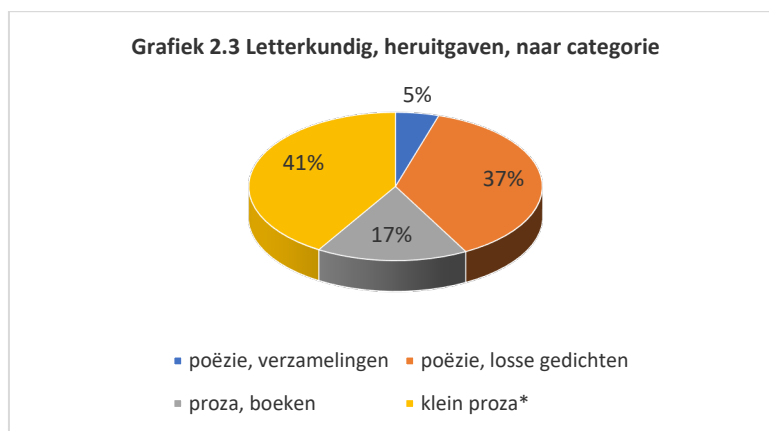
1.2.3.1.1 Heruitgaven

1.2.3.1.3.1 Letterkundig

❖ Totaal

Heruitgaven werden - op één enkele uitzondering na - alleen gevonden van publicaties uit de rubriek "letterkundig" - d.w.z. niet van juridische publicaties.

Het procentuele aandeel van een viertal subcategorieën – conform de indeling in de Bibliografie - wordt weergegeven in *Grafiek 2.3*.

De feulletons in het *Algemeen Handelsblad* zijn voor het doel van deze grafiek gerekend als boek. Zij vormen een doorlopend geheel.

Bij de grafiek kan nog het volgende worden aangetekend.

Ten eerste: in 1998 verscheen "De Grote Nederlandse Letterproef" ("GNL"). Deze vormde een heruitgave van zestig prozafragmenten van De Haan (zie bibliografie onder 0). Vanwege het exceptionele karakter van deze uitgave leek het het meest realistisch op deze plaats de afzonderlijke prozafragmenten niet mee te rekenen.

Met dit als gegeven kan men uit de figuur aflezen, dat het geheel van "poëzie" het grootste deel vormt van De Haan's letterkundige publicaties - al is het verschil tussen poëzie en proza niet erg

groot (een kleine 55% tegenover ruim 45%).

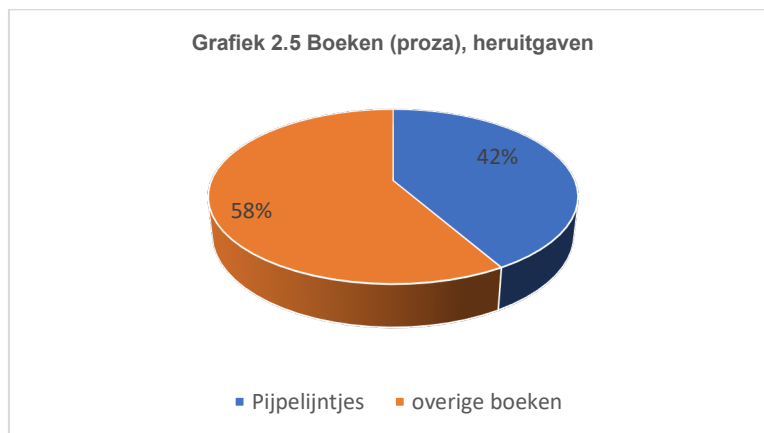
Ten tweede: het ligt tamelijk voor de hand dat er, onder meer vanwege de ermee gemoeid zijnde kosten, van de minder omvangrijke publicaties – “losse gedichten en “klein proza” – meer heruitgaven geweest zullen zijn dan van de meer omvangrijke - “verzamelingen” en “boeken”. Uit de grafiek kan men afleiden dat dit inderdaad het geval is geweest. Het verschil tussen de beide groepen is, met een verhouding van ongeveer drie kwart tegenover ongeveer één kwart, ook aanzienlijk.

Welke eventuele andere factoren dan “kosten” het verschil tussen de twee groepen van publicaties zouden kunnen verklaren valt zonder nader onderzoek niet aan te geven.

❖ Proza, boeken

Naast *Pijpelijntjes* schreef De Haan nog zeven andere (proza-)boeken. In totaal verschenen van De Haan’s boeken vierentwintig heruitgaven.

Grafiek 2.5 toont de dominerende plaats van *Pijpelijntjes* in dit geheel.

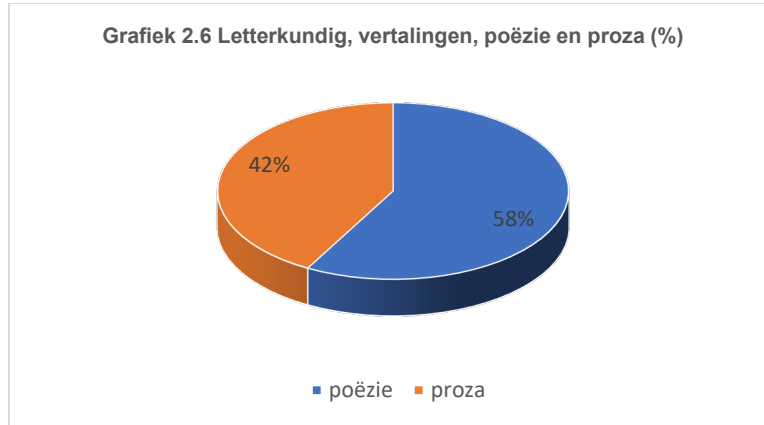
1.2.3.1.4 Vertalingen

Poëzie van De Haan is vertaald in niet minder dan negen talen (Duits, Engels, Frans, Hebreeuws, Hongaars, Italiaans, Jiddisch, Tsjechisch en Zweeds). Vertalingen van proza van De Haan zijn er niet veel. Een uitzondering vormen de feuilletons, met, al dan niet als bloemlezing, een vijftal vertalingen.

Pijpelijntjes werd twee maal vertaald – en wel pas tamelijk recent, t.w. in 2005 en in 2011. De beide keren in een Slavische taal, resp. Tsjechisch en Servisch.

Was er iets in *Pijpelijntjes* dat juist vertalers (i.c. vertaalsters) uit dít taalgebied aantrok of is hier gewoon sprake van toeval?

Van De Haan's juridische geschriften werden alleen een gedeelte uit zijn proefschrift en zijn openbare les vertaald (zie nader: *Bibliografie,0*).

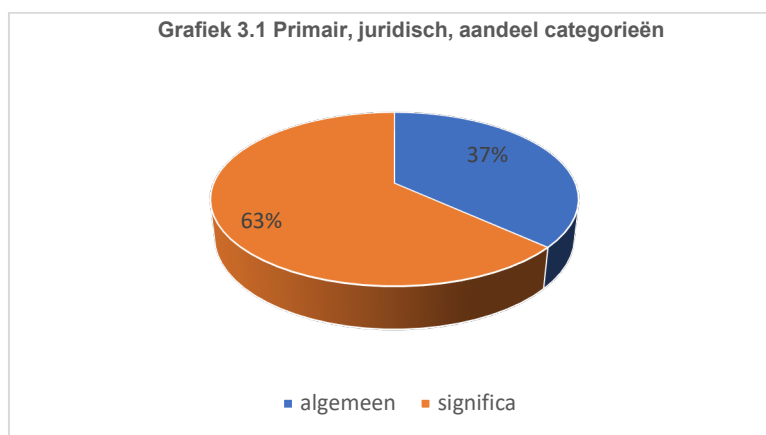

Grafiek 2.6 laat zien dat vaker proza van De Haan is vertaald dan poëzie, al lopen de twee percentages niet heel erg uiteen.

1.2.3.1.3.2 Juridisch

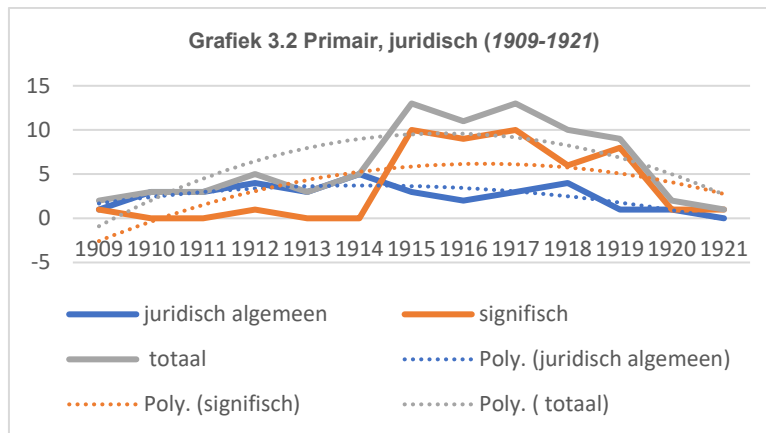
De Haan publiceerde zowel over algemeen-juridische onderwerpen als over het bijzondere terrein van de significa.⁷

De Haan als jurist wordt getypeerd door het feit dat - zie *Grafiek 3.1* – bijna twee derde van het totaal van zijn juridische publicaties ging over de significa.

⁷ Nagenoeg alle publicaties zijn artikelen. In de jaren 1916 en 1919 maakt telkens één boek deel uit van het totaal.

Het tijdspatroon van De Haan's juridische publicaties is weergegeven in *Grafiek 3.2*.

Uit de figuur blijkt dat het totaal van De Haan's juridische publicaties een top bereikte in de jaren 1915-1917. Men kan ook zien, dat deze omstandigheid op het conto kan worden geschreven van de significante publicaties.

In de figuur zijn ook trendlijnen aangegeven. Deze kunnen nog het beeld van De Haan als juridisch auteur verduidelijken.

1.2.3.2 De secundaire literatuur

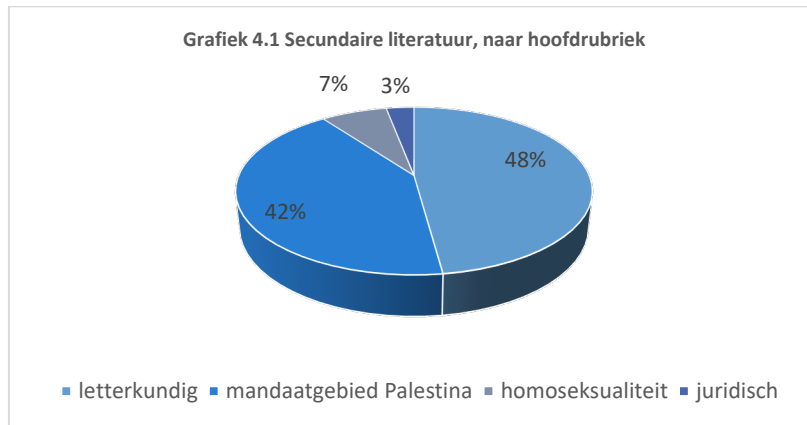
1.2.3.2.1 Inhoud

Zoals voorgaand voor de primaire, wordt hier ook voor de secundaire literatuur een aantal "highlights" weergegeven. Dit zijn de volgende:

- voor het totaal van de secundaire literatuur: de verdeling over de hoofdcategorieën in deze bibliografie (0);
- idem: het tijdspatroon in het verloop van de jaren na de dood van De Haan (0);
- de publicaties over de moord op De Haan gezien vanuit een aantal verschillende gezichtshoeken (0);
- de juridische secundaire publicaties t/m 1924 resp. daarna (0);
- de auteurs die de meeste publicaties over De Haan op hun naam hebben staan (0).

1.2.3.2.1 Categorieën

De secundaire De Haan-literatuur is in deze bibliografie ingedeeld in een viertal categorieën. Onderstaand – *Grafiek 4.1* - de verdeling van het totaal over deze vier.

“Letterkundig” en “mandaatgebied Palestina” zijn ongeveer even groot. Verder overtreffen de beide veruit de twee andere categorieën.

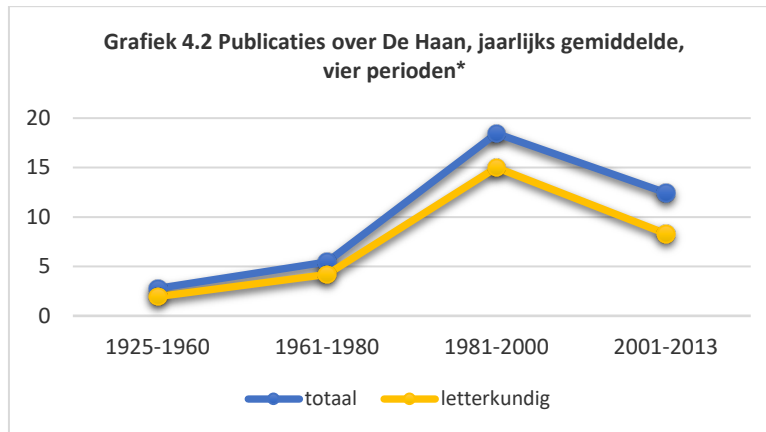
1.2.3.2.1 Tijds patroon

Voor de jaren tot zijn dood werden 126 publicaties gevonden waarin De Haan voorkomt. Hoe vaak was er er nog aandacht voor hem in latere jaren? Het blijkt hier te gaan om 428 publicaties - iets minder dan drie en een half maal het eerdere getal.⁸

Met een dergelijke marge tussen de aantallen publicaties van voor resp. na De Haan’s dood kan met een grote mate van zekerheid worden geconcludeerd dat, verhoudingsgewijs, de belangstelling voor De Haan na zijn dood zeer aanzienlijk is gebleven.

Grafiek 4.2, onderstaand, geeft weer hoe het totaal van de publicaties over De Haan verschenen na diens dood gespreid is geweest over de tijd.

⁸ In het getal “428” zijn, zoals men zal begrijpen, de publicaties over de moord op De Haan niet meegenomen. Die publicaties kennen immers, per definitie, geen tegenhanger in de jaren vóór de moord.

In de grafiek ziet men, dat voor de jaren na De Haan's dood een drietal afzonderlijke periodes kan worden onderscheiden. Een eerste periode - van 35 jaar - waarin het aantal publicaties zich op een relatief laag niveau bleef bewegen. Daarna een periode – de jaren 1961-1980 – waarin een sterke groei van de aantallen publicaties valt te constateren. Na deze groei is er een duidelijke neerwaartse beweging. Bij het precieze verloop dient men overigens wél in aanmerking te nemen dat de periode waarin zich die daling voordoet niet representatief behoeft te zijn voor ... het totale verloop tot op de dag van vandaag. De laatste periode is immers vrij aanzienlijk korter dan de periode daarvóór (dertien tegenover de twintig jaar).

De vraag waarom de aantallen secundaire publicaties zijn gaan dalen - en ook de vraag waarom in deze mate - valt zo zonder meer moeilijk te beantwoorden.

Los hiervan laat de grafiek zien dat ook in deze “dalende” periode het aantal publicaties nog altijd flink blijft boven het aanvangsniveau daarvan.

De grafiek als geheel bevestigt wat ook op andere manier blijkt – zo uit de activiteiten van de Stichting Jacob Israël de Haan – dat De Haan geenszins tot de “vergeten” auteurs is gaan behoren.

1.2.3.2.1 De moord op De Haan

De moord op De Haan, in Jeruzalem, eind juni 1924, heeft niet alleen in toenmalig Palestina en in Nederland, maar ook buiten deze twee landen zeer de aandacht getrokken. Onder meer kan men dit aflezen uit het feit dat alleen al voor de resterende helft van het jaar 1924 ruimschoots meer dan tweehonderd publicaties over genoemd voorval konden worden geteld.

In wat hierna volgt wordt wat over de moord op De Haan werd geschreven gezien vanuit enkele verschillende gezichtshoeken. Het betreft achtereenvolgens:

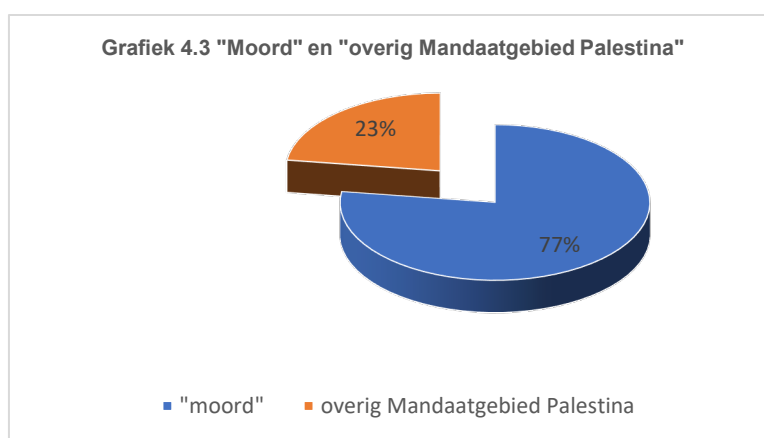
- het aandeel resp. van de publicaties over de moord en van andere publicaties over De Haan in toenmalig Palestina binnen het totaal van deze twee groepen publicaties (*Grafiek 4.3*);
- de publicaties over de moord verdeeld naar die uit het eerste tijdsverloop ná dat gebeuren en die uit latere jaren (*Grafiek 4.4*);

- de geografische spreiding van de genoemde publicaties (*Grafiek 4.5*).

In de loop van de jaren was al het nodige geschreven over De Haan's betrokkenheid bij toenmalig Palestina.

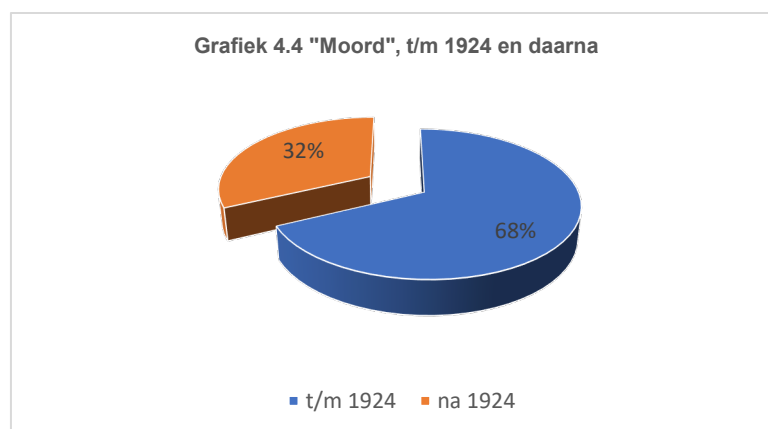
De moord op De Haan leidde tot een hausse aan publicaties over die gebeurtenis.

Grafiek 4.3 illustreert de relatieve betekenis van de twee groepen van publicaties. Die over de moord vormen veruit het grootste deel – meer dan driekwart – van het totaal van de publicaties over De Haan en toenmalig Palestina.

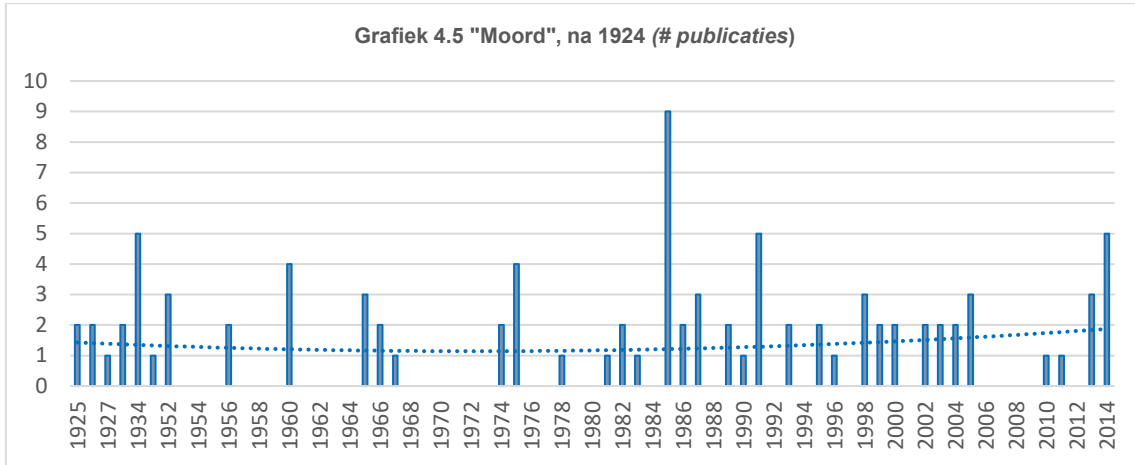
Excl. vermeldingen op internet zonder jaaraanduiding.

In *Grafiek 4.4*, onderstaand, ziet men welk deel van alle – getelde - publicaties over de moord op De verscheen relatief kort nadat deze had plaatsgevonden – hier genomen als in de nog resterende maanden van het jaar 1924 – resp. in de jaren daarna.

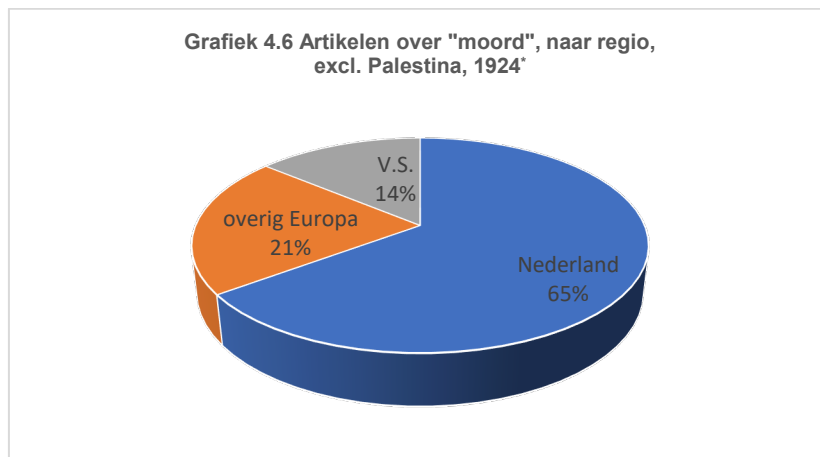
Het aandeel van die latere jaren van ca. een derde van het totale aantal publicaties wijst erop dat de moord op De Haan de gemoederen nog lang is blijven bezighouden.

Wie geïnteresseerd is in het tijds patroon van de publicaties over de moord op De Haan meer in detail kan hiervoor nog kijken naar onderstaande grafiek.

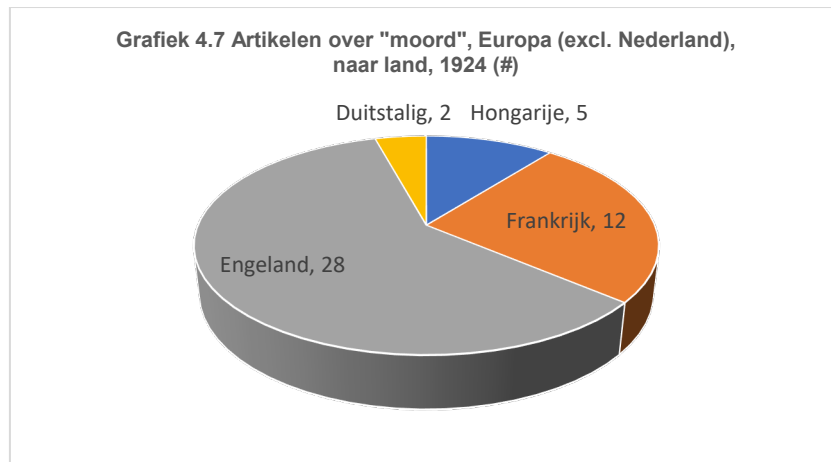
In de grafiek ziet men, dat de aandacht voor de moord op De Haan weliswaar niet constant is, maar wél - zeer duidelijk - zich blijft voortzetten tot in de huidige tijd.

De Haan's gewelddadige einde moet in Palestina - het land waar hij woonde – veel reacties hebben opgeroepen. Wat valt te zeggen over reacties elders? Dit kan men zien in de *Grafieken 4.6 en 4.7* hierna.

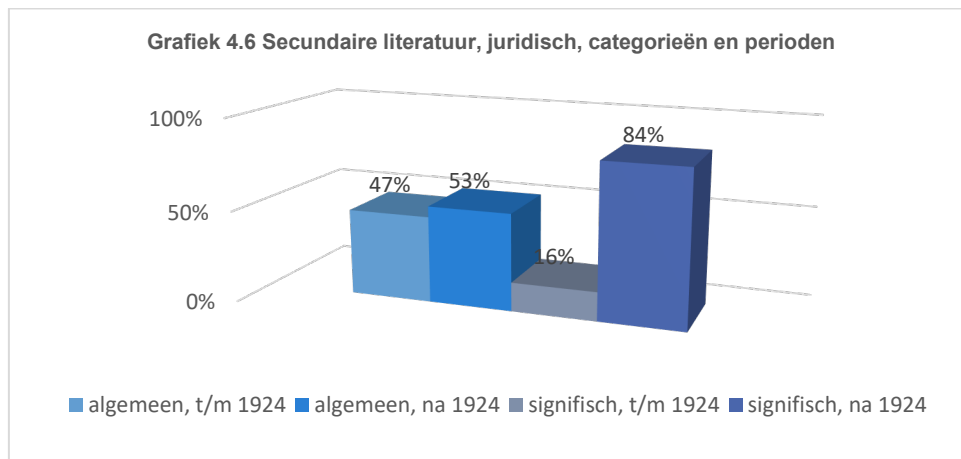
* Voor het feit dat de publicaties in toenmalig Palestina geen deel uitmaken van deze grafiek zie blz. xiii, voorgaand.

Het spreekt vanzelf, dat, buiten Palestina, de moord op De Haan verhoudingsgewijs de meeste publiciteit kreeg in zijn geboorteland. Niettemin kreeg deze moord, met ca. een derde van het totale aantal publicaties, nog vrij wat aandacht ook daarbuiten.

1.2.3.2.1 Juridisch

In totaal werden een kleine veertig publicaties van juridische aard geteld die op de een of andere manier refereren aan De Haan. *Grafiek 4.6* brengt in beeld wat – voor ieder van de beide juridische gebieden waarop De Haan zich bewoog - de onderlinge verhouding is van de aantallen publicaties van vóór diens dood en van de jaren daarna.

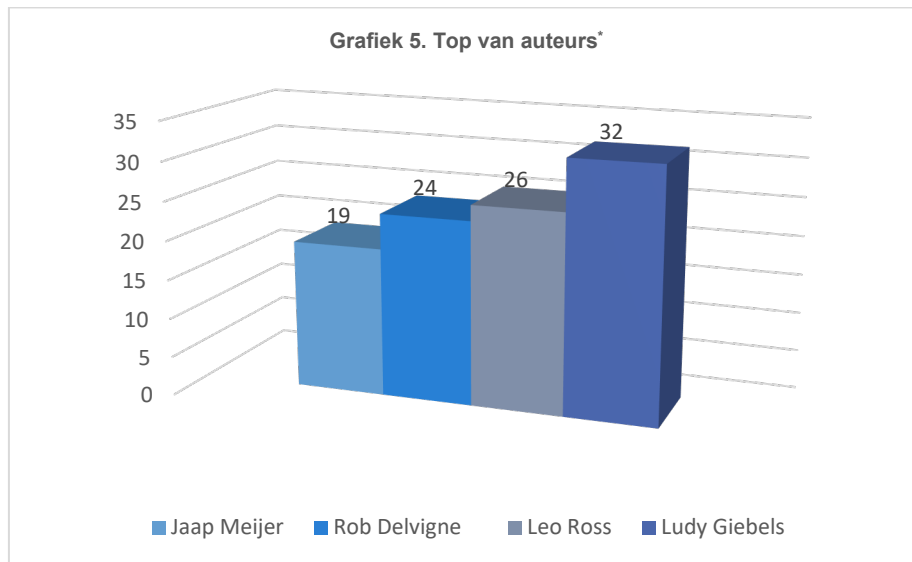

Het meest opvallende in bovenstaande grafiek is wel de naar verhouding grote aandacht voor De Haan's signifi sche werk na diens dood.

1.2.3.2.1 Top van auteurs

Het voorgaande gaat over de vraag *hoeveel* over De Haan is gepubliceerd. Men kan zich ook afvragen *wie* het zijn die het meest over De Haan hebben gepubliceerd. Wie vormen hier de top?

Grafiek 5 bevat het antwoord op deze vraag.

Rob Delvigne en Leo Ross hebben merendeels gezamenlijk over De Haan gepubliceerd.

Aan ieder van deze beiden is de helft van hun gezamenlijke publicaties toegedeeld.

Alle vier personen uit deze "top" hebben een respectabel aantal publicaties over De Haan op hun naam staan. Niettemin is er één die ruim boven de anderen uitsteekt - Ludy Giebels. Zij kan hier aanspraak maken op de erepalm.

I. BIJLAGE – BRONNEN

Jacob Israël de Haan

Werken, in het bijzonder: *Verzamelde gedichten* I en II, 1952, Amsterdam, Van Oorschot, 1952.

Antiquariaten

Antiquariaat Dick Zandbergen, [www.dickzandbergen.nl/catalogus.asp?href=Nederlandse literatuur 55B \(december 2008\) - nrs. 319-739.asp](http://www.dickzandbergen.nl/catalogus.asp?href=Nederlandse%20literatuur%2055B%20(december%202008)%20-%20nrs.%20319-739.asp).

Antiquariaat Fokas Holthuis, *Unieke collectie rondom Jacob Israël de Haan*, 2008.

Antiquariaat Fokas Holthuis, *Jacob Israël de Haan*, catalogus 72, 2015.

Raban Internet Antiquariaat, Literatuur-Knipselarchief –

Bibliografieën

Müller, P.H. en Diet Kramer, Bibliographie XIX, Jacob Israël de Haan, 1881-1924, *Opwaartsche Wegen* 7 (1929-1930), blz. 426-

Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap ().

Reinalda, Bob, HAAN, Jacob Israël de, *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland* (BWSA), blz. 80-

Schrijversinfo..nl.

Boeken en tijdschriftartikelen

Amerongen, E. van, Zwijgen over moord op De Haan verbroken, *NIW*, 1-3-1985.

Amerongen, Martin van, *De Groene Amsterdammer*, 1989.

Anti-Discriminatie Bureau Zaanstreek [thans: Bureau discriminatiezaken Zaanstreek Waterland], E. Schaap, *Mijn lied mijn leed mijn hartstocht: het leven van Jacob Israël de Haan (1881-1924)*, Westzaan, Amor Vincit Omnia, 1999.

Bergh, G.C.J.J. van den, *De taal zegt meer dan zij verantwoord kan etc.*, 1994.

- Berkowitz, Michael, Rejecting Zion etc., in I. Davidson Kalmar and D.J. Penslar, *Orientalism and the Jews*, Lebanon, Brandeis, 2005, blz. 109-24.
- Campen, M.H. van, *Oude en nieuwe Joodsche dichtkunst. Naar aanleiding van en over Jacob Israël de Haan's Het Joodsche Lied*, *De Gids* 80 (2), blz. 532-58. Ook in: M.H. van Campen, *Over literatuur. Critisch en Didactisch*. Tweede bundel, Leiden, Sijthoff, 1919, blz. 1-29.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, inl. en toel., *Pijpelijntjes*, 1982.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, verz., *Jacob Israël de Haan, Open brief aan P.L. Tak*, 1982.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, Inleiding, in Jacob Israël de Haan, *Nerveuze vertellingen*, 1983, blz. 9-50.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, Nawoord, in Jacob Israël de Haan, *Ondergangen*, 1984, blz. 73-96.
- Delvigne, Rob & Leo Ross, Een zeldzaam bondgenoot: de brieven van De Haan aan De Koo, *Bzzlletin* (13) (120) (november 1984), blz. 11-9.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, Brieven aan een boef: Jacob Israël de Haan schrijft Frank van der Goes, *De Gids* 149 (6) (1986), blz. 419-32. ^{DBNL}
- Delvigne, Rob en Leo Ross, Yoop de Haan en Georges Eekhoud - 'Hij die deze namen scheiden kan, Hij kan ook onze harten scheiden', *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 20-1.
- Delvigne, Robert H. en Leo Ross, *Brieven van en aan Jacob Israël de Haan 1899-1908*. Ongepubliceerd proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, [Amsterdam], [1994]. ^{DBNL}
- Delvigne, Rob en Leo Ross, *Een uitmuntend letterkundig kunstenaar. Opstellen over Jacob Israël de Haan*, 2002.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, *Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With*. Vierde druk. Uitgegeven, herspeld en geannoteerd door Rob Delvigne en Leo Ross, 2003.
- Etty, Elsbeth, Menno ter Braaks promotiediner, *NRC Handelsblad*, sectie: Kunst, 13-07-1999, blz. 9.
- Faber, Sjoerd en Harry T.J. Eggen, Love without passion. How judicial statistics were received, in particular in the *Weekblad van het recht* (1850-1935), in Jacques G.S.J van Maarseveen, Paul M.M. Klep & Ida H. Stamhuis (eds), *The Statistical Mind in Modern Society. The Netherlands 1850-1940*, Amsterdam, Aksant, 2008, vol. I - Official statistics, social progress and modern enterprise, blz. 211-35.
- Fontijn, Jan, *Onrust. Het Leven van Jacob Israël de Haan*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2015.
- Gans, Evelien, *Jaap en Ischa Meijer. Een Joodse geschiedenis, 1912-1956*, Amsterdam, Bert Bakker, 2008.
- Giebels, Ludy, *De Zionistische Beweging in Nederland 1899-1941*, Assen, Van Gorcum, 1975.
- Giebels, Ludy, Inleiding, in *Jacob Israël de Haan, correspondent in Palestina 1919-1924*, 1981, blz. 7-29.

Giebels, Ludy, *Inventaris van het archief van Jacob Israël de Haan (Smilde 31 december –Jeruzalem 30 juni 1924) in de Bibliotheca Rosenthaliana, Universiteitsbibliotheek van Amsterdam*. Samengesteld en van een inleiding voorzien door ..., 1994.

Havlíková, Veronika, *Pijpelinky*, 2006.

Houwaart, Dick, Woord vooraf in *Palestina* [herdruk], 1999.

Israël, Eddy-Lex, *Jacob Israël de Haan. De dichter van het Joodse lied*, 1962.

Meijer, Jaap, *De zoon van een gazzen. Het leven van Jacob Israël de Haan, 1881-1924*, 1967.

Meijer, Jaap, *Onze taal als een bare schat. Jacob Israël de Haan en het Hebreeuws*, 1981.

Meshi-Zahav, Tsevi en Yehudah Meshi-Zahav, *Ha-Ḳadosh: Rabi Ya'akov Yiśra'el Deh-Han etc.*,

Nakdimon, Shlomo en Shaul Mayzlish, *De Haan: Haretsach hapoliti harisjon beErets Jisraeel*, 1985.

Noordegraaf, Jan, *Tekenen des ondersheids. Hedendaagsch Fetischisme herlezen*. Bewerking van een voordracht gehouden voor docenten van de Studierichting Nederlandse Taal en Cultuur aan de Károli Gáspár Universiteit te Boedapest op 23 april 2002.

Peppelman, Amarja, *Zijn De Haans Pathologieën decadentistisch?* 2005.

Ruys, H.J.A., *Repertorium der verhandelingen en bijdragen betreffende de geschiedenis des vaderlands, in tijdschriften en mengelwerken tot op 1929 verschenen*, vierde deel, Leiden, Brill, 1933, kol. 821.

Sanders, Stephan, *De Groene Amsterdammer*, 1989.

Simons, Wim J.: Pijpelijntjes, de geschiedenis van een “onzedelijk boek”, in *Pijpelijntjes*, 's-Gravenhage, Kruseman, 1974.

Sofer, Jehoeda, *De Groene Amsterdammer*, 1989.

S(tapert)-E(ggen), M(arijke), Nawoord, in *proza. Fragmenten*, 1994, blz. 91-6.

Stapert-Eggen, Marijke, Nawoord, in *Nerveuze vertellingen*, 1981, blz. 39-42.

Wiersinga, P. en M. Vonder, *De waarheden van Jacob Israël de Haan*, 1990.

Jacob Israël de Haan (1881-1924), in *Database Joods Biografisch Woordenboek, Joden in Nederland in de twintigste eeuw*,

De (Groene) Amsterdammer, <http://historisch.groene.nl/>.

Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift, www.elseviermaandschrift.nl/.

NRC Handelsblad, Digitaal krantenarchief, <http://archieff.nrc.nl>.

Ons Erfdeel, www.onserfdeel.be/nl/uit_zoek_detail.asp?artikel_id=9013.

Correspondentie (e-mail)

mw. Chava Dinner-Loopuit, Israël

mw. dr L.A.M. Giebels, Amsterdam

dr G. Hekma, Universiteit van Amsterdam

Erik Schaap, Bureau Discriminatiezaken Zaanstreek (v/h Anti Discriminatie Bureau Zaanstreek),
Zaandam

Online catalogi

- *Bibliotheken*

AquaBrowser Library, <http://zoeken.bibliotheek.nl/?q=jacob%20israel%20haan>.

British Library, Londen, <http://catalogue.bl.uk/F/2>.

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren [DBNL],
www.dbnl.nl/auteurs/auteur.php?id=haan008; www.dbnl.org/auteurs/index.php

Jewish National and University Library, Index of Articles on Jewish Studies (resjiemmat maämariem
bemada'ee hajahadoet), <http://jnul.huji.ac.il/rambi>.

Picarta.nl, [n.b.: alleen toegankelijk met gebruikersnaam en wachtwoord of via openbare instelling
zoals bibliotheek].

Universität Wien, <http://lic.ned.univie.ac.at/nl/node/14150>.

Universiteit Antwerpen, <http://anet.ua.ac.be/>.

- *Diverse openbare instellingen*

Center for Research on Dutch Jewry, Hebrew University, Jeruzalem,
<http://dutchjewry.huji.ac.il/index.php?dir=site&page=content&cs=3042>.

Letterkundig Museum, www.letmus.nl.

Joods Historisch Museum, Kenniscentrum, www.jhm.nl/collectie/zoeken#collectie/literatuur.

Stadsarchief Amsterdam, <http://stadsarchief-amsterdam.nl/bibliotheek.html>.

- *Kranten- en tijdschriftenbanken*

Delpher, <http://www.delpher.nl/nl/>.

Google Scholar,

https://scholar.google.com/scholar?start=140&q=%22Jacob+Isra%C3%ABl+de+Haan%22&hl=en&num=20&as_sdt=1,5&as_vis=1.

LexisNexis Academic NL, <http://academic.lexisnexis.nl>.

LiteRom (Biblion), Interviews en recensies Nederlandstalige literatuur van af 1900,
www.knipsekranten.nl/literom.

- *Individuele personen*

Mats Beek, <http://home.wanadoo.nl/matsbeek/kkh.html>.

Niek van Baalen, www.niekvanbaalen.net.

Veilingkijker, www.veilingkijker.nl/.

II BIBLIOGRAFIE

II.1 PRIMAIRE LITERATUUR

II.1.1 Letterkundig

II.1.1.1 Poëzie

II.1.1.1.1 Eerste uitgaven

II.1.1.1.1.1 Bundels

Libertijnsche liederen, Amsterdam, Van Kampen, 1914. ^{DBNL}

Besprekingen: Albert Verwey, *De Beweging* 10 (12) (december 1914), blz. 247-51 (opgenomen in: Albert Verwey, *Proza*, dl IV, Amsterdam, Van Holkema & Warendorf/Em. Querido, 1921, blz. 136-42); ¹ Aty Greshoff, *Groot Nederland* 13 (1915).

Het Joodsche Lied, Amsterdam, Versluys, 1915. ^{DBNL}

Besprekingen: J. Jac. Thomson, *Literair keur-overzicht, Stemmen des tijds; Maandblad voor christendom en cultuur* 5 II [volgno 9] (1 januari 1916, "schatting"), blz. 416-31; Albert Verwey, *De Beweging* 12 (3) (maart 1916), blz. 240-1 (opgenomen in: Albert Verwey, *Proza*, dl IV, Amsterdam, Van Holkema & Warendorf/Em. Querido's Uitgeverij, 1921, blz. 142-4); Carel Scharren, 'Kroniek der Nederlandsche Letteren', *De Telegraaf*, 21 april 1916; Frederik van Eeden, *De Amsterdammer*, 29 april 1916; J. Jac. Thomson, *Het joodsche lied*, *Omhoog* 3 (juni 1916); K. K.[uiper], *Onze Eeuw* 16 (1916) (1), blz. 469-70; Aty Greshoff, *Den Gulden Winckel* 15 (1916), blz. 109; Victor E. van Vriesland, *Over het Joodsche Lied*, *De Nieuwe Gids* 34 (4) (april 1919), blz. 619-31. Ook in: Victor E. van Vriesland, *Onderzoek en verhoog: verzameld kritisch en essayistisch proza*, dl. 1, Amsterdam, Querido, 1958, blz. 7-32.

Liederens, Amsterdam, Van Kampen, 1917.

Besprekingen: Albert Verwey, *De Beweging* 14 (1) (januari 1918), blz. 66-9; P.H. Ritter Jr, *Den Gulden Winckel* 17 (1918), blz. 9-10.

Het Joodsche Lied, Tweede boek, Amsterdam, Maatschappij voor goede en goedkope lectuur (Nederlandsche bibliotheek; 415), 1921. ^{DBNL}

¹ "Voor De Haan's bewerking van de roman van Eekhoud heeft Verwey niets dan lof...".

Bespreking: Victor E. van Vriesland, Het Joodsche lied II, *Groot Nederland* 20 (1922) (2) (september 1921), blz. 102-15. Ook in: idem, *Onderzoek en vertoog 1*, Amsterdam, Querido, 1958, blz. 7-30. www.dbnl.org/tekst/vrie060onde01_01/colofon.htm © 2008 dbnl / e

Kwatrijnen, Amsterdam, Van Kampen, 1924.

Besprekingen: Henri Borel, *Het Vaderland*, 6 juli 1924, ochtend, B, blz. 1; Freerk Jansonius, *Den Gulden Winckel* 23 (1924), blz. 181-2; W. L. M. E. van Leeuwen, Over Litteratuur, *Twentsch dagblad Tubantia en Enschedesche courant* 55 (135) (11 juni 1926), derde blad; Martinus Nijhoff, Jacob Israël de Haan, *Kwatrijnen* (Amsterdam, P.N. van Kampen & Zoon, 1924), *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 20 september 1924, avond, Letterkunde, blz. 4-5, ook in: M. Nijhoff, *Gedachten op Dinsdag*, Brussel, Stols, 1931, blz. 25-30 (in de serie: Standpunten en Getuigenissen) en in Gerrit Kamphuis en Gerrit Borgers, tekstverz., Martinus Nijhoff, *Kritisch, verhalend en nagelaten proza* (Verzameld werk II), blz. 187-91, Den Haag/Amsterdam, Bert Bakker/Van Oorschoot, 2e, geheel herz. en verm. dr., 1982; Bernard Verhoeven, Jacob Israël de Haan, Erts. *Letterkundige almanak* 1 (1926), blz. 141-5.

II.1.1.1.1.2 Verspreide gedichten

Tot en met 1908

[Haan, Jacob de.] *Spel van verwoest Jeruzalem*, *Nederland: proza en poëzie van Nederlandsche auteurs* 55 (mei 1903), blz. 49-73.

Bespreking: Albert Verwey, ?, 1904.

“HET VOLK”

² “Ik eindig met onder uw aandacht te brengen den prachtige bundel ‘Kwatrijnen’ van den in Palestina gestorven Jacob Israël de Haan...”

³ “Over het *Spel van verwoest Jeruzalem* gaf Albert Verwey een gunstig oordeel (‘De verzen zijn werkelijk verzen, geen jambisch proza, en sommige plaatsen zijn van verbeelding en zegging gelijkelijk mooi’) ...”, www.DBNL.org/tekst/haan008rdel01_01/haan008rdel01_01_0001.htm.

Vgl. Wim J. Simons, *Pijpelijntjes, De geschiedenis van een ‘onzedelijk’ boek*, 1974, blz. 221: “Het eerstgenoemde tijdschrift [= *Nederland*] bracht in mei 1903 ook zijn *Spel van verwoest Jeruzalem*. Te weinig boeiend, te weinig belangrijk, te weinig in omvang ook om de auteur de gewenste erkenning en bekendheid te bezorgen”.

Opstandige liedjes

Koningin in de stad, *Het Volk* 4 (967) (31 mei 1903), blz. 378.

Idem, II en III, *Het Volk* 4 (972) (7 juni 1903), blz. 386.

Idem, IV, *Het Volk* 4 (984) (21 juni 1903), blz. 402.

Oranjefeest, *Het Volk* 4 (1050) (6 september 1903), Zondagsblad, blz. 7.

Hollandsche ambachten

De wevers, *Het Volk* 4 (990) (28 juni 1903), Zondagsblad, blz. 410/*Vooruit, orgaan der Belgische Werkliedenpartij*, 13 juli 1903.

De stokers, *Het Volk* 4 (1038) (23 augustus 1903), Zondagsblad, blz. 58.

De grondwerkers, *Het Volk* 4 (1062) (29 september 1903), Zondagsblad, blz. 90.

Fabriekskinderen, *Het Volk* 4 (1179) (7 februari 1904), Zondagsblad, blz. 250.

De Diamantbewerkers *Het Volk* 4 (1191) (21 februari 1904), Zondagsblad, blz. 266.

De glasblazers, *Het Volk* 4 (1197) (28 februari 1904), Zondagsblad, blz. 273.

Loodwerkers, *Het Volk* 4 (1221) (27 maart 1904), Zondagsblad, blz. 306.

De caissonlui, *Het Volk* 5 (1386) (9 oktober 1904), Zondagsblad, blz. 118.

Fabrieksvrouw, *Het Volk* 5 (1440) (11 december 1904), Zondagsblad, blz. 190.

Visschers, *Het Volk* 5 (1469) (15 januari 1905), Zondagsblad, blz. 230.

Varia

Voor de ouden, *Het Volk* 4 (972) (7 juni 1903), blz. 392.

Voor de jongen, *Het Volk* 4 (972) (7 juni 1903), blz. 392.

Revolutie

Revolutie (*J. de H.*), *Het Volk* 5 (1493) (12 februari 1905), Zondagsblad, blz. 262.

Revolutie-bloed (*J. de H.*), *Het Volk* 5 (1499) (19 februari 1905), Zondagsblad, blz. 270.

"NEDERLAND"

[Haan, Jacob de,] Meerenberg, *Nederland* 52 (1900) (III), blz. 63-4.

[Haan, Jacob de,] Twee kinderversjes. Voor Hessel Sillevius, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1902, "schatting"), blz. 207.

[Haan, Jacob de,] Dood kind in snijkamer. Aan: J. Bovenkerk, semi-arts, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1902, "schatting"), blz. 229.

[Haan, Jacob de,] Lek bij Culemborg. Voor: Hessel Sillevius, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1902, "schatting"), blz. 384.

[Haan, Jacob de,] Dorp in sneeuw. Voor HESSEL m'n jongetje, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1902, "schatting"), blz. 414.

[Haan, Jacob de,] Klokkenlied, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1902, "schatting"), blz. 416.

[Haan, Jacob de,] Lustige leugen, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1903, "schatting"), blz. 260.

[Haan, Jacob de,] Winterintreë. Voor: vrouw-dokter, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1903, "schatting"), blz. 278.

[Haan, Jacob de,] Van 't leven, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1903, "schatting"), blz. 279.

[Haan, Jacob de,] Aan twintig gekken: Ik vond ze in een tuin spelend met een bootje, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1903, "schatting"), blz. 280.

[Haan, Jacob de,] Lente, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1903, "schatting"), blz. 397.

[Haan, Jacob de,] Vroeg-lente, *Nederland* [volgno 1] (1 januari 1903, "schatting"), blz. 398.

Verzen van Jezus. Voor: Hélène Vacaresco, *Nederland: proza en poëzie van Nederlandsche auteurs* 56 (april 1904), blz. 148-52.

OVERIG

Drie sonnetten, *De Gids* 65 (5) (juni 1901), blz. 515-7, pseudoniem: Rob. Roberts.

Koningsverzen, *De Gids* 65 (5) (juni 1901), blz. 518-20, pseudoniem: Rob. Roberts.

Praatjes met plaatjes. (Voor kleine kameraadjes) II. Zondagmorgen, *Het Volk* 4 (1191) (21 februari 1904), Zondagsblad, blz. 302-3.

Oogstlied. (Koor voor de kinderzangvereniging „Excelsior" te Rotterdam.), *Het Volk* 5 (1232) (10 april 1904), Zondagsblad, blz. 325.

Van 'n diender, *Het Volk* 5 (1267) (22 mei 1904), Zondagsblad, blz. 375.

Regenende Morgen (O, de weenende regen... Aan: Henri Borel), *Ontwaking* 5 (oktober 1905), blz. 385.

Herfst, *Ontwaking* 5 (10) (oktober 1905), blz. 386.⁴

Stad, *Ontwaking* 6 (4) (mei 1906), blz. 169.

Nerveuze verzen, *Levensrecht* (1908), blz. 10-1.

Na 1908

Gedichtenreeks

Een nieuw Carthago, 's-Gravenhage, Van Krimpen, 1919.⁵ DBNL

Bespreking: W.J. Simons, *Amsterdams Tijdschrift voor Letterkunde* 2 (3) (1954), blz. 117-23.

Verspreide gedichten

Kwatrijnen, *Het Amsterdamsch Weekblad*, 3, 10, en 31 januari 1920.

Van de reis, *De Amsterdammer* (2175) (15 maart) 1919, blz. 7.

Generaal Storrs, *De Amsterdammer* (2181) (12 april 1919), blz. 5.

De Eeuwige Stad, *De Beweging* 15 (juni 1919), blz. 42.

Verzen, *Het Amsterdamsch Weekblad*, 6 augustus 1921.

⁴ Zie herdruk, Nederlandsche Vereeniging voor Druk-en Boekkunst, 2002.

⁵ Vijfendertig gedichten.

II.1.1.1.2 Heruitgaven

II.1.1.1.2.1 Verzamelingen

II.1.1.1.2.1.1 Kwatrijnen

Nagelaten kwatrijnen, *Ad interim: tijdschrift voor letterkunde* 6 (7) (1949), blz. 177-8.

Jacob Israël de Haan: bloemlezing uit zijn kwatrijnen met Hebreeuwse vertaling, samengesteld door Saul van Messel/מסל'ן ון מאת שאול, עם תרגום עברי, מבחר מתוך המרבעים, יעבב ישראל דה האן, Heemstede, (eigen beheer de vertaler, i.e. Jaap Meijer), 1977/1978 [i.e. 1978]. [Met het oog op het gedeelte “Hebreeuwse vertaling” in deze publicatie ook opgenomen hierna onder 1.1.1.2.2.2.2 (“Vertalingen, Hebreeuws”).]

Zes kwatrijnen, Zes linogravures: Johan Lennarts, Eindhoven, Stichting Plint, 1988. 6 ansichtkaarten. (Poeziekaarten serie). In envelop.

Kwatrijnen, Fotografische herdruk, uitgegeven ter gelegenheid van de boekenweek 1994, Amsterdam, De Verbeelding, 1994.

Kwatrijnen, Hilversum, Grafisch Atelier 't Gooi, 2007.⁶

Kwatrijnen, Encyclopedia.com -- Online dictionary and encyclopedia of facts, information, and biographies, www.encyclopedia.com/video/Q-dizsx3jfc-jacob-israel-de-haan-kwatrijnen.aspx.

Heimwee. Kwatrijnen over verlangen, onrust, twijfel en heimwee, Lochem, Het huis met de drie Gedichten, 2015.

II.1.1.1.2.1.1 Diversen

Verzamelde gedichten, 2 dln, Verantwoording K. Lekkerkerker, Amsterdam, Van Oorschot, 1952.^{DBNL}

Besprekingen: P., Geschonden schoonheid: het eeuwig conflict van ziel en zinnen, *Leeuwarder courant*, 20 juni 1953; C. Rijnsdorp, *Ontmoeting* 6 (1952-1953), blz. 48-52; Ben Stroman, Zanger van het Joodse lied en de libertijnse geest: de verzen van Jacob Israël de Haan herdrukt: een in zinnelijkheid en Godsvrucht verstrikte, *Algemeen Handelsblad*, 22 november 1952; Hendrik de Vries, Spanning tussen vroomheid en zinnelijkheid: Jacob Israël de Haan volledig, *Vrij Nederland*, 4 oktober 1952; Hendrik de Vries, Jacob Israël de Haan: vol schone verrassingen, *Het Vrije Volk*, 27 november 1952; -, Jacob Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 17 januari 1953.

⁶ “Een persoonlijke bloemlezing van zestien kwatrijnen”.

Jacob Israël de Haan. De Vriendschap lokt, de Vroomheid maant [keuze uit de gedichten van De Haan]. Verzameld en ingeleid door M.M. Lommen. (Vlaamse pockets: Poëtisch erfdeel der Nederlanden; P 109). Hasselt, Heideland, 1981.

Verzen van Jezus, met een naschrift van Jaap Meijer, 1ste afzonderlijke druk, Bedum, De Exponent, 1985. Oorspronkelijk verschenen in *Nederland* 56 (april 1904), blz. 148-52.

Mijn belijdend lied, 31 gedichten, (samenst.: Louis Putman), voorafgegaan door: P.N. van Eyck, Jacob Israël de Haan (1881-1924), onvoltooide studie; gevolgd door: J.C. Bloem, Jacob Israël de Haan. Ter herdenking, Amsterdam, Putman, 1999.

Het Joodsche Lied. Tweede boek. Herdruk. Amsterdam, 2006.

II.1.1.1.2.2 Verspreide gedichten

II.1.1.1.2.2.1 Afzonderlijk gepubliceerd

II.1.1.1.2.2.1.1 Gedrukt

Aan eenen jongen visscher [uit: *Liederen*, 1917], [Utrecht], Sub Signo Libelli, [1984].

Acht kwatrijnen over de wijn. Gedrukt voor Kitty K(eijser-Gaymans)... [Achttien drukwerkjes voor Kitty Keijser. Bevat o.a.: ...]. Zoeterwoude, De Uitvreter, 2003.

Afreis [uit: *Kwatrijnen*, 1924], rijmprent, illustratie Eli Content, [Eindhoven, Rijswijk], Plint, Rijksdienst Beeldende Kunst, 1986.

Bedenk: dat de Eeuwigheid geen Oogenblik vergeet. [Kwatrijn, uit de Nagelaten Gedichten. Gevouwen kartonnen kaartje (vier zijden)]. Met kerst- en nieuwjaarswensen in het Nederlands, Engels en Frans], Wormerveer en Amsterdam, Drukkerij Meijer, z.j. [1954].

Dat geen vijand des daags mij zou verrassen, oorspr. verschenen in *Het Joodsche lied*, Aan den heiligen Sabbath, Sabbath II, blz. 80, weergegeven in Ischa Meijer, Je moet je eigen oorlog verzinnen, *Haagse Post*, 27 oktober 1973.

De Zee breekt over de schuimende keien, ("Branding", Kwatrijnen), *Dagblad de Limburger*, B; 12 februari 2014, blz. 4 (overlijdensadvertentie).

Een glas geheven ter vijftigste verjaring van Margriet W. Brink-Massier 16 januari 2003 door Gerrit Kleis & Henk Gies, z. pl., Sub Signo Libello, 2003. ["De wijn gedronken, het uur genoten...", uit: Kwatrijnen (1924)].

Een Joodsche tentoonstelling, in Joseph Gompers, dr. J. Mendes da Costa ["overdruk uit *DeBeweging*, Augustusnummer 1916, blz. 4"], *De vrijdagavond; joodsch weekblad* 1 (24) (5 september 1924), blz. 379.

Een vogel [uit: *De Amsterdammer xxxiii* (1667) (6 juni 1909), blz. 8].

[Met een illustratie:] Zanglijster, Van Hooger Leven. [,] 23, Maassluis, J. Waltman, [1914]. 1 kaart, aan beide zijden bedrukt.

Idem, Bijlage *Uitgelezen Boeken* 13 (2) (17 september 2009).

En ik gedenk..... *Het Parool*, PS, 28 oktober 2008.

[Gedicht met beginregel] *Herbloeit niet alle jaren weder de aarde*. Nieuwjaarsgroet. J.C. Winterink, directeur Wereldbibliotheek, Laren N.H., z.j.

Herdenking, in Remieg Aerts, Piet Calis, Tineke Jacobi en Joke Relleke, *De Gids sinds 1837. De geschiedenis van een algemeen-cultureel en literair tijdschrift, Schrijversprentenboek 27*, Den Haag/Amsterdam, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum/Meulenhoff, 1987, blz. 111.

Herfst, [Zoeterwoude], Nederlandsche Vereeniging voor Druk- en Boekkunst, 2002. [Los blad in omslag. Verscheen eerder in *Ontwaking* 5 (10), blz. 386.]

Het kleine dorp, *NRC Handelsblad* 11 (264) (11 augustus 1981), achterpagina.

Inwijdingsfeest [uit: *Het Joodsche Lied, Tweede Boek, 1921*], in David Koker, *Het Joodse gezin en zijn Joodse traditie*, referaat door ..., *Rondschrijven van het Bestuur van de Nederlandse Zionistenbond aan de voorzitters en secretarissen der Centrale Commissies der afdelingen van de N.Z.B. der aangesloten verenigingen, Joodsche Vrouwenvereniging voor practisch Palestinawerk, Joodse Jeugdfederatie en leden van de Bondsraad*, 10 maart 1941 - 11 Adar 5701, Amsterdam.

Jeruzalem, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 76 (11) (12 juli 1940), tweede blad, blz. 5.

Kwatrijnen [uit: *Ik ben een jongen te Zaandam geweest, 1981 (1982)*; eigenlijk uit: *Kwatrijnen, 1924*]. Poëzie op Biervilt, Amersfoort, Novella, [maart 1983].

Kwatrijnen van Jacob Israël de Haan, *De kroniek; geïllustreerd maandblad voor Noord- en Zuidnederland* 10 (10) (1 oktober 1924, "schatting"), z.p.

O, laten wij berusten in den Tijd..... Vouwblad/envelop, Nieuwjaarsgeschenk 1983/4, Utrecht, De Roos, 1983.

⁷ "Enkele dagen slechts voor de doodstijding zijn Nederlandsche vrienden bereikte, verscheen een nieuwe verzenbundel van Jacob Israël vierregelige strofen, die elk in dien beknopten vorm een indruk vasthouden, en hoewel zij elk op zichzelf staan, in stemming en toon en onderwerp toch nauw verbonden zijn. Wij citeeren er uit:

Een winter, zoo zacht als de lente...".

Paschen [uit: *Het Joodsche Lied*], in J. Melkman, samenst., i.s.m. M. van der Heyden, *Ter herinnering aan de uittocht uit Egypte*, uitgave van het culturessort van de Nederlandse Zionisten Bond, Amsterdam, Allegro, 5701 – 1941.

Raad [uit:], *De Vlam*, 2 juli 1949, blz. 7.

Regenende morgen: O, de weenende regen... aan: Henri Borel, z. pl. [Woubrugge], z. uitg. [Avalon Pers], z.j. [2004].

[“Marijke Stapert-Eggen wordt met dit gedicht dat eerder verscheen in *Ontwaking* (oktober 1905) (...) vele zonnige dagen toegewenst door de Avalon Pers en Hugin & Munin”, 11 maart 2004.]

Snel geluk, rijmprent (zeefdruk), 1989, Groningen, Directie Cultuur Groningen.

Vreug[d]e der Wet. Uit: Het Joodsche Lied van Jacob Israël de Haan, *Het Oosten* 32 (14) (3 oktober 1935), dag, blz. 7.

Vriendschap [uit: Kwatrijnen (1924). Met Hebreeuwse vertaling van Saul van Messel], [Rotterdam], Sloof-pers [Emile Puettmann], 1984.

Vriendschap [uit: Kwatrijnen (1924), (klein boekje, geschept papier, vierdubbel gevouwen), z. pl. [Den Haag], z.j. [1996].

[Achterzijde: “Dit kwatrijn van J.I. de Haan werd gedrukt voor vrienden van de Statenhofpers”].

“Wie te Amsterdam vaak zei Jeruzalem / en naar Jeruzalem gedreven kwam, / hij zegt met een mijmerende stem Amsterdam, Amsterdam”. (Jacob Israël de Haan), in Jaap Meijer, *Het verdwenen ghetto: wandelingen door de Amsterdamse Jodenbuurt*, 2e dr., Amsterdam, Joachimsthal, 1958.

Idem in PvdA, VVD, GroenLinks, Mr Visserplein een culturele doorbraak. Poort naar de oostelijke binnenstad, Amsterdam, 2008, www.bestuur.centrum.amsterdam.nl/Bestuursarchief/2008/Stadsdeelraad/Voorstellen/RAVO20081127MrVisserplein.pdf.

Zatheid; Klacht; Aan de lateren; Aan Oscar Wilde; Dit spelend kind kan de sterren niet plukken; Kwatrijnen; Zelfmoord; Aan Oscar Wilde; Eetwagen; In rust; Het kleine dorp; Dat ik een wild genierter ben geweest; Wijsheid; O, rust van Tonbridge; Terugkeer; Aan alle dichters; Twijfel; Een vogel; De taal; Grafgewelf; In de wrede zomer; Bazaar; De bekeerling zingt, *gedichten.nl*.

Gedicht (titel?) in *Jij mij*, magnetische dichtbundel op creditcardformaat [Amsterdam], De Harmonie, [2008].

Aan eenen jongen Visscher, in poëzie-bijlage (1) bij LACHblad 50, 1 september 1999,

<http://users.belgacom.net/gaylimburg/poezie.htm#visscher>.

Aan eenen jongen Visscher, <http://users.telenet.be/holebilimburg/publikatie-poezie.html#visscher>.

Aan een jonge Visser, <http://hobihe.srd.utwente.nl/archief/archief9801.html>.

Aan een jonge Visser, Uit den ouden doosch, geplaatst door geewee om 14:50, Gay news, 14 april 2001,

http://members.home.nl/gevallenengel/allesuitdekast/2001_04_01_allesuitdekast.html#3199430

De bekeerling zingt, gedichten.nl

De bouw, <http://people.a2000.nl/amstel/homomo7.html>.

De zegen, www.dds.nl/~ljcoster/de.haan/zegen.htm.⁸

De Zegen, in Gert Slings, Hoe spiets ik een dichter? Bloemlezing van gedichten met kort commentaar, <http://members.chello.nl/gslings/bl01.htm#288>.

De zingende danser, www.dds.nl/~ljcoster/dehaan/danser.htm.⁹

Gedicht, korte tekst, foto, <http://home.planet.nl/~maugamol/jidh.html>.

Jeruzalem, www.ebook.nl/workshop/jerusalem.htm.

Klaagmuur, www.xs4all.be/~tonstam/g-nov-98.html.

Kwatrijn (De Dood bestaat niet...), <http://members.ams.chello.nl/svandong/gedichten/leven.html>.

Kwatrijnen. Elektronisch boek. Digitalisering: Arjan den Boer, Utrecht. eBook.nl - Elektronische boeken in het Nederlands, www.eBook.nl.¹⁰

⁸ "Ik was dertien jaar: toen legde zijn handen ...". Bron: *Overzicht van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde - vierde deel/Frans Bastiaanse*. - [S.l.]: Nederlandse Bibliotheek, 1927. Bundel: *Zelfkeur II*".

⁹ "Bron: *De muze en Europa*/Samengesteld door Garnt Stuiveling. - Amsterdam: VBBB/CPNB, 1963. Ingezonden door Piet Bron".

HTML: "Marc van Oostendorp, voor het project [Laurens Jz. Coster](#)".

¹⁰ "Omdat literatuur het Web op moet, omdat de Kwatrijnen onovertroffen zijn en omdat ze nauwelijks in boekvorm te krijgen zijn (buiten de zeldzame Verzamelde Werken zijn ze slechts een keer geheel herdrukt)."

Kwatrijnen, video over Jacob Israel de Haan, www.encyclopedia.com/video/Q-dizsx3jfc-jacob-israel-de-haan-kwatrijnen.aspx.

Opmerkelijke Uitspraken over ZOEKEN (“Een leven zonder dat men zoekt, is even ellendig als een leven nadat men gevonden heeft”), www.geocities.com/citaten/Z/zoeken.html.

Sluimerende knaap (“Gidsfossiel”) [uit: *De Gids* (1910) (1)], *De Internet Gids* 2010 (2), www.literairtijdschrift-degids.nl/?p=1677.

Vrede, in *Vredesgedichten*, *Vredesgedichten uit de 20e eeuw*, Een kleine verzameling vredesgedichten samengesteld door André Leijssen, www.ddh.nl/org/aom/gedicht; www.vredesmuseum.nl/gedicht/gedicht3.html.

Zatheid [uit: *Kwatrijnen*], gedichten.nl.

II.1.1.1.2.2.1 In bloemlezingen e.d.

II.1.1.1.2.2.2.1 Nederlands

II.1.1.1.2.2.2.1.1 Gedrukt

Paschen, in J. Melkman, samenst., in samenwerking met M. van der Heyden, *Ter herinnering aan de uittocht uit Egypte*, uitgave van het Cultuurressort van de Nederlandse Zionistenbond, Amsterdam, Allegro, 5701-1941.

Bezinning, in J. Greshoff, inl., *Kent uw dichters! honderd gedichten van honderd dichters: een poëtisch stalenboek*, Meulenhoff editie, 201, Amsterdam: Meulenhoff, [1932].

Ook in: D.A.M. Binnendijk, *Dichters van dezen tijd*, 15e druk, Amsterdam: Van Kampen, 1946 [moet zijn: 1947]. [19e dr. 1954].

Inwijdingsfeest, in *Dit is Chanoeka*, Amsterdam, Joachimsthal, 1940. Oorspronkelijk gepubliceerd in *De Gids* 74 (1910) (1), blz. 495.

[Bijdrage], in Bea E. Biet, samenst., *Een lied voor Amsterdam: gedichten over Amsterdam*, Amsterdam, De Telg, 1946.

Huisvaart naar Holland, in *De muze op reis*: zijnde een bloemlezing van verzen handelend over de reislust, de reisangst, de uitreis, de thuisreis en de reiziger zelf, bijeengebracht door en met een inleiding van Han G. en Victor E. van Vriesland, [Amsterdam], Vereniging ter bevordering van de belangen des boekhandels, 1950.

Frederik van Eeden, in *Kleine literatuurgeschiedenis in verzen over Nederlandse schrijvers*, bijeengebracht door Theo Vesseur, Amsterdam [etc.]: Wereldbibliotheek-Vereeniging, 1953.

Onrust, in Wim Ramaker, samenst., *Als die stad eens ommeviel... Dichters over Amsterdam*, Amsterdam, Stadsdrukkerij van Amsterdam, 1975.

Idem [met de beginregel: "Ik lees gedichten van Gutteling en van Perk"], [1881-Jacob Israël de Haan – 1981]. Oorspronkelijk verschenen in: Kwatrijnen, 1924, Amsterdam, De Lange Afstand, 1981.

Idem, in Adriaan van Dis en Tilly Hermans, samenst., *Het land der letteren: Nederland door schrijvers & dichters in kaart gebracht*, Amsterdam, Meulenhoff, 1982.

Idem, in C.J. Aarts en M.C. van Etten, samenst. en inl., *Domweg gelukkig in de Dapperstraat: de bekendste gedichten uit de Nederlandse literatuur*, 20e, verb. dr., Amsterdam, Bert Bakker, 2000.

Aan eenen jonge visscher, in Hans Hafkamp, samenst. en inl., *Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen. Bloemlezing uit de Nederlandse homo-erotische poëzie 1880-nu*, Amsterdam, Bert Bakker, 1979.

Idem, in *Het liefste gedicht. De favoriete liefdesgedichten van Nederland en Vlaanderen*, met een inleiding van Gerrit Komrij, Amsterdam, Podium, 2001.

Aan ene jonge visser, in Gerrit Komrij, *In liefde bloeyende*, Amsterdam, Bert Bakker, 1998, blz. 235-8.

Zaterdagavond, in Willem Wilmink en Fetzje Pijlman, *Het kind, een bloemlezing*, Thema-poëzie, dl. 2, Baarn, Erven Thomas Rap, 1979.

?, in *Verzen voor een vriend. Romantische dichters over vriendschap*, Den Haag, Omniboek, 1985.

?, in Rob Lucas (realisatie), *Het is een blijde dag. Romantische dichters over geluk*, Den Haag, Omniboek, 1986.

Backschisch, in Gerrit Komrij (bijeengebracht en ingel. door), *Het geld dat spant de Kroon: 250 jaar pecuniaire poëzie*, 's-Hertogenbosch, F. van Lanschot Bankiers, 1987.

?, *Werkschrift 8* (1987) (2), blz. 2-72. (Verzameling teksten van diverse auteurs).

?, in Harold Polis, samenst. en inl., *Uren na middernacht. Verhalen over slapeloosheid*, Amsterdam/Antwerpen, Meulenhoff/Manteau, 1996.

?, in Elik Lettinga, (samenst.), *In kort geding. Verhalen voor juristen en hun cliënten*, Amsterdam, Arbeiderspers, 1997.

Een Joodsche Tentoonstelling, in M. Verhoeff en T. Wierema, samenst., *Ochenebbisj. Verhalen en geintjes over het Amsterdamse getto [1870-1925]*, Amsterdam, Lubberhuizen, 1999, blz. 382-9.

Idem, in Jaap Meijer, *Het joodse boek in vooroorlogs Mokum. Nalezing. Herinneringen met een bijmaak*, *Uitgelezen boeken 8* (1999) (1&2), [Amsterdam, De Buitenkant], blz. 39-6.

Sluimerende Knaap, in Ingmar Heytze en Vrouwkje Tuinman, samenst., *Seks: de daad in 69 gedichten. Bloemlezing van erotische gedichten uit de Nederlandstalige poëzie*, Amsterdam, Uitgeverij 521, 2001.

Ulsen, Henk van, Aan eenen jongen visscher, nr. 31 van album "O wereld jij zingt speelt en lacht. De bekendste Nederlandse gedichten van alle tijden", CD, Utrecht, Kwadraat, 1994, [www.muziekweb.nl/Link/FAX0021`](http://www.muziekweb.nl/Link/FAX0021)

II.1.1.1.2.2.1.3 Internet

Vijftig gedichten op www.gedichten.nl/schrijver/Jacob+Isra%EBl+de+Haan&begin=30&aantal=50.

Diverse gedichten, www.bibliotheek.nl/webwijzer/bloemlezing.

Diverse gedichten ('Israël die misdreef, bleef Israël'; Aan Moeders graf; Het wrede wachten; Aan de Dood; Zomer; Liedje; Selectie uit de Kwatrijnen; De zegen; De zingende danser; Israël), in *Project Laurens Jz. Coster, Bloemlezing, Jacob Israël de Haan*, bezorgd door Joachim Verhagen, Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Geesteswetenschappen, Digitale Studie Plek.

Selectie uit de Kwatrijnen (1924), Overgenomen uit: "Ik ben een jongen te Zaandam geweest", een bloemlezing samengesteld door Gerrit Komrij, bezorgd door Joachim Verhagen, <http://cf.hum.uva.nl/dsp/ljc/de.haan/kwatrijn.html>.

II.1.1.1.2.2.1 Vertalingen

Duits

V.(riesland?), V.(ictor van?), vertaling in het Duits van: Joodsche nijverheidsschool, Talmudisten, Troost (de drie uit: *Kwatrijnen*) e.a., opgenomen in Hugo Bergmann, *De Haan als Dichter, Der Jude 8* (1924) (10), blz. 598-600.

Engels

Concerning the experiences of Hélénius Marie Golesco, vertaling van Over de ervaringen van Hélénius Marie Golesco, in Richard Huijing, *The Dedalus Book of Dutch Fantasy, Anthology of Literary Fantasy from Holland*, Sawtry, Dedalus, 1993.

William Levy, vert., A task, in William Levy & Ludy Giebels, *Demons + Viagra Blues + On De Haan, Transactions of the Invisible Language Society 11*, uitgave t.g.v. de 75ste sterfdag van Jacob Israel de Haan, Amsterdam, The Invisible Language Society, 1999, blz. 18. Ook in: *Exquisite Corpse*, issues 5 & 6, Summer/Fall 2000, www.corpse.org/issue_5/critical_urgencies/giebels.htm

Giebels, Ludy en William Levy, vert., Demons, in William Levy & Ludy Giebels, *Demons + Viagra Blues + On De Haan, Transactions of the Invisible Language Society 11*, uitgave t.g.v. de 75ste sterfdag van Jacob Israel de Haan, Amsterdam, The Invisible Language Society, 1999, blz. 19-24. Ook in: *Exquisite Corpse*, issues 5 & 6, Summer/Fall 2000,

www.corpse.org/issue_5/critical_urgencies/giebels.htm.

Hebreeuws

(Proza) van 76 kwatrijnen, in Aharon Zeev Ben-Jishai, *Ha-'Kadosj' De Haan. Chajav-oe-Moto*, 1924 (zie nader onder 2.2.2.1.1 hierna).

Meijer, J., Vijf gedichten vertaald in het Hebreeuws, in idem, Jacob Israël de Haan in het Hebreeuws, *Ons erfdeel: kultureel tijdschrift voor Zuidvlaamse werking in Vlaams-Nederlands-Suidafrikaanse samenwerking* 17 (1974) (1), blz. 18-22.

Jacob Israël de Haan: bloemlezing uit zijn kwatrijnen met Hebreeuwse vertaling, samengesteld door Saul van Messel/מסל' ון שאול, עם תרגום עבר', מאת שאול ון מסל', Heemstede, (eigen beheer de vertaler, i.e. Jaap Meijer), 1977/1978 [i.e. 1978]. (Met het oog op het Nederlandse gedeelte van de tekst ook opgenomen, bovenstaand, onder 0 ("Heruitgaven), 0 ("Kwatrijnen").

המפלצת מסין (סיפור) מהולנדית: רן הכהן

[Ha-mifletset mi-Sin; "Het monster van China (Nerveuze vertelling)"], Vertaald door: Ran HaCohen, *Mita'am. A Review of Literature and Radical Thought*, 2006 (6), blz. 151-5.

על יהלום כחול ויהלום אדום (סיפור) מהולנדית: רן הכהן

[Al yahalom kachol we-yahalom adom; "Over een blauwe en een rode diamant" (Nerveuze vertelling)], Vertaald door: Ran HaCohen, *Mita'am. A Review of Literature and Radical Thought*, 2006 (7), blz. 142-7.

השטן המושיע (סיפור) מהולנדית: רן הכהן

[Ha-satan ha-mosjia; "Over de ervaringen van Helenus Marie Golesco" (Nerveuze vertelling)], Vertaald door: Ran HaCohen, *Mita'am. A Review of Literature and Radical Thought* (9), blz. 46-53. Translated from: Over de ervaringen van Helenus Marie Golesco, uit: Nerveuze vertellingen.

Italiaans

?, in Giacomo Prampolini, *Poeti olandesi*, Milaan, Scheiwiller, 1947.

Jiddisj

Far Jeroesjalajiem, uit Het Joodsche lied, in "ירושלים: סקיצען פון טאג" [Prof. dr. Ja'akov Jisrael De Haan. *Yerusholayim. Skitzen foen Tag*], vert. in het Jiddisch Dr. K. Nemirower, Lodz, Masora (A.M. Grubsztajn), 5685/1925.

Tsjechisch

[Gedicht(en)], in Veronika Havlíková, Olga Krijtová en Jana Pellarová, samenst. en vert., V Nizozemsku už nechci žít. Antologie moderní nizozemská poezie [“In Nederland wil ik niet leven. Bloemlezing van moderne Nederlandse poëzie”], Praag, Mladá fronta, 2007.

Zweeds

Rolöshet [“rusteloosheid], in Martha A. Muusses, vert., *Landvinning* (Nutida holländsk dikt i svensk tolkning [“Hedendaagse Nederlandse poëzie in het Zweedse vertaling”], 2^e dr., Stockholm, 1945.

Diverse

Translations of Dutch poetry in English, French, German, Italian, Hungarian, *De Witte Mier*, Nieuwe Reeks II, 10 (december), 1925.

Translations of Dutch poetry in English, French, German, Italian, Hungarian, *De Witte Mier* Nieuwe Reeks II, 10 (december), 1925.

Translations of Dutch poetry in English, French, German, Italian, Hungarian, *De Witte Mier* Nieuwe Reeks II, 10 (december), 1925.

Translations of Dutch poetry in English, French, German, Italian, Hungarian, *De Witte Mier*, Nieuwe Reeks II, 10 (december), 1925.

Translations of Dutch poetry in English, French, German, Italian, Hungarian, *De Witte Mier*, Nieuwe Reeks II, 10 (december), 1925.

II.1.1.2 Proza

II.1.1.2.1 *Eerste uitgaven*

II.1.1.2.1.1 Boeken

II.1.1.2.1.1.1 Romans

Pijpelijntjes. Amsterdam, Van Cleef, 1904.¹¹ DBNL

Pijpelijntjes. (Het leven van Cor Koning en Felix Deelman), 2e druk [geheel herschreven herdruk van Pijpelijntjes, 1904]. Amsterdam, Van Cleef, 1904.^{DBNL}

Besprekingen: L. van Deyssel, *De Nieuwe Gids*, 1904; G.F. H[aspels], Jacob de Haan, *Pijpelijntjes, Onze Eeuw* 4 (1904) (IV), blz. 329-30 [zie ook: Delvigne en Ross, 1999]; P.M. Wink, *Moderne literatuur?*, *Levensrecht*, 1904, blz. 374-83 [geciteerd in *Het literair eeuwboek. Honderd jaar het boek van het Amsterdam*, De Bijenkorf, 1986]; Georges Eekhoud, *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen mit besonderer Berücksichtigung der Homosexualität* 7 (1905), T. 2, blz. 907-8.

Kanalje. Deventer, Lankkamp, 1904.

Besprekingen: *Voorwaarts*, Weekblad voor de Arbeiderspartij in Zuid-Holland, 29 oktober 1904;

De Volksonderwijzer, 12 november 1904; *De Telegraaf*, 19 november 1904;

Arnhemsche Courant, 26 november 1904; *De voorpost* 3 (?), (november (?) 1904).

Ondergangen (roman), *Ontwaking*, 1907, blz. ?.^{DBNL}

Pathologieën

Voorpublicaties

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With (voorrede van Georges Eekhoud), *Den Gulden Winckel*, februari 1908.

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With, *Ontwaking*, 1908.

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With [Feuilleton. Vierde Hoofdstuk. "Uit den eerstdaagsch verschijnenden roman 'Pathologieën' ons aangeboden. Red."], *De Amsterdammer* 1601 (1 maart 1908), blz. 2-3.

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With, *De Nieuwe Gids*, maart 1908.

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With. (Met eene voorrede van Georges Eekhoud), Rotterdam, Boogaerdt, 1908.¹² DBNL

¹¹ "... De sefardische arts [Arnold Aletrino] droeg aan Jacob de Haan ZOMERAVOND op (...). Een geste van vertrouwelijke vriendschap, die de auteur van PIJPELIJNTJES met een opdracht van zijn kant zou reciproceren. Maar dat laatste werd niet op prijs gesteld. Tot Jacobs eerlijke verwondering...", Joosse en Meijer, Ter inleiding, in *Kanalje en Opstandige liedjes*, blz. 5-21.

Besprekingen: H. B[orel], Indische omtrekken, Weekblad voor Indië, 30 augustus 1908, blz. 396; F. Coenen, Pathologieën, De Amsterdammer, 28 februari 1909 (herdrukt in: Jan Fontijn en Gideon Lodders, Frans Coenen, Amsterdam, De Engelbewaarder, 1981, blz. 137-41; Coenraads, Ed. [schuilnaam voor Pieter Endt], Over 'Pathologieën', Levensrecht 4 (11) (november 1908), blz. 487-96.¹³; W.G. v[an] N[ouhuys], Pathologieën, Groot-Nederland 7 (1909) (1), blz. 374-80; C.[arel] S.[charten], Pathologieën, De Gids 73 (1909) (1), blz. 211-2; Herman H.J. Maas, Een vergeten dichter [Jacob Israël de Haan], Dietsche warande & Belfort, 1937, I, blz. 209-17?¹⁴, over de Bespreking van Pathologieën door H.H.J. Maas [Een vergeten dichter, Dietsche Warande & Belfort, 1937], Maasbode, 10 april 1937.

Loon, H. van, Afwijkingen, *De Hofstad* 9 (15 augustus 1908).¹⁴

[“Verweerschrift” - tegen H. van Loon, “Afwijkingen” (n.a.v. “Pathologieën”), *De Hofstad* 9 (22 augustus 1908).¹⁵

II.1.1.2.1.1.2 Overig

Arbeidersvreugd, Amsterdam, Pach, 1911.

Open brief aan P.L. Tak, hoofdredacteur van “Het Volk”, Lid van het partijbestuur der S.D.A.P. etc., Amsterdam, Van Cleef, 1905. ^{DBNL}

II.1.1.2.1.2 Klein proza

II.1.1.2.1.2.1 varia
1903

¹² “Ik heb uit de correspondentie van Frederik van Eeden gehaald dat De Haan moeite had een fatsoenlijke uitgever te vinden voor dat boek (*Pathologieën*) en ik vermoed dat hij via Georges Eekhoud bij Meindert Boogaerdt terecht is gekomen. Georges Eekhoud, een Franstalige Vlaming, kende Boogaerdt weer uit Antwerpen”. Willem Oosterbeek, Louis nummer drie is naar Rusland verbannen, *Het Parool*, 1 oktober 2003.

¹³ “Positieve, uitvoerige bespreking van De Haans roman”. *Bron*: Jacob Israël de Haan, catalogus 72, Antiquariaat Fokas Holthuis, 2015, 32.

¹⁴ “N.a.v. ‘Pathologieën’”.

¹⁵ Vgl. Delvigne en Ross, *Open brief aan P.L. Tak*, 1982, blz. 101: “...vinden we in de correspondentierubriek van dat blad een verweerschrift van De Haan. Maar de toon is hier toch anders dan vroeger in Het Volk”.

Bespreking van 'Stille geluiden'. Gedichten van Walter van Weide - Den Haag, Van der Haar en Van Ketel, 1903, *Den Gulden Winckel* 2 (12) (15 Augustus 1903), blz. 217-8.

1905

Iets over Frederik van Eeden, *Orgaan der Vereeniging "Rust Roest"* 2 (1) (april 1905), z.p.
 Een vrouwtje, Aan Rhaden Mas Ario Koesoema Joeddha, Fijne fragmenten, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 5 (11) (1905), blz. 406-7.

Scherpe ontmoeting, Fijne fragmenten, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 5 (11) (1905), blz. 408-9.

1906

Haarlem, *De Amsterdammer*, 29 juli 1906.

Het vinkenvogeltje, *De Amsterdammer*, 29 juli 1906.

Puike bloemen, *De Amsterdammer*, 29 juli 1906.

1907

Zonnewenders, Fijne fragmenten, *De XXe Eeuw* 13 (II, 4) (april 1907), blz. 27.

Het beeldje, Fijne fragmenten, *De XXe Eeuw* 13 (II, 4) (april 1907), blz. 28-9.

Z.t. ['De verkrachting van Jezus'], (Nerveuze vertelling), *Levensrecht* 3 (1907).

Kleine Beschrijvingen, *Levensrecht* 3 (1907), blz. 31-6.

Over de ervaringen van Hélénius Marie Golesco (Nerveuze vertelling), *Levensrecht* 3 (1907), blz. 105-13.

De Lijster, *Levensrecht* 3 (1907), blz. 254.

Macht en Recht, *Levensrecht* 3 (1907), blz. 342-7.

Het monster van China. Voor Dick van Aalst (uit: 'Nerveuse vertellingen'), *Groot Nederland* 5 (1907) (II), blz. 438-43.

De drie populieren. Voor Cor Hugenholtz, Fijne fragmenten, *Groot Nederland* 5 (1907) (II), blz. 444.

De zon. Voor Dick van Aalst, Fijne fragmenten, *Groot Nederland* 5 (1907) (II), blz. 445.

In de bloeienden boomgaard. Voor Georges Eekhout, Fijne fragmenten, *Groot Nederland* 5 (1907) (II, 10), blz. 446.

Een kopje met de thee daarin, *De Nieuwe Gids* 23 (12) (december 1907), blz. 108.

Platen uit Italië, *De Nieuwe Gids* 23 (12) (december 1907), blz. 109.

Engelsch aardewerk, *De Nieuwe Gids* 23 (12) (december 1907), blz. 110.

Ander aardewerk, *De Nieuwe Gids* 23 (12) (december 1907), blz. 111.

1908

- Eene vrouw in het licht, *Voor: Dick van Aalst*, Fijne fragmenten, Portretten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 132.
- Een blinde man, Fijne fragmenten, Portretten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 132-3.
- De zee, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 133.
- De rivier, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 133-4.
- Een oud huis, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 134.
- Een Haarlemsch hofje, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 134.
- Eene vrouw te Parijs, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 134-5.
- Een houten klok, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 135. [verschenen als "De Klok" in *De Hollandsche revue*, augustus 1908.]
- Op de zee in den nacht, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 135.
- Gedicht op een leeuwerik, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 136.
- Over eenen prachtvollen idioot, *Voor: Geza Ritschl*, Fijne fragmenten, *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (36) (juli-december 1908), blz. 136.
- Bespreking van Hélène Vacaresco, *Lueurs et flammes*, onder het pseudonym 'René de With', *De Amsterdammer* (1623) (16 augustus 1908), blz. 3.
- Geuren, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (8/9) (1908), blz. 324.
- Het portret van Paul Verlaine, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 401-2.
- Een jongen met één oog, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 402-3.
- Een jeugdige vriend, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 403-4.
- De zee en de dwaze vrouw, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11), (1908), blz. 405-6.

Een molen en een huis, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 406.

Over mijne oogen, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 407.

Bezoek tot Rémy de Gourmont, *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 407-8.

[Over de Duitse diplomaat Philipp zu Eulenburg], *Fijne* fragmenten, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908) (?).¹⁶

Fijne fragmenten, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1165-72. Hieronder: "Zaandam", blz. 1165 en "Een dag van Regen", blz. 1168.

Stadsgezichten/Nijmegen, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1166.

Stadsgezichten/Cuilemburg, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1166-7.

[Tekst met de beginregel] *Ik vergelijk altijd de schoonheid van de dingen van iedere*, *Fijne* fragmenten, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1167.

Tusschen de steden, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1167-8.

Ketef-Merierie, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1169.

Een bad, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1169-70.

Ondergangen van de zon, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1170-1.

Dronkenschappen, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1171.

Een steen beeldje, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1171-2.

Over een blauwe en een roode diamant (Nerveuze vertelling), *Groot Nederland* 6 (II, 10) (1908), blz. 453-60.

1909

¹⁶ Over Eulenburg zie Hannes Heer, Jürgen Kesting en Peter Schmidt, *Verstummte Stimmen. Die Bayreuther Festspiele und die "Juden" 1876 bis 1945*, Berlin, Metropol, 2012, blz. 96-7.

Haarlem: beschrijving van een stad, *Groot Nederland* 7 (1909) (I, 5), blz. 605-6.

Over de lage landen, *Groot Nederland* 7 (I, 5) (1909), blz. 607.

De witte sneeuw, *Groot Nederland* 7 (II, 11) (1909), blz. 590.

De witte straat, *Groot Nederland* 7 (II, 11) (1909), blz. 591.

1910

Pijpelijntjes (fragmenten), De schoonouders, *De Nieuwe Gids* 25 (november 1910), blz. 591-611.

De lupuslijder (Nerveuze vertelling), *Ontwaking/Nieuw Leven*, 1910, blz. 108-19.

1911

Bespreking van Wanda de Sacher Masoch, Confessions de ma vie, onder het pseudonym 'René de With', *Den Gulden Winckel*, 1911.

1912

Aan Oscar Wilde, *De Gids* 4 (1 april 1912), blz. 159-60.

1913

Zilveren bruiloft, *De Nieuwe Gids* 28 (juni 1913), blz. 860-900.

Doode man in huis, *idem*.

1914

Wl. Woytinsky. Na de ontploffing. Vert. A. Saalborn. (Met inleiding en aantekeningen van Jacob Israël de Haan), *De Beweging* 10 (6) (juni 1914), blz. 280-96.

1917

Piloty-piloty, *De Beweging* 13 (12) (december 1917), blz. 428-31.

1919

Het regime van Djemal Pascha, *De Amsterdammer* (2181) (12 april 1919), blz. 5.

Eene vrouwenverzameling te Jeruzalem, *De Amsterdammer* (2190) (14 juni 1919), blz. 8.

Eliëzer Ben-Jehoedah, *De Amsterdammer* (2193) (5 juli 1919), blz. 10.

De muskieten en de taalstrijd, *De Amsterdammer* (2215), 6 december 1919, blz. 13.

*II.1.1.2.1.2.2 controversie P.L. Tak*Ingezonden brieven in *Het Volk*

N.B.: Inspringen = anderen dan De Haan.

[Groningse socialisten], ?, ? december 1903.

Ingezonden. Kinderlektuur, 4, (1170) (28 januari 1904), tweede blad.

Zondagsblad, 5 (1282) (10 juni) 1904.¹⁷

Ingezonden. Mijne verantwoording aan de S.D.A.P., 5 (1333) (9 augustus 1904), tweede blad.¹⁸

Korrespondentie, 5 (1335) (11 augustus 1904), eerste blad.¹⁹

Ingezonden. Nog even 'n nastukje, 5 (1496) (16 februari 1905).

Ingezonden. Censuur, 5 (1498) (18 februari 1905).

Een Rotterdamsch partijgenoot, „Censuur”, 5 (1500) (21 februari 1905).²⁰

Korrespondentie, 5 (1501) (22 februari 1905).²¹

¹⁷ “Wij deelen mede dat de heer Jacob de Haan niet meer aan ons Zondagsblad zal medewerken”.

¹⁸ “Nù dan wèl na langen tijd, wil ik nóg mijne verantwoording geven aan de S. D. A. P. Omdat toch wel de lezers van *Het Volk* en de leden van de partij mogen weten, waarom mijne medewerking aan ons blad zóó plotseling geheel ophield en wáárom ik uit de partij ben gegaan...”.

¹⁹ “J. de H. en J. v. L. Over deze zaak worden geen ingezonden stukken meer opgenomen”.

²⁰ “... probeert een anonieme partijgenoot uit Rotterdam de schrijver (...) te ridiculiseren (...)”, Delvigne en Ross, *Open brief aan P.L. Tak*, 1982, blz. 25.

Blanche Koelensmid, C.H.A., Censuur, 5 (1501) (22 februari 1905).²²

Hermans, L.M., Ingezonden. Censuur, 5 (1503) (24 februari 1905).²³

Korrespondentie, 5 (1510) (4 maart 1905).²⁴

Amendementen ingediend op de Voorstellen voor het a.s. Congres der S.D.A.P. in Nederland, Advertenties, *Afd. Amsterdam V*, 5 (1511) (5 maart 1905).²⁵

Ingezonden. Censuur, 5 (1512) (7 maart 1905).²⁶

Een vraag, 5 (1515) (10 maart 1905).²⁷

Ingezonden. "Pijpelijntjes", 5 (1518) (14 maart 1905).²⁸

Voorstellen voor het Congres 1905, "Het Volk", Redactie, Afd. Hilversum, 5 (1516) (11 maart 1905), tweede blad.²⁹

"Pijpelijntjes", 5 (1519) (15 maart 1905).³⁰

²¹ "... wordt De Haan in de correspondentierubriek niet zonder dreiging tot geduld gemaand (...)", Delvigne en Ross, blz. 26.

²² "... valt De Haan bij (...), Delvigne en Ross, blz. 26. ('Wat de Haan tot de redactie zegt kan ik onderschrijven')".

²³ "... schettert de trompet van L.M. Hermans, de propagandist van de SDAP in Rotterdam (...)", Delvigne en Ross, blz. 26.

²⁴ "De Haan weer door de redactie tot geduld gemaand", Delvigne en Ross, blz. 26. ("*J. de H.* Wordt zoo spoedig doenlijk geplaatst").

²⁵ "...publiceert Het Volk het Congresvoorstel van De Haan zoals het door district v van de SDAP afdeling Amsterdam was aangenomen: 'De administratie van *Het Volk* is niet gerechtigd advertenties over boeken van kunst en wetenschap te weigeren'", Delvigne en Ross, blz. 26.

²⁶ "Mijn voorstel omtrent de censuur heeft tot heel wat gewrijf en geschrijf aanleiding gegeven".

²⁷ "Is er in de veertien maanden, dat ik veel en veel in de kinderkrant schreef, en ook daarbuiten voor de kinderen deed, iets van een verkeerden invloed gebleken?".

²⁸ "Ik dank u voor de wijze, waarop ge mij gelegenheid geeft de kwade praatjes, die hardnekkig over mij gaan, te weerleggen."

²⁹ "...Toelichting. Afkeurende de houding van partijgenoot Jacob de Haan en goedkeurende de algemeene strekking der besluiten door de redactie en administratie genomen in zake het boek „Pijpelijntjes" van genoemden auteur, wenscht de afd. dat uitdrukkelijk op het Congres aan redactie en administratie der krant de macht wordt gegeven in het voorstel bedoeld".

Emden, Jac. van, Ingezonden. Censuur?, 5 (1520) (16 maart 1905).

[Redactie Het Volk], Korrespondentie. Aan J.A.P., 5 (1520) (16 maart 1905).

Ingezonden. Censuur, 5 (1522) (18 maart 1905).

Bijkerk, C., Ingezonden. De strekking der arbitrage, 5 (1526) (23 maart 1905).

Kamerkroniek. Vergadering van 24 maart, 5 (1529) (26 maart 1905).³¹

Kamerkroniek. Vergadering van 5 april, 7 april 1905.³²

Blanche Koelensmid, C.H.H., Toelichting, 6 (1542) (11 april 1905).³³

Ingezonden. Afdoening van voorstellen, 6 (1561) (5 mei 1905).³⁴

[Advertentie Open brief aan P.L. Tak], 6 (1598) (20 juni 1905).

T.[ak], P.L., Een open brief, 6 (1599) (21 juni 1905).

In zake Jacob de Haan, 6 (1601) (23 juni 1905).³⁵

Uit de Partij, Amsterdam V., 6 (1664) (5 september 1905), eerste blad.³⁶

Uit de Partij, Amsterdam V, 6 (1666) (7 september 1905), eerste blad.³⁷

³⁰ "Ik zie me genoodzaakt oog even een kleine ruimte in Het Volk te vragen..."

³¹ "Verslag debatten Tweede Kamer inz. De Haan".

"Men zegt neu(t)raal te kunnen zijn in de school, maar de redactie van *Het Volk* logenstrafte dat, door aan Jacob de Haan de redactie van de "kinderrubriek te ontnemen, hoewel deze beweert, ook daar neutraal te kunnen zijn".

³² "Verslag debatten Tweede Kamer inz. De Haan".

"Weet de heer Bijleveld, die Jacob de Haan aanhaalde, geen verschil tusschen het verspreiden van socialistische ideeën en het beschrijven in romantischen vorm van de tegennatuurlijke liefde?"

³³ M.b.t. congresvoorstel De Haan.

³⁴ "M.b.t. de reactie van het congres van de SDAP op de 'Open brief'".

³⁵ "De huish. verg. van de Arbeiderskiesvereniging Amsterdam V, afd. van de S.D.A.P., ...veroordeelt ten scherpste de infame poging van J.I. de Haan om een der krachtigste strijders voor de sociaal-democratie te bekladden..."

³⁶ "Door een fout werd in den eersten oproep voor de huishoudelijke vergadering morgen bij punt 1 weggelaten dat het voorstel tot royement bedoelt: partijgenoot Jacob de Haan".

Idem, andere bladen

Het Volk, ingezonden brief [weerwoord op de reactie van P.L. Tak op de "Open brief"], *De Amsterdammer* (1408) (13 augustus 1905), blz. 8.

?, *De Bode*, ? 1903 [ingezonden-brievenrubriek].

?, *De Bode*, 18 augustus 1905.

Bouwmeester, Carin, Ed Delwel, Ton Mantoua, Anne Nippel, Katja Rotte en Sylvia Sassenus, red., *Ruzie over roman wordt in Het Volk uitgevochten, Kroniek van de 20e eeuw [tot en met 1940]*. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1985.³⁸

Etty, Elsbeth, Geen privacy voor de doden!; Het persoonlijke in de politieke biografie, *NRC Handelsblad*, 7 april 2006, blz. 27. Ook als: Geen privacy voor de doden!, <http://vorige.nrc.nl/kunst/article1673003.ece>, 7 april 2006.³⁹

Buiting, Henny, *NRC Handelsblad*, 14 april 2006, Boeken; blz. 30.⁴⁰

³⁷ "Gisteravond vergaderde de afdeling huishoudelijk. Verworpen werd hot bestuursvoorstel tot royement; van het lid J. I. de Haan, aangenomen de volgende motie-De Levita:
„De huishoudelijke vergadering enz., spreekt haar scherpste afkeuring, uit over de publicatie van den .Open Brief' tegen P. L. Tak, door het lid Jacob Israël de Haan, als zijnde een daad onwaardig tegenover de Party (...) en gaat over tot de orde van den dag".

³⁸ "Tussen de socialisten P.L. Tak, hoofdredacteur van *Het Volk*, en Jacob de Haan, redacteur van de kinderrubriek in die krant, blijkt een ernstig verschil van mening te bestaan, dat zij nu in *Het Volk* naar buiten brengen".

³⁹ "De schrijver van de homo-erotische roman *Pijpelijntjes*, Jacob Israël de Haan, werd in 1905 door hoofdredacteur Tak wegens dat boek ontslagen als medewerker van de jeugdubriek van *Het Volk*, wat veel ophef veroorzaakte...."
(Dit is een ingekorte versie van een lezing op het congres 'Privé in de politieke biografie'.)

...

Ik heb veel van en over P.L. Tak gelezen en me wel eens afgevraagd of hij homoseksueel was, maar ook of je daar als biograaf over mag speculeren. Daaraan gaat een andere vraag vooraf: had die vermeende homoseksualiteit enige relevantie voor Taks politieke en journalistieke handelen? Ja, luidt het antwoord. Homoseksualiteit was taboe in Taks tijd, hij zou, als het bekend werd, geen gemeenteraadslid hebben kunnen zijn. Bovendien heeft homoseksualiteit, althans het taboe erop, ook een rol gespeeld in Taks optreden als hoofdredacteur van *Het Volk* ten tijde van de 'Pijpelijntjes-affaire'. ... In de eerste druk van zijn Tak-biografie wijdt Borrie geen woord aan de mogelijkheid dat Tak zijn medewerker ontsloeg omdat hijzelf als homo in een kwetsbare positie verkeerde. Maar in de onlangs verschenen herziene herdruk gaat hij daar wel op in ..."

⁴⁰ "Dat Tak als verantwoordelijk hoofdredacteur van *Het Volk* de arme Jacob Israël de Haan ontslaat als schrijver van de kinderrubriek van de krant, kan vanzelfsprekend van doen hebben met eigen (verdrongen) homoseksualiteit. Ertegen pleit evenwel, dat er geen spat archivaal bewijs is voor deze veronderstelde seksuele geaardheid van Tak (...). Van veel meer belang nog is het gegeven, dat iedere hoofdredacteur van *Het Volk* moeilijk anders had kunnen handelen (...) Men kan eraan toevoegen, dat niemand in de SDAP het uiteindelijk voor De Haan opneemt".

II.1.1.2.1.2.3 In Russische gevangenen

In Russische gevangenen (I), *De Beweging* 8 (10) (oktober 1912), blz. 1-45; (II), 8 (11) (november 1912), blz. 123-55; (III), 8 (12) (december 1912), blz. 225-65 (+ "Derde geschrift", t/m blz. 270). Ook als overdruk, Amsterdam, Amsterdamsche Boekhandel, [ca. 1912].

Bespreking: De politieke gevangenen in Rusland *De Vlaamsche Gazet*, 5 januari 1913.⁴¹

Russische gevangenen, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 69 (349) (17 december 1912), ochtend, B.⁴²

Russische gevangenen II. (Slot.) *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 69 (349) (17 december 1912), avond, C.

Strafrechtspleging in Rusland, *Weekblad van het recht* 74 (9383), 13 november 1912, blz. 4.

Van alles wat. Uit Russische gevangenen (redactioneel), *Het Volk* 13 (3842) (12 oktober 1912), tweede blad.⁴³

Van alles wat. Uit Russische gevangenen (redactioneel), *Het Volk* 13 (3871) (15 november 1912), tweede blad.⁴⁴

Van alles wat. Uit Russische gevangenen (redactioneel), *Het Volk* 13 (3875) 20 november 1912), tweede blad.⁴⁵

Van alles wat. Uit Russische gevangenen (redactioneel), *Het Volk* 13 (3897) 16 december 1912), tweede blad.⁴⁶

⁴¹ Bespreking van de artikelen van De Haan over de Russische gevangenen in *De Beweging*, 1912.

⁴² "De laatste drie afleveringen van *De Beweging* bevatten een uitvoerig artikel van Jacob Israël de Haan: In Russische gevangenen geheeten. ... Wij veroorloven ons aan het artikel van den heer de Haan, die persoonlijk een studiereis naar gevangenen in Rusland gedaan heeft, enkele stukken te ontleenen, die (...) een beeld geven van de onmenselijke toestanden, die de schrijver in de door hem bezochte Russische gevangenen heeft aangetroffen..."

⁴³ "De heer Jac. Isr. De Haan doet in het maandschrift 'De Beweging' mededeelingen omtrent bezoeken die hij bracht aan Russische gevangenen. Wij ontleenen er het volgende aan: ...".

⁴⁴ "In 'de Beweging' vervolgt Jac. Isr. de Haan zijn mededeelingen omtrent zijn bezoeken aan Russische gevangenen. Wij ontleenen er het volgende aan:..."

⁴⁵ "Over de wijze, waarop men in Rusland de gevangenen bestraft, schrijft Jac. Isr. de Haan in 'de Beweging' o.m. het volgende: ...".

Van alles wat. Uit Russische gevangnissen (redactioneel), *Het Volk* 13 (3899) (18 december 1912), tweede blad.⁴⁷

Uit Russische gevangnissen, *Het Centrum*, 11 januari 1913.⁴⁸

Strafrechtspleging in Rusland, *Weekblad van het recht* 75 (9409), 13 januari 1913, blz. 4.

Kongres der S.D.A.P., *Het Volk* 13 (3978) (25 maart 1913), tweede blad.⁴⁹

[Son, H.S. van,] Een Russische gevangenis, *Algemeen Handelsblad*, 86 (27293) (5 april 1913), avond, tweede blad, blz. 6.⁵⁰

⁴⁶ “Van onzen Russischen partijgenoot Barsky te Amsterdam ontvangen wij het volgende schrijven:

In “het Volk” las ik in het artikel „Uit een Russische gevangenis” het volgende: “In ‘De Beweging’ drukt J.I. De Haan de vertaling af van een brief door hem ontvangen van een politieke gevangene uit de cellulaire afdeling te Orel”.

In werkelijkheid is deze brief de woordelijke vertaling van een klein gedeelte van den langen brief, welke 3 weken geleden afgedrukt was in no. 40 van de Russisch-Franse krant “Boedoesjtjeje-l’Avenir” die uitgegeven wordt door den welbekenden Russischen revolutionair en historicus der Russische revolutie, Boerizew (dezelfde, die de verraders Azef, Harling enz. ontmaskerde). Dat is hij Boerizew, die dezen brief ontving en de verdiensten van den heer De Haan beperkten zich dus tot het vertalen van den brief uit het Fransch in het Hollandsch.

Ik laat het aan de Hollandsche kameraden over te oordeelen, in hoeverre zulk optreden van den heer de Haan te waardeeren is. Ik hoop mettertijd terug te keeren tot de bespreking des heeren De Haan’s sprookjesachtige verhalen over de door hem afgelegde bezoeken in de Russische gevangnissen, die hij hoogstwaarschijnlijk nog nooit gezien heeft”.

⁴⁷ “Uit Russische gevangnissen.

De heer Jac. Isr. de Haan wijst er ons op, dat hij de mededeeling van den door ons grootendeels afgedrukten brief uit de gevangenis van Orel, in „De Beweging” had ingeleid met deze woorden:

„In mijn bezit zijn gekomen twee brieven door politieke gevangenen in het geheim geschreven aan kameraden in andere gevangnissen, die ze mij hebben weten doen toekomen. De brieven waren in het Russisch geschreven. De vertaling is van den heer Alex Saalborn, beëdigd translateur voor de Russische taal te Amsterdam”.

Men ziet hieruit, dat de Russische inzender Borsky (verkeerdelijk, werd de naam als Barsky gedrukt) den heer De Haan onrecht deed toen hij beweerde, dat deze den brief «blijkbaar naar de Fransche bewerking in Boerizew’s Frans-Russische blad vertaald had... Wij hebben trouwens den Russischen brief in origineel gezien. De bewering van Borsky dat de heer De Haan hoogstwaarschijnlijk de Russische gevangnissen nog nooit gezien heeft, is inderdaad te mal en had door ons niet opgenomen moeten worden. Niemand die de artikelen in „De Beweging” gelezen heeft, kan twijfelen of deze berusten op eigen waarneming”.

⁴⁸ “**Russische Gevangnissen.**

De Russische gevangnissen zijn over de geheele wereld berucht wegens het onmenselijk lijden, dat daar den gevangenen, vaak helaas geheel onschuldigen, wordt aangedaan door de hoogere en lagere ambtenaren.

Het tijdschrift „De Beweging” bevat een zeer uitvoerig artikel van J. I. de Haan over dit onderwerp. De schrijver heeft persoonlijk een studiereis naar gevangnissen in Rusland gedaan. Aan dat uitvoerig artikel ontleenen wij enige brokstukken...”

⁴⁹ “Van de artikelen van Jacob Israël de Haan in de “Beweging” is in “Van alles wat” iets overgenomen, ook een tegenspraak van Borski, die beweerde, dat De Haan onmogelijk de Russische gevangnissen kon hebben bezocht”. (De Miranda).

⁵⁰ “Een Nederlander”, die lang in Rusland woont, schrijft ons het volgende...”

Over Russische gevangenen en beschaving, *Algemeen Handelsblad* 86 (27296) (8 april 1913), avond, tweede blad, blz. 6.⁵¹

Son, H.S. van, Over Russische gevangenen en beschaving, *Algemeen Handelsblad* 86 (27314) (26 april 1913), avond, tweede blad, blz. 6.⁵²

Over Russische gevangenen en beschaving, *Algemeen Handelsblad* 86 (27318) (30 april 1913), avond, tweede blad, blz. 6.⁵³

Russische gevangenen, *Algemeen Handelsblad* 86 (27395) (17 juli 1913), avond, derde blad, blz. 10.⁵⁴

Rusland. De mishandelingen in de Russische gevangenen, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 4 september 1913, avond, C, 2.⁵⁵

Russische gevangenen, *Algemeen Handelsblad*, 86 (27445) (5 september 1913), avond, tweede blad, blz. 6.⁵⁶

Son, H.S. van, ?, ingezonden brief, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 17 september 1913.⁵⁷

Wreedheden in Russische gevangenen, *Tilburgsche Courant* 49 (538) (17 september 1913), tweede blad.⁵⁸

⁵¹ “De heer Jacob Israël de Haan schrijft ons: “Naar aanleiding van het artikel “Een Russische gevangenis” van een ongenoemde in het Avondblad van Zaterdag, gericht tegen mijn artikelen in *De Beweging*, vraag ik u opneming voor het volgende...”

⁵² “De heer H.S. van Son, te Efratowo, gouvernement Orel, in Rusland, zendt ons het volgende antwoord aan den heer J.I. de Haan...”.

⁵³ “De heer Jacob Israël de Haan schrijft ons: Gaarne maak ik gebruik van uwe vriendelijkheid mij wel te willen toestaan den heer H.S. van Son te antwoorden”.

⁵⁴ “De heer Jacob Israël de Haan schrijft ons: Gaarne zou ik thans mijn twistgeschrijf willen beëindigen met den heer H.S. van Son te Efratovo...”.

⁵⁵ “...laten wij hier een artikel over dit onderwerp volgen van den heer J.I. de Haan, voorkomende in de *Beweging* van September”.

⁵⁶ “...heeft de heer De Haan zich gewend tot bevriende gevangenen, die in Orel zijn opgesloten. Zij zonden hem de twee volgende brieven...”

⁵⁷ “Betwijfelen van geloofwaardigheid Russische getuigenissen”.

⁵⁸ “In het Septemбернаummer van de „Beweging” publiceert de heer J. I. de Haan twee brieven van Russische gevangenen, waarin dezen de mishandelingen beschrijven, waaraan zij in de gevangenis te Orel waren blootgesteld...”

Russische gevangenen (ingezonden stuk), *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 70 (259) (19 september 1913), avond, B.⁵⁹

In Russische gevangenen, *De Beweging* 9 [Nadere aanvullingen, (6) (juni 1913) (blz. 225-43); Orel (9), (september 1913) (blz. 255-64); (12) (december 1913), blz. 225-70]. Ook als overdruk, Amsterdam, Versluys, [ca. 1913].

Son, H.S. van, Aan de Redactie der N.R. Courant, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 70 (273) (3 oktober 1913), avond, A, blz. 1.⁶⁰

D.D., Er moet gehandeld, *Het Volk* 14 (4161) (28 oktober 1913), dag, tweede blad.⁶¹

In Russische gevangenen, *Het nieuws van den dag: kleine courant*, 29 oktober 1913.⁶²

In Russische gevangenen, *Nieuwe Tilburgsche Courant/Tilburgs Dagblad*, 6 december 1913.⁶³

Comité voor de politieke gevangenen in Rusland, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 70 (360) (29 december 1913), avond, D, blz. 1.⁶⁴

Vielle histoire. A propos d'une nouvelle manifestation en faveur des condamnés pour crimes politiques, *Revue contemporaine* 4 (111 & 112) (21 december 1913).

Politieke gevangenen in Rusland, *Algemeen Handelsblad* 86 (27559) (29 december 1913), avond, eerste blad, blz. 2.⁶⁵

⁵⁹ "In antwoord op het artikel van den Heer H. S. van Son in het Avondblad van Woensdag 17 september diene het volgende...".

⁶⁰ "Volgens den heer De Haan is mijn bewijs dat er in de Orelsche gevangenis niet mishandeld wordt: de bewering der gevangenis-ambtenaren..."

⁶¹ O.m.: "de lezers van 'Het Volk' hebben door een paar citaten uit de artikelen van den heer Jacob Israël de Haan, verschenen in het maandschrift 'De Beweging', reeds vernomen hoe ongelofelijk schrikkelijk velen der onzen in de gevangenen in Rusland in den dood worden gedreven".

⁶² "De heer Jacob Israël de Haan schrijft in het Weekblad van het recht:...".

⁶³ "De heer Jacob Israël de Haan publiceert in de Beweging van December weer eenige brieven over de behandeling van politieke gevangenen in Rusland, met name in de gevangenis te Orel. Wij nemen er het volgende uit over:...".

⁶⁴ "De heer Jacob Israël de Haan zegde haar (= Henriëtte Roland Holst) zijn steun toe; zelf in het comité zitting nemen kon hij niet daar hij thans weer in Rusland vertoeft tot het voortzetten van zijn onderzoekingen".

⁶⁵ "...Spreekster [Henriëtte Roland Holst] was door Liebknecht aangezocht om in ons land de zaak ter hand te nemen. Zij ondervond daarin medewerking van Jacob Israël de Haan, die op het oogenblik echter opnieuw in Rusland vertoeft, om over de gevangenen en de gevangenen te schrijven..."

In Russische gevangenissen (ingezonden bijdrage), *Weekblad van het recht* 75 (9532) (27 oktober 1913), blz. 3.

In Russische gevangenissen (Amsterdam, Maatschappij voor goede en goedkope lectuur (Handboekjes Elck 't Beste), 1913.

Besprekingen: J.-L. Walch, *Mercure de France*, 16 februari 1914; [Het boek van de maand], In de Russische gevangenissen, *De Hollandsche revue* 19 (5) (23 mei 1914), blz. 339-44.

Lettre à la Rédaction, A Monsieur le Rédacteur de la « Revue contemporaine », *Revue contemporaine* (06) (1914), blz. 148-49.⁶⁶

Behandeling van gevangenen in de Oudheid, *Het Vaderland* 55 (11 november 1923), ochtend, B, blz. 2.⁶⁷

II.1.1.2.1.2.4 Feuilletons

393 reisbrieven (feuilletons), *Algemeen Handelsblad*, 1919-1924 (met een inhoudsopgave van Kees Lekkerkerker).^{DBNL}

De Amsterdammer

Palestina-plannen, 1 februari 1919, blz. 7.

Jeruzalem onder sneeuw, 17 april 1920, blz. 8.

Schrijvers en Geschriften I en II, 5 januari 1924, blz. 17.

Schrijvers en geschriften III (2430) (12 januari 1924), blz. 17.⁶⁸

Schrijvers en geschriften IV (Slot) (2431) (19 januari 1924), blz. 17.

“... [De heer Hugenholtz] Hoe weet de heer Jacob Israël de Haan, dat de Russische gevangenen zoo gemarteld worden?”

⁶⁶ « Permettez-moi de répondre encore à l'article intitulé « Vieille histoire » et Signé L. paru dans le N° du 21 décembre dernier de votre revue... »

⁶⁷ “Dat er ook in onzen tijd nog ellendige toestanden zijn blijkt uit een beschrijving van Russische gevangenissen in 1912 door Jacob Israël de Haan...”

⁶⁸ Naar aanleiding van Philip [Perceval] Graves, *Palestine, The land of Three Faiths*, Londen, Cape, 1923.

De gasten van den Emir (2442) (5 april 1924), blz. 15.

Groote dagen (2449) (24 mei 1924), blz. 4.

Het Vaderland

Brieven uit het Heilige Land

Het Land, 55 (4 november 1923), ochtend, blz. 1.

Het Land, 2 december 1923, ochtend, blz. 1.

De jaargetijden, 6 januari 1924, ochtend, B, blz. 3.

Boomen en Bloemen, 17 februari 1924, ochtend, B, blz. 3.

De dieren des Velds, 23 maart 1924, ochtend, B, blz. 1.

Hoe is het Land?, 13 april 1924, ochtend, blz. 1.

Alles anders. Alles één, 11 mei 1924, ochtend, B, blz. 1.

De Schatten van het Land, 22 juni 1924, ochtend, B, blz. 1.

Brood en Boter, 18 juli 1924, avond, A, blz. 1.⁶⁹

II.1.1.2.1.2.5 Overig

1903

Van een staking, *Het Volk* 4 (933) (19 april 1903), Zondagsblad, blz. 335-6.

De standaard, *Het Volk* 4 (961) (24 mei 1903), blz. 375-6.

Na vijftig jaar, *Het Volk* 4 (984) (21 juni 1903), blz. 407-8.

-, *Het Volk* 4 (985) (23 juni 1903), eerste blad.⁷⁰

⁶⁹ "De Haan's laatste brief! Hij werd ons aangeteekend uit Jeruzalem toegezonden en het stempel vermeldt: 30 juni, — de dag van den moord! Vermoedelijk heeft mr. Jacob Israël dus dezen brief naar het postkantoor gebracht, voor hij naar de synagoge ging..."

Oproep en bekendmaking, *De Amsterdammer* (1362) (2 juli 1903), blz. 8.⁷¹

Voor de kinderen, *Het Volk* 4 (1021) (4 augustus 1903), tweede blad.⁷²

Armoeskind, *Het Volk* 4 (1026) (9 augustus 1903), blz. 47-8.

Collecte, *Het Volk* 4 (1032) (16 augustus 1903), Zondagsblad, blz. 55-6.

Bespreking In Abrahams schoot, *Het Volk*, 4 (1138) (23 augustus 1903), Zondagsblad, tweede blad.

De Hongaarse poppen, *Het Volk* 4 (1049) (5 september 1903), eerste blad.⁷³

Een smart, *Het Volk* 4 (1056) (13 september 1903), blz. 87-8.

Voor de kinderen, *Het Volk* 4 (1073) (3 oktober 1903), eerste blad.⁷⁴

Haan, Jacob de, Oeuvres Posthumes de Paul Verlaine. Parijs, Léon Vanier, *De Amsterdammer* (1363) (18 oktober 1903), blz. 8.

Een dichter-teekenaar-zanger (Speenhoff), *De Amsterdammer* (1375) (1 november 1903), blz. 4.

Stakingsmeneer, *Het Volk* 4 (1116) (4 november 1903), blz. 167-8.

Jacobs, Eduard H., Een dichter-teekenaar-zanger, ingezonden brief, *De Amsterdammer* (1376) (8 november 1903), blz. 10.

L'album de Louise de Coligny, door prof. A.G. van Hamel, *De Amsterdammer* (1378) (22 november 1903), blz. 10.

De Groningsche uitkeringen, *Het Volk* 4 (1126) (4 december 1903), tweede blad,⁷⁵

⁷⁰ "...Jan thuis kwam, was-ie gewoonlijk moe. En dan gingen ze al gauw te bed ook. 't Is vroeg dag, voor 'n werkman". N.B.: voorgaande bladzijde ontbreekt in Delpher.

⁷¹ Collecte slachtoffers Algemeene werkstaking; medeondertekenaar: Jacob de Haan, Willebrordusstraat 29, van 10-6 uur.

⁷² "De prikkarten zijn op. En nieuwe laat ik niet meer drukken. Ik zal de redactie vragen of ik jullie dat in de groote krant even vertellen mag..."

⁷³ "Zoeven zijn ze verloot, en de uitslag is:..."

⁷⁴ "Ik kom maar even weer om 'n plaatsje in de groote krant. Jongens, we moeten weer eens aan den slag. De secretaris van 't comité van de slachtoffers-kinderen was van oordeel, dat wij er weer eens aanmoeten. En zie je, als je 't mij vraagt, ik zelf vind 't eigenlijk ook..."

St. Nikolaasversje voor Georges Maurice en anderen, *Het Volk*, St. Nikolaasblad Voor de kinderen van "Het Volk", *Het Volk* 4 (1128) (6 december 1903), eerste blad.

Voor de kinderen der slachtoffers, *Het Volk* 4 (1129) (8 december 1903), eerste blad.⁷⁶

Rugge, E., De Groningsche uitkeeringen, *Het Volk* 4 (1129) (8 december 1903), eerste blad.⁷⁷

Het Volk

Van en voor kinderen

26 april, 10 mei, 17 mei, 31 mei, 21 juni, 28 juni, 19 juli, 26 juli, 23 augustus, 6 september, 20 september, 27 september, 11 oktober, 1 november, 8 november, 15 november, 28 november, 20 december, 25 december.

1904

Groote Ruiten, *Het Volk* 4 (1149) (3 januari 1904), Zondagsblad, blz. 215-6.

Advocaten-streek, *Het Volk* 4 (1155) (10 januari 1904), Zondagsblad, blz. 223-4.

Blindemannetje, *Het Volk* 4 (1161) (17 januari 1904), Zondagsblad, blz. 230.

Graaf Leo is dom, *De Volksonderwijzer*, 28 januari 1904.

⁷⁵ "Als men u van uit Groningen niet 't eerst geschreven had over mij als „aanmatigend en onbillijk", zou ik niet over Groningen geschreven hebben. Nu doe ik het gedwongen..."

⁷⁶ "Te Appingedam werd door bemiddeling van Jacob de Haan ... het initiatief genomen tot het vormen van een comité tot steun van de kinderen der slachtoffers...."

⁷⁷ "Wij dachten een oogenblik dat het kortswijl was van Jacob de Haan toen hij hier overal rondbazuinde, dat het z.i. een pleiziertje was om in Groningen slachtoffer te zijn en dat hij wel zorgen zou werkloos te worden en dan hier te komen om ook op de lijst te komen. Het schijnt echter, dat hij het meent...."

Horloge, *Het Volk* 4 (1173) (31 januari 190), Zondagsblad, blz. 247-8.⁷⁸

De gestolen bloemen (Een vertelling voor groote kinderen), *Het Volk* 4 (1185) (14 februari 1904), Zondagsblad, blz. 263.

De gestolen bloemen II, *Het Volk* 4 (1191) (21 februari 1904), Zondagsblad, blz. 271.

Praatjes met plaatjes. (Voor kleine kameraadjes) II. Zondagmorgen, *Het Volk* 4 (1191) (21 februari 1904), Zondagsblad, blz. 302-3.

De gestolen bloemen III, *Het Volk* 4 (1197) (28 februari 1904), Zondagsblad, 279.

Boeven, *Het Volk* 4 (1197) (28 februari 1904), Zondagsblad, blz. 280.

Verhuizen, *Het Volk* 5 (1232) (10 april 1904), Zondagsblad, blz. 327-8.

Vervloekte liefdadigheid, *Het Volk* 5 (1244) (24 april 1904), Zondagsblad, blz. 341.

Bespreking Het vogeljaar, (Afl levering II), door J. P. Thyse, *Het Volk* 5 (1260) (13 mei 1904), tweede blad.

Op een Meidag, *Het Volk* 5 (1267) (22 mei 1904), Zondagsblad, blz. 343-4.

Een lastig meisje, *Het Volk* 5 (1267) (22 mei 1904), Zondagsblad, blz. 374.

De celboef, *De Volksonderwijzer*, 5 juni 1904.

Van en voor kinderen

3 januari, 17 januari, 24 januari, 31 januari, 7 februari, 28 februari, ^{DGNL} 20 maart, ^{DGNL} 27 maart, 10 april, 17 april, 1 mei, 8 mei, 15 mei, 22 mei, 5 juni.

Voor onze jeugd

⁷⁸ "... een drietal schetsen die retrospectief sterke verwantschap met PIJPELIJNTJES demonstreren: HORLOGE, BOEVEN en VERHUIZEN...", Joesse en Meijer, *Kanalje en Opstandige liedjes*, blz. 6.

14 februari, 21 februari, 28 februari, 6 maart, 13 maart, 20 maart.

Boekbeoordelingen

Nieuwe verzen van Geza Ritsch, Amsterdam W. Versluys.4 (1158) (14 januari 1904), tweede blad.

Het vogeljaar, (Afl levering II), door J.P. Thijssse. Uitgave van W. Versluys te Amsterdam. 5 (1260) (14 mei 1904), tweede blad.

1905

Koppige bootsman, *Het Volk* 5 (1457) (1 januari 1905), Zondagsblad, blz. 219-20.

Fabrieksmeid (uit "Kanalje"), *Het Volk* 5 (1487) (5 februari 1905), Zondagsblad.

't Was de eerste keer niet, die ik meemaakte...*Het Volk* 5 (1488) (7 februari 1905), eerste blad.

Het weekblad, *Het Volk* 5 (1495) (15 februari 1905) 5.⁷⁹

Brieven, *Het Volk* 6 (1563) (7 mei 1905), blz. 363-4.

Blinde partijgenoot, *Het Volk* 6 (1581) (28 mei 1905), Zondagsblad, blz. 387-8.

Nog eens de caissonwerkers, *Het Volk* 6 (1542) (11 april 1905).

1906

Artisten, *Ontwaking* 6 (3) (maart 1906), blz. 81-7.

De zwarte kat. Zwervers-schetsje (uit het dagboek van een zwerver), *De Amsterdammer* (1499) (18 maart 1906), blz. 2-3.

Brieven, Zwerverschetsje, *De Amsterdammer* (1506) (6 mei 1906), blz. 3.

Zaandam, *De Amsterdammer*, 29 juli 1906 en *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908) blz. 1165.

⁷⁹ "Wij ontvingen over het Amsterdamsch weekblad nog drie stukken..."

Zwerfers-Schetsjes (uit het dagboek van eenen zwerver), *Ontwaking* 6 (8) (oogst [= augustus]) 1906), blz. 281-8.

Een gevaarlijk artikel, *De Amsterdammer* (1524) (9 september 1906), blz. 2.

Een deftig taalknoeier, *De Amsterdammer* (1528) (7 oktober 1906), blz. 2.⁸⁰

Harde maatregelen (*Het leerlingweezen bij den A.N.D.B.*), *De Amsterdammer* (1530) (28 oktober 1906), blz. 7.

In de zaak van jhr. Th.A.C. de Geer en J.J. Le Fèvre de Montigny ('Ingezonden'), *De Amsterdammer* (1540) (30 december 1906), blz. 2.⁸¹

1907

Ook een "rechts" standpunt!, *Het Volk* 7 (2070) (3 januari 1907), eerste blad.⁸²

Wijnaendts Francken, C.J., Een zonderling standpunt, *De Amsterdammer* (1542) (13 januari 1907), blz. 8.⁸³

Z.t., *De Amsterdammer* (1542) (13 januari 1907), blz. 8.⁸⁴

Over de pathologische momenten van een moordgeval, *De Amsterdammer* (1559) (12 mei 1907), blz. 1.⁸⁵

'Ergerlijk!', *De Tijd*, 14 mei 1907.⁸⁶

⁸⁰ "Nu professor meester Van der Vlucht als lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal zich heeft teruggetrokken, hebben eenige dagbladen lust gehad de taalwaarde en de stijl van professor-meesters redevoeringen luid uit te prijzen. En daardoor heb ik den dwarsdrijverigen zin gekregen eens open-en-bloot te zeggen, dat professor Van der Vlucht knoeit met net Hollandsch...."

⁸¹ "Die zaak is tot het einde geloopt, en nu is mijne meening deze, dat de twee beklaagden schuldig zijn, en dat zij veroordeeld behooren te worden tot gevangenisstraf van éénen dag. Niet tot straf voor jaren..."

⁸² "...betichtte hem van het huldigen van een 'rechts' standpunt".

⁸³ "Hij vindt De Haans standpunten 'meer stout dan juist'".

⁸⁴ "...antwoordt dat men bij het bepalen van een strafmaat toch meer zou moeten letten op de maatschappelijke gevolgen van een en ander voor de veroordeelde".

⁸⁵ "...moord in Andijk".

Koo, J. de, Sympathiek, *De Amsterdammer* (1561) (26 mei 1907), blz. 1-2.⁸⁷

Nog eens over “sympathieke” moordenaars, *De Tijd* (29 mei 1907).⁸⁸

Koo, J. de, Sympathiek, *De Amsterdammer* (1562) (2 juni 1907), blz. 1-2.⁸⁹

1908

Tusschen de steden, *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (november 1908), blz. 1167-8.

Raalte, Frits van, Lector over de perverse hartstocht, *De Amsterdammer* (1617) (21 juni 1908), blz. 10.⁹⁰

Lector over de perverse hartstocht, *De Amsterdammer* (1618) (28 juni 1908), blz. 10.⁹¹

Raalte, Frits van, Nog eens over de zieke liefde, *De Amsterdammer* (1619) (5 juli 1908), blz. 10.⁹²

“Polemiek met Van der Goes over het socialisme”, *De Amsterdammer* [na 1908].

1909

Geen marxisme, *De Amsterdammer* (1681) (12 september 1909), blz. 1-2.

Geen marxisme, *De Amsterdammer* (1687) (4 oktober 1909), blz. 2.

⁸⁶ “...De Haan wordt in relatie gebracht met de Franse decadente literatuur”.

⁸⁷ “...neemt persoonlijk de handschoen voor De Haan op”.

⁸⁸ “Sympathie en medelijden zijn niet hetzelfde”.

⁸⁹ “De Tijd schuift De Haan ‘diabolischen onzin’ in de schoenen”.

⁹⁰ “...waarschuwend woord”.

⁹¹ “Zijn antwoord is in eerste instantie een verdediging van ‘de onzedelijke prachtige letterkunde’”, Delvigne en Ross, 1984.

⁹² “...noemt De Haan een ‘grappige moralist’”.

1910

Tijdschrift voor Strafrecht, ?, 1910.⁹³

M.J. Brusse: "Boefje"; dertiende druk. Palestina en de Oorlog – Boekbeoordelingen, *De Beweging* 11 (10) (oktober 1915), blz. 89-92.

1915

Wetenschappelijk antisemitisme (critiek op J. van Ginneken, hoofdstuk "De Jodentaal" in idem, Handboek der Nederlandsche Taal, deel II), *De Joodsche Wachter* 11 (9) (23 april 1915), blz. 70-2.

Ritueel slachten, *De Joodse Wachter* 11 (10) (7 mei 1915), blz. 80.

Zij schelden, *De Joodsche Wachter* 11 (12) (4 juni 1915), blz. 94

1917

Rusland, *De Groene Amsterdammer* (2074) (24 maart 1917), blz. 3.

Bij de revolutionairen in Rusland, *De Groene Amsterdammer*, 24 maart 1917, blz. 2.

De Haan en L. Straschun, bespreking van Itzhak Epstein, La pensée et la polyglossie, essai psychologique et didactique (1914), *Hamizrach* (Hebreeuws bijblad van *Mizrachie*), augustus 1918.

Autobiografie, in W.A.F. Bannier en A.A. Pulle, *Oosthoek's geïllustreerde Encyclopedie 1916-1923*, Utrecht, Oosthoek, blz. ?. [11-10-1917]

1919

Karikatuur van Jacob Israël de Haan, in *Amsterdammers, 45 teekeningen van Mr. Ernst Polak, bijschriften van hier en ginder*, met een inleiding van Cornelis Veth, Amsterdam, De Hooge brug, 1919.⁹⁴

⁹³ "Over 'In de schaduw' van Carry van Bruggen".

⁹⁴ "De Weltgeschichte neemt een keer:
Zie, Jacob Israël de Haan
Is nu geen Amsterdammer meer
Maar werd Palestina".

Langs alle wegen (Marum-Londen; Afscheid; Laatste groet; De goedgezinde Douane; De Zoon van Ben Jehoeda), *De Joodsche Wachter* 15 (9) (25 april 1919 [25 Niesan 5679]), blz. 80-1.

Schaäre Zedek, *De Geïllustreerde Joodsche Post*, 11 augustus 1921 (= *Algemeen Handelsblad*, 18 december 1919).

1924

Huis en hof in het Heilige Land, *De Indische post: weekblad gewijd aan de belangen van Nederlandsch-Indië*, 26 januari 1924.

Oud en nieuw toerisme, uit het Heilige Land, *Holland express: tijdschrift voor kunst, cultuur en verkeer*: officieel orgaan van het Centraal Bureau voor Vreemdelingenverkeer, [vóór 11 februari 1924].

Vrouwenleven in Palestina. De Zuster van Reine, *De Vrouw en haar huis* 18 (12) (1923/1924) (april 1924), blz. 432-5.

Brood en Boter, *Weekblad voor Israëlitische huisgezinnen*, 25 juli 1924.

Uit het Heilige Land, *Holland express: tijdschrift voor kunst, cultuur en verkeer*: officieel orgaan van het Centraal Bureau voor Vreemdelingenverkeer, ? augustus 1924.

II.1.1.2.2 Heruitgaven

II.1.1.2.2.1 Boeken

II.1.1.2.2.1.1 Oorspronkelijke teksten

II.1.1.2.2.1.1.1 Pijpelijntjes

II.1.1.2.2.1.1.1.1 Nederlands

Pijpelijntjes, 's-Gravenhage, Kruseman, 1974. Bezorgd door Wim J. Simons. Opnieuw uitgegeven [derde druk; fotomechanische herdruk van de eerste druk, 1904]. ^{DBNL}

Besprekingen: Alfred Kossmann, Schandaal bij 'Het Volk', *Het Vrije Volk*, 27 juli 1974;⁹⁵ Kees Fens, *Volkskrant*, 10 augustus 1974;⁹⁶ *Utrechts Nieuwsblad*, 28 augustus 1974; Kees Fens, *De Standaard*, 30

⁹⁵ "Op 9 juni 1904 schief P.L. Tak, hoofdredacteur van "Het Volk" ... deze brief: „Mijnheer De Haan, Gister heb ik het door u uitgegeven boek „Pijpelijntjes” gelezen. Het zal u duidelijk zijn, dat na het verschijnen van dit bek, dat voor mij en zeker vele

augustus 1974;⁹⁷ *Het Parool*, 31 augustus 1974; *Trouw*, 31 augustus 1974; *Het Vaderland*, 26 oktober 1974; *NRC Handelsblad*, 22 november 1974; *De Nieuwe Linie*, 26 februari 1975. Zie nader: LR.

Ross, Leo, Commentaar op 'Pijpelijntjes', *De Revisor* 1 (7) (1974), blz. 29-32.

Ross, Leo, over: Pijpelijntjes, *Spektator* 4 (3) (1974), blz. 154-5.

Idem, met een nawoord van Pierre H. Dubois, 's-Gravenhage/Antwerpen, Nijgh en Van Ditmar/De Vries-Brouwers, 1975. (Vierde, herziene [vijfde] druk, 1981).

Bespreking: Hans Werkman, Pijpelijntjes van Jacob Israël de Haan het sterkst als Amsterdams tijdsbeeld, *Nederlands Dagblad* 38 (9009) (24 april 1982), blz. 7.

Idem, Prismaboeken, Utrecht/Antwerpen, Spectrum, 1981.

Bespreking: Maurice van Lieshout, Pijpelijntjes herdrukt, *COC-Sec* 11 (12) (1981), blz. 17.

Idem, ingeleid en toegelicht door Rob Delvigne en Leo Ross, Amsterdam, Van der Velden, 1982. ^{DBNL}

Besprekingen: *Volkskrant*, 15 januari 1982; Hans Warren, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 20 maart 1982, blz. 18; *NRC Handelsblad*, 26 maart 1982; *Trouw*, 1 juli 1982. Zie nader: LR.

Aleid Truijens, Een droevig jongensboek, *Diepzee*, april 1986.

Idem, *De tweede versie*. Verzorgd door Rob Delvigne en Leo Ross. Gebaseerd op de 2e dr., Amsterdam, Van Cleef, 1904. Amsterdam, Nijgh & Van Ditmar, 1991. ^{DBNL}

Bespreking: Freddy de Schutter, Geen blad voor de mond, *De Standaard*, 22 februari 1992.

Idem, 2003.⁹⁸

Idem, scandaleuze roman over een liefdesrelatie tussen twee mannen, Amsterdam, Muntinga, 2006.

Bespreking: Bart van der Bruggen, Pijpelijntjes, *Leesideeën Off Line*, 31 december 2006

Idem, Benthuizen, Astoria, 2014.

anderen een zeer ongewenste verrassing was, uwe medewerking aan het Zondagblad van Het Volk moet eindigen. Wij wachten dus geen copy meer van u. Met beleefden groet P. L. Tak".

⁹⁶ "Fens citeert de ontslagbrief die P.L. Tak aan De Haan stuurde vanwege het verschijnen van diens eerste roman 'Pijpelijntjes' in 1904".

Over het beroerde 'Nawoord' van Wim J. Simons is Fens zeer negatief".

⁹⁷ "Fens citeert een kwatrijn uit De Haan's 'Het Joodsche lied'. Genoemd worden de uitgave van zijn 'Verzamelde Gedichten' (1952) en het andere prozaboek 'Pathologieën' (1908)".

⁹⁸ "Dit bestand is, behoudens een aantal hierna te noemen ingrepen, een diplomatische weergave van de facsimile-uitgave van de eerste druk van *Pijpelijntjes* van Jacob Israël de Haan uit 1974".

Bespreking: Doeke Sijens, Verboden vruchten. Een belediging voor ieder gelukkig getrouwd mens, 29 maart 2017, www.tzum.info/2017/03/recensie-jacob-israel-haan-pijpelijntjes/.

II.1.1.2.2.1.1.1.2 Vertalingen

Servisch

Novaković-Lopušina, Jelica, *Jacob Israël de Haan: Priče iz predgrađa Pejpa /Pijpelijntjes/*, Beograd: Arius & Zave, 2011.⁹⁹

Tsjechisch

Havlíková, Veronika, *Jacob Israël de Haan: Pijpelijntjes (Pijpské črty)*, Kapitola první (=eerste hoofdstuk). Hledání podnájmu, 9.1. 2005 22:22, www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19161.

Bespreking: Edgar en Magda de Bruin, *Jacob Israël de Haan, Pijpské črty*, Glosy k překladu. J.I. de Haan: Pijpelijntjes (Pijpské črty) – kapitola Huiszoeking (Hledání podnájmu). Překlad (= vertaling) V. Havlíková. 7.2. 2005, www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=16981.

Pijpelinky, Vertaling: V. Havlíková, Kutná Hora, Tichá Byzanc, 2006.

Bespreking: Magda de Bruin, *Jacob Israël de Haan: Pijpelinky*. Z nizozemského orig. Pijpelijntjes přel. Veronika Havlíková. Tichá Byzanc, Kutná Hora 2006, 22.5. 2006, www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19209.

Over de twee vertalingen: Rob Delvigne, *De Haan kraait victorie in Oost-Europa*, www.textualscholarship.nl/?p=10218.¹⁰⁰

⁹⁹ Vgl.: Snel, Guido, Prettig schizofreen: vertaler en schrijver tussen twee culturen - een interview met Jelica Novaković-Lopušina, in Letterenfonds, Vertaalprijs 2014, Nederlands Letterenfonds/Dutch foundation for literature, www.letterenfonds.nl/images/.../Vertaalprijzen-2014-Jelica-Novakovic.pdf:

“Zo zag ik bij het vertalen van Jacob Israël de Haans Pijpelijntjes pas goed de gelaagdheid, de stilistische tekening van de verschillende milieus. Precies die aspecten maken het verhaal (uit 1904) zo modern, en dat moet je laten zien: het moet inclusief de regiolecten en idiolecten in het Amsterdamse verleden gesitueerd worden...”.

Zie ook: www.ariusbeograd.com/publicity.php?jezik=dutch en www.nederlandistika.fil.bg.ac.rs/nl/index.php/beurzen/itemlist/user/44-android?start=60

¹⁰⁰ “Eind 2011 verscheen Pijpelijntjes van Jacob Israël de Haan in het Servisch... Vijf jaar eerder konden de Tsjechen met Pijpelinky kennismaken, in de vertaling van Veronika Havlíková.

In een toonaangevende Tsjechische krant kreeg het boek de maximale 5 sterren. Tsjechische reageurders namen op internet de vertaalster van deze homo-smerigheid op de korrel. Het is nog te vroeg om te weten hoe de Servische lezers reageren”.

II.1.1.2.2.1.1.2 Overige boeken

Open brief aan P.L. Tak. De geschiedenis van de Pijpelijntjes affaire, met een inleiding en commentaar van Rob Delvigne en Leo Ross, Amsterdam, Van der Velden, 1982. ^{DBNL}

Besprekingen:

Trouw, 1 juli 1982; Hans Warren, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 31 juli 1982, blz. 14; *Leeuwarder courant*, 21 augustus 1982; *NRC Handelsblad*, 10 september 1982; R. de Ruig, *BMGN - Low Countries Historical Review* 99 (2) (januari 1984), blz. 264-5. ¹⁰¹ Zie nader: LR.

“Open brief aan P.L. Tak. De geschiedenis van de Pijpelijntjes affaire. Met een inleiding en commentaar van Rob Delvigne en Leo Ross”, *COC-Periodiek*, 1982.

Kanalje en Opstandige liedjes, ingeleid en verzorgd door Kees Joosse en Jaap Meijer, *De Engelbewaarder* 2 (6), Amsterdam, 1977. [Herdruk van de oorspronkelijke uitgave uit 1904.]

Besprekingen: Kees Fens, *Kanalje en kapitaal: over boeken gesproken*, *Volkskrant*, 14 maart 1977;¹⁰² Alfred Kossmann, *Socialistisch jeugdwerk van Jacob de Haan*, *Het Vrije Volk*, 5 maart 1977 en *De Limburger*, 18 maart 1977.¹⁰³

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With. Met ene voorrede van Georges Eekhoud en een nawoord [“Schrijven naar behoefte”] door Wim J. Simons, Facsimile herdruk, Den Haag, Kruseman, 1975. ^{DBNL}

Besprekingen: Wim J. Simons, *Doodgezwegen roman na 68 jaar herdrukt*, *Utrechts Nieuwsblad*, 6 maart 1976; Willem Kuipers, *Pathologieën*, *Volkskrant*, 6 september 1980.

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With. Nawoord door Wim J. Simons, derde druk; fotomechanische herdruk van de tweede druk, 1975, Amsterdam, Van der Velden, 1981.

Besprekingen: Alfred Kossmann, *Perversiteit 1908*, *Het Vrije Volk*, 30 mei 1981, blz. 18;¹⁰⁴ Wim Sanders, *Folteraar levendig neergezet*, *Het Parool*, 3 juli 1981; (*niet vermeld deze of een andere editie*): Stephan

¹⁰¹ “Op de flap van de fraai uitgegeven en zorgvuldig geannoteerde *Open brief aan P.L. Tak* schrijven de bezorgers dat De Haans optreden ‘een demasqué der literaire en maatschappelijke machthebbers van zijn tijd’ bewerkte! Op deze wijze wordt het conflict vereenvoudigd tot een provocatie van de bohémien die de bourgeoisie, gepersonifieerd door P.L. Tak, in haar schaamteloze hypocrisie aan de kaak stelt...”.

¹⁰² “Over ‘Kanalje’ en ‘Opstandige liedjes’”.

¹⁰³ “... het zesde deel aan te kondigen”.

¹⁰⁴ “Jacob Israël de Haan heeft geen geriefelijke plaats in de Nederlandse literatuur...”

Sanders, Het scherp geweld van bitse tanden: Pathologieën herlezen, *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989.

Aankondiging verschijnen: *Nieuwsblad van het Noorden*, 24 februari 1981.

Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With. Vierde druk. Uitgegeven, herspeld en geannoteerd door Rob Delvigne en Leo Ross. Assen, Servo, 2003. ^{DBNL}

Bespreking: Staf Schoeters, Pathologieën: de ondergangen van Johan van Vere de With, *Leesidee*, 1 november 2003.

Besliste volzinnen. Verzorgd door K. Lekkerkerker. Deel 2 van de eerste serie B voor de vriendenkring van De Beuk. Amsterdam, De Beuk, 1954. Oorspronkelijk gepubliceerd in *De Amsterdammer*, 1907-1910 en in *Ontwaking*, 1908.

Bespreking: Jan Greshoff, Manie van het Hedendaagse: "Besliste volzinnen" van Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland*, 4 september 1954.

Brieven aan een jongen. Een kleine correspondentie van Jacob Israël de Haan, uitgegeven en ingeleid door Arnold Saalborn, Amsterdam, De Beuk, 1957.

Vriendschap en Adil. (Omslagtitel en Franse titel: *kwatrijnen*. Bloemlezing uit *Kwatrijnen*, 1924). [Samengesteld door Ger Kleijs] [Amsterdam], Sub Signo Libelli, 1974.

Nerveuze vertellingen, nawoord: Marijke Stapert-Eggen, verschenen ter gelegenheid van de honderdste gedenkdag van de geboorte van Jacob Israël de Haan, 's-Gravenhage, BZZTôH, 1981.

Besprekingen: Kester Freriks, Nerveuze vertellingen, Ik heb dit land zuiverweg gehaat: Jacob Israël de Haan, *NRC Handelsblad*, 9 december 1983;¹⁰⁵ Alfred Kossmann, Jacob Israël de Haan, een man in vele verschijningsvormen: "Nerveuze vertellingen" schokken nog steeds, *Het Vrije Volk*, 21 januari 1984;¹⁰⁶ Rudi Boltendal, Jacob Israël de Haan, *Leeuwarder Courant*, 27 januari 1984;¹⁰⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 11 februari 1984; *HN-Magazine*, 14 juli 1984; *Vrij Nederland*, 21 juli 1984. Zie nader: LR.

Ik Ben Een Jongen Te Zaandam Geweest, Een bloemlezing samengesteld en ingeleid door Gerrit Komrij (Bert Bakker Bloemlezing 1982:1), Amsterdam, Bert Bakker, 1982. ^{DBNL}

¹⁰⁵ "De Nerveuze vertellingen van Jacob Israël de Haan zijn van een onhollandse, en bij verschijning ... onbegrepen schoonheid. De literaire kritiek wist zich geen raad met De Haans personages - demonisch, wreed, homoseksueel, drankzuchtig - en veroordeelde hun "misselijke moraal" uitsluitend op ethische gronden, zonder oog te hebben voor de kunstige, elegante stijl..."

¹⁰⁶ "Er is iets merkwaardigs aan de hand met het werk van Jacob Israël de Haan. Tot voor vrij kort was hij alleen bekend als dichter en dan vooral als joods dichter..."

¹⁰⁷ "Lang, zo'n zestig jaar, geleden moet de naam van mr. Jacob Israël de Haan in een groot deel van Friesland een bekende klank gehad hebben. Of velen wisten dat De Haan ook een groot dichter was, is de vraag. Maar de artikelen die hij, in elk geval in 1924, bijdroeg aan het toenmalige, in Heerenveen verschijnende Nieuwsblad van Friesland zijn zeker door velen gelezen..."

Besprekingen:

Hans Warren, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 31 juli 1982, blz. 14; Alfred Kossmann, Jacob Israël de Haan: aandacht voor een groot dichter, *Het Vrije Volk*, 7 augustus 1982;¹⁰⁸ Jan Zitman, Die te Amsterdam vaak zei: "Jeruzalem", *De Twentsche Courant Tubantia*, 10 augustus 1982;¹⁰⁹ Hernieuwde belangstelling voor Jacob Israël de Haan, *Leeuwarder Courant*, 21 augustus 1982;¹¹⁰ *Vrij Nederland*, 30 augustus 1982; Tom van Deel, Vergeeft het leven de kunst?, in idem, *De komma bij Krol en andere essays*, Amsterdam, Querido, 1986, blz. 65-8;¹¹¹ *Vrij Nederland*, 30 oktober 1982. Zie nader: LR.

Nerveuze vertellingen, inleiding Rob Delvigne en Leo Ross, Amsterdam, Bert Bakker, 1983. ^{DBNL}

Besprekingen: Koen Hilberdink, Een verbond met de duivel, *De Waarheid*, 31 december 1983, Kunst, blz. 6; Hans Warren, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 11 februari 1984, blz. 18; M.H.J., Nawoord, *Literatuur 1* (1984).

Ondergangen, met een nawoord van Rob Delvigne en Leo Ross, Amsterdam, Bert Bakker, 1984. ^{DBNL}

Besprekingen: Hans Warren, Het vreemde experiment, 'ondergangen van jacob isaël de haan, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 6 oktober 1984;¹¹² *De Gelderlander*, 16 november 1984; Ed van Eeden, Ondergangen van De Haan beklemmend familiedrama, *Utrechts Nieuwsblad*, 14 december 1984;¹¹³

Jan J. Vermeulen, Jacob Israël De Haan, *De Nieuwe*, 20 juni 1985. Zie nader: LR;

¹⁰⁸ "Er is naar het werk van De Haan nog veel onderzoek te doen - maar we lopen daar geenszins op vooruit wanneer we hem eindelijk de plaats toekennen die hij verdient onder de Nederlandse dichters: onder de grootsten". Zo besluit Gerrit Komrij zijn mooie bloemlezing uit de poëzie van Jacob Israël de Haan, en ik heb er geen moeite mee. De Haan was een prachtig dichter, wiens werk te weinig bekend is geworden. Of moet men schrijven: te weinig bekend is gebleven?..."

¹⁰⁹ "De hoeveelheid recente De Haan-uitgaafjes is aardig op weg om een niet te groot boekenplankje voor de helft te vullen", constateren Rob Delvigne en Leo Ross in een artikel in het literaire tijdschrift *De Revisor* (negende jaargang nr. 3, juni 1982). Drie herdrukken van alleen al *Pijpelijntjes*, het kan niet op, vervolgen Delvigne en Ross..."

¹¹⁰ "Jacob Israel de Haan (1881-1924) behoort tot de schrijvers uit het begin van deze eeuw die thans weer volop in de belangstelling staan..."

¹¹¹ "Dat de poëzie van Jacob Israel de Haan gerekend moet worden tot het beste uit de Nederlandse literatuur van de negentiende en twintigste eeuw, viel op te maken uit Gerrit Komrij's bloemlezing 1000 en enige gedichten. De Haan komt erin voor met tien gedichten, het hoogst bereikbare aantal..."

¹¹² "In het overzicht van pas verschenen of spoedig te verwachten boeken schreef Wim J. Simons vorige week "Velen wachten zeker op de nog nooit in boekvorm gepubliceerde roman "Ondergangen" van Jacob Israël de Haan, schrijver van de geruchtmakende romans "Pijpelijntjes" en "Pathologieën". Tot die velen hoorde ik..."

¹¹³ "HET WERK van Jacob Israël de Haan (1881-1924) staat de laatste tijd sterk in de belangstelling. Was de Haan tot voor tien jaar nog slechts bekend als "de dichter van het Joodse lied", de laatste jaren is duidelijk geworden dat in zijn persoon een belangrijk prozaschrijver ondergewaardeerd is. Als een schrijver vijftig jaar dood is vervallen de auteursrechten die op zijn werk rusten..."

Maurice van Lieshout, *Sec 15* (1) (januari 1985), blz. 24; Henk Pröpper, *Literatuur 2* (2) (maart-april 1985), blz. 111-2.

In Russische gevangenissen, met een woord vooraf van Wim J. Simons, tweede druk, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1986.

Bespreking: Hans Driessen, Jacob Israël de Haan, *In Russische gevangenissen*, Een reis langs Russische gevangenissen in 1912: roekeloos oprecht, *NRC Handelsblad* 16 (239) (11 juli 1986), Cultureel supplement, blz. 5.¹¹⁴

In proza. Fragmenten (bevat de negenenveertig korte prozastukjes die Jacob Israël de Haan tussen 1905 en 1909 in een aantal tijdschriften heeft gepubliceerd], gebundeld en van een nawoord voorzien door MS-E, Amsterdam, LM, 1994.

II.1.1.2.2.1.2 Bewerkingen

II.1.1.2.2.1.2.1 Film, toneel, hoorspel, voordracht

Film

The Sinner. Screenplay for a Rudolf van den Berg film, Amsterdam, Praxino Pictures, November 1989.¹¹⁵

Toneel

Pijpelijntjes, voor het toneel bewerkt door Bart Kiene, 1986.¹¹⁶

Bespreking: Loek Zonneveld, Jacob (Israël) de Haan op de Hoogtekadijk: een gedramatiseerde Pijpelijntjes vol regenruischstilte, *De Groene Amsterdammer*, 20 augustus 1986.

¹¹⁴ "In de zomer van 1912 bezocht de Nederlandse schrijver en jurist Jacob Israel de Haan zeven gevangenissen en vier kolonies voor jeugdige delinquenten in Rusland. Een aantal artikelen dat hij daarover schreef in *De Beweging*, het tijdschrift van Albert Verwey, werd in 1913 gebundeld in het boekje *In Russische gevangenissen...*"

¹¹⁵ "Script for an unrealised movie on the life of Jacob Israel de Haan (1881-1924). "In this film, real and imaginary characters jostle each other. ... the story of the Jewish-Dutch journalist Jacob Israël de Haan is based on fact, though the details of the story are imagined. (...) Within a couple of years he had become not only the loneliest man in Jerusalem, but also the most hated enemy of the Zionist movement. This film attempts to suggest how this might have come about".

¹¹⁶ Producent: Nijinsky, Theatergroep, Première: 12 augustus 1986, Hoogte Kadijk 105, Amsterdam.
http://tin.adlibsoft.com/scripts/wwwopac.exe?LANGUAGE=1&LIMIT=50&DATABASE=all&OPAC_URL=&%255=&%250=18109]

Pijpelijntjes, nieuwe bewerking: Maarten Vonder i.s.m. Henk Reijn (toneelbewerking van de roman en de Open brief aan P.L. Tak; met gebruikmaking van de tekst van Bart Kiene), voor Toneelgroep Europa, november 1989; herzien november 2000, Impresum Amsterdam.¹¹⁷

Bespreking: Hans Goedkoop, *Pijpelijntjes*, *Homologie: tijdschrift voor homologie* 12 (1990) (4), blz. 25.¹¹⁸

Gasthuisschetsen, teksten naar Arnold Aletrino en naar Jacob Israël de Haan, toneelbewerking Bart Kiene. Frascati; De Engelenbak, Amsterdam, 1992,
http://theaterencyclopedie.nl/wiki/Gasthuisschetsen_-_Theater_Frascati_-_1992-04-07.

Tenenbom, Tuvia, *Father of the Angels*, 1997.¹¹⁹

Bruckner, D. J. R., Bitter Fight Among Brothers, Bitterly Recalled: Review, *New York Times*, 27 oktober 1997, Late Edition (East Coast), blz. E.5.¹²⁰

Rotmil, Bernard, Re: Father Of The Angels, Mail. Liberal-Judaism, 4 november 1997,
www.mljewish.org/cgi-bin/retrieve.cgi?VOLUME=7&NUMBER=51&FORMAT=html#entry4.

Stroobants, Jean Pierre, Tuvia Tenenbom, dramaturge juif en diable; Directeur du Théâtre juif de New York, cet auteur iconoclaste suscite une levée de boucliers à Bruxelles, où est monté Le Père des anges, *Le Monde*, Culture, 20 février 2002.¹²¹

Rijnders, Gerardjan, *Salaam Jeruzalem - een ode aan het leven van Jacob Israel de Haan*, 2017.

Bespreking: Loek Zonneveld, *Salaam Jeruzalem. De rusteloze ziel*, *De Groene Amsterdammer* 41 (9), 1 maart 2017.

¹¹⁷ "Reijn, Henk ... Met Toneelgroep Europa bracht hij het toneelstuk *Pijpelijntjes* (1990), naar de gelijknamige roman van Jacob Israël de Haan, in het van Ostadetheater". Homo-encyclopedie, http://michiel-bollinger.blogspot.nl/2013/03/homo-encyclopedie-voorwoord-en-lemmas_3.html.

¹¹⁸ "Over de opvoering door toneelgroep Europa in het Ostadetheater te Amsterdam van de toneelbewerking door Maarten Vonder van *Pijpelijntjes*".

¹¹⁹ "Set in Jerusalem under the British Mandate, this "dazzling" (...) play tells the story of the pious, staunchly anti-Zionist rabbi who fervently fights against the formation of the Jewish state at the very same time that he ceaselessly roams the streets of Jerusalem in desperate search of his truest love: young Arab boys. Based on true stories, *Father of the Angels* examines the tortured existence of a holy man who spends his life in a constant battle of loyalties: God and Satan, Desire and Faith.", www.jewishtheater.org/Jewish%20Theater/Father%20of%20the%20Angels.htm.

"'Off-Broadway'-toneelstuk gebaseerd op het leven van De Haan, maar geplaatst binnen het raamwerk van de sjo'a".

¹²⁰ "Father of the Angels Based on the writings and lives of Jacob Israel de Haan, Avraham Tehomi, the Talmud, David Ben-Gurion, Joel Teitelbaum and Amrom and Ruth Bloi...".

¹²¹ « Le héros de la pièce est un rabbin, inspiré de la figure historique de Jacob Israel De Haan, assassiné, sans doute parce qu'il s'opposait à la création de l'Etat hébreu (il jugeait que seul le Messie pouvait accomplir cette oeuvre). »

Hoorspel

Pijpelijntjes, hoorspel in drie delen: 9, 16 en 23 februari [1990], Radio 5, NOS-radioprogramma Homonos.¹²²

Garderen, Fred van, Hoorspel 'Pijpelijntjes'. Boek van De Haan over homofiele relatie destijds een grof schandaal, *Het vrije volk* 45 (13096) (9 februari 1990), blz. 22.

Garderen, Fred van, Pijpelijntjes in HomoNos. Hoorspel over homofilie, *Nieuwsblad van het Noorden* 103 (34) (9 februari 1990), blz. 2.

Buurman, Eva den, Hoorspel Pijpelijntjes, *Nieuw Israelietisch weekblad* 125 (29) (6 april 1990), blz. 49.

Seriehoorspel: Pijpelijntjes | deel 1. De blues in de Pijp, 31 december 2004.¹²³

De blues in de Pijp. Hoorspel | Pijpelijntjes, 18 februari 2005.

Voordracht

LibriVox opname, gelezen door Bart de Leeuw, gepubliceerd op 25 februari 2016.

II.1.1.2.2.1.2.1 Bladmuziek

Bollinger, Michiel en Piet Capello, "Liederen": een programma voor pianist en zanger over Jacob Israël de Haan, [s.l.: s.n.], 1983.¹²⁴

¹²² "18.30 uur. Alle delen achter elkaar, 30 maart, 22.30 uur op Radio 4 [zie:

<http://www.hoorspelen.eu/Hoorspelen/HoorspelP/Pijpelijntjes.htm>] Herhaling vermeld in *NRC Handelsblad*, rubriek: Selectie Televisie, Radio, 29-12-2001, blz. 45. "Hoorspel 'Pijpelijntjes'. Herhaling uit 1990 van een hoorspelbewerking naar het boek Pijpelijntjes van Jacob Israël de Haan".

¹²³ "In 1904 verscheen de geruchtmakende homo-erotische roman Pijpelijntjes, van Jacob Israël de Haan. De toen 22-jarige De Haan droeg het tweehonderdachtien pagina's tellende boek op aan zijn goede vriend, de arts en letterkundige Arnold Aletrino, die daar allerm minst van was gecharmeerd.

Vervolg op NOS site, <http://tinyurl.com/46v35> inclusief links naar geluidsbestanden van het hoorspel daar.

...

Boven gelinkt artikel vermeldt dat De Haan in de jaren twintig "rechts-radicaal" zou zijn geworden, maar onderbouwt dit niet: zowel onder zionisten als anti-zionisten komen rechtse ideeën voor; maar niet per definitie..."

¹²⁴ "Het programma is opgebouwd uit gedichten en proza-fragmenten van Jacob Israël de Haan".

Broekman, Hans, *Vier Hollandse liederen: voor zang en piano*, 2005/2006; partituur, op gedichten van Jacob Israël de Haan [Het kleine dorp] ..., Amsterdam, Donemus, 2007.

Gokkes, Sim, *De Pelgrim voor Jeruzalem*, voor zang en piano, mei 1928.

Kleppe, J., *Tweede Reis*, opera over Jacob Israël de Haan, gebaseerd op 'Kwatrijnen, een dagboek in verzen' van: Jacob Israël de Haan. Bewerking: Wim Trompert, 1998.¹²⁵

Eekeren, Michael van, Musici leggen laatste hand aan opera naar Jacob Israël de Haan 'Op die tweede reis leert hij zichzelf accepteren', *Volkskrant*, 5 augustus 1998, blz. 10.¹²⁶

Besprekingen van Joost Kleppe, *Tweede Reis*, www.donemus.nl/nl/donemusinfo/1998_11-12/pers.html.
Verder:

- Vermeulen, Ernst, Joost Kleppes 'Tweede Reis' hartstochtelijk, *NRC Handelsblad*, 7 augustus 1998, kunst, blz. 8;
- Utrechts Nieuwsblad, 7 augustus 1998;127
- 'De Tweede reis' is meer liedcyclus, *Volkskrant*, 8 augustus 1998;128
- *Algemeen Dagblad*, 8 augustus 1998;129
- *De Groene Amsterdammer*, 12 augustus 1998;
- Ontroerende eenvoud kenmerkt opera, *Alkmaarder Courant*, 1998.

Gompes, Loes, Zingen bij de klagmuur, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. II.¹³⁰

¹²⁵ Vgl. *NRC Handelsblad*, 12-05-1999, rubriek: Selectie: Muziek, blz. 4: "Muziek. Opera Studio. Twee muziektheaterstukken die vorig jaar tijdens de Gay Games werden uitgevoerd door de Opera Studio Nederland, worden 14 en 15 mei 20u30 herhaald in de Doelenzaal, Kloveniersburgwal 87-89 in Amsterdam. Het zijn ...en De tweede reis, een muziektheaterwerk op tekst van Jacob Israel de Haan van componist Joost Kleppe"; *idem*, 09-03-2000, rubriek: Selectie Muziek, blz. 22: "Uilenburger concerten. In de serie Uilenburger concerten in de Uilenburger Synagoge, Uilenburgerstraat 91, Amsterdam, wordt 13 maart 20u15 muziek gespeeld van ...en Joost Kleppe (fragmenten uit De tweede reis naar Jacob Israel de Haan)".

¹²⁶ "Bespreking van 'De tweede reis' van Hans Nieuwenhuis naar Jacob Israël de Haan", IHLIA.

¹²⁷ "Opera De Tweede Reis aangrijpend".

¹²⁸ "De tweede reis. Opera van Joost Kleppe (muziek) en Wim Trompert (libretto en regie). In: Felix Meritis, Amsterdam. Gehoord: 6 aug. Herh.: 8 aug., 21.00 uur".

¹²⁹ "Ontroerende eenvoud kenmerkt opera".

¹³⁰ Over de opera "De Tweede Reis".

II.1.1.2.2.2 Klein proza

II.1.1.2.2.2.1 Feuilletons

II.1.1.2.2.2.1.1 Nederlands

II.1.1.2.2.2.1.1.1 Verzamelingen

Jerusalem, Amsterdam, Querido, 1921.¹³¹ DBNL

Besprekingen: *Algemeen Handelsblad*, 29 juni 1922, avond, derde blad, blz. 9; C.T.[azelaar], *Literatuur en kunst*, *De Reformatie*, 28 juli 1922, blz. 2-3; Frans Coenen, *Groot Nederland* 20 (2) (juli 1922), blz. 127-8; Joh. de Groot, *Den Gulden Winckel* 21 (1922), blz. 158-9; Martinus Nijhoff, *Het Nieuws van den Dag*, 23 september 1922 [ook in: Gerrit Kamphuis en Gerrit Borgers, tekstverz., Martinus Nijhoff, *Kritisch, verhalend en nagelaten proza* (Verzameld werk II), 2e, geheel herz. en verm. dr., Amsterdam, Bert Bakker, 1982, blz. 165-7; H.(erman) R.(obbers), *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 32 (64) (juli-december 1922), blz. 422.

Palestina. Met portret van den schrijver en inleiding van Carry van Bruggen. Amsterdam, Querido, 1925. DBNL

Besprekingen: *Spectator*, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 6 juni 1925; G. Italie, *De vrijdagavond; joodsch weekblad* 2 (15) (10 juli 1925), blz. 233; H.V., *De Sumatra Post* 27 (171) (25 juli 1925), vijfde blad, dag, blz. 17; Siegfried van Praag, *Joodsche literatuur*. Naar aanleiding van Jacob Israël de Haan's "Palestina", *Algemeen Handelsblad*, 12 september 1925; H.P.L.W.[iessing], *Groot Nederland* 24 (1) (januari 1926), blz. 106-7.

Palestina. met een portret van den schrijver en een inleiding van Carry van Bruggen. [herdruk]. Woord vooraf door Dick Houwaart. Kampen, Kok, 2000.

Bespreking: A. J. Diepenbroek, *Reisverhaal Jacob Israël de Haan geeft idee van vervlogen Palestina*. *Filosofen over een leeg land*, *Reformatisch Dagblad*, 27 september 2000.¹³²

Brieven uit Jeruzalem. Samenstelling en Woord vooraf David Koker. Massada serie No. 5. Amsterdam, Joachimsthal, 5702 – 1941 [1942].¹³³

Ook in: *Het joodsche weekblad*. *Uitgave van den Joodschen Raad voor Amsterdam onder verantwoordelijkheid van A. Asscher en D. Cohen*, *Volledige uitgave van alle nummers*

¹³¹ Acht feuilletons.

¹³² Elf feuilletons. "Reisverhaal Jacob Israël de Haan geeft idee van vervlogen Palestina. Zijn bundel "Drift en Bezinning" uit die jaren wordt wel omschreven als een meesterwerk met een warme, persoonlijke gloed. Het leverde hem de kwalificatie "dichter van het Joodse volk op".

¹³³ "Na de twee bundels 'Jeruzalem' en 'Palestina', samengesteld uit de talrijke feuilletons, die hij gedurende zijn Palestijnse tijd publiceerde verschijnt nu deze bloemlezing.", t.a.p., blz. 7.

verschenen van 11-4-1941 - 28-9-1943, dl 2, Den Haag, Omniboek, 1979, blz. [= 1 (1941-1942) 45 (13 feb 1942) 4].

Pinkhof, S., [over Jacob Israël de Haan. Brieven uit Jeruzalem, Amsterdam, 1941], in *Het Joodsch Weekblad. Uitgave van den Joodschen Raad voor Amsterdam onder verantwoordelykheid van A. Asscher en D. Cohen. Volledige uitgave van alle nummers verschenen van 11-4-1941 - 28-9-1943*, dl 2, Den Haag, Omniboek, 1979.

Jacob Israël de Haan, *correspondent in Palestina 1919-1924*. Samengesteld en ingeleid door Ludy Giebels, *De Engelbewaarder* 6 (23) (februari 1981), Amsterdam, 1981.¹³⁴

Bespreking: Jan Fontijn, Een temperamentvolle persoonlijkheid met geniale trekken, *NRC Handelsblad* 12 (147) (26 maart 1982) CS, blz. 8.¹³⁵

Feuilletons in het Algemeen Handelsblad 1919-1924, verantwoording Ludy Giebels, dbnl.org/tekst/haan008feui01_01/, 2010.

II.1.1.2.2.1.2 Enkelvoudige publicaties

Heengaan uit Holland. Oorspronkelijk verschenen in *Algemeen Handelsblad*, 8 januari 1919, avond, blz. 6, met inleiding van J. Meijer, *De Joodsche Wachter* 40 (16) (2 september 1949), blz. 6-7.

Joodse landbouwers. Oorspronkelijk verschenen in *Algemeen Handelsblad*, 5 januari 1919, avond, blz. 6, opnieuw uitgegeven door J. Meijer, *Groningen: cultureel maandblad*, (12) 2-3, 1970, blz. 60-6.

Mijn vriend Saïd Effendi (uit: Jeruzalem, 1921), *De Tweede Ronde* 7 (1) (1986) (lente), rubriek: Anthologie, blz. 73-7.

Het Beloofde Land. Oorspronkelijk verschenen in "De Dag", 19 juli 1924, *De Parelduiker* 17 (2012) (2), blz. 23-5.

Tien feuilletons in Jan Fontijn, *Tederheid en storm. De persoonlijkheid van Jacob Israël de Haan*, Amsterdam, De Buitenkant, 2012, blz. 47-96.

II. 1.1.2.2.1.2 Vertalingen

Duits

¹³⁴ Dertig feuilletons.

¹³⁵ "O.a. over: 'Pijpelijntjes' en Engelbewaarder-De Haan-nummer".

Jerusalem: Skizzen vom Tag. Aus dem Holländischen übersetzt [door Herbert N. Kruskal], Frankfurt/Main, Sanger, 1924.

Engels

Hamame Marries, vert. Jo Mayo, in J. Greshoff, comp. and ed., *Harvest of the Lowlands: an anthology in English translation of creative writing in the Dutch language with a historical survey of the literary development*, New York, Querido, 1945.

Jacob Israel de Haan: correspondent in Palestine 1919-1924 [transl. by Paul Vincent], Amsterdam, Foundation for the Production and Translation of Dutch Literature, [2001].

Frans

Deux histoires - “Hamame se marie” [“Hamame trouwt”] en “Nous achetons un petit ˆne” [“Wij kopen een ezeltje”], twee geschiedenissen ontleend aan de bundel *Jerusalem* (1921), vert. Betty Colin, gevolgd door een aantekening over de auteur [= in memoriam] door Eugène De Bock, *Europe* VI (24) (15 december 1924), blz. 413-26.

Palestine 1921. Présentation, traduction du néerlandais et annotations par Nathan Weinstock, (Série Comprendre Le Moyen-Orient), Parijs/Montréal, L'Harmattan, 1997.

Jacob Israel de Haan. *De notre envoye spécial ˆ Jérusalem. Au coeur de la Palestine des années vingt, chroniques parues dans l'Algemeen Handelsblad d'Amsterdam (de 1919 ˆ 1924)*, sélectionnées, présentées, traduites et annotees par Nathan Weinstock, Brussel, André Versailles, 2013.

Hebreeuws

Haan, Jacob Israel de, *lekat mereshimotav al jerushalaim bashaniem 1919-1924* [Bloemlezing uit zijn feulletons over Jeruzalem in de jaren ...], Jeruzalem, mahon leheker jehadoet holland, 1988.

Jiddisch

[*Prof. dr. Ja’akov Jisraeel De Haan. Yerusholayim. Skitzen foen Tag*], vert. in het Jiddisch Dr. K. Nemiower, Lodz, Masora (A.M. Grubsztajn), 5685/1925. Met gedicht: (Far Jeroesjalajiem), uit Het Joodsche lied.

II.1.1.2.2.2 Overig klein proza

II.1.1.2.2.2.1 De Grote Nederlandse Letterproef

- De Grote Nederlandse Letterproef: zestig prozafragmenten van Jacob Israël de Haan* (tekst samengest. door Marijke Stapert-Eggen], Banholt etc.), De Blauwe Scheen, 1997-1998. - 60 dl. Vijfde uitwisselingsproject van de Blauwe Scheen.
- Een vrouwtje, Aan Rhaden Mas Ario Koesoema Joeddha*, Slingenberg, Elferink, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 1). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 5 (11) (1905), blz. 406-7.
- Scherpe ontmoeting*, Wageningen, Houtpers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 2). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 5 (11) (1905), blz. 408-9.
- Haarlem*, Driehuis, Augustijn Pers, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 3). Oorspronkelijk verschenen in *De Amsterdammer*, 29 juli 1906.
- Zaandam*, [s.l.], Mercator, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 4). Oorspronkelijk verschenen in *De Amsterdammer*, 29 juli 1906 en in *De Nieuwe Gids* 23 (1908) (II, 11), blz. 1165.
- Tusschen de steden, [Amsterdam]*, L.J.C. Pers, [1998] (De Grote Nederlandse Letterproef; 5). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1167-8.
- Het vinkenvogeltje*, [s.l.], De Veerpers, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 6). Oorspronkelijk verschenen in *De Amsterdammer*, 29 juli 1906.
- Puik bloemen*, 's-Gravenhage, Statenhofpers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 7). Oorspronkelijk verschenen in *De Amsterdammer*, 29 juli 1906.
- Zonnewenders*, Delft, De Klaproos, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 8). Oorspronkelijk verschenen in *De XXe Eeuw* 13 (II, 4) (1907), blz. 27.
- Het beeldje*, Heerhugowaard, Typografiek, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 9). Oorspronkelijk verschenen in *De XXe Eeuw* 13 (II, 4) (1907), blz. 28-9.
- De drie populieren*, Apeldoorn, Eikeldoorpers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 10). Oorspronkelijk verschenen in *Groot Nederland* 5 (II, 10) (1907), blz. 444.
- De zon. Voor: Dick van Aalst*, Apeldoorn, De Elisabethpers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 11). Oorspronkelijk verschenen in *Rijke Fragmenten*, oktober 1907, Deel 2 en in *Groot Nederland* 5 (II, 10) (1907), blz. 445.
- In den bloeienden boomgaard*, Leiden, De Baaierd, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 12). Oorspronkelijk verschenen in *Groot Nederland* 5 (II, 10) (1907), blz. 446.
- Een kopje met de thee daarin*, [s.l.], Verkruijsen, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 13). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (12) (december 1907), blz. 108.
- Platen uit Italië*, [Antwerpen], Het Gonst, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 14). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (12) (1907), blz. 109.
- Engelsch aardewerk*, [Hoogeveen], De Breukenpers, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 15). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (12) (1907), blz. 110.

- Ander aardewerk*, Eefde, De Lange Afstand, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 16). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (12) (1907), blz. 111.
- Portretten/Eene vrouw in het licht*, Jacobswoude, Gelegenheidspers, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 17). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 132.
- Portretten/Een blinde man*, [Amsterdam, Alex Barbaix], [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 18). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 132-3.
- De zee*: een uitgave in de vorm van een letterproef van de Trajanus, Banholt, In de Bonnefant, 1997. (De Grote Nederlandse Letterproef; 19). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 133.
- De rivier*, [s.l.], Marlies Louwes, [1998]. (Bijdrage aan het 5e project van de Blauwe Scheen; 20). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 133-4.
- Een oud huis*, [Leiden], De Ammoniet, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef in proza; 21). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 134.
- Een Haarlems hofje*, Bennebroek, Maretak Pers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 22). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 134.
- Eene vrouw te Parijs*, Zoeterwoude, De Uitvreter, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 23). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 134-5.
- Een houten klok*, [s.l.], Pers no. 14, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 24). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 135.
- Op de zee in den nacht*, Groningen, Triona Pers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 25). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 135.
- Gedicht op een leeuwerik*, [Bergen], Eric van der Wal, 1997. (De Grote Nederlandse Letterproef; 26). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 136.
- Over eenen prachtvollen idioot*, Utrecht, Hinderickx & Winderickx, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 27). Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerde Maandschrift* 18 (II, 8) (augustus 1908), blz. 136.
- Bloemweeken*, Noorden, Bert Post, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 28).¹³⁶
- Het portret van Paul Verlaine*, Utrecht, De Bucheliuspers, 1997. (De Grote Nederlandse Letterproef; 29). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 401-2.

¹³⁶ "Nummer 28 is een verstekeling. Niet duidelijk is waar de tekst vandaan komt", *GNL*, Inhoud & bibliografie, achterpagina.

- Een jongen met één oog*, Utrecht, Hugin & Munin, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 30). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 402-3.
- Een jeugdige vriend*, Gouda, Condorpers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 31). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 403-4.
- De zee en de dwaze vrouw*, Berkel en Rodenrijs, De Vergulde Maatlat/Treemapers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 32). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11), (1908), blz. 405-6.
- Een molen en een huis*, Oxford, Alembic Press, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 33). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 406.
- Over mijne ooggen*, [s.l.], The rather obscure press of Johan de Zoete, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 34). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 407.
- Bezoek tot Rémy de Gourmont*, [s.l.], Sub Signo Libelli, 1997. (De Grote Nederlandse Letterproef; 35). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* (Nieuwe reeks) 8 (10/11) (1908), blz. 407-8.
- Stadsgezichten/Zaandam*, Leiden, Presse d'Escargot, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 36). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1165.
- Stadsgezichten/Nijmegen*, Vught, Zolderpers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 37). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1166.
- Geuren*, Geur- en letterproef. Stad Groningen, De Vier Seizoenen, 1997. (Cahiersteek, De Grote Nederlandse Letterproef; 38). Oorspronkelijk verschenen in *Ontwaking* 8 (Nieuwe reeks) (8/9) (1908), blz. 324.
- Stadsgezichten/Cuilemburg*, Banholt [etc.], De Blauwe Scheen, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 38a). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1166.-7.
- Stadsgezichten/Tusschen de steden*, Haarlem, d'Eendracht Pers, 1998.
(De Grote Nederlandse Letterproef; 39). Oorspronkelijk verschenen in *De Amsterdammer*, 29 juli 1906 en in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1167-8.
- Een dag van regen*, Baambrugge, Kroonesteyn Pers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 40). Oorspronkelijk verschenen in: *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1165-72.
- Ketef-Merierie*, [Banholt], Officina Borogovi, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 41). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1169. Ook opgenomen in *Nieuw Israëlietisch Weekblad*, (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. VI.
- Een bad*, Den Haag, Mikado Pers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 42). [Dubbel vouwblad]. Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1169-70.
- Ondergangen van de zon*, [s.l.], De Dwarsbomen, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 43). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1170-1.

- Dronkenschappen*, [Groningen], Linje Pers, 1997. (De Grote Nederlandse Letterproef; 44). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1171.
- Een steen beeldje*, [s.l.], De Plataan, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 45). Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (II, 11) (1908), blz. 1171-2.
- Haarlem: beschrijving van een stad*, [s.l.], Priegelpers, 1998. (Bijdrage 46). Oorspronkelijk verschenen in *Groot Nederland* 7 (1909) (I, 5), blz. 605-6.
- Over de lage landen*, Woubrugge, Avalon Pers, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 47). Oorspronkelijk verschenen in *Groot Nederland* 7 (I, 5) (1909), blz. 607.
- De witte sneeuw*, Terhorst, Ser J.L. Prop, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 48). Oorspronkelijk verschenen in *Groot Nederland* 7 (II, 11) (1909), blz. 590.
- De witte straat*, Overveen, Kalamos Pers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 49). Oorspronkelijk verschenen in *Groot Nederland* 7 (II, 11) (1909), blz. 591.
- Van ver en van dichtbij*, Amsterdam, Ewald Spieker, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 50). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1149) (3 januari 1904), Zondagsblad, blz. 215.
- Van ver en van dichtbij*, Eemnes, De Oude Degel, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; nr. 51). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1161) (17 januari 1904), Zondagsblad, blz. 230.
- Van ver en van dichtbij*, Amsterdam/Leiden, Steur & Witteveld, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; nr. 52). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1161) (17 januari 1904), Zondagsblad, blz. 230.
- Van ver en van dichtbij*, [s.l.], Ovira Linda, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; nr. 53). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1167) (24 januari 1904), Zondagsblad, blz. 238-9.
- Van ver en van dichtbij*, Koekange, Koekanger Handpers, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 54). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1173) (31 januari 1904), Zondagsblad, blz. 246.
- Van ver en van dichtbij*, Leiden, Clipeus Pers, 1998. (Vijfde uitwisselingsproject van de Blauwe Scheen; 55). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1197) (28 februari 1904), Zondagsblad, blz. 279.
- Van ver & van dichtbij*, Hoofddorp, 't Schuurtje, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 56). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1215) (20 maart 1904), Zondagsblad, blz. 303.
- Van ver en van dichtbij*, [s.l.], Frans de Jong, [1998]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 57). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 5 (1256) (8 mei 1904), Zondagsblad, blz. 358.
- Van ver en van dichtbij*, Purmerend, Tussen Haakjes, 1998. (De Grote Nederlandse Letterproef; 58). Uit: Van en voor kinderen, *Het Volk* 4 (1074) (4 oktober 1903), Zondagsblad, blz. 111.
- Van ver en van dichtbij*, Amsterdam, Stichting Weerdruk, 1997. (Uitwisselingsproject De Blauwe Scheen; 59). Uit: Van en voor kinderen *Het Volk* 4 (1098) (1 november 1903), blz. 143.
- Van ver en van dichtbij*, [s.l.], Bloemenpers, [1997]. (De Grote Nederlandse Letterproef; 60). Uit: Van en voor kinderen *Het Volk* 4 (1144) (25 december 1903), blz. 207.

II.1.1.2.2.2.2 Diversen

Regiesjat safot zarot (= Het leren – letterlijk: verwerven – van vreemde talen), (L. Straschun met De Haan), *Hamizrach* [maandblad van de Nederlandse Mizrachi] menachem 5678/augustus 1918 [Nederlandse vertaling in Jaap Meijer, *Onze taal als een bare schat. Jacob Israël de Haan en het Hebreeuws*, 1981, blz. 90-1].

Hedad (= Hoezee!) (L. Straschun met De Haan), *Hamizrach*, chesjwan 5679/november 1918 [Nederlandse vertaling in Jaap Meijer, *Advocatenstreek*, in Walter Soethoudt, samenst., *De kortste verhalen en gedichten van...*, Antwerpen, Soethoudt, 1974.

Een kopje met de thee daarin, in Marijke Stapert-Eggen, bez., *Kijken I*, Amsterdam, De Lange Afstand, 1980. Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (12) (december 1907), blz. 108. Ook opgenomen in *Nieuw Israëlietisch Weekblad*, (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. IX.

Idem, opgenomen in Rob Delvigne en Leo Ross, *In oude en in nieuwe zetting: inleiding bij De Haan, een 'nerveuze vertelling'*, *De Gids* 144 (9/10) (1981), blz. 571-4.

Nerveuze Vertelling. Over de ervaringen van Hélénius Golesco, *De Gids* 139 (1976) 8, blz. 543-8.

?, in *Mr. A.F. Kamp - Architect en Dichter*, Stichting Noordhollandse Welstandscommissie 1916-1976, Amsterdam], 1976.

?, in Wim J. Simons, *Van het sombere leven. Een keuze uit het werk van tien Nederlandse prozaschrijvers*. Bijgevoegd en ingeleid door ..., Den Haag, Kruseman, 1976.

“De lange afstand” brengt Jacob Israël de Haan in reeks, *Utrechts Nieuwsblad*, 19 november 1980.¹³⁷

[Tekst met beginregel] Ik vergelijk altijd de schoonheid van de dingen van iedere. Haarem [i.e. Haarlem], Houtpers, [juli 1981]. Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (11) (november 1908), blz. 1167.

Ondergangen; fragmenten, *De Revisor*, 1981-4, blz. 36-42.

Over een blauwe en een rode diamant. Nerveuze vertelling, bij Rob Delvigne en Leo Ross, *In oude en in nieuwe zetting. Inleiding bij een nerveuze vertelling*, *De Gids* 144 (9/10) (1981), blz. 575-80.

Idem, in *Onopgelost en andere korte verhalen van Nederlandse schrijvers van omstreeks de eeuwwisseling*, Heemstede, Arachne, z.j.

De bloemen en de brief, voor het eerst verschenen in *De Nederlandsche Spectator* 48 (39) (28 september), blz. 330-2 en oktober 1907, gemaakt door Jef Sprankenis en Peter Yvon de Vries, Amsterdam, dla [De Lange Afstand], 1982.

¹³⁷ “Over ‘Een kopje met de thee daarin’”.

Bespreking: Hennie van de Louw, 'De lange afstand' speurt naar Jacob Israël de Haan, *Het Parool*, 30 september 1982.

Eene vrouw te Parijs, in Marijke Stapert-Eggen, verantwoording, *Kijken III*, Amsterdam, De Lange Afstand, 1983. Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 134-5.

Een rondje voor Marijke, verscheen op 11 maart 1985 ter gelegenheid van de verjaardag van Marijke Stapert-Eggen. Gekozen door Peter Yvon de Vries uit *Besliste Volzinnen*, 1954. Amsterdam, De Lange Afstand, 1985

Een Haarlemsch hofje, Agri Montis, Oosterhesselen, 1986. Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 134.

Ondergangen van de zon, Zutphen, bezorgd door M. Verhoef, Zutphen, De Lange Afstand, 1994. Uitgegeven t.g.v. de jaarwisseling. Oorspronkelijk verschenen in *De Nieuwe Gids* 23 (11) (1908), blz. 1170-1.

Twee fijne fragmenten, Woubrugge, Avalon Pers, 1995. Bevat: "Haarlem" en "Een Haarlemsch hofje". Oorspronkelijk verschenen in *De Amsterdammer*, 29 juli 1906, resp. in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (1908), blz. 134.

Over eenen prachtvollen idioot, in Marijke Stapert-Eggen, bez., *Kijken II*, Amsterdam, De Lange Afstand, 1981. Oorspronkelijk verschenen in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 18 (II, 8) (augustus 1908), blz. 136.

Brief aan Herman Robbers, in René van Stipriaan, samenst., *Briefgeheim*, Amsterdam, Nijgh & Van Ditmar, 1993

Haarlem, gedrukt voor [Bibliofiel en grafisch genootschap] Het Beschreven Blad door Jan Keyser [Woubrugge, Avalon], z.j. [1995].

Dood en leven, [Den Haag], Statenhofpers, [1997]. Uitgegeven t.g.v. de jaarwisseling 1997-1998.

II. 1.1.2.2.3 Citaten

Brouwers, Jeroen, samenst., *Zachtjes knetteren de letteren: een eeuw Nederlandse literatuurgeschiedenis in anekdoten*, 3e, herz. en uitgebr. dr., Amsterdam [etc.], Atlas, 2001, blz. 27, citering Victor E. van Vriesland over de Haan. 138

¹³⁸ "Een protestantse Nederlandse theoloog, die De Haans gedichten erg bewonderde, liep met hem door de straten van Jerusalem en zag alle joodse jongeren, kinderen en jongens, die De Haan tegenkwamen, op de grond spuwen. Het geneerde de theoloog nogal en hij zei: 'Dat doen ze ook niet uit achting voor u.' Waarop De Haan antwoordde: Nee, uit achting voor u. Als u er niet bij was zouden ze me in het gezicht spuwen.'" Vgl. noot 356.

Buddingh', C., samenst., Bert Edens, herz.; met medew. van Ruurd Edens en Reinder Storm, *Citaten & aforismen*, Utrecht, Spectrum, 2003, 14 citaten [nrs 432, 930, 1197, 2142, 2718, 4500, 4928, 4929, 5649, 5789, 5995, 8330, 8482, 8643].

Ley, Gerd de, samenst., *Het Trouwboekje* [citaten/aforismen], Baarn, Fontein, 1987, [citaat: "Een man met een toekomst, een vrouw met een verleden en geen kinderen vormen samen een uitmuntend gezin".].

Lucebert, *wandschildering in het Letterkundig Museum*, waarin van J.I. de Haan: "Want dat ik, zat van zinnen, zat van leven,/Altijd weer nieuwe zathed zoek./Dat ik door lust en waanzin voortgedreven/God te Jeruzalem vervloek", 1983.

»Das Leben ist ein anderes...«, Hans Keilson zum 90. Geburtstag (1999): „wie vordem Heine, klingt hier der niederländische Dichter Jacob Israël de Haan an, der sich in Amsterdam nach Jerusalem und in Jerusalem nach Amsterdam verzehrte“ ., Hamburg (FAS) · Dezember 1999, www.fasena.de/archiv/keilson.htm

II.1.2 POLITIEK IN MANDAATGEBIED PALESTINA

II.1.2.1 Vóór vertrek naar Palestina

Twee Zionistische Vlugschriften (Boekbeoordelingen), *De Beweging* 11 (7) (juli 1915), blz. 75-7.¹³⁹

Jewish Ideals and the War [An address delivered by Lucien Wolf, Vice-President of the Jewish Historical Society of England, on December 7th, 1914, (London), Central Committee for National Patriotic Organizations, 1915], (Boekbeoordeling), *De Beweging* (11) 8 (augustus 1915), blz. 175-6.

II.1.2.2 Na vertrek naar Palestina

1919

With the Zionists in Gallipoli, door Luitenant-Kolonel J.H. Patterson, boekbespreking, *De Amsterdammer* (2188) (31 mei 1919), blz. 7.

1922

Rights of non-Zionist Communities [ingezonden brief], *The Times*, 23 February 1922, blz. 8d.

Orthodox Jews and the Zionists, *The Times*, 15 maart 1922, blz. 8c.

1923

Memorandum on the situation of the Non-Zionist Jews in Palestine, 1923.

1924

Schrijvers en schrifturen [Bespreking van Prof. Dr. H.Th. Obbink, Op Bijbelschen Bodem, Amsterdam. H.J. Paris 1924], *De Amsterdammer* (2455) (5 juli 1924), blz. 16-7.¹⁴⁰

¹³⁹ “De Toestand van het Joodsche Volk’ door A.D. Nathans en ‘Palestina en het Hebreeuwsch’ door S. Joosten”.

¹⁴⁰ T.a.p.: “Het was dit boek, waarvan de recensie door Jacob Israël de Haan nog op zaterdag 5 juli 1924 (dus na zijn dood) in *De Amsterdammer* werd gepubliceerd...” Zie ook: Martin van Amerongen, Bij de dood van onze medewerker J.I. de Haan, *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 24. Jan Fontijn, *Onrust*, blz. 532.

II.1.3 JURIDISCH

II.1.3.1 Algemeen

1909

Naar aanleiding van eene crimineele statistiek van de Joden, *Tijdschrift voor Strafrecht* 21 (1909), blz. 111-56.

1910

School, jeugd en misdaad, *De Bode* [orgaan van de Bond van Nederlandsche Onderwijzers], 1910.

Crimineele statistiek, *Weekblad van het recht* 72 (9032) (17 augustus 1910), blz. 4.

Het afscheid van Prof. van Hamel, *Weekblad van het recht* 72 (9074) (23 november 1910), blz. 7-8.

1911

De dactyloscopie in den dienst van de justitie, *Weekblad van het recht* 73 (9128) (29 maart 1911), blz. 3-4.

Een Vorbemerkung, *Weekblad van het recht* 73 (9171) (7 juli 1911), blz. 8.

De statistiek en de criminaliteit van de Joden (ingezonden bijdrage), *Weekblad van het recht* 73 (9178) (24 juli 1911), blz. 3.¹⁴¹

1912

Moderne crimineele politiek (1) (boek aankondiging), *Weekblad van het recht* 74 (9323) (26 juni 1912), blz. 6-8.¹⁴²

Kinderrechtbanken in Rusland (ingezonden bijdrage), *Weekblad van het recht* 74 (9366) (4 oktober 1912), blz. 7.

Amerikaansche crimineele politiek, *Weekblad van het recht*, 74 (9374) (23 oktober 1912), blz. 3-4.

Swaep, E.J., Amerikaansche crimineele politiek, Ingezonden bijdrage, *Weekblad van het recht*, 74 (9383) (13 november 1912), blz. 3.

Amerikaansche en Hollandsche crimineele politiek, *De Telegraaf*, 24 oktober 1912, blz. 28-47.

1913

Amerikaansche en Hollandsche crimineele politiek, *De Beweging*, april 1913, blz. 27.

De tuchtschool te Velsen, *Weekblad van het recht* 75 (9481) (30 juni 1913), blz. 3.

Nog een enkele opmerking over de crimineele statistiek, *Weekblad van het recht* 75 (9545), (26 November 1913), blz. 4.

1914

De gevangenisdiscussussen in Rusland (ingezonden bijdrage), *Weekblad van het recht* 76 (9564) (9 januari 1914), blz. 3.

Geloof en misdaad, *Weekblad van het recht* 76 (9586) (2 maart 1914), blz. 4.

Hollandsche crimineele politiek (Een tuchtschool), *De Beweging* 10 (september 1914), blz. 226-49.
(zie ook: Onze tuchtscholen, *Weekblad van het recht* 76 (9677) (30 september 1914), blz. 4).

De Duitse rechtsgeleerden en de Oorlog, *De Beweging* 10 (11) (1 november 1914), blz. 116-26, (12) (december 1914), blz. 205-15; 11 (1) (januari 1915), blz. 42-55, 11 (2) (februari 1915), blz. 146-60, (3) (maart 1915), blz. 214-25, (4) (april 1915), blz. 83-96, (5) (mei 1915), blz. 167-78, (6) (juni 1915), blz. 247-57, (7) (juli 1915), blz. 65-74, (8) (augustus 1915), blz. 159-67, (9) (september 1915), blz. 240-4.

Overdruk Amsterdam, W. Versluys, 1914, 2 dln.

Wat kan Pro Juventute doen voor de misdadige jeugd? *Jaarverslag van de Vereeniging "Pro Juventute" in het arrondissement Leeuwarden*, 1913 (?).

1915

Amerikaansche crimineele politiek, *Weekblad van het recht* 77 (9743) (3 maart 1915), blz. 3.

De kinematograaf in de criminologie, Bespreking van G.T.J de Jong, Uit den strijd tegen den misdaad *De Beweging* 11 (mei 1915), blz. 149-56.

Het recht op slechtheid, *De Beweging* 11 (juni 1915), blz. 212-8.

1916

Amerikaansche crimineele politiek (Het Honor-system), *De Beweging* 12 (september 1916), blz. 177-91.

Bespreking Mr. A.S. van Nierop (bewerker), *Alphabetisch Register op het Burgerlijk Wetboek, Het wetboek van Koophandel, De Faillissementswet*, Zwolle, 1915, *De Beweging* 12 (1) (1 januari 1916), blz. 67-8.

1917

België en de Duitse rechtsgeleerden, Besprekingsartikel Charles de Visscher, *La Belgique et les Juristes Allemands*, Lausanne/Parijs, Payot, [1916], *De Beweging* 13 (1) (januari 1917), blz. 21-31.

Kinderrechtbanken (I), *De Beweging* 13 (mei 1917), blz. 308-21; (II) (juni 1917), blz. 402-19; (III), (juli), blz. 15-23.

De Nederlandsche Juristenvereniging, Bespreking van het Verslag omtrent de gebreken der Nederlandsche rechtstaal en de middelen tot verbetering, *Weekblad van het recht* 79 (10103) (20 juni 1917), blz. 1.

1918

?, *Mededeelingen van het Internationaal Instituut voor Wijsbegeerte te Amsterdam* – (1) (maart 1918) -

Hollandsche crimineele politiek (Het rijksopvoedingsgesticht voor meisjes), *De Beweging* 14 (september 1918), blz. 190-207.

Bespreking van Mr. J. Simon van der Aa: Beschouwingen over de Straftoemeting, *De Beweging* 14 (november 1918), blz. 370-1.

Bespreking van Mr. J.C. Kielstra: *Recht en Werkelijkheid*, *De Beweging* 14 (december 1918), blz. 443-4.

1921

Eene politie-verordening voor Palestina, ingezonden bijdrage, *Weekblad van het recht* 83 (10705) (25 april 1921), blz. 4.

1922

Twee Palestijnsische strafverordeningen, *Weekblad van het recht* 84 (10819) (16 januari 1922), blz.

4.

II.1.3.2 Significa

II.1.3.2.1 Monografieën

II.1.3.2.1.1 Nederlands

1916

Rechtskundige significa en hare toepassingen op de begrippen: "Aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar", Amsterdam, Versluys. Proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1916.*

Besprekingen: C. Bake, *Rechtsgeleerd Magazijn* 35, blz. 587-88;* [D.] v. B[lom], *De Gids* 80, blz. 387-9;* L.E.J. Brouwer, *Groot Nederland* 14 (2), blz. 333-6;* S.J.M. van Geuns, *Weekblad van het recht* 78 (9954) (27 juli), blz. 3;* R. Kranenburg, *De Beweging* 12 (3), blz. 236-40; P. Scholten, *Onze eeuw* 20 (4), blz. 132-4. ^{DBNL}

Wezen en taak der rechtskundige significa. Openbare les uitgesproken bij den aanvang zijner lessen als privaat-docent in de rechtskundige significa aan de Hoogeschool van Amsterdam [= Universiteit van Amsterdam] op dinsdag 31 October 1916, verkorte versie *Tijdschrift voor Strafrecht* 21.

Idem *De Gids* 80 (4) (1916), blz. 281-306.* Ook opgenomen in G.C.J.J. van den Bergh, *De taal zegt meer dan zij verantwoord kan*, 1994, blz. 48-66 [volledige titel in 2.4.2.2 hierna].

Besprekingen: D. van Blom, *De Gids* 80 (1916) (3), blz. 387-9; ^{DBNL} I.H. Hijmans, *Rechtsgeleerd Magazijn* 36 (1917), blz. 552-5;* Rechtskundige significa [aankondiging], *Weekblad van het recht* 78 (10018) (4 december), blz. 4.*

1919

Rechtskundige significa, Amsterdam, Müller, 1919.*

Besprekingen: I.H. Hijmans, *Rechtsgeleerd Magazijn* 40 (1921), blz. 124-7;* P. S[cholten], *Onze Eeuw* 20 (4) (1920), blz. 132-4;*

II.1.3.2.1.2 Vertalingen

Haan, Jacob Israël De, Legal Significs and Its Application in the Concepts 'Liable', 'Responsible' and 'Accountable', in Jan M. Broekman en Larry Catá Backer, red., *Signs In Law - A Source Book, The*

Semiotics of Law in Legal Education III, Dickinson School of Law, Penn State University, Carlisle (USA), 2014, blz. 73-86.

Haan, Jacob Israël De, Essence and Task of Legal Significs [From his Amsterdam PhD Dissertation, 1916], in Jan M. Broekman en Larry Catá Backer, red., *Signs In Law - A Source Book, The Semiotics of Law in Legal Education III*, Dickinson School of Law, Penn State University, Carlisle (USA), 2014, blz. 55-71.

II.1.3.2.2 Artikelen

1909

Aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar, *Weekblad van het recht* 71 (8925) (11 december), blz. 3.*

1912

Nieuwe rechtstaalphilosophie, *Rechtsgeleerd Magazijn* 31, blz. 480-552.*

1915

Nieuwe rechtstaalwijsbegeerte (De onsplitsbaarheid van de bekentenis), *Rechtsgeleerd Magazijn* 34, blz. 458-74.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 77 (9722) (13 januari), blz. 7.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 77 (9773) (17 mei), blz. 4.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 77 (9790) (21 juni), blz. 4.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 77 (9802) (19 juli), blz. 4.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 77 (9810) (6 augustus), blz. 4.*

Taal en rechtswetenschap, *De Beweging* 11 (8) (augustus), blz. 141-6.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 77 (9822) (3 september), blz. 7.*

Taal en rechtswetenschap (Van Dale's Groot Woordenboek), *De Beweging* 11 (9) (september), blz. 212-25 en id. (11) (november), blz. 141-51.*

Taal en Rechtswetenschap, *De Beweging* 11 (11) (november), blz. 212-25.

1916

Rechtskundige significa, *De Beweging* 12 (1; 2) (februari), blz. 87-132.¹⁴³

Taal en rechtswetenschap (1), *Weekblad van het recht* 78 (9972) (5 mei), blz. 3-4.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 78 (9949) (26 juni), blz. 4.*

Bespreking van S.K. de Waard, Het belang van het Latijn als rechtstaal voor den Nederlandschen jurist, *Weekblad van het recht* 78 (9962) (26 juli), blz. 4.*

Taal en rechtswetenschap, *Weekblad van het recht* 78 (9985) (18 september), blz. 3.

Recht [Aforisme], *Weekblad van het recht* 84 (10000) (23 oktober), blz. 17.*

Bespreking van Van Dale's Zakwoordenboek der Nederlandsche taal, 2^e dr., *De Beweging* 12 (3), blz. 157-8.*

Nieuwe rechtstaalwijsbegeerte, (De onsplitbaarheid van de bekentenis), *Rechtsgeleerd Magazijn* 34, blz. 459-74.*

1917

Professor Meester G.A. van Hamel, *De Beweging* 13 (1) (april), blz. 271-5. [Necrologie].*

Taal en rechtswetenschap (1) (ingezonden bijdrage), *Weekblad van het recht* 79 (10094) (30 mei), blz.

4.*

Taal en rechtswetenschap (1) (ingezonden bijdrage), *Weekblad van het recht* 79 (10103) (20 juni), blz.

3-4.*

Taal en Rechtswetenschap, *De Beweging* 13 (2) (september), blz. 199-209.*

Rechtskundige significa, *Weekblad van het recht* 79 (10151) (10 oktober), blz. 3.*

De Nederlandsche rechtstaal, *Rechtsgeleerd Magazijn* 36 (4/6), blz. 393-430.*

¹⁴³ "Eerste Hoofdstuk van het Proefschrift: Rechtskundige Significa en hare toepassing op de begrippen 'Aansprakelijk, verantwoordelijk en toerekeningsvatbaar'".

Gevaarlijke significa, *Tijdschrift voor Strafrecht* 28, blz. 286-314.*

Strafrechtelijke significa I, *De Beweging* 13 (10) (oktober), blz. 258-88; id. II, (11) (november), blz. 313-41; id. III (12) (december), blz. 401-14.*

Vreemde woorden, *De Nieuwe Taalgids* 11, blz. 194. [Bladvulling; citaat uit nr. 231*]

Burgerrechtelijke significa, *Rechtsgeleerd Magazijn* 36, blz. 190-208.*

1918

Nederlandsch Strafrecht, boekbeoordeling van Prof. Mr. D. Simons, Leerboek van het Nederlandsche Strafrecht. Eerste Deel. Algemeene Leerstukken. Derde Druk. Groningen, P. Noordhoff, 1917, *De Beweging* 14 (2) (juni), blz. 450-64.*

Strafrechtelijke significa, *Weekblad van het recht* 80 (10312) (21 oktober), blz. 4.*

Hijman, A., Uitlokking en qualificatie, *Weekblad van het recht* 80 (10315) (28 oktober 1918), blz. 4.¹⁴⁴

Strafrechtelijke significa, *Weekblad van het recht* 80 (10319) (6 november), blz. 4.*

Hijman, A., Uitlokking en qualificatie, *Weekblad van het recht* 80 (10324) (18 november 1918), blz.

4.¹⁴⁵

Rechtskundige significa, *Weekblad van het recht* 80 (10324) (18 november), blz. 4.*

Strafrechtelijke significa, *Tijdschrift voor strafrecht* 29, blz. 52-9.*

Strafrechtelijke significa, *Tijdschrift voor strafrecht* 29, blz. 374-83.*

1919

Rechtskundige significa, *Weekblad van het recht* 81 (1919) (10346) (8 januari), blz. 4.*

¹⁴⁴ "De nieuwe methode [i.e. van de Hoge Raad] wordt in W. 10312 door Mr. Jacob Israël de Haan in bescherming genomen. Een signifisch betoog moet ons duidelijk maken dat "als" in het algemeen even goed vergelijking als gelijkstelling kan aanduiden. Het zij zoo. Wie zou zich tegenover Mr. De Haan aan signifi sche rebellie wagen?"

¹⁴⁵ "Mr. Jacob Israël de Haan houde het mij ten goede, zoo ik meen, dat hij de door mij in W. 10315 gestelde vraag in W. 10319 *niet* heeft beantwoord."

Rechtskundige signfica, *Weekblad van het recht* 81 (10399) (12 mei), blz. 4.*

Hebreeuwse signfica, *Algemeen Handelsblad* 92 (29562) (6 juli 1919), ochtend, Tweede blad, blz. 5-

6.*

Rechtskundige signfica, *Weekblad van het recht* 81 (10438) (11 augustus), blz. 4.*

Rechtskundige signfica, *Weekblad van het recht* 81 (10449) (5 september), blz. 4.*

Actieve signfica, *De Beweging* 15 (10) (oktober 1919), blz. 225-34.*

Rechtskundige signfica, *Weekblad van het recht* 81 (10495) (21 december), blz. 4.*

Rechtskundige signfica, *Rechtsgeleerd Magazijn* 38, blz. 529-38.*

1920

Rechtskundige signfica, *Weekblad van het recht* 82 (10509) (23 januari), blz. 3.*

1921

Strafrechtelijke signfica, *Tijdschrift voor strafrecht* 31, blz. 115-28.*

II.1.3.3 Statistiek

N.N., Een strijd over de waarde der statistiek, *Het Centrum, dagblad voor Utrecht en Nederland* 27 (3) (september 1910), blz. 9.

De statistiek is eene zeer onbetrouwbare methode, *Amsterdamsch Weekblad*, 17 april 1910.

Grondslagen van de statistiek, *Tijdschrift voor strafrecht* 22 (1911), blz. 1.

Statistische methode. Methode van de statistiek en de biographische methode *Weekblad van het recht* 75 (9484) (7 juli 1913), blz. 4.

De statistiek als aetiologische methode (ingezonden bijdrage), *Weekblad van het recht* 75 (9551) (10 december 1913), blz. 8.

Statistiek, *Weekblad van het recht* 77 (9783) (4 juni 1915), blz. 4.

II.2 SECUNDAIRE LITERATUUR

II.2.1 LETTERKUNDIG

II.2.1.1 Inleidingen e.d. bij herdrukken van boeken

- Delvigne, Rob en Leo Ross, inleiding en toelichting, *Pijpelijntjes*, Amsterdam, Van der Velden, 1982, blz. 5-24.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, inleiding en commentaar, *Open brief aan P.L. Tak. De geschiedenis van de Pijpelijntjes affaire*, Amsterdam, Van der Velden, 1982, blz. 7-32 en 81-103.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, inleiding, *Nerveuze vertellingen*, Amsterdam, Bert Bakker, 1983.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, nawoord, *Ondergangen*, Amsterdam, Bert Bakker, 1984, blz. 73-96.
- Delvigne, Rob en Leo Ross, annotatie (Bijlagen 1, 2 en 3), *Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With*, Assen, Servo, vierde druk, 2003, blz. 257-63.
- Dubois, Pierre H., Nawoord, in De Haan, *Pijpelijntjes*, 4e, herz. dr., 's-Gravenhage/Antwerpen, Nijgh & Van Ditmar/De Vries-Brouwers, 1981, blz. 194-6.
- Havlíková, Veronika, Opušřovaný, opuřřěný, zavražděný a zapomenutý [Veracht, verlaten, vermoord en vergeten], nawoord, *Jacob Israël de Haan, Pijpelinky*, Kutná Hora, Tichá Byzanc, 2006, blz. 211-8.
- Josse, Kees en Jaap Meijer, Ter inleiding, in Kanalje en Opstandige liedjes, *De Engelbewaarder 2* (6), Amsterdam, 1977, blz. 5-21.
- Lommen, M.M., inleiding, *Jacob Israël de Haan. De Vriendschap lokt, de Vroomheid maant*, (Vlaamse pockets: Poëtisch erfdeel der Nederlanden; P 109). Hasselt, HeideLand, 1981, blz. 5-10.
- Saalborn, Arnold, inleiding *Brieven aan een jongen: een kleine correspondentie van Jacob Israël de Haan*, Amsterdam, De Beuk, 1957, blz. 5-18.
- Simons, Wim J., Pijpelijntjes. De geschiedenis van een 'onzedelijk' boek, nawoord, *Pijpelijntjes*, 1974, blz. 219-43.
- Simons, W.J., Schrijven naar behoefte. Een nawoord bij Pathologieën, in Jacob Israël de Haan, *Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With*, Den Haag, Kruseman, 1975, blz. 219-29. Idem in editie 1981, Amsterdam, Peter van der Velden.
- Simons, Wim J., woord vooraf, *In Russische gevangnissen*, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1986, tweede druk, blz. 9-17.
- Stapert-Eggen, Marijke, nawoord, *Nerveuze vertellingen*, 's-Gravenhage, BZZTôH, 1981, blz. 39-42.

II.2.1.2 Artikelen

II.2.1.2.1 Tot en met 1924

[Boekenschouw], *Den Gulden Winckel* 17 (1918), blz. 9-10. ^{DBNL}

Bergh, Herman van den, D.Th. Jaarsma, P.H. Ritter jr., Marie Schmitz en Rinke Tolman, '[Boekenschouw]', *Den Gulden Winckel* 17 (1918).

Bergh, Herman van den, Het pathologische gedicht, in Herman van den Bergh, *Nieuwe tucht: studiën, De Vrije bladen* (5) 8-9, 1928, [VI] blz., blz. 225-288. Herdrukt in Bernard Kemp ... et al. ; samenst.: J.J.M. Bakker, red., Herman van den Bergh bij zijn zeventigste verjaardag, *Raam* nr. 32 *Nieuwe tucht: studiën*, 1967, blz. 138-142. [BNTL]

[oorspronkelijk: *Het Getij*, 3 (1918), blz. 302-306.

Bergmann, Hugo, De Haan als Dichter, *Der Jude* 8 (1924) (10), blz. 598-600.

Bloem, J.C., Nieuwe gedichten: Jacob Israël de Haan, Jan Prins, Willem van Doorn, in H.T.M. van Vliet, red., *J.C. Bloem, Het onzegbare geheim: verzamelde essays en kritieken 1911-1963*, Amsterdam, Athenaeum-Polak & Van Genneep, 1995, blz. 304-11, 1068-9.

Bloem, J.C., Onnoodige tweeslachtigheid, *De Beweging* 10 (12) (december 1914), blz. 252-4. ^{146 DBNL}

Bloem, J.C., *Het onzegbare geheim: verzamelde essays en kritieken 1911-1963*; bezorgd door H. T. M. van Vliet, Amsterdam, Athenaeum-Polak & Van Genneep, 1995, blz. 102-4 (met aantekeningen op blz. 1034) (beide o. d. t. Jacob Israël de Haan).

Bespreking: Rob Hartmans, Tegen 'de hypocrisie van den modernen tijd', *De Groene Amsterdammer* 119 (40) (4 oktober 1995). ¹⁴⁷

Bückmann, L., *Ons Tijdschrift: christelijk letterkundig maandblad*, 1905. ¹⁴⁸

Campen, M.H. van, ?, *Het Jonge Leven*, 19?.

Campen, M.H. van, ?, *Over Literatuur, critisch en didactisch*, eerste bundel, ca. 1915], Amsterdam, Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, blz. 104-6.

¹⁴⁶ "Het is een merkwaardig - en veelzeggend - feit, dat er in ons neutrale land zoo veel en zoo goed tegen Duitschland, en zoo weinig er voor geschreven wordt. Een der beste artikelen is zeker wel dat van Jacob Israël de Haan in het laatste nummer van dit tijdschrift....".

¹⁴⁷ "In een, overigens bewonderend, stuk over Jacob Israel de Haan is ...een licht-antisemitische bijzin gehandhaafd".

¹⁴⁸ "Zijn (= Lodewijk van Deyssel's) mening over Pijpelijntjes werd ... uitvoerig geciteerd".

Campen, M.H. van, ?, *De Gids*, 1913, IV, blz. 476-7.

Campen, M.H. van, Oude en nieuwe Joodsche dichtkunst. Naar aanleiding van en over Jacob Israël de Haan's Het Joodsche Lied, *De Gids* VI (1916), blz. 532-58. Opgenomen in: M.H. van Campen, *Over literatuur. Critisch en Didactisch*. Tweede bundel, Leiden, Sijthoff, 1919, blz. 1-29.

Ceton, J.C., Hanepen, *De Volksonderwijzer*, 13 februari 1904.

Ceton, J.C., Kinderlectuur. "Graaf Leo Tolstoi is dom". Jacob de Haan. (ingezonden), *Het Volk* 4 (1166) (17 februari 1904), tweede blad.

D., v., Mr. Jacob Israël de Haan, *Opwaartsche Wegen* 2 (1924-1925), blz. 161

De Bock, Eugène, Nawoord bij Deux histoires - "Hamame se marie" en "Nous achetons un petit âne", *Europe* VI (24) (15 december 1924), blz. 425-6.

Dijk, A.J. van, Mr. Jacob Israël de Haan, *Opgang. Tijdschrift op Christelijken grondslag ter beoefening van de Nederlandsche Letteren en Kunst* 6 (3) (1922), blz. 73-87.

Eckeren, G. van, ?, *Den Gulden Winckel*, 1908.

Eckeren, G. van, Literaire beschouwingen, Verwey, Roland Holst, de Haan. III. Het Joodsche lied, door Jacob Israël de Haan, *De Amsterdammer* (2027) (29 april 1916), blz. 7.

Eckeren, G. van, Afscheid. Aan Jacob Israël de Haan, *De Amsterdammer* (2168) (11 januari 1919), blz. 2.

Eeden, Frederik van, Afscheid. Aan Jacob Israël de Haan, *Amsterdams Weekblad*, 11 januari 1919.

Eveneens opgenomen in id., *Aan mijn Engelbewaarder en andere gedichten*, Amsterdam, Versluys, 1922 en in id., *Dagboek 1878-1923. Deel 4: 1919-1923* (ed. H.W. van Tricht), Culemborg, Tjeenk Willink/Noorduijn, 1971, blz. 1727.

Eeden, Frederik van, *Dagboek 1878-1923. Deel 3: 1911-1918* (ed. H.W. van Tricht), Culemborg, Tjeenk Willink/Noorduijn, 1971, passim.

¹⁴⁹ O.a.: "En ik heb nu drie vrienden in Holland. Brouwer, Joop de Haan en Borel. Een groote veiligheid. Ik ben niet meer zoo eenzaam en verlaten in mijn land.

8 februari

Buyig weer, met hagel. Soms ook helder, prachtige wolken. Gister reisde ik met Brouwer naar Amsterdam. Hij zei dat het uiterlijk van Joop [p. 1488] hem zoo was teengegevallen. Hij kon niet gelooven dat hij zulk een echt mensch was, als ik denk. Hij zag er in mijn gevoeligheid voor vereering, en vond dat ik mij wat verneederd had, op die promotie. Ik was daar teegenover volkoomen gerust en zeker. Ik zeide dat ik Joop nog meer echt en innerlijk oprecht vond dan Borel. Terwijl ik beiden toch twintig jaren lang ken, wel vijftwintig

Ik vertrouw Joop nog meer dan Borel, al doet hij soms ook onbesuisde, rare dingen. Bij Joop ben ik altijd volkoomen op mijn gemak.

Meer dan bij iemand anders".

Eeden, Frederik van, *Dagboek 1878-1923. Deel 4: 1919-1923* (ed. H.W. van Tricht), Culemborg, Tjeenk Willink/Noorduijn, 1972, passim.

Eeden, Frederik van, *Dromenboek* (editie Dick Schlüter), Amsterdam, Bert Bakker, 1979, passim.
 Eeden, Frederik van, *Walden in droom en daad, Walden-dagboek en notulen van Frederik van Eeden e.a. 1898- 1903* (ed. J.S. De Ley en B. Luger), Amsterdam, Huis aan de Drie Grachten, 1980, passim.

Eekhoud, Georges, ?, *Mercure de France*, 1901.

Eekhoud, Georges, ?, *La Belgique Artistique et Littéraire*, 1905.

Eekhoud, Georges, voorrede, *Pathologieën. De ondergangen van Johan van Vere de With*, Rotterdam, Boogaerdt, 1908, blz. VII-XIV. Ook: *Den Gulden Winckel*, 1908-?.

Eyck, P.N. van en Aart van der Leeuw, *De briefwisseling tussen P.N. van Eyck en Aart van der Leeuw* (ed. Piet Delen), Den Haag Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 1973, passim.

Eyck, P.N. van en Albert Verwey, *De briefwisseling tussen P.N. van Eyck en Albert Verwey* (ed. H.A. Wage), Den Haag, Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 1988-1995, 2007, passim.

Goes, F. van der, *Harde maatregelen (Het leerlingwezen bij den A.N.D.B.)*, *De Amsterdammer* (1530) (21 oktober 1906), blz. 7-8.

Groenevelt, Ernst, *De pathologie in de literatuur/Herman van den Bergh, Studiën VII, Het Getij 2*, februari en augustus 1917.

Jacob [“de Haan”], *Nog een intiem briefje, Fraaie letteren, De ware Jacob*, 8 januari 1908, blz. 203.

Netscher, Frans, *De Hollandsche revue*, 1908.¹⁵¹

Nuchter, Dries, Jzn, *De ware Jacob*, 16 april 1908, blz. 126.¹⁵²

¹⁵⁰ O.m.: “Ik sprak daarover met twee anderen, meng-persoonlijkheden van de Haan en Borel en mevr. de Jong. ...

Toen zeide ik tot de Haan dat wij moesten de vrijheid zoeken...

(...)

Ik zou hem helpen omhoog te zweeven....

Ik lette op dat de Haan toezag hoe ik mijn beenen bewoog en dat dan navolgde. Ik zag ook dat hij bemerkte dat het inspanning kostte.

...

Er lagen op den grond veele doode takken, en ik zei teegen de Haan ‘dat is symbolisch’ ik bedoelde: ‘dat zijn je oude zonden.’”

¹⁵¹ “Over de Nerveuze vertellingen”.

Pik, W. en G. Kalff, Jacob Israël de Haan (1881 ---), in *D. de Groot, L. Leopold en R.R. Rijkens' Nederlandsche letterkunde*, tweede deel, twaalfde, zeer vermeerderde druk, Groningen/Den Haag, Wolters, 1923, blz. 642- 3¹⁵³

Poelhekke, M.A.P.C., *Lyriek*, Groningen, Wolters, 1924, hst. Geloofslyriek, blz. 275.¹⁵⁴

Querido, Is., ?, *Algemeen Handelsblad*, Letterkundige kroniek, 16 november 1915.

R[abauw], S., *Jacob de Haan, Pijpelijntjes*, *Ontwaking* 5 (3) (maart 1905), blz. 114-5.

René, Jacob de Haan, *De ware Jacob* 3 (46) (13 augustus 1904), blz. 366.¹⁵⁵

Sasbout, Jodocus, *Leelijke letteren*. Opgedragen aan de heeren P.L. Tak en Mr. G.L. van

Loghem, *De ware Jacob*, 3 (28) (9 april 1904).¹⁵⁶

Scharten, Carel, ?, 1913.¹⁵⁷

¹⁵² "...zie ten slotte en vooral het fijne fragment van een onbegrepen raadsel: Jacob Israël (dit, omdat 't wat op Quérico lijkt) d e Haan die het groene weekblad De Amsterdammer goed genoeg' vindt, om er zijn „besliste dr... pardon: dolzinnen, och pardon: volzinnen", in neer te leggen. Het komt meer voor, dat een kip wel eens 'n ei met 'n luchtje legt, of minstens 'n windei, maar zoo zout, als Jacoba de Hen met de voortbrengselen harer kloaka omgaat, heb ik ('t) nog nergens gegeten!"

¹⁵³ "Deze „dichter van de Zionisten" (Verwey) werd 1881 geboren te Smilde (Dr.), doorliep de L. S. te Zaandam, en was 1896-1900 leerling der Rijks-kweekschool te Haarlem. Als onderwijzer in verschillende plaatsen maakte hij zichzelf voor de Universiteit gereed, zoodat hij in 1916 cum laude tot Mr. in de Rechten kon promoveeren met het proefschrift „Rechtskundige Significa," en in 't zelfde jaar privaat-docent aan de Amsterdamsche Universiteit werd in dat vak....In 1919 vertrok hij naar Jeruzalem als correspondent van het Algemeen Handelsblad..."

¹⁵⁴ "Een zelfde onrust van schuldbesef en een zelfde roepen om genade [als bij Revisus] horen we bij Jacob Israël de Haan, als hij berouwvol terugkeert tot het geloof zijner vaders: 'Ik was der zwervers één, dier tasters...Dan 't eigen dof geklaag'".

¹⁵⁵ "Naar den duivel met de kermis! Ik kan er geen pijpelijntjes trekken; 't is er te druk en je loopt dus te gauw in den kijker".

¹⁵⁶ "Het jongemensch Jacob de Haan, een der lachwekkendste verschijningen in de gedrukte wereld, gaat voort hetgeen zijn pen schrijft in een paar tijdschriften te laten plaatsen. Ik wensch met dit jonge mensch even af te rekenen. ..."

Vgl.: "...in het satirisch weekblad De Ware Jacob rommelde in april 1904 zelfs een klein onweer rondom 'Jakoppie' de Haan. Hij werd er 'een der lachwekkendste verschijningen in de gedrukte wereld' genoemd, zijn 'voogden' Van Loghem en Tak werden gemaand hun periodieken niet langer voor De Haans 'weegedoe' open te zetten (of was J.d.H. al aan 't Volk, toen de heer Tak hoofdredacteur werd?), men oppert dat De Haan 'zijn toevlucht neemt tot "la méthode naïve", precies zooals een teekenaar, die niet teekenen kan, kinderpoppetjes namaakt'. En men neemt zijn socialisme op de korrel..."', Delvigne en Ross, 1982b, blz. 9.

¹⁵⁷ "Beschouwingen over 'Het Joodsche Lied'".

Scharten, Carel, De joden in de litteratuur, *Kroniek der Nederlandsche letteren 1916*, Amsterdam, Querido, 1917, blz. 33-8.¹⁵⁸

Schmidt, Johan, Van kunst en parasitisme II, *Levensrecht*, 1907, blz. 61-6.

Sevensma, T.P.T., Haan, Jacob Israël de (1881-), *Zoek-licht: Nederlandsche encyclopædie voor allen*. V, Arnhem, 1924, blz. H

Stoke, Melis, Kwatrijnen, Schietgat, *De Amsterdammer 2* (189) (7 juni 1919), blz. 12.

T.[azelaar], C., Jacob Israël de Haan. †, *De Reformatie*, 11 juli 1924, blz. 4-5.

Thieme, G.K.T. van, Ingezonden, *De ware Jacob* 3 (29) (16 april 1904), blz. 230.¹⁵⁹

Troef, pseudo-interview met Jacob Israël de Haan in Palestina, *Uiltje*, 20 augustus 1921.

Verwey-Mees, Mea, Lekebeschouwing over het Zionisme en zijn dichter in Nederland, *Groot Nederland*, oktober 1922.

Waarnemer, Peer,¹⁶⁰ *Pijpelijntjes*, *De ware Jacob* 3 (40) (2 juli 1904), blz. 318.¹⁶¹

[Redactioneel artikel], Gevaarlijke kunst, *De Tijd*, 28 augustus 1908.¹⁶²

Aan den heer G.K.T. van Thieme, Fraaie Letteren, *De ware Jacob* 3 (30) (23 april 1904), blz. 238.¹⁶³

¹⁵⁸ "En nu Jacob Israël de Haan. Tusschen de Joodsche letterkundigen ten onzent heeft hij een zeer eigene plaats. En daarvan is het bizondere, dat hij thans de meest uitgesproken Joodsche en tegelijk de minst onder den ge noemden "nood-toestand" lijdende onzer Joodsche schrijvers is..."

¹⁵⁹ "...Jodocus Sasbout... wat die jokkernij-volle Jodocus schrijft, dat is eerst je ware pisang op 't gebied van humor! Hij pakt zoo een of ander stumpertje van 'n schrijver bij den kop en veegt hem eens netjes de mantel uit. Hij verklaart meergenoemd stumpertje voor een gek, die rijp is voor Meerenberg, beschuldigt hem zonder 't minste bewijs...Couperus na te schrijven, spreekt van hem als een der lachwekkendste verschijningen, in de gedrukte wereld...en noemt hem eigenwijs, belachelijk en een persoon die misschien nog eenmaal goed genoeg is met schrijfwerk z'n brood te verdienen".

¹⁶⁰ "Schuilnaam voor Pieter Endt".

¹⁶¹ "Contemporain commentaar op het verschijnen en uit de handel nemen van De Haans roman in de vorm van een geestig vers. Terugkerende regels: 'Die Joop de Haan, die Joop de Haan,/Wat er toch in dat boek mag staan!'" *Bron*: Jacob Israël de Haan, catalogus 72, Antiquariaat Fokas Holthuis, 2015, 7.

¹⁶² "M.b.t. 'Pathologieën'".

¹⁶³ "Hetgeen J. de H. schrijft, blijf ik en vele anderen beschouwen als werk van zeker iemand, die tooneelkritiek schreef zonder den schouwburg bezocht te hebben, als werk zonder inspiratie en „ontbloot van geest;" maar 't is pretentius, en 't komt me voor, of hij bij gebrek aan tijd zijn toevlucht neemt tot „la méthode naïve", precies zooals een teekenaar, die niet

Amsterdam. Per Marconigraaf, S. E. P. P. D. v. I. I., *De ware Jacob*, 12 februari 1907, blz. 50. ¹⁶⁴

“Besliste volzinnen”, *Fraaie letteren, De ware Jacob*, 25 maart 1908, blz. 295. ¹⁶⁵

Besliste volzinnen. in de „Groene”, *De ware Jacob*, 28 mei 1908, blz. 174. ¹⁶⁶

Besliste Zinneloosheden¹. Opgedragen aan den heer Jacob Israël de Haan. Pijpelijner gedachtenis. [¹

Zie „Groene Amsterdammer” van 15 Dec. 1907, “Besliste Volzinnen”, No. 5], *De ware Jacob*, 2 april 1908, blz. 108. ¹⁶⁷

Briefwisseling, *De ware Jacob* 3 (39) (25 juni 1904), blz. 318. ¹⁶⁸

De nieuwe Universiteiten in Nederland, *De ware Jacob* 3 (23), (5 maart 1904), blz. 182. ¹⁶⁹

Een gemoedelijke doode, *Kritikasterij, De ware Jacob*, 22 januari 1908, blz. 219. ¹⁷⁰

Ernstig vermaan, *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (17645) (7 september 1905). ¹⁷¹

teekenen kan, kinderpoppetjes namaakt. Over zijn waarde als kinderschrijver hebben anderen al geoordeeld. En ik verbaas mij, hoe hem vergund wordt eenige kolommen van het mij sympathieke blad *Het Volk* te vullen”.

¹⁶⁴ “Jacob Israël de Haan zal met toestemming van „goeie” A. Aletrino, den nieuwsten druk van PYPELYNTJES opdragen aan „liebe” Hohenau en „Süsse” Eulenburg”.

¹⁶⁵ “ ‘ BESLISTE VOLZINNEN’. Wat zijn dat voor dingen? Zinnen vol beslisten zin? Of iets anders? . . . Jacob Israël de Haan heeft er in de *Groene* van 31 Mei 'n paar staaltjes van gegeven. Luistert...”

¹⁶⁶ “Als alle Joden zóó waren als Jacob Israël de Haan, werd ik beslist anti-semiet”.

¹⁶⁷ “1. Het lintje van L. van Deyssel is het eenige lintje waarvan ik zeker weet dat het alle lintjes heeft overtroffen die in de *Hooge Literatuur* verdiend kunnen worden en zelf nooit overtroffen zal worden...”

¹⁶⁸ “Peer Waarnemer. Om Uwe nieuwsgierigheid te bevredigen, wil ik U mededeelen, dat de quintessens van „wat er in dat boek staat’ is dat: Jacob de Haan eigenlijk Jacoba de Hen is...”.

¹⁶⁹ “Ook de Sociaal-Demokraten zijn aan het ontwerpen. Zoo hoorde ik het volgende plan: Voor de *Theologie* zouden komen: A.B. Soep en Jacob de Haan. ...de laatste als privaats docent in de *Hoogere Mesjokanterie*”.

¹⁷⁰ “Een gedicht van Jacob Israël de Haan: [*Een gemoedelijke doode*] ...

Deze coupletten van den meer dood dan levend zijnden De Haan komen voor in de Januari-aflevering van het maandblad... *Levensrecht*. Volkomen op hun plaats dus. Een blad, dat het recht op het leven bepleit, is onbetwistbaar de ware plaats om ook eens de genoegens van het dood-zijn met een warm woordje aan te bevelen. ...”

¹⁷¹ “Dinsdagavond vergaderde de afdeling der Soc. Dem. Arb.-partij huishoudelijk. Verworpen werd het bestuursvoorstel tot royement van het lid J. I. de Haan; aangenomen de volgende motie-De Levita:

„De huishoudelijke vergadering enz., spreekt haar scherpste afkeuring uit over de publicatie van den „Open Brief” tegen P. L. Tak door het lid Jacob Israël de Haan, als zijnde een daad onwaardig tegenover de Partij”.”

Hoe zich een trouw aanhanger van Domela Nieuwenhuis de maatschappij voorstelt in 't jaar 1913 ½, *De ware Jacob* 3 (22) (27 februari 1904), blz. 170.¹⁷²

Hoge kunst!, *Rotterdamsch nieuwsblad* 31 (9416) (30 november 1908) blz. 2.¹⁷³

Intieme brieven van hooggeplaatste personen in den lande, *De ware Jacob*, 26 januari 1907, blz. 130.¹⁷⁴

Letterkundig leven uit de maarttijdschriften, Groot Nederland, *Den Gulden Winckel* 8 (3) (15 maart 1909), blz. 48.¹⁷⁵

Over eenen prachtvollen idioot, Blommetjes, *De ware Jacob*, 1 juli 1908, blz. 402.¹⁷⁶

Prins Van Deyssel (Fraaie letteren), *De ware Jacob* 4 (41) (8 juli 1905), blz. 330.¹⁷⁷

Sympathiek, *De ware Jacob*, 8 juni 1907, blz. 285.¹⁷⁸

¹⁷² "'s Nachts: 135218 menschen worden van hun bed gelicht, de lijsten liggen klaar, 't zijn meest sociaal-democraten en rijke bliksems. Zij worden allen krankzinnig verklaard en in gestichten (ook gevangenis) gebracht, waar de vroegere verpleegden uit verlost worden, zoodat b.v. Jacob de Haan de plaats zal innemen waar vroeger Rensburg zat".

¹⁷³ "...Men noemt onderstaand taaltje tegenwoordig „hoge kunst". En een tijdschrift als de Nieuwe Gids, waar de „reuzen" onzer letterkunde redacteurs van zijn, neemt een gewauwel als die „Fijne Fragmenten" netjes op. ...Den naam van den schrijver noemen we niet in ons blad; de man is indertijd van Het Volk weggejaagd..."

¹⁷⁴ "Ik ben totaal onschuldig; ...het is goed, dat er één ridder is geweest, die het zwaard voor me heeft opgenomen: de Heer Jacob Israël Pijpelijn in de Groene van Óuwejaar. Deze man komt tot de konklusie, dat één dag de zwaarste eisch mag wezen voor mijn nalatigheid. ...O, kom, Jacob Israël, kom in mijn cel, ik zal u in mijn oude armen nemen en u kussen, kussen, want ik ben tot in het diepste mijner ziele geroerd door uwe edelmoedige verdediging. Kom! We zullen het boek noemen: Pennelijntjes, of denkt ge, dat de titel: Pennemesselijntjes vuriger op de zielen dier onverlaten branden zal?". Vgl. Delvigne en Ross, *Een zeldzaam bondgenoot*, blz. 12: "In het satirisch weekblad *De Ware Jacob* werd De Haan ...flink te grazen genomen. Het blad publiceerde een zogenaamde 'intieme brief' van Jonkheer de Geer, geschreven vanuit zijn cel.In dezelfde aflevering wordt De Haan voor 'pijpelijntjesterker' uitgemaakt...".

¹⁷⁵ "...Van Nouhuys. De criticus bespreekt [in Groot Nederland] o. a. den roman Pathologiën [*sic*] van Jacob Isr. de Haan, het boek waarin homosexueele neigingen beschreven zijn..."

¹⁷⁶ "...De schrijver van dit fraais is de veelbeminde Jacob Israël de Haan, de beruchte Pijpelijntjes-trekker. Waarom de fijne fragmenten-fokker, dit halfzacht prozastukje niet aan den heer Hubert La Roche in plaats van aan Mevr. Giza Ritschl heeft opgedragen, is Jacob een raadsel.

¹⁷⁷ "Een groot criticus heeft zijne meening gezegd over "Pijpelijntjes" van Jacob de Haan', schrijft het blad en haalt dan heel Van Deyssel's halfslachtigheid ongenadig door de mangel".

Van het Congres, *De ware Jacob*, 18 maart 1908, blz. 282.¹⁷⁹

?, ?, *Op de Hoogte*, 1908.

II.2.1.2.2 Na 1924

Aarts, C.J. en N. van der Meulen, samenst., *Het literair eeuwboek. Honderd jaar het boek van het jaar*:

1885-1985, 2e herziene dr., Amsterdam, De Bijenkorf, 1986.¹⁸⁰ [Hierin "Pijpelijntjes" uitgeroepen tot het beste boek van 1904 en "Pathologieën" tot het beste boek van 1908.]

Abicht, Ludo, Jacob Israël de Haan en Sjealtiël Abarbanel: de waarheid als mix van feiten en fictie, *Streven* 83 (2016) 5 (mei), blz. 400-12.

Anti-Discriminatie Bureau Zaanstreek/Erik Schaap, samenst., *Mijn lied mijn leed mijn hartstocht. Het leven van Jacob Israël de Haan (1881-1924)*, Westzaan, Amor Vincit Omnia, 1999.

Bespreking: Gé Vaartjes, Jacob Israël de Haan, dwarsligger, *Literatuur* 18 (2001), blz. 263.

Antiquariaat Fokas Holthuis, *Jacob Israël de Haan*, catalogus 72, Den Haag, 2015.¹⁸¹

Aouate, Yves C., Jacob-Israel de Haan, poète juif assassiné par les siens, *Septentrion* 29 (2000), 3, blz. 81-3.¹⁸² DBNL

¹⁷⁸ "De 'sympathieke moordenaar' van Jacob Israël de Haan, die nogal wat consternatie verwekt heeft, kost in het volgende nummer van de Groene den heer De Koo een compleet artikel met kop, middenmoot, staart, om aan te toonen dat sympathiek beteekent meelijwekkend..."

¹⁷⁹ "...terwijl de heer J a c. van Cleef Jacob Israël de Haan's P i j p e l i j n t j e s als prijs voor goed gedrag aan de lieve jeugd wilde doen toekomen. De auteur van dit frissche werk las er eenige fragmenten uit voor en produceerde zich met groot succes als petomane".

¹⁸⁰ Hierin "Pijpelijntjes" uitgeroepen tot het beste boek van 1904 en "Pathologieën" tot het beste boek van 1908 (SI).

¹⁸¹ "Deze aan Jacob Israël de Haan gewijde catalogus verschijnt in de aanloop naar de langverwachte biografie *Onrust. Het leven van Jacob Israël de Haan* van Jan Fontijn. ... leest deze catalogus hopelijk ook als een beknopte biblio-biografie".

¹⁸² « L'écrivain judéo-néerlandais Jacob-Israël de Haan (1881-1924) a connu une vie mouvementée. La traduction d'un de ses récits de voyage et d'un ouvrage d'Arnold Zweig sur son assassinat à Jérusalem ont à nouveau défrayé la chronique. Jacob-Israël de Haan, 'Palestine 1921', présenté, traduit du néerlandais et annoté par Nathan Weinstock, L'Harmattan, Paris, 1997, 125 p. Arnold Zweig, 'Un meurtre à Jérusalem - l'affaire De Vriendt', traduit de l'allemand par Roland Hartmann, préface de Pierre Béhar, Desjonquères, Paris, 1999. » www.onserfdeel.be/nl/uit_zoek_detail.asp?artikel_id=3619.

Arnoldussen, Paul, Lastige relatie met Volk en Publiek, *Het Parool*, 19 maart 2012, blz. 17.¹⁸³

As, H.H.J. van, Het sonnet is een eeuw na „Tachtig“ verjongd en zeer levenskrachtig. Bloemlezing en debuut van Kloos, Dèr Mouw en hedendaagse dichters, *Reformatorisch Dagblad*, 1 december 1980, blz. 7.¹⁸⁴

As, H. H. J. van, Dichter moest plaatsmaken voor geleerde en politicus. Proefschrift De Gier over poëzie Gossaert, *Reformatorisch Dagblad*, 12 maart 1982, blz. 16.¹⁸⁵

As, H.H.J. van, Muus Jacobse wilde de kerk als „voorzanger“ dienen. Tien jaar na overlijden dichter werk gebundeld, *Reformatorisch Dagblad*, 6 augustus 1982, blz. 14.¹⁸⁶

As, H. H. J. van, Hoofse middeleeuwse poëzie van de prins d'Orleans en de 'decadente' letteren van De Haan en Couperus. Over verzen in grote letters, proza van schoonheids-aanbidders en de on-Nederlandse taal, *Reformatorisch Dagblad*, 9 januari 1988, blz. 9.¹⁸⁷

As, H. H.J. van, Palet & pennestreek, *Reformatorisch Dagblad*, 25 mei 1992, blz. 9.¹⁸⁸

As, H.H.J. van, Liefde als vriendschap, *Reformatorisch Dagblad*, 25 mei 1992, blz. 9.¹⁸⁹

¹⁸³ “...Vorige week verschenen: Tederheid en storm, een essay van Jan Fontijn over 'de persoonlijkheid van Jacob Israël de Haan'...”

¹⁸⁴ “In een vers als „Galoeth“ (ballingschap) herken ik op zijn minst geestverwantschap met die andere grote zanger van de joodse poëzie, Jacob Israël de Haan. Ganor heeft nog niet de kracht en zeggings van deze dichter van het oude volk...”.

¹⁸⁵ “Pas in de jaren zestig werd, dankzij een onderzoek van de Israëlische journalist Chaviv Chanaan, officieel erkend dat De Haan het slachtoffer was van een politieke moord. ...,⁶ Zie *Ha'aretz* 21 en 24 februari 1960”. N.B.: één van deze twee data anders bij Jaap Meijer, *De zoon van een gazzen*, blz. 384: “op 24 en 26 februari 1960 publiceerde Chaviv Kena'an in *Ha'arets*...” “De Gier zei het niet, maar ik vind hier een typische parallel met „Het Joodsche Lied“ I en vooral II van Jacob Israël de Haan, die in laatste instantie God dankt voor zijn zonden, omdat ook die om zo te zeggen van God afkomstig waren”.

¹⁸⁶ “Hoe komt het toch, dat men bij lezing van gedichten van Muus Jacobse, die tien jaar geleden is overleden, soms zo wordt herinnerd aan de toonzetting van Joodsche Liederen van Jacob Israël de Haan, die ruim een eeuw geleden werd geboren (en in 1924 in Jeruzalem werd vermoord)? ...”

¹⁸⁷ “Het decadentisme is een stroming geweest die om zo te zeggen het kwade en vuile verheerlijkte. Jacob Israël de Haan - dezelfde van de ontroerende diep-religieuze "Joodsche Liederen"— heeft er zich aan bezondigd”.

¹⁸⁸ Bij ons verwekt de joodse gehuwde schrijver Jacob Israël de Haan in 1904 opschudding met de eerste expliciet homoseksuele roman uit onze letteren, "Pijpelijntjes", en in 1914 ook door zijn "Libertijnsche Liederen".

¹⁸⁹ “Bij ons verwekt de joodse gehuwde schrijver Jacob Israël de Haan in 1904 opschudding met de eerste expliciet homoseksuele roman uit onze letteren, "Pijpelijntjes", en in 1914 ook door zijn "Libertijnsche Liederen"

- B., De stem van Jeruzalem, *Weekblad van de Nederlandse Protestanten Bond* 11 (50) (13 december 1952).¹⁹⁰
- Bank, Jan en Maarten van Buuren, met medew. van Marianne Braun en Douwe Draaisma, 1900: *hoogtij van burgerlijke cultuur*, Den Haag, Sdu, 2000.¹⁹¹
- Barend-van Haeften, Marijke, Jeroen Jansen, Lotte Jensen, Lisa Kuitert, Bart Nuyens, Jan Stuyck, Gé Vaartjes en Ernestine van der Wall, 'literatuur-signalementen' literatuur-signalementen, *Literatuur*. 18 (2001).
- Beijert, Jan, Op het scherp van de snede. Geharrewar, *Nieuwsblad van het Noorden* 104 (235) (5 oktober 1991), blz. 4. Ook in: Dick Dalmolen (sel.), *Het beste van Beijert*, Groningen, Noordhoek, 2003, blz. 66-8.
- B(enima), T(amara), De Haan: kampioen der tegenstellingen, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. III.
- B(enima), T(amara), De gedichten? Schitterend. Antiquaar Putman wil De Haans poëzie in de oorspronkelijke volgorde uitgeven, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. VIII.
- B(enima), T(amara), Reiziger door de geest, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. XI.
- Benima, Tamara, Belangrijke kroniek. Historica Giebels droomt van een integrale uitgave van de reisbrieven, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. VI.
- Berg, Rudolf van den, Jacob Israël de Haan: werk in uitvoering, *Skrien* (126) (april 1983), blz. 32-3.
- Biemans, Jos A.A.M., Additional cahiers of Jacob Israël de Haan, in *Omnia in Eo*, *Studia Rosenthaliana* 38-9 (2006), blz. 354-5.
- Bink, Sander, Bal Masqué – Over Jacob Israël de Haan en de mysterieuze Dick van Aalst, 19 juni 2015, <http://rond1900.nl/?p=21029>.

¹⁹⁰ Vermoedelijk redacteur prof. dr. M.A. Beek.

¹⁹¹ Bespreking door: Elsbeth Etty, Een bruisende eeuwwende, *NRC Handelsblad*, boeken, 11 augustus 2000, blz. 29 ["In het opstel over 'volksopvoeding' wordt de achterstelling van meisjes die onderwijzeres wilden worden aanschouwelijk gemaakt. Dit gebeurt aan de hand van Jacob Israël de Haan en zijn zusje Leentje (abusievelijk als tweeling voorgesteld) die beiden onderwijzer wilden worden. De jongen mocht direct na de 'Fransche school' door naar de Haarlemse kweekschool, terwijl het meisje, de latere schrijfster Carry van Bruggen, via allerlei ingewikkelde omwegen een erkenning als onderwijzeres moest zien te verwerven"].

Blessing, Maurice, Jacob Israël de Haan (1881-1924), *Historisch Nieuwsblad* 6/2016¹⁹²

Bloem, J.C., Jacob Israël de Haan ter herdenking, in C.J. Kelk, samenst., *Geschenk 1933: herinneringen aan Nederlandsche schrijfsters en schrijvers bijeengebracht ter gelegenheid van de Nederlandsche boekenweek 29 april-6 mei 1933*, [Amsterdam], Vereniging ter bevordering van de belangen des boekhandels. Boekenweekgeschenk 1933, blz. 161-3.

Ook in: J.C. Bloem, *Verzamelde beschouwingen*, Den Haag, Stols, blz. 100-2, o.d.t. Jacob Israël de Haan en in Louis Putman, samenst., *Mijn belijdend lied: 31 gedichten*, Amsterdam, Putman, 1999, blz. 113-7.

Bloemkolk, Jos, Pijpelijntjes bewerkt, *Het Parool*, 9 februari 1990.

Blokker, Jan, Er zijn nog begaafde polemisten. Maar ze lijken niet op Hermans, *NRC Handelsblad*, 10 februari 2007, OPINIE & DEBAT, blz. 15.¹⁹³

Blom, Ron, 'Kanalje verenigt u, maar blijft u zelf.' Jacob Israël de Haan en de socialistische beweging over homoseksualiteit en jodendom, *Uitgelezen boeken* 16 (3) (oktober/november 2013), blz. 1-39.

Blom, Ron, Jacob Israël de Haan en de socialistische beweging over homoseksualiteit en jodendom, *Buiten de orde*, 2013, 3, blz. 40 e.v.

Blom, Ron, Vijfde Jacob Israël de Haan Lezing. De Haan en de socialistische beweging over homoseksualiteit en jodendom. Evenement. www.bijzonderecollecties.uva.nl/nieuws-agenda/agenda/content/evenementen/2013/10/jacob-israel-de-haan-lezing.html.

Bluekens, Laurens, Gelouterd of getekend, maar altijd verwonderd; Bankiers, schrijvers, soldaten en andere Nederlanders die de afgelopen eeuwen in Rusland verbleven, *Elsevier*, 15 juni 2013, ONS RUSLAND, blz. 18, Ed. 69 Nr. 19.¹⁹⁴

¹⁹² "Journalist Jacob Israël de Haan had een scherpe pen. Vanaf 1919 beschreef hij de toenemende haat tussen de Joden en de Arabieren in Palestina. Zijn felle kritiek op het zionisme werd hem uiteindelijk fataal...".

¹⁹³ "Ook in de stukken die hij [W.F. Hermans] verzamelde voor Houten leeuwen domineert de beschouwelijkheid die niet meteen op polemieken uit is. We lezen mooie karakteristieken van half vergeten Nederlandse schrijvers als De Schoolmeester, Van Deyssel, Oudshoorn en Jacob Israël de Haan...".

¹⁹⁴ "Jacob Israël de Haan (1881-1924).

Eigenzinnige Joodse publicist probeerde het lot van Russische politieke gevangenen te verbeteren 'Dikwijls droom ik dat ik in de hel ben. Na het ontwaken bemerk ik, tot mijn schrik, dat ik in Holland ben.' Geen wonder dat de auteur van deze uitspraak... veel op reis was. Hij ondernam verschillende reizen naar Rusland om de toestand van gevangenen te inspecteren... De Haan zag dat er in de gevangenen stelselmatig werd mishandeld en dat er een groot

Boas, Henriëtte, Present-day interest in marginal Dutch Jewish authors [Jacob Israel de Haan and Eddy Hillesum], in Jozeph Michman, red. en Tirtsah Levie, medered., *Dutch Jewish History* [Vol. I]: *proceedings of the symposium on the history of the Jews in the Netherlands, November 28 - December 3, 1982, Tel-Aviv – Jerusalem*, Tel Aviv, Tel Aviv University; Jerusalem, Hebrew University, 1984, blz. 219-35.

Boas, Henriëtte, Joodse auteurs, Jacob de Haan, in T. Spaans-van der Bijl, samenst. en red., De Joodse bijdrage aan de Nederlandse cultuur. Jubileumnummer MISJPOGE 1987-1992, *Misjpoqe* 5 (4), Amsterdam, Vereniging Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie, z.j. [1992], blz. 34-6.

Boas, Henriëtte, Jacob Israël de Haan, in Geoffrey Wigoder *et al.*, *Encyclopaedia Judaica* 7 (3^e dr., cols. 1000 ff, Jeruzalem, Keter, 1974.

Eerder: Anon., Haan, Jakob Israel de, in Jakob Klatzkin, hoofdred., *Encyclopaedia Judaica: das Judentum in Geschichte und Gegenwart* 7, Berlijn, Eschkol, 1931.

Boogaart, Ronny & Eric de Rooy, Jacob Israel de Haan, Sint Willibrordusstraat 29, in Ko van Geemert, samenst., *Amsterdam & zijn schrijvers. Literatuur op locatie*, Amsterdam, Lubberhuizen, 2008, blz. 1-4.

Bork, G.J. van en P.J. Verkruijsse, hoofdred., Haan, Jacob Israël de, *De Nederlandse en Vlaamse auteurs: van middeleeuwen tot heden met inbegrip van de Friese auteurs*, Weesp, De Haan, 1985.

Bos, Jan en Willem Foorthuis, red., *Drentse biografieën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Drenten*, Meppel/Amsterdam: Boom, dl. 2, 1990.

Bosch, Astrid en René van Praag, samenst., *Prisma van de pseudoniemen*, Utrecht, Spectrum, 1992, blz. 15.¹⁹⁵

Braber, Helleke van den, Geven en krijgen rond het tijdschrift *De Beweging* (1905-1919), *Nederlandse Letterkunde* 19 (2014) (3), blz. 317-8.

aantal executies werd uitgevoerd. 'Alle Russische jongens zijn kleine kunstenaars en ik houd van hen allen,' meende de vaak over homoseksualiteit publicerende De Haan. Hij startte een comité om de situatie in de gevangenissen te verbeteren..."

¹⁹⁵ "...publiceerde in 1901 poëzie in het tijdschrift *De Gids*, die hij met 'Robert Roberts' ondertekende".

¹⁹⁶ "Ook Jacob Israël de Haan vond dat zijn investering in *De Beweging* nog steeds lonend was, omdat het blad volop symbolisch kapitaal te bieden had: 'de leiding en de houding [worden] bij de goeden des lands zeer [...] goedgekeurd'.⁷⁴ Het financiële offer was volgens De Haan wel het minste dat Verwey van zijn getrouwen mocht vragen. Hij vond dat 'de Jongeren, die zooveel aan het Tijdschrift danken, het Tijdschrift moeten staande houden, met opoffering die in dit geval trouwens een vreugde kan zijn'.⁷⁵ Verwey was het met hem eens. Medewerkers zouden alles over moeten hebben voor het tijdschrift, net zoals hijzelf er alles voor over had: 'Men kan niet én de *Beweging* én zichzelf bevoordelen. Wie het eerste niet wil doen [...] heeft gelijk als hij geld voor zich vraagt. Wie het wél wil staat een onmiddellijk voordeel af. Het is daarom

Bregman, C., Henk van As en 't oude pad. Hoop én twijfel in tweede dichtbundel van kunstcriticus, *Reformatorsch Dagblad*, 12 mei 1995, blz. 23.¹⁹⁷

Broeyer, Frits G.M., ?, in Frits G.M. Broeyer en Gert J. van Klinken, red., *Reizen naar het Heilige Land. Protestantse impressies 1840-1960*, Zoetermeer, Meinema, 2008, blz. 61-81 (*Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme na 1800*, jrg. 16).¹⁹⁸

Bruijn, J.T.P. de, De Perzische muze in de polder, in Marco Goud & Ali Asghar Seyed-Gohrab, red., *De Perzische muze in de polder: de receptie van Perzische poëzie in de Nederlandse literatuur*, Amsterdam, Rozenberg, 2006.¹⁹⁹

Buelens, Geert, Oranje bloed? Eerste Wereldoorlog-poëzie in vergelijkend perspectief, *Internationale Neerlandistiek* 48 (4) (augustus 2010), blz. 43-53.²⁰⁰

niet gezegd dat zijn middellijk voordeel zal uitblijven', stelde hij in 1910.⁷⁶ Rond De Beweging gold dus ook voor medewerkers de wet van de uitgestelde tegenprestatie.

Wie bereid was materiële offers te brengen kon rekenen op schadeloosstelling via symbolische opbrengsten in de toekomst."

¹⁹⁷ "De titel die Henk van As onder die naam publiceert hij zijn gedichten- aan deze bundel heeft meegegeven, is ontleend aan het eerste gedicht "Twijfelaar", waarmee de afdeling "Eerst" opent.

Dat gedicht "Twijfelaar" verrast niet, als men de beide motto's van Jacob Israël de Haan op zich laat inwerken. ...

In het tweede motto-gedicht van De Haan is sprake van een goedkoop spreken over de genade van God, waartegen hij zich kant".

¹⁹⁸ Uitvoerig opstel over dr H.Th. Obbink, een hervormde theoloog die De Haan in Jeruzalem ontmoette en met hem correspondeerde (bewaard gebleven in Obbinkarchief) [e-mail Jaap van Gelderen aan Ludy Giebels, 8 oktober 2009].

¹⁹⁹ "De serie kwatrijnen waarin De Haan zijn indrukken tijdens een reis naar Palestina weergaf is bewust geschreven in de geest van Omar Khayyam, wiens poëzie volgens De Haan in overeenstemming was met de antieke traditie van het westen. (...)

Hij trekt van leer tegen de filologen die twijfels hebben gezaaid aan de echtheid van de kwatrijnen die aan de wijze Pers worden toegeschreven...".

²⁰⁰ 45. "Een opmerkelijk motief in deze literatuur is precies het niet-hebben van een eigen natie. Gevolg van deze situatie was dat joden terechtkwamen in de verschillende, elkaar bestrijdende legers. Ook de toen nog zionistische Nederlandse dichter Jacob Israël de Haan merkte dit op. In zijn bundel *Het joodsche lied* uit 1915 nam hij een afdeling 'In den oorlog' op, waarin hij in het lange titelgedicht inging op deze dramatische situatie. Waar andere soldaten zich nog kunnen troosten met de gedachte dat zij, rechtstreeks of onrechtstreeks, hun eigen grondgebied aan het verdedigen of bevrijden waren, leidde het strijden, lijden en sneuvelen van joodse soldaten helemaal tot niets.

46. Elk volk vindt trots en kracht in 't strijdbaar keeren Der overweldigers van 't eigen erf, Gij dient verdeeld in vijandlijke heeren, Verlies of winst is u steeds tot verderf.

Wij strijden broeders tegen eigen broeders, En breken machteloos onze eigen macht, Wij berooven van zonen onze moeders, En ons volk van zijn onmisbare kracht.

Wij dienen nederig in de gelederen Van elk volk, dat ons anders haat en smaadt, Vorsten, die ons immer spottend vernederen Zenden ons thans, waar de slag hevig slaat.

Buskes, J. J., *Literama: kroniek over boeken, schrijvers en toneel* 12 (1978), 2-3, blz. 111-2.²⁰¹

D., Van, Over J.I. de Haan, *Trouw*, 6 juli 1963.

Dam, Fred van, over: Ik ben een jongen te Zaandam geweest, *Binyan* 36 (1982-1983) (september 1982), blz. 12.

Dam, Fred van, over: Nerveuze vertellingen, 1983, *Binyan* 38 (1984-1985) (april 1984), blz. 11-2.

Dam, Fred van, over: Ondergangen, 1984, *Binyan* 38 (1984-1985) (december 1984), blz. 19.

Damen, Paul, Nederlanders in Palestina, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 143 (31) (2 mei 2008 • 27 Niesan 5768), blz. 40, 43.

Deel, T. van, Jacob Israël de Haan bereisde Palestina met paard en wagen, *Trouw*, 27 mei 2000, Boeken; blz. 39. [n.a.v. herdruk "Palestina", 1983]

Delen, Piet, *De Briefwisseling tussen P.N. van Eyck en Aart van der Leeuw*, uitgegeven, ingeleid en van aantekeningen voorzien door ..., Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 's-Gravenhage, 1973, passim.

Delvigne, Rob, Jakob Israël de Haan als bakkeling, *Het Oog in 't Zeil* 3 (1986), 6, blz. 13-6.

Delvigne, Rob, Gefnuikte bewondering: De Haan en Kloos; Kloos en De Haan, *Literatuur* 7 (6) (1990), blz. 352-60.

Delvigne, Rob, Informant over het Beloofde Land. Jacob Israel de Haans laatste jaar in Palestina, *De Parelduiker* 17 (2) (2012), blz. 17-22.

Delvigne, Rob, Hoe Jacob Israël de Haan bijna Mondriaan vermoordde, *De God van Nederland* 1 (3) (2011-2012) (april 2012), blz. 50-1.

Delvigne, Rob en Leo Ross, Mythologieën rond Jacob Israël de Haan [Recensie van "Kanalje en Opstandige liedjes"], *De Revisor* 4 (2) (1977), blz. 68-9. Ook in: Delvigne en Ross, *Een uitmuntend letterkundig kunstenaar*, 2002, blz. 5-11. ^{DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, Een correspondentie van Jacob Israël de Haan, *Spektator* 7 (1978) (9-10), blz. 595-8. [Over: Brieven aan een jongen: een kleine correspondentie]. ^{DBNL}

Al wat wij winnen is der vreemden winst Maar elk verlies is slechts onze eigen nood, Dood voor 't vaderland is der nooden minst, Wij sterven vreemd in elk leger den dood.

(De Haan 1915, 205-206)

Wat betekent opoffering uit vaderlandsliefde wanneer het helemaal niet aanvoelt alsof jouw land ook echt je vaderland is?"

²⁰¹ "Over 'Kanalje en opstandige liedjes'".

Delvigne, Rob en Leo Ross, Het conflict tussen Jacob Israël de Haan en P.L. Tak 1904-1905, *De Revisor* 7 (1980), 1, blz. 30-7. ^{DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, Clichés?, *De Revisor* 7 (1980), 2, blz. 81. ²⁰²

Delvigne, Rob en Leo Ross, bij 'Ondergangen' van Jacob Israël de Haan, *De Revisor* 8 (1981), 4, blz. 34-5. ^{DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, In oude en in nieuwe zetting: inleiding bij De Haan, een 'nerveuze vertelling' [Over een blauwe en een rode diamant], *De Gids* 144 (9/10) (1981), blz. 569-71. ^{DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, 'Ik ben toch zoo innig blij dat U mijn vriend bent: *de brieven van Jacob Israël de Haan aan Georges Eekhoud*', *De Revisor* 9 (1982) (3), blz. 61-71. ^{DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, Antwoord aan Ludy Giebels, *De Revisor* 9 (1982) (5), blz. 80. ^{203 DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, Besliste volzinnen: commentaren op Jacob Israël de Haan en het editeerprobleem, *Maatstaf* 31 (12) (december 1983), blz. 40-55. ^{204 DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, Een zeldzaam bondgenoot: de brieven van De Haan aan De Koo, *Bzzlletin* 13 (120) (november 1984), blz. 11-19.

Delvigne, Rob en Leo Ross, Het Russisch engagement van Jacob Israël de Haan, *Het oog in 't zeil* 7 (1986) (1-2), blz. 28-34.

Delvigne, Rob en Leo Ross, Jacob Israël de Haan als onderwijzer, *Literatuur* 3 (3) (januari-februari 1986), blz. 152-60. ^{205 DBNL}

Delvigne, Rob en Leo Ross, Brieven aan een boef: Jacob Israël de Haan schrijft Frank van der Goes, *De Gids* 149 (6) (1986), blz. 419-32. ²⁰⁶

²⁰² "Antwoord op Sjoerd van Faassen, 'Morele non-valeurs?'".

"- Unterdrücker und Unterdrückte'. Zoals Shylock stond tegenover de Italiaanse adel, zo verhield De Haan zich tot - persoonlijk en van niemand anders. Wij zullen ons blijven afzetten tegen een visie als die van De Haan-biograaf Jaap Meijer, die alles wat 'de jood Jacob de Haan' maar doet als uitvloeisel van jodendom en-'joodse problematiek' wenst te interpreteren. *Kanalje*, 1977 2, blz. 14. Geen wind kan De Haan laten of..."

²⁰³ "Op 'Mythevorming in het De Haan-onderzoek, een bedenkelijk verschijnsel'".

²⁰⁴ "Niet alle edities van De Haans correspondenties en literaire werk blinken uit door zorgvuldigheid".

²⁰⁵ "In zijn boekje *Brieven aan een jongen* (1957) herinnert Arnold Saalborn zich Jacob Israël de Haan als onderwijzer: 'jong onderwijzer in de St. Willibrordusschool', die 's middags thuiskwam 'met stapels schriften van zijn klas om de sommetjes en dicteetjes na te kijken'. Maar De Haan is nooit aan de St. Willebrordusschool werkzaam geweest. Sterker, er heeft nooit een St. Willibrordusschool bestaan..."

Delvigne, Rob en Leo Ross, De onoverkomelijke kloof: de correspondentie tussen Jacob Israël de Haan en Herman Robbers, *Het oog in 't zeil* 5 (6) (1988), blz. 26-38.

Delvigne, Rob en Leo Ross, Yoop de Haan en Georges Eekhoud - 'Hij die deze namen scheiden kan, Hij kan ook onze harten scheiden', *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 20-1.

Delvigne, Rob en Leo Ross, 'Graaf Leo is dom': moeilijkheden rondom Jacob Israël de Haan vóór Pijpelijntjes, in W. F. G. Breekveldt e.a., red., *De achtervolging voortgezet: opstellen over moderne letterkunde, aangeboden aan Margaretha H. Schenkeveld*, Amsterdam, Bert Bakker, 1989, blz. 62-70.

Delvigne, Rob en Leo Ross, Over: Haan, Jacob Israël de. Pijpelijntjes... in A.G.H. Anbeek van der Meijden, J. Goedegebuure en M. Janssens, red., *Lexicon van literaire werken: Besprekingen van Nederlandstalige literaire werken 1900-heden*. 9e aanvulling, februari 1991, Groningen [etc.], Wolters-Noordhoff [etc.], blz. 1-9, I. Ook in: Rob Delvigne en Leo Ross, *Een uitmuntend letterkundig kunstenaar*, 2002, blz. 12-20.

Delvigne, Rob en Leo Ross, In een Engelse gevangenis. Jacob Israël de Haan en de kring rond Oscar Wilde, *De Parelduiker* 16 (2) (2011), blz. 17-27.

Delvigne, Rob en Leo Ross, "Ik weet mijn pleitbezorger leeft". Brieven van Jacob Israël de Haan aan dominee Haspels, 1904-1911, *De Parelduiker* 4 (2) (1999), blz. 20-36.

Ook in: Rob Delvigne en Leo Ross. Een uitmuntend letterkundig kunstenaar: opstellen over Jacob Israël de Haan, blz. 81-97, o. d. t. Brieven aan dominee Haspels 1904-1911.

Bespreking: Elsbeth Ety, Menno ter Braaks promotiediner [Bespreking van: Rob Delvigne & Leo Ross, "Ik weet mijn pleitbezorger leeft". Brieven van Jacob Israël de Haan aan dominee Haspels, 1904-1911, *De Parelduiker* 4 (2), 1999, blz. 21-36]; *NRC Handelsblad*, Kunst, 13 juli 1999, blz. 9.

Delvigne, Rob en Leo Ross, Een nieuwe deskundige. Of de stand van het De Haan-onderzoek, *Vooyo* 19 (2002) (4) (januari), blz. 230-40.²⁰⁷ DBNL

Delvigne, Rob en Leo Ross, *Een uitmuntend letterkundig kunstenaar: opstellen over Jacob Israël de Haan*, Assen, Servo, 2002.

²⁰⁶ "De onbeantwoorde brieven van De Haan aan Van der Goes, die vanaf 16 juli 1903 vier maanden in de gevangenis te Haarlem verbleef daar hij veroordeeld werd wegens opruiende taal in de periode van de spoorwegstakingen".

²⁰⁷ "'Ik lees gedichten van Gutteling Perk. /Zij stierven. Als ik sterf, wie zal mij dan nog lezen? / Wat baat alles? Het lied is menselijk werk, / Thans of later: 't zal eens vergeten wezen.' Dit kwatrijn schreef Jacob Israël de Haan vlak voor zijn dood in 1924. Het is het lot van vele dichters: te worden vergeten, en, erger nog, niet meer te worden gelezen. Rob Delvigne en Leo Ross, al jarenlang pleitbezorgers van het onderzoek naar De Haan, bespreken de kwaliteit van de recente studies naar de dichter/schrijver en laten zien dat er nog genoeg hiaten zijn in het De Haan-onderzoek".

Bespreking: Hans Renders, De stammenstrijd onder de Haan-kenners duurt voort.... Jaloersige liefde voor de Haan [Bespreking van Rob Delvigne en Leo Ross, *Een uitmuntend letterkundig kunstenaar; Opstellen over Jacob Israël de Haan*, Assen, Servo, 2002], *Het Parool*, 12 september 2002, PS Boeken, blz. 4.

Reactie: Diemer, Maud, Assen Uitgeverij Servo, *Humor?*, *Het Parool*, 24 oktober 2002, Meningen, blz. 11.²⁰⁸

Delvigne, Rob en Leo Ross, 'Twee grote sinaasappelen aan een takje met bladeren'. Jacob Israël de Haan als dichter van Napels, in Jan Paul Hinrichs, samensteller, *Napoli!, Essays over bekende kunstenaars en schrijvers die in Napels hebben verbleven*, Het Oog in 't Zeil-stedenreeks 9, [Amsterdam], Lubberhuizen, 2002, blz. 189-98.²⁰⁹

Delvigne, Rob en Leo Ross, Dichter bij Eekhoud, *Gay 2003, een jaarboek voor mannen*, blz. 119-28.²¹⁰

Delvigne, Robert H. en Leo Ross, *Brieven van en aan Jacob Israël de Haan 1899-1908*. Ongepubliceerd proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, [Amsterdam], [1994].²¹¹

Delvigne, Robert H. en Leo Ross, Over: Haan, Jacob Israël de. Pathologieën: de ondergangen van Johan van Vere de With; met een voorrede van Georges Eekhoud; en een naw. door Wim J. Simons. 2e dr.]. Den Haag, 1975, in A.G.H. Anbeek van der Meijden, J. Goedegebuure [en] M. Janssens, red., *Lexicon van literaire werken: Besprekingen van Nederlandstalige literaire werken 1900-heden*, 31e aanvulling, augustus 1996, Groningen, Nijhoff, blz. 1-13, l.

Diepstraten, Johan, Affaires rond schrijvers; Jacob Israël de Haan, *De Stem*, 28 juli 1995, 2e pagina van cultuurkatern op vrijdag, blz. 2.²¹²

Dijk, A.J. van, Mr. Jacob Israël de Haan, in M.J. Leendertse en C. Tazelaar, verz., *Christelijk letterkundige studiën*, Christendom en literatuur, deel III: Dichters na 1880, Amsterdam, Holland, 1927, blz. 120-70.

²⁰⁸ "Pas onlangs bereikte mij een knipsel uit Het Parool van 12 september, met een kritiek op een door ons uitgegeven boek Een uitmuntend letterkundig kunstenaar over Jacob Israel de Haan..."

²⁰⁹ "Bundel essays van de hand van verschillende Nederlandse auteurs over binnen- en vooral buitenlandse kunstenaars en schrijvers die voor kortere of langere tijd in de Italiaanse stad Napels hebben verbleven. Onder meer komen aan bod: ... de Nederlander Jacob Israël de Haan...", L.B. van Maastricht.

²¹⁰ "Over De Haans vriendschap met Georges Eekhoud".

²¹¹ Zie ook de gedigitaliseerde herziene uitgave uit 2018, onderstaand, blz. 57.

²¹² "Jacob Israël de Haan in 1924 vermoord door radicale zionisten - Een schrijver met louter vijanden".

Dijk, Yra van, Walgelijke omarmingen van heren, *Volkskrant*, 2 juli 1999, Cicero; blz. 30. Diepenbroek, A. J., recensie van "Palestina", *Reformatorisch Dagblad*, 27 september 2000.

Driessen, H., Jacob Israël de Haan en de Russische politieke gevangenen, in B. Naarden e.a., Rusland in Nederlandse ogen: een bundel opstellen, Amsterdam, Van Oorschot, 1986, blz. 132-51.

Dubois, Pierre H., Nawoord, in De Haan, Pijpelijntjes, 4e, herz. dr., 's-Gravenhage, Nijgh & Van Ditmar, 1981, blz. 194-6.

Duyves, Mattias, Jacob Israël de Haan - 'Als een koorddanser op een draad', *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 10.

Eeden, Ed van, Jacob Israël de Haan, De miskende decadent. De Haans Nerveuze Vertellingen maken Gerard Reve minder uniek, *Vrij Nederland*, 21 juli 1984, blz. 28.²¹³

Eijk, Inez van en Rudi Wester, beschr., *Honderd helden uit de Nederlandse literatuur*, hierin beschrijving van de figuur Joop Driessse uit "Pijpelijntjes", [Amsterdam], De Bijenkorf, [1985].²¹⁴

Eldad, Yohanan, *de-haan-ha-amnam hajah jehoedi dati?* [Was (the artistic) Jacob Israel de Haan a religious Jew?], Jeruzalem, Hebrew University, Institute Research Dutch Jewry, 1979.

אלדד, יוחנן, "דה-האן: מהשירים הליברטיניים לשירה יהודית 1928-1986", מחקרים על תולדות יהדות הולנד, ה' תשמ"ח, 327-33

Eldad, Jochanan, 1928-1986. De Haan: Mihasjieriem halibertiniëm lasjiera jehoediet ["1928-1986.

De Haan: van de Libertijnse liederen tot Het Joodsche Lied"], *Mechakriem 'al toledot jahadoet Holland* ["Studies over de geschiedenis van het Nederlandse Jodendom"], 5, Jeruzalem, Machon lechecker jahadoet Holland 5748 (1988), blz. 327-33.

Enk, Frits, De schrijver en dichter Jacob Israël de Haan: een veelzijdige, misschien geniale, maar gespleten persoonlijkheid/*De gay-krant: het grootste gay informatieblad in de Benelux*, afl. 148, 1990, blz. 33.

Etty, Elsbeth, Een dag in april met Ons Erfdeel, *NRC Handelsblad*, 28 april 1997, Kunst; blz. 9.

Etty, Elsbeth, Miskleun met een eigen leven, NRC Handelsblad, rubriek: Tijdschrift, 14 juni 2000, blz. 9 (zie ook hierna: **Error! Reference source not found.** "Moord", "Na 1924").²¹⁵

²¹³ "Over 'Nerveuze vertellingen'".

²¹⁴ Hierin beschrijving van de figuur Joop Driessse uit 'Pijpelijntjes' (SI).

Etty, Elsbeth, Wil de echte liberaal dan nu opstaan?; De voorproef, *NRC Handelsblad*, 17 maart 2012.²¹⁶

Eyck, P.N. van, *In memoriam J.I.D.H.*, [Londen], Het Eikelpersje, 1929. [Eenzijdig bedrukte plano].

Eyck, P.N. van, *In memoriam Jacob Israël de Haan*. Genootschap Jacob Israël de Haan, Den Haag, [Amsterdam]?, druk A.N.D.O. N.V. 's-Gravenhage, 1953, [1] blz. Overgenomen uit idem, *Herwaarts: gedichten 1920-1945*, Rotterdam [etc.], Nijgh & Van Ditmar, 1949.

Eyck, P.N. van, Jacob Israël de Haan, onvoltooide studie, 1925, opgenomen in *Verzameld werk*, IV, C. Bittremieux tekstverz. en verantw., Amsterdam, Van Oorschot, 1961, blz. 611-42] en in Louis Putman, samenst., *Mijn belijdend lied: 31 gedichten*, Amsterdam, Putman, 1999, blz. 9-40.

Faassen, Sjoerd van, Morele non-valeurs?, *De Pijpelijntjes* 7 (2), 1980, blz. 81.²¹⁷

Fens, Kees, *Pijpelijntjes van Jacob Israël de Haan*, *Volkskrant*, 10 augustus 1974.

Fontijn, Jan, Levensleed, of Anders zijn dan anderen: twee vroege Nederlandse romans over homosexualiteit, *Engelbewaarder, Winterboek*, 1979, blz. 145-67.²¹⁸ Ook in: Jan Fontijn, *Leven in extase: opstellen over mystiek en muziek, literatuur en decadentie rond 1900*, Amsterdam, Querido, 1983, blz. 166-84.

Fontijn, Jan, *Tweespalt: het leven van Frederik van Eeden tot 1901*, Amsterdam, Querido, 1990. Ook verschenen als proefschrift Nijmegen.²¹⁹

²¹⁵ "Schrijfster Lisette Lewin neemt in de rubriek 'Laagwater' van De Parelduiker Dick Houwaart, secretaris van de Maatschappij tot Nut der Israëlieten, op de hak. Zonder kennis van de meest basale feiten schreef hij een voorwoord bij de, op initiatief van deze Maatschappij herdrukte, bundel prozastukjes Palestina (1925) van Jacob Israël de Haan ..."

²¹⁶ "Aan het begin van deze Boekenweek over 'Vriendschap en andere ongemakken' hoorde ik Tom Lanoye zeggen dat er een biografie moet komen van Jacob Israël de Haan (1881-1924), schrijver van de onsterfelijke strofe 'En in geen ogen las ik immer meer/ Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen'. Jan Fontijn geeft een voorzet voor zo'n biografie in *Tederheid en storm*. De persoonlijkheid van Jacob Israël de Haan (...). De homoseksuele, Joodse dichter emigreerde in 1919 naar Palestina en werd daar vijf jaar later in opdracht van de zionistische organisatie Hagana vermoord. Fontijn vraagt zich af in hoeverre deze 'religieuze en erotische natuur met een sadomasochistische preoccupatie' die moord over zichzelf heeft afgeroepen. Het antwoord zoekt hij niet alleen in De Haans kwatrijnen, maar ook in zijn meesterlijke reportages voor het *Algemeen Handelsblad*, waarvan er tien in deze prachttuitgave zijn opgenomen."

²¹⁷ "Reactie op Rob Delvigne en Leo Ross, Het conflict tussen Jacob Israël de Haan en P.L. Tak 1904-1905".

²¹⁸ "Beschouwing over ... Jacob Israël de Haans 'Pijpelijntjes' (1918) en de reacties daarop van de kritiek", <http://zoeken.oba.nl/?q=Engelbewaarder+winterboek&x=31&y=9>.

²¹⁹ "Over de vroege brieven van de Haan aan Van Eeden".

Fontijn, Jan, *Trots verbrijzeld: het leven van Frederik van Eeden vanaf 1901*, [vervolg op: *Tweespalt*], Amsterdam, Querido, 1996.

Fontijn, J.H.A., Jacob Israël de Haan 1881-1924, in A. Korteweg en M. Salverda, red., *'t Is vol van schatten hier...*, Amsterdam, Bezige Bij, 1986, blz. 214-5.

Fontijn, Jan, *Tederheid en storm. De persoonlijkheid van Jacob Israël de Haan*, Amsterdam, De Buitenkant, 2012.

Besprekingen: Ludo Abicht, ODI ET AMO. Leven en werk van Jacob Israël de Haan, *Ons Erfdeel* 59 (2016) (1), blz. 139–41; Hans Renders, Jan Fontijn. Tederheid en storm. De persoonlijkheid van Jacob Israël de Haan, *Vrij Nederland*, 23 juni 2012.

Fontijn, Jan, *Onrust. Het Leven van Jacob Israël de Haan*, Amsterdam, De Bezige Bij, 2015.

Besprekingen: Raymond van den Boogaard, Je houdt je ogen er nauwelijks droog bij, *NRC Handelsblad*, 15 mei 2015;

Maarten Dessing, Jacob Israël de Haan: de eerste openlijk homoseksuele Nederlandstalige schrijver kreeg een bio, *Knack*, 20 mei 2015; Peter Drucker, Jacob Israël de Haan, een onmogelijk en opmerkelijk mens, www.grenzeloos.org/content/jacob-israël-de-haan-een-onmogelijk-en-opmerkelijk-mens, 10 september 2016; Goedegebuure, Jaap, Jood en moslimvriend, *Trouw*, 30 mei 2015, blz. 34; J. van der Graaf, Een Jood door Joden vermoord, *Reformatorisch Dagblad*, 26 augustus 2015, Boeken, blz. 11; J. van der Graaf, *De Waarheidsvriend*, 4 december 2015, blz. 21; Michel Krielaars, Gelijkwaardigheid was

zijn grote ideaal, *NRC Handelsblad*, 22 mei 2015; Bram Lambrecht, 'Je zult in de kwatrijnen wel lezen, wat ik worstel', *Poëziekrant* 39 (6) (december 2015), blz. 95-6; Joseph Pearce, Jacob Israël de Haan: De man die móést choqueren, *De Morgen*, 24 juni 2015; Hans Renders, Jan Fontijn - Onrust. Het leven van Jacob Israël de Haan,, *Historisch Nieuwsblad*, oktober 2015; Joep van Ruiten, Freed, Zijn eigen beweging, *Leeuwarder Courant*, 15 mei 2015, Editie Zuid, blz. 6; Aleid Truijens, Niets mocht goed gaan in dit leven, *Volkscrant*, 23 mei 2015; Maria Vlaar, Jacob Israël de Haan, De Nederlandse Oscar Wilde, *De Standaard*, 8 januari 2016;²²⁰ Agnes M.Th. de Wit, Onrust, Het leven van Jacob Israël de Haan, Jan Fontijn, 2015, <http://studiebolagie77.blogspot.nl/2016/07/onrust-het-leven-van-jacob-israel-de.html> 6 juli 2016.

²²⁰ "De schrijver van Pijpelijntjes had een voorkeur voor het afwijkende. Zijn biografie Jan Fontijn laat veel vragen over Jacob Israël de Haan (1881-1924) onbeantwoord..."

Goede, Anton de, Het bewogen leven van Jacob Israël de Haan, in: *Nooit Meer Slapen*, www.vpro.nl/nooitmeerslapen/speel~RBX_VPRO_868200~het-bewogen-leven-van-jacob-israël-de-haan~.html, 22 mei 2015.²²¹

Goede, Anton de, VPRO Boeken, Inge Schilperoord en Jan Fontijn, www.vpro.nl/boeken/programmas/boeken/2015/24-mei.html.²²²

Fontijn, Jan, La vie d'un marginal. Jacob Israël de Haan, *Septentrion*, 2015, n° 4, blz. 63-8.

Frijda, Leo, Jacob Israël de Haan, webcolumn, 16 oktober 2009, www.crescas.nl/blogs/webcolumnfrijda/289/Jacob_Israël_de_Haan.html

Frijda, Leo, Nogmaals Jacob Israel de Haan, 13 december 2013, www.crescas.nl/site/blog/webcolumnfrijda/91zoz/Nogmaals-Jacob-Israel-de-Haan/.

Gans, Evelien, *Jaap en Ischa Meijer. Een Joodse geschiedenis, 1912-1956*, Amsterdam, Bert Bakker, 2008, blz. 131, 154, 159-60, 175, 230-31, 394, 401, 403, 424, 426, 439, 487, 491, 656-7.

Gans, Evelien, Jakobs worsteling met Jacob: Jaap Meijer en Jacob Israël de Haan, Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen boeken* 13 (2) (17 september 2009), blz. 43-7.

Gans, Evelien. "Ik ben een mensch: niets is mij vreemd gebleven": het spiegelgevecht van Jaap Meijer en Jacob Israël de Haan, *De Parelduiker* 14 (5) (2009), blz. 46-60. ^{DBNL}

Gelder, Henk van, Zooveel breuk en brand [Bespreking van: Rob Kammelar, Jacques Sicking en Menno Wielinga, samenst., *Het monster van de oorlog. Nederlandse liedjes en gedichten over de Eerste Wereldoorlog*. Nijgh, Van Ditmar], *NRC Handelsblad*, Boeken, 10 september 2004, blz. 30.²²³

²²¹ "Drie revolverschoten maakten op maandag 30 juni 1924 een einde aan het leven van de Joods-Nederlandse schrijver Jacob Israël de Haan. Eindelijk is er nu, dankzij biograaf en essayist Jan Fontijn, een sterke biografie van de dichter, jurist en journalist. Anton de Goede sprak met Fontijn over 'Onrust. Het leven van Jacob Israël de Haan, 1881-1924'".

²²² "Ook te gast is schrijver en voormalig universitair docent Neerlandistiek Jan Fontijn met zijn biografie 'Onrust', over het fascinerende leven van de Joods-Nederlandse schrijver Jacob Israël de Haan (...). Hoewel de in 1919 naar Palestina geëmigreerde De Haan eerder met de dood was bedreigd, was hij blijven polemiseren met de zionisten, die in zijn ogen een antigodsdienstige en anti-Arabische politiek voerden".

²²³ "...de dramatische ode van H. Marsman aan de Franse opperbevelhebber Joffer ('nu is het goed, nu vond zijn ziel erbarmen' krijgt hier hetzelfde gewicht als de bombast van Jacob Israël de Haan: 'Een jaar van oorlog en nog grijpt der volkren hart geen schaamte/ voor zooveel breuk en brand.' "

- Gerritsen, Marieke, 'Foei, wat is dat onzedelijk!': 'onzedelijke boeken' tegen het licht gehouden, *Tsjip: tijdschrift voor literaire vorming* 5 (4) (april 1995), blz. 66-7.²²⁴
- Giebels, L.A.M., Mythevorming in het De Haan-onderzoek, een bedenkelijk verschijnsel, *De Revisor* 9 (1982) (5), blz. 77-9. ^{DBNL}
- Giebels, Ludy, Haan, Jakob (Jacob) Israël de (1881-1924), in J. Charité, eindred., *Biografisch Woordenboek van Nederland, II*, Amsterdam, Elsevier, 1985, blz. 204-6. Ook: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn2/haanji> [12-11-2013].
- Giebels, Ludy, De archivalia in de Bibliotheca Rosenthaliana, *Studia Rosenthaliana* 20 (1986) (2) (november), blz. 200-9.
- Giebels, Ludy, Haan, Jacob Israel de, lemma in Glenda Abramson, ed., advisory editors, Dovid Katz ... [et al.], *The Blackwell companion to Jewish culture* (ed. Glenda Abramson), Oxford/Cambridge, Mass., Blackwell, 1989.
- Giebels, L.A.M., De geschiedenis van het archief van Jacob Israël de Haan (1881-1924), *Studia Rosenthaliana* 28 (1994) (2), blz. 190-4.
- Giebels, L.A.M., Inventaris van het archief van Jacob Israël de Haan (Smilde 31 december 1881- Jeruzalem 30 juni 1924) in de Bibliotheca Rosenthaliana, *Universiteitsbibliotheek van Amsterdam*. Samengesteld en van een inleiding voorzien door..., Amsterdam, 1994.
- Giebels, Ludy, On De Haan, in William Levy & Ludy Giebels, Demons + Viagra Blues + On De Haan, *Transactions of the Invisible Language Society* 11, uitgave t.g.v. de 75ste sterfdag van Jacob Israel de Haan, Amsterdam, The Invisible Language Society, 1999, blz. 25-36. Ook in: *Exquisite Corpse*, issues 5 & 6, Summer/Fall 2000, www.corpse.org/issue_5/critical_urgencies/giebels.htm.
- Giebels, Ludy, "Haan, Jacob Israël de.", in Fred Skolnik, editor-in-chief, Michael Berenbaum, executive editor, *Encyclopaedia Judaica* 8, 2nd ed., Detroit, Macmillan Reference USA in ass. w. Keter, Jeruzalem, 2007, blz. 163-4. Ook: *Gale Virtual Reference Library*, Gale.
- Eerder: Anon., Haan, Jakob Israel de, in Jakob Klatzkin, hoofdred., *Encyclopaedia Judaica: das Judentum in Geschichte und Gegenwart* 7, Berlijn, Eschkol, 1931 en Henriëtte Boas, Jacob Israël de Haan, in Geoffrey Wigoder et al., *Encyclopaedia Judaica* 7, 3e dr., cols. 1000 ff, Jeruzalem, Keter, 1974.
- Giebels, L.A.M., Nieuwe brieven aan De Haan, Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen boeken* 13 (2), (17 september 2009), blz. 30-5.

²²⁴ Over Pijpelijntjes.

Giebels, L.A.M., Jacob Israël de Haan, in Willy Lindwer en Hermine Pool, red., *From Jerusalem with love*, Amsterdam, Waanders in samenwerking met het Bijbels Museum, 2010, blz. 102-6.

Giebels, L.A.M., Was Jacob Israël de Haan een Hollandse Lawrence of Arabia?, *De Parelduiker* 18 (2013) (2), blz. 2-15.

Bespreking Parelduiker

Singelsma, Sytze, Saaiheid troef in De Parelduiker, *Leeuwarder Courant*, 26 juni 2013 woensdag, Editie Zuid, Cultuur, blz. 28.²²⁵

גלייכער משה יהודא

פון אמסטערדאם ביז ירושלים די געשיכטע פון דר יעקב ישראל דע האן זל

זיין שטורמיש לעבען און טראגישער אומקום אינם קאמף פאר תורה הערשאפט אין הייליגען

[Gleicher, Moshe Yehuda, *Fun Amsterdam biz Yerushalayim: di geshikhte fun Dr. Ya'akov Yisro'el De Han, zal: zayn sh'turmish leben un tragisher umkum in'm kamf far Torah hershaft in heyligen land* {"Van Amsterdam tot Jeruzalem: de geschiedenis van Dr. Jacob Israël de Haan, z.g., zijn stormachtige leven en tragische omkomen in de strijd voor de heerschappij van de Tora in het Heilige Land"}], Bruklin (Brooklin), N.Y.: M.Y. Glaykher, 1978.

Gommeren, Mario, Johan van Vere de With: ziek of crimineel?: Het belang van Pathologieën (1908) van Jacob Israël de Haan, *De Gids* 157 (10) (1994), blz. 776-9.²²⁶

Gomperts, H.A., Smeerpijperij, drama in vier bedrijven, (I) [n.a.v.: Leo Ross, Commentaar op 'Pijpelijntjes'], *De klopgeest: onregelmatig verschijnend préavantgardistisch litterair tijdschrift* (10) (1975) (20), blz. 60-3.

Govaerts, Bert en Marc Reynaert, *Op het breukval van twee eeuwen, Nederlandse literatuur na 1830*, 9, videocassette, BRT, Teleac, 1984.²²⁷

²²⁵ "De conservatief Joodse en homoseksuele dichter Jacob Israël de Haan, die in het Palestina van de jaren partij kiest voor de Arabieren en tegen het zionisme, biedt voldoende aanknopingspunten voor een spannend artikel. Zou je zeggen. In de Parelduiker blijft het bij geneuzel over schimmige politieke ontwikkelingen en ingewikkelde genealogieën van de families waar De Haan mee omging".

²²⁶ "Expliciet dan in Pijpelijntjes beschrijft De Haan in Pathologieën de tragische en bizarre ontwikkeling van een homoseksuele relatie".

²²⁷ "Documentaire qui donne un aperçu chronologique des auteur, courants et périodes artistiques de la littérature en langue néerlandaise à partir de 1830. Louis Couperus, Le Naturalisme, J.-K. Huysmans, Jacob Israël De Haan, Albert Verwey. Interviews: Jan Fontijn (Universiteit van Amsterdam)".

Gratama, A. en W.L. Boldingh-Goemans, *Onze letterkunde. III: Van de Romantiek (1800) tot heden*, Groningen/Den Haag, Wolters, 1925, blz. 229-30.

Haan, Jacob Israël de, *Brieven van en aan Jacob Israël de Haan 1899-1908* [herziene en uitgebreide uitgave, niet eerder gepubliceerd], [Den Haag], DBNL (eds. Rob Delvigne en Leo Ross), 2018.²²⁸

Haan, Mies de, *Jacob Israël de Haan, mijn broer*. Ingeleid door W.J. Simons. Amsterdam, De Beuk, 1954, uitgegeven in samenwerking met het Genootschap Jacob Israël de Haan. Ook in: Mies de Haan, *De kinderen van de gazzan: Jacob Israël de Haan, mijn broer; Carry van Bruggen, mijn zuster* (ten geleide door Wim J. Simons), Amsterdam, Heijnis, [1966], blz. 9-30.

Halbertsma, Herre A., Jacob Israël de Haan: Dichter van het Joodse lied, *De Tijd*, Kunst, blz. 5, 7 augustus 1974.

Halbertsma, Herre A, *De gevoelige ommezwaai van Jacob Israël de Haan, De Nieuwe Linie*, 11 april 1979.

Hamans, Camiel, Verdeeldheid binnen jodendom bestaat al eeuwenlang, *De Gelderlander*, 11 november 1995, Discussie-pagina's, blz. 1.

Hamans, Camiel, Jodendom moet dringend werken aan eenheid, *De Stem*, 11 november 1995, blz. 3.

Havlíčková, Andrea, Jacob Israël de Haan – Pijpelijntjes, *Společnost Pro Šíření Vlámské A Nizozemské Kultury/ Vereniging voor Vlaamse en Nederlandse Cultuur* 1x (2007) (1), blz. 16/31. Ook in het Tsjechisch, <http://ne-be.sweb.cz/2007-1.pdf>.

Hekma, Gert, Pijpelijntjes, Jacob Israël de Haan en het modernisme, *Sociologie* 1 (4) (2005), blz. 479-84.

Hekma, Gert, Marita Mathijssen en Emile Schrijver, Inleiding. Jacob Israël de Haan. De Stichting en deze uitgave, Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen boeken* 13 (2) (17 september 2009), blz. 1-4.

Hepp, Pers-schouw. Het Joodsche probleem, *De Reformatie*, 11 maart 1921.²²⁹

²²⁸ "Dit bestand biedt, behoudens een aantal hierna te noemen ingrepen, een diplomatische weergave van de herziene en uitgebreide versie van *Brieven van en aan Jacob Israël de Haan 1899-1908* van Jacob Israël de Haan, in een editie van Rob Delvigne en Leo Ross uit 2018. Deze editie verscheen niet eerder in druk. De oorspronkelijke editie dateert uit 1994.", www.dbnl.org/tekst/haan008brie02_01/colofon.php. [N.B. 1: Het "Naschrift" bij de *Verantwoording* vermeldt dat Leo Ross in 2014 is overleden. N.B. 2: vgl. de niet gepubliceerde editie uit 1994, bovenstaand, blz. 54]. N.B. 3.: Auteurs van de oorspronkelijke, niet gepubliceerde uitgave waren Delvigne en Ross (de publicatie was hun – gezamenlijke – proefschrift). Dat bij de "herziene en uitgebreide versie" De Haan als auteur wordt genoemd – zie bovenstaand - verandert er niets aan dat die versie - even goed als de oorspronkelijke – in deze bibliografie een plaats dient te worden gegeven bij de secundaire en niet bij de primaire literatuur.

Hermans, W.F., De liefde van Sam en Joop, in W.F. Hermans, *Houten leeuwen en leeuwen van goud*, Amsterdam, De Bezige Bij, 1979, blz. 315-22, o. d. t. De verboden boeken van de Tachtigers, 2: Pijpelijntjes. [Oorspronkelijk verschenen in *Hollands Diep* 2 (5), 1976, blz. 21-?. Opgenomen in Jacob Israël de Haan, *Pijpelijntjes*, Utrecht/Antwerpen, Spectrum, 1981, blz. 196-202].

Hermans, W.F., De verboden boeken van de Tachtigers (II): Pijpelijntjes, in W.F. Hermans, *Houten leeuwen en leeuwen van goud*, Amsterdam, 1979, blz. 315-22.

Herzberg, Abel J., Over Jacob Israël de Haan, in Abel J. Herzberg, *De man in de spiegel. Opstellen, toespraken en kritieken 1940-1979*. Amsterdam, Querido, 1980, blz. 223-8. [“Ook in: Abel J. Herzberg, *Verzameld werk*, dl. 3, Amsterdam, 1996, blz. 237-42”].

Herzberg, Abel, ‘Hij was verschrikkelijk eenzaam’, *De Tijd*, 2 januari 1982.²³⁰

Heselhaus, Herrad, "Hi' ba'ah el col echad hakore' lah". Jehuda Amichai – Arnold Zweig – Jacob Israel de Haan. Intertextualität um Jerusalem in Cornelia Blasberg en Franz-Josef Deiters, red., *Geschichtserfahrung im Spiegel der Literatur. Festschrift für Jürgen Schröder zum 65. Geburtstag*, Tübingen, Stauffenburg, 2000.

Heijer, Jac., De jongensliefde is weer geen geluk beschoren, in Judith Herzberg e.a., sel., *Jac. Heijer: een keuze uit zijn artikelen*, Amsterdam, International Theatre & Film Books, 1994, blz. 749.²³¹

Hiegentlich, Jacob, *De Joodsche Wachter*, 30 maart 1928, blz. 73.²³²

Hiegentlich, Jacob, Joden in de Nederlandsche Letterkunde, *Ha-isha* 5 (5) (1933), blz. 86-9.

Holman, Theodor, P.L. Takstraat verdient andere naam, *Het Parool*, 19 juni 1990.

Houdijk, Jaap en Ton van Zeeland, Een 'Nederlandsch dichter en rechtsgeleerde' in Jeruzalem, *SIC: driemaandelijks tijdschrift voor letterkunde* 2 (1) (voorjaar 1987), blz. 49-58.²³¹

Houwaart, Dick, Woord vooraf bij J.I. de Haan, *Palestina* [herdruk], Kampen, Kok, 1999.

²²⁹ “...Zoo werden we meermalen aangenaam getroffen door de liederen van den bekenden Joodschen dichter, den Zionist Mr. Jacob Israël de Haan, die zelf ook naar Palestina is weggereisd.

Verschillende zijner gedichten zijn roerend door het heimwee-verlangen naar Palestina, dat eruit spreekt.

Echter, van de Zionistische beweging, zooals die zich thans ontwikkelt, hebben wij nog niet veel verwachting.

De brieven uit Palestina, die de heer De Haan telkens schrijft in een der groote Nederlandsche dagbladen (“Het Algemeen Handelsblad”), doen ook wel zijn teleurstelling doorschemeren, die hij in Palestina ondervindt...”

²³⁰ “N.a.v. de honderdste verjaardag van De Haan”.

²³¹ “Over het hoorspel Pijpelijntjes in regie van Hans Karsenberg, uitgezonden door de NOS op 30 maart 1990”.

²³² “In zijn artikelen over de Joodse figuren uit onze literatuur.”

Huisman, J., Jacob Israël de Haan: 3 titels in 1 week, *Algemeen Dagblad*, 5 maart 1982.²³³

Israël, Eddy-Lex, *Jacob Israël de Haan. De dichter van het Joodse lied*. Amsterdam, Heijnis, 1962.

Besprekingen: N.N., Jacob Israël de Haan: Joods dichter, *Nieuwe Rotterdamse courant*, 21 september 1963; M(eijer, J(aap), Het Joodse dichterschap van Jacob Israël de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 94 (46) (9 augustus 1963), blz. 4.

Jagt, Marek van der (= Arnon Grunberg), De dood van het haantje, in *Ik ging van hand tot hand*. Verzameld werk. Met een voorwoord van Arnon Grunberg, Breda, De Geus, 2008, blz. 625-36.

Jong-van der Klei, H. de, iets over mr. Jacob Israel de Haan, *De vrijdagavond; joodsch weekblad* 3 (44) dl. 2 (28 januari 1927), blz. 281-4.

Jonge, Hennie de, Het Joodse volk in onze literatuur, *Reformatorisch Dagblad*, 5 mei 1978, blz. 12.²³⁴

Jongstra, Atte, Aardappelen met lawaaaisaus; Het leven van Nynke van Hichtum is een geschenk voor de biograaf, *NRC Handelsblad*, 7 oktober 2005, Boeken, blz. 27, Recensie.²³⁵

לפידים – קובץ מאמרים לזכור של ד"ר דה האן. בעריכת ר' יצחק קאמינקר

[Kamienker, Jitschak, red., 'Lapidiem' - kovets ma-amariem le zichro sjel dr De Haan/Fakkels - bundel opstellen ter nagedachtenis van dr De Haan], Tel Aviv, 1942.

זכרון יעקב" – גליון חד-פעמי לזכרון של ד"ר דה-האן. בעריכת ר' יצחק קאמינקר. חיפה, סיון תרצ"ו"

[Kamienker, Jitschak, red., "Zichron Ja'akov", gilajon chad pe'amie lezikkaron De Haan (eenmalige uitgave ter nagedachtenis van dr De Haan)], Haifa, 1936.

Keilson-Lauritz, Marita, Entre Amsterdam et Jérusalem, le poète néerlandais Jacob Israël De Haan, *Plurielles*, 2009.

Kiene, B., De Haan en Aletrino: een monsterverbond, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. V en XI.

Klijn, Frank, 'Pijpelijntjes' in een bredere context, *Het Parool*, ca. 1990.

²³³ "Over 'Pijpelijntjes' en Engelbewaarder-De Haan-nummer".

²³⁴ "Vaak zijn de auteurs, zoals Herman Heijermans, Jacob Israël de Haan, Israël Querido, Carry van Bruggen vervreemd van het geloof der vaders, al komt een Jacob Israël de Haan weer terug en gaat dan als vurig Zionist naar Palestina waar hij in 1924 wordt doodgeschoten".

²³⁵ "...Jacob Israël de Haan preeft Van Hichtums 'heldere kijk op de simpele dingen van 't gewone leven en 'n zuiver zeggen van de waarneming in 'n meestal zeer goede taal".

Knuvelde, G.P.M., *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*. Deel 4. [Jacob Israël de Haan], Den Bosch, Malmberg, 1976, blz. 593-4.²³⁶

Koker, David, *At the Edge of the Abyss: A Concentration Camp Diary, 1943-1944*; Edited by Robert Jan van Pelt; Translated from the Dutch by Michiel Horn and John Irons, Evanston (IL), 2014, blz. 45-7.

Komrij, Gerrit, Een ander, *NRC Handelsblad*, 17 februari 1982.

Komrij, Gerrit, Inleiding, in Gerrit Komrij, *Jacob Israël de Haan, Ik Ben Een Jongen Te Zaandam Geweest*, Amsterdam, Bert Bakker, 1982, blz. 9-15.

Komrij, Gerrit, Jacob Israël de Haan (1881-1924), *NRC Handelsblad*, 17 juli 1997, rubriek: In Liefde Bloeyende, blz. 24.

Komrij, Gerrit, *NRC Handelsblad*, rubriek: Kost en Inwoning, 27 juni 2002, blz. 22.²³⁷

Komrij, Gerrit, *Kost en inwoning - De Nederlandse poëzie in enige nagekomen gedichten*, Amsterdam, Bert Bakker, 2005, blz. 44.

Kool, Gerard, Over: Pijpelijntjes, *Sec: lesbies- en homoblad* 4 (1974) (8), blz. 7.

Kooij, Peter, Wie was toch...Jacob Israël de Haan, *Zutphen. Tijdschrift over de historie van Zutphen en omgeving* (2017) (2), blz. 52.

Kossmann, Alfred, *Jacob Israël de Haan: nieuws over een groot schrijver, Het Vrije Volk*, 10 april 1982; *De Gelderlander*, 30 april 1982.²³⁸

Kijzer, M., Carry van Bruggen, Ter nagedachtenis van haar leven en werken, *Nederland* 85 [volgno 2] (1 januari 1933, "schatting"), blz. 3-4.²³⁹

²³⁶ "Jacob Israël de Haan (1881-1924) toont enige verwantschap met Karel van de Woestijne. Ook hij kent aanvankelijk de heftige drang zichzelf uit te leven in felle, ongebonden hartstocht. Deze drift plaatst hem intussen voor ernstige gemoedsconflicten; zijn innerlijke strijd tussen ziel en zinnen voert hem op den duur terug naar de joodse vroomheid die hij kende uit zijn kinderjaren en maakt hem aanvankelijk tot overtuigd zionist. Wat hem in dit opzicht heel sterk hanteerde als herinnering en droomverlangen, wordt later, door zijn vertrek (als correspondent van *Het Handelsblad*) naar, en zijn verblijf in Palestina, levende werkelijkheid..."

²³⁷ "Jacob Israël de Haan en J.A. dèr Mouw behoren tot de grootste dichters van hun periode, duizendmaal groter en interessanter en moderner dan P.C. Boutens en Willem Kloos, en toch bereikten ze nooit de canon. Had het te maken met het feit dat ze joods en homoseksueel waren, of anderszins gevaarlijk? Ik weet het niet".

²³⁸ "Op 31 december 1981 hadden wij Jacob Israël de Haan kunnen herdenken omdat hij honderd jaar geleden geboren was. Dat is nauwelijks gebeurd..."

²³⁹ Over "Kwatrijnen".

Lafrijsen, G., Palestina, *Trouw*, 9 juni 2000, De verdieping/Brieven; blz. 16.

Leeuwen, Astrid van, Ontroerende eenvoud kenmerkt opera, *Algemeen Dagblad*, 8 augustus 1998, vp; blz. 1.

Leeuwen, W.L.M.E. van, *Drift en bezinning: beknopte geschiedenis der nieuwe Noord-Nederlandse letterkunde*, 3e aangevulde dr., Amsterdam/Antwerpen, Wereldbibliotheek, 1951.

Leguyt, Melchert, Gedenksteen geniale dwarsligger, *Noordhollands Dagblad*, 27 februari 2013, Dagblad Zaanstreek.²⁴⁰

Leijnse, E., Jacob Israël de Haan, in Ad Zuiderent, Hugo Brems, Tom van Deel, red., *Kritisch Lexicon van de Moderne Nederlandstalige literatuur*, 69, Houten [etc.]/Groningen/ Alphen aan den Rijn [etc.]: Bohn Stafleu Van Loghum etc.]/Nijhoff/Samsom etc.), 1998, blz. 1-15, A1-3, B1-7.

Leijnse, E., Jacob Israël de Haan, de nestloze, in Elisabeth Leijnse en Michiel van Kempen, red., *Tussenfiguren: schrijvers tussen de culturen*, Amsterdam, Spinhuis, 2e dr., 2001 (1e dr.: 1998), blz. 121-36.

Leijnse, E., De heren in hun hofje, *Vooys* 19 (4) (januari 2002), blz. 246-7;²⁴¹ met een antwoord hierop door Rob Delvigne en Leo Ross op blz. 247.

Lekkerkerker, K., Jacob Israël de Haan, *De Joodsche Wachter* 42 (21) (26 september 1952), blz. 12-3.

Levy, William en Ludy Giebels, Demons + Viagra Blues + On De Haan, *Transactions of the Invisible Language Society* 11, uitgave t.g.v. de 75ste sterfdag van Jacob Israel de Haan, Amsterdam, The Invisible Language Society, 1999.

Lewin, Lisette, Sidderend geheugen, *De Parelduiker* 5 (1) (2000), blz. 66-9 (zie ook, bovenstaand: Elsbeth Ety, "Miskleun met een eigen leven").²⁴² DBNL

²⁴⁰ "Een moeilijke man, die vaak in botsing kwam met autoriteiten. Een man ook die begin twintigste eeuw geen geheim van zijn homoseksualiteit maakte en die door mensen als J.C. Bloem, Martinus Nijhoff en Gerrit Komrij werd gerekend tot de beste dichters die Nederland ooit heeft gehad.

Deze geniale dwarsligger, Jacob Israël de Haan (1881-1924), heeft nu een gedenksteen op de Gedempte Gracht. In het kademuurtje tegenover de voormalige joodse synagoge is plaat ingemetseld met daarop de tekst van één van de ruim duizend kwatrijnen van De Haan (...)

De gedenksteen werd onthuld door burgemeester Geke Faber en Erik Schaap van het Bureau Discriminatiezaken. Dat bureau stelde in 1999, 75 jaar na zijn dood, een tentoonstelling en boekje samen over de controversiële De Haan. Toen al werd aan de gemeente gevraagd of er een gedenksteen voor De Haan kon komen".

²⁴¹ Reactie op Delvigne en Ross, 1983 [zie onder 1.2.3.2, bovenstaand].

²⁴² "Over 'Palestina'".

Lewin, Lisette, Jacob Israël de Haan en andere vroege pioniers, hoofdstuk 9 in *Vorig jaar in Jeruzalem: Israël en de Palestijnapioniers*, [Amsterdam etc.], Singel, 2002, blz. 214-61.

Lichtenberg, Lucas, *NRC Handelsblad*, rubriek: Ls over boeken en schrijvers, Boekenweek, 15 maart 1991, blz. literair 2.²⁴³

Lieshout, M. van, Jacob Israël de Haan 1881-1981, *COC-Sec* 11 (12) (1981), blz. 15.²⁴⁴

Lieshout, Maurice van, Jacob Israël de Haan, *COC-Sec* 12 (6) (1982), blz. 25.

Lieshout, Maurice van, 'De 'ondergangen' van 'een zuiver homoseksuele jongen': De Haans Pathologieën als homoseksuele en decadente roman, in E. Eweg, red., *Deugdelijk vermaak: opstellen over literatuur en filosofie in de negentiende eeuw*, Amsterdam, Huis aan de Drie Grachten, 1987, blz. 136-50.

Lieshout, Maurice van, Haan, Jacob Israël de (1881-1924), in George Haggerty, red., *Encyclopedia of Gay Histories and Cultures*, Routledge, Abington, 2013, blz. 432.

Logue, Christopher, Brief van Jacob Israël de Haan (1881-1924), geschreven aan Willem Johannes Theodorus Kloos (1859-1938), *De Nieuwe Gids*, ?.

Lucien, Mirande M., *Eekhoud le rauque*, Villeneuve d'Ascq, Septentrion, 1999, blz. 149-151.²⁴⁵

Luis, Janet, Een allesgevende liefde. Het leven van Jacob Israël de Haan, *NRC Handelsblad* 21 (305) (27 september 1991), CS, blz. 1, 3.²⁴⁶

Luis, Janet, Hij had zich een slechtere moordenaar kunnen denken, TV.Vooraf, *NRC Handelsblad* 21 (306) (28 september 1991), blz. 25.

²⁴³ "Volgende week verschijnen ... en Pijpelijntjes van Jacob Israel de Haan (1881-1924). De laatste uitgave naar de 'tweede versie', verduidelijkt Van de Reijt. 'Toen De Haan Pijpelijntjes deed verschijnen liet de arts en schrijver Arnold Aletrino de eerste oplage opkopen en vernietigen omdat hij erin figureerde en het boek notabene aan hem was opgedragen. Er bleven maar een paar exemplaren bewaard. De Haan herschreef het verhaal drastisch.... Iedereen dacht later dat die tweede versie gekuist was en baseerde zich bij heruitgave, in 1974 bijvoorbeeld, op de eerste versie. Maar dat is nu juist niet het geval: de tweede versie is eigenlijk veel pikanter!' "

²⁴⁴ "Inleiding bij: Haan, Jacob Israël de. Over een blauwe en een roode diamant (eerder verschenen in: Groot Nederland: (1908) II, 453-60)".

²⁴⁵ « L'incident serait clos si, justement, à ce moment là, un juriste de formation, écrivain par vocation, Jacob Israël de Haan, ne dédiait son premier roman intitulé *Pijpelijntjes* au 'bon Aletrino'! ».

²⁴⁶ "Biografie van J.I. de Haan (1881-1924) en aantal fragmenten van stukken die hij voor het 'Algemeen Handelsblad' schreef vlak voor de moord".

Luijters, Guus, Jacob Israël de Haan, *Het Parool*, 30 december 1994.

Maas, Nop, Zeer bruin, *Diversités du passé*, *Maatstaf* 38 (11) (november 1990), blz. 8-12.²⁴⁷

Mastro, Jos, *Onvervulde vriendschap: kwatrijnen*. Bedum, Exponent, 1990. [Omvat 12 kwatrijnen vrij bewerkt naar een aantal kwatrijnen van Jacob Israel de Haan (1881-1924)].

Mathijssen, Marita, Jacob Israël de Haan tussen Tachtigers, Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen boeken* 13 (2) (17 september 2009), blz. 5-12.

Meinderts, A., Dag 1, J. Israël de Haan (1881-1924) | Jerusalem, Israel, Wie volgt? Een reis in 30 dagen langs 100 schrijversgraven, Letterkundig Museum, www.wievolgt.com/blog/jeruzalem-zondag-31-januari-2010

Meijer, Jaap, Over het beleven der Joodsche geschiedenis, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 76 (11) (12 juli 1940), tweede blad, blz. 5.²⁴⁸

Meijer, Jaap, Boekbespreking, Jodendom en individualisme. Naar aanleiding van Carry van Bruggen's Prometheus, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 77 (46) (1 november 1946), blz. 4.

Meijer, Jaap, inleiding bij Heengaan uit Holland, feuilleton van de Haan, *De Joodsche Wachter* 40 (16) (2 september 1949), blz. 6-7. Oorspronkelijk verschenen in *Algemeen Handelsblad*, 8 januari 1919, avond, blz. 64.

Meijer, Jaap, Jacob Israël de Haan, 1919. Heengaan uit Holland, *Habinjan. De Opbouw*, Orgaan van de Portugees-Israëlietische Gemeente te Amsterdam, juli/augustus 1952.

M.(eijer), J.(aap), Cultus rond Jacob Israël de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 85 (48) (6 augustus 1954), blz. 5.²⁴⁹

Meijer, Jaap, Jacob Israël de Haan en de kring van Oscar Wilde, *Levende Talen: berichten en mededelingen van de Vereniging van Leraren in Levende Talen*, 189 (april 1957), blz. 182-3.²⁴⁹

Meijer, Jaap, Lodewijk van Deyszel en Jacob Israël de Haan. Een rechtzetting, *Roeping* 35 (11) (1959), blz. 697-726.^{250 251} DBNL

²⁴⁷ "...In de aflevering van 20 augustus 1921 publiceert *Uiltje* ook een pseudo-interview van Troef met Jacob Israël de Haan in Palestina...".

²⁴⁸ "In Jeruzalem heeft de dichter Jacob Israël de Haan de innigheid van het Joodsche gezin in schoone verzen tot uiting gebracht. De wijze, waarop deze Jood zijn vaderlijke tradities doorvoelde, moge ons een impuls zijn bij het streven naar verdieping van ons eigen Joodsche leven".

²⁴⁹ "Over exemplaar van Pathologieën met opdracht en brief, in de Bodleian Library te Oxford".

Meijer, Jaap, Jacob Israël de Haan, dichter van het Joodse lied, onderdeel van hoofdstuk 11, Kinderen aan de sloot. Mediene-milieu als bron van ervaringen, in Jaap Meijer, *Zij lieten hun sporen achter. Joodse bijdragen tot de Nederlandse beschaving*, 1964, Utrecht, Oosthoek, blz. 231-5.

Meijer, Jaap, *De zoon van een gazzen. Het leven van Jacob Israël de Haan | 1881-1924*, biografie, Amsterdam, Polak & Van Genneep, 1967.

Besprekingen: Clem Bittremieux, Bij een biografie van J. I. de Haan [Jaap Meijer, De zoon van een gazzen], *Tirade* 12 (1968) (135), blz. 137-47 ^{DBNL}; Kees Fens, Geschiedenis in de onvoltooid tegenwoordige tijd, Bespreking van Dr. Jaap Meijers biografie van Jacob Israël de Haan. "De zoon van een gazzen", *Dagblad De Tijd\De Tijd-Maasbode*, 1 juli 1967 ²⁵²; I. Kisch, Bespreking van J. Meijer, De zoon van een gazzen. Het leven van Jacob Israël de Haan | 1881-1924, *Studia Rosenthaliana* 2 (1968) (2), blz. 281-7; *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 24 juni 1967; *De Tijd*, 1 juli 1967; B. Stroman, Verborgten leven van Jacob Israël de Haan, *Algemeen Handelsblad*, 29 juli 1967; *Trouw*, 12 augustus 1967; *Vrij Nederland*, 18 november 1967; *Het Parool*, 10 februari 1968. Zie nader: LR. Zie ook: Boudewijn Büch, Bibliopolis, 1, *Maatstaf: maandblad voor letteren* 35 (2) (februari 1987), blz. 66. ²⁵³

Meijer, Jaap, Willem Kloos aan Jacob Israël de Haan, *De Nieuwe Taalgids*, 64 (3) (1971), blz. 215-6. ^{DBNL}

Meijer, Jaap, Jacob Israël de Haan en Karl Wolfskehl: Albert Verwey en het joodse dichterschap, *De Nieuwe Taalgids* 65 (2) (1972), blz. 81-103. ^{254 DBNL}

Meijer, Jaap, Jacob Israël de Haan in het Hebreeuws [gedichten van De Haan vertaald in het Hebreeuws door ...], *Ons erfdeel: kultureel tijdschrift voor Zuidvlaamse werking in Vlaams-Nederlands-Suidafrikaanse samenwerking*, 17 (1974) (1), blz. 14-17. ^{255 DBNL}

²⁵⁰ "N.a.v. W.J. Simons, Een 'onzedelijk' boek: de geschiedenis van de Pijpelijntjes-affaire, *Maatstaf* (7) 8, 1958, blz. 560-587".

²⁵¹ "Hoe verwijderd Jacob Israël reeds in 1899 van het Joodse volk was komen te staan, blijkt uit zijn waardering voor Willem Paaps roman Jeanne Collette. 'Een standbeeld voor Willem Paap, en voor zijn heldhaftige wijze van schelden' (zie W. J. Simons, F. v. Eeden en zijn verhouding tot J. I. de Haan, *Mededelingen F. van Eeden Genootschap XVIII*, pag. 32/33)".

"... Ik zou graag meer van Paap lezen, maar ik ben bang, dat hij, zijne woede tegen van Deijssel en de Joden gelucht hebbende, op is...", Jacob Israël de Haan, *Kanalje*, herdruk 1977, blz. 16, www.joodsebibliotheek.nl/auteur/GEo/Jacob-Israel-de-Haan/boek/800/Kanalje/16/txt/.

²⁵² "Geciteerd worden twee kwatrijnen uit de afdeling 'Aan den heiligen Sabbath' van 'Het Joodsche Lied'. - Genoemd wordt ook de bundel 'Kwatrijnen'".

²⁵³ "Het moet natuurlijk een schande worden genoemd dat Jaap Meijer in zijn Jacob Israël de Haan-biografie - *De zoon van een gazzen* (1967) - De Haans homoseksualiteit, of efebilie, zo men wil, nauwelijks noemt en dat hij alles wat naar intiemere vriendschap verwijst veroordeelt."

²⁵⁴ "Over de verhouding tussen Jacob Israël de Haan, Karl Wolfskehl, Stefan George en Albert Verwey, zoals die o.m. blijkt uit de correspondentie rond 'De Beweging'".

Meijer, Jaap, *Onze taal als een bare schat. Jacob Israël de Haan en het Hebreeuws*, extra uitgave van het kwartaalschrift *De Engelbewaarder* t.g.v. de 100ste geboortedag van J.I. de Haan, Amsterdam, 1981.

Bespreking: zie bij *Jacob Israël de Haan, correspondent in Palestina 1919-1924*.

Meijer, Jaap, *Prof. Dr. David Cohen: joodse jeugdijaren in Deventer: 1882-1901* [Bedoeld als 1e hoofdstuk van een biografie van prof. dr. David Cohen], uitgegeven in eigen beheer in beperkte oplage; niet in de handel], Heemstede, Meijer, 1992.²⁵⁶

Meijer, Jaap, De kinderen van een gazzen: Carry van Bruggen, Jacob Israël de Haan, *Profiel*, 7-1994.

Meijer, Jaap, Kanttekening bij "Een Joodsche tentoonstelling", in idem, *Het joodse boek in vooroorlogs*

Mokum. Nalezing. Herinneringen met een bijsmaak. *Uitgelezen boeken* 8 (1999) (1 & 2), Amsterdam, De Buitenkant], blz. 47-9.

Meyer, Flora, De Haan's vergeefse reis, *De Vlam*, 2 juli 1949, blz. 6-7.

Mierlo, Stefan van, Onbekend werk van De Haan ontdekt, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 129 (43) (1 juli 1994), blz. 1.

Mooij, Annet, Met je leven betalen om aan je lusten te ontkomen, *De Gids* 170 (7-9) (juli-september 2007), blz. 640-3.²⁵⁷

Moree, M., Haan, Jacob Israel de (1881-1924), in J. Bos en W. Foorthuis, red., *Drentse biografieën: levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Drenten* 2, Meppel [etc.], Boom, 1990, blz. 64-8.

Mooser, Ron, Pathologieën: geen schandaalboekje maar een zeer belangrijk kunstwerk, *Homologie: tijdschrift voor homologie* 3 (6) (1981), blz. 13.

Mooser, Ron, Brieven aan CS, J.I. de Haan, *NRC Handelsblad* 12 (176) (30 april 1982), CS, blz. 5.²⁵⁸

²⁵⁵ "Over de modern-Hebreeuwse vertaling van diens kwatrijnen door J. Meijer, n.a.v. de herdenking van de moord op J. Israël de Haan te Jeruzalem vijftig jaar geleden. Met bloemlezing".

²⁵⁶ "...slikte Meijer (...) zijn bewering in" – dat "de schrijver Jitsgok ben Jangakauf" dezelfde zou zijn als Jacob Israël de Haan".

²⁵⁷ "O.a. over: Haan, Jacob Israël de. Pathologieën: de ondergangen van..., Rotterdam: Meindert Boogaerdt Jun., 1908".

²⁵⁸ "Reactie op artikel J. Meijer, n.a.v. discussie over De Haan en contacten met o.a. Oscar Wilde".

Mulisch, Harry, De verteller verteld. Kommentaar, katalogus, kuriosa en een katastrofestuk, *De Gids* 134 (1971).

N.N., Jacob Israël de Haan, *Den Gulden Winckel* 28 (1929), blz. 133-4. ^{DBNL}

Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum/Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven, de Haan 1881-1924, Jakob Israël de Haan, *Mededelingen van de Documentatiedienst 1954-1992*, Den Haag/Antwerpen, 2009, blz. 1621-46.

Noach, S.M., Een Rectificatie, *De Nieuwe Taalgids* 35 (1941), blz. 320.²⁵⁹

Noordegraaf, Jan, Tekenen des onderscheids. Hedendaagsch Fetischisme herlezen. Bewerking van een voordracht gehouden voor docenten van de Studierichting Nederlandse Taal en Cultuur aan de Károli Gáspár Universiteit te Boedapest op 23 april 2002, *In de marge*, Amsterdam, Vrije Universiteit, Blaise Pascal Instituut, blz. 18-25.

Noordegraaf, Jan, De bloemen van het kwaad. Carry van Bruggen over taal, in *Van Hemsterhuis tot Stutterheim. Over wetenschapsgeschiedenis*. Münster: Nodus, 2000, blz. 126-57.²⁶⁰

Ommen, Johan van en Lizet Penson, met medew. van Dik van der Meulen e.a., *Prisma uittrekselboek. Nederlandse Literatuur 1880-1945*, Utrecht: Spectrum, 1992 [Jacob Israël de Haan, Pijpelijntjes, blz. 180-91].

Oskamp, Jacqueline, Een zware mantel van wolligheid muziek, *De Groene Amsterdammer*, 12 augustus 1998.²⁶¹

²⁵⁹ "In zijn biografie van Frederik van Eeden spreekt Dr. G. Kalff Jr. over de verhouding van dezen dichter, om zijn 60ste jaar, tot verschillende auteurs en critici. Over Jacob Israël de Haan zegt hij o.a..."

²⁶⁰ "...Jacob Israël de Haan (1881-1924) verwees er in zijn dissertatie (1916) herhaaldelijk naar.¹⁴

... In een artikel in *De Telegraaf*, geschreven naar aanleiding van Jacob Israël de Haans dichtbundel *Het Joodsche Lied* (1915), sprak Carel Scharten (1878-1950) zijn antipathie uit tegenover joden, tegelijk overigens met zijn waardering voor de poëzie van De Haan (Giebels 1981: 37).

... Scharten is van mening, dat de verschillen tussen het werk van auteurs als Querido en Van Campen en hun niet-joodse collega's kunnen worden herleid tot verschil "in afstamming en geaardheid", om de terminologie van *De Joodsche Wachter* te gebruiken. Hij legt een relatie tussen taal en volk, ras en taal.

De Haan zullen deze opmerkingen altijd bijblijven. Enkele jaren later, vlak voor zijn vertrek naar Palestina, vraagt hij zich af: Is het waar, wat Scharten zegt, dat de talen van de volken, waar tusschen de Joden woonden, toch voor de Joodsche kunstenaars vreemde talen gebleven zijn? Zou mijne ziel beter het Hebreeuwsch verstaan dan het Hollandsch? Ik twijfel. Van erfelijken aanleg voor een taal is nooit gebleken. Een kind van Hollandsche ouders tusschen Chineezen groot gebracht, spreekt Chineesch als een kind van de Chineezen (De Haan 1919: 34; cf. Bréal 1891: 629).

²⁶¹ "... De tweede reis handelt over Jacob Israël de Haan, de schrijver die in 1919 naar het Heilige Land emigreerde. Joods en homoseksueel - in onze tijd zou De Haan tot twee maatschappelijke minderheden hebben behoord. De Haan had vooral last van een innerlijke strijd tussen deze twee identiteiten. Althans, zo wordt hij in *De tweede reis* neergezet: een man die

Oversteegen, J.J., *Vorm of vent*, Amsterdam, Athenaeum - Polak & Van Genneep, 1969, blzz. 76, 82, 149, 211, 243.²⁶²

Oyen, André, Kopstukken – Jacob Israël de Haan, Gedreven tussen demon en heilige, Bijlage bij de *Vrijzinnige Lezer* [Driemaandelijks tijdschrift van de Humanistische Vrijzinnige Dienst, Antwerpen], 21 (1) (maart 2000), blz. 6-7.

Oznowicz, G., Jacob Israël de Haan, de eeuwige rusteloze, *Het Vrije Volk*, 6 maart 1965.²⁶³

Pelgrom, Herman en Harry van Blijswijk, Kunst- en Literatuurgeschiedenis 1880-2000, Het Assinklyceum, Haaksbergen, leerlingen.hetassink.nl/nederlands/stromingen/20ste_eeuw/20ste_eeuw.htm.²⁶⁴

Peppelman, Amarja, *Zijn De Haans Pathologieën decadentistisch? Een onderzoek naar de roman Pathologieën, de ondergangen van Johan van Vere de With en het decadentisme*, Eindwerkstuk Master, Opleiding: Nederlandse literatuur, Universiteit Utrecht, 2005.

Peters, Arjan, Boeken, *Volkskrant*, 19 mei 2012, blz. 2.²⁶⁵

verscheurd wordt door een drang naar spirituele zuiverheid en zijn seksuele driften, die hem doen vallen voor knappe Arabische jongetjes. Daarom wordt zijn personage door twee zangers verbeeld: de bas Bart Driessen en zijn alter ego de bariton Jan Willem Baljet...”

²⁶² 76. “De lezer krijgt de indruk dat pas de opheffing van De Beweging de Getijschrijvers bewust heeft gemaakt van een tegenstelling. Behoorde trouwens de bewonderde Israël de Haan niet tot de kring rondom De Beweging, terwijl Adama van Scheltema, niet minder bewonderd, er recht tegenover stond?² (...)

149. Over Jacob Israël de Haan schrijft hij [= Nijhoff] (na een bijzonder nijhoviaanse wending over verzen die ‘dan ook nooit [leven] als van den dichter afgezonderde organismen, zij blijven zijn iet-wat gezonken stem’): ‘De lettergrepen zijn, en dit is zeer belangrijk, voor wie deze poëzie wil verstaan, alle, metrisch gesproken, van dezelfde lengte’ etc.² *Verstaan* via inzicht in de techniek! (...)

291. ...Bloem (...) ‘Het dichtwerk van De Haan onderscheidt zich van dat van zijn tijdgenooten-en het is, alle gebazel ten spijt, nog altijd zoo, dat onderscheid, d.w.z. persoonlijkheid een essentieel kenmerk van werkelijke poëzie is-voornamelijk op twee punten: formeel, doordat zijn gedichten meestal geen strak metrum hebben, maar alleen een vast aantal lettergrepen...’”.

²⁶³ “Jacob Israël de Haan, broer van Carry van Bruggen, was dichter en rechtsgeleerde. Aan zijn artistieke begaafdheid en vlijmscherp verstand bestond niet de minste twijfel. Zijn karakter had echter zeer gecompliceerde trekken. Mensen, die hem kenden - hij leefde van 1881 tot 1924 - typeren hem als grillig en wantrouwend, eerzuchtig tot in zijn diepste vezelen; als iemand, die oud was voor zijn ...”

²⁶⁴ “Een andere bekende naturalistische roman is Pijpelijntjes van Jacob Israel de Haan, heruitgegeven in 1974 en 1981 (Uitg. Peter van der Velden, Amsterdam 1981)”. (2.2.2).

²⁶⁵ “...Jan Fontijns: Tederheid en storm De persoonlijkheid van Jacob Israël de Haan...”

Polak, Johan, Oscar Wilde in Nederland: een flard verlaat fin de siècle, *NRC Handelsblad* 12 (147) (26 maart 1982), CS, blz. 8.²⁶⁶

Polak, Johan, Wat 'n sterke vent hè? Nu is hij dood, Oscar Wilde in Nederland, Deel 5 en slot, *NRC Handelsblad* 13 (260) (5 augustus 1983), CS, blz. 7.²⁶⁷

Polak, Johan, De uitstraling van Oscar Wilde over de Nederlandse letteren, *Handelingen van het Nederlands Philologisch congres* 38 (1984 [versch. 1985]), blz. 31-40.

Ook in: Johan Polak, *Bloei der decadence*, 6, Balans, Amsterdam, 1991, blz. 103-5 (De Haan).²⁶⁸

Polak, Johan en Frans Goddijn, 'Op het heilloos bed woelen mijn doffe leden': de kwatrijnen als dagboek, *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 11.

Praag, Siegfried van, Jacob Israel de Haan und seine Kwatrijnen, *Das Zelt: eine juedische illustrierte Monatsschrift*, 1925, blz. 410-2.

Praag, Siegfried van, Broer en zuster: een portret van Carry en Jacob Israel de Haan [vervolg van idem, *Centraal Blad voor Israëlieten in Nederland* 53 (1939) (6), blz. 2], *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 53 (1939) (4), blz. 2, *id.*, 5, blz. 6, *id.* 1 juni 1939, blz. 2, *id.* 13 juli 1939, blz. 2, *id.* 3 augustus 1939, blz. 7.

Praag, Siegfried E. van, Max Brod, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 80 (23) (20 mei 1949), blz. 7.²⁶⁹

Prick, Harry G. M., *De Adriaantjes. Een onderzoek naar wording en achtergronden van Van Deysse's Kind-leven*, diss. Radboud Universiteit Nijmegen, Amsterdam, Athenaeum- Polak & Van Genneep, 1977, blz. 75-6.²⁶⁹

²⁶⁶ "Ook voor Jacob Israël de Haan staat, wanneer hij al mijmerend door Parijs trekt, op weg naar het Beloofde Land, Verlaine in het middelpunt van zijn dagdromen:..."

²⁶⁷ "In één van zijn indrukwekkende reisbrieven, bijgedragen aan het Algemeen Handelsblad (...) schrijft Jacob Israël de Haan, die zich meer dan voorbijaand in leven en werk van Wilde heeft verdiept: ...".

²⁶⁸ "Hoe zeer van toepassing op de levenservaringen van De Haan zijn niet de woorden van Alfred [Douglas]: so the unkindly world / would freeze my fancies and abhor [*abhor*] my words. Wat een ellende heeft De Haan moeten doorstaan toen hij zijn voor die tijd beslist gewaagde roman Pijpelijntjes liet verschijnen (1904)?"

²⁶⁹ Blz. 75: "Toen Jacob Israël de Haan in 1904 van Thijm te vernemen kreeg dat deze het nadrukkelijk afkeurde dat *De Kleine Republiek* zich in de bibliotheek ener H.B.S. bevond, kwam die mededeling bij De Haan heel anders over dan Jaap Meijer en Wim J. Simons hebben verondersteld. De Haan, als groot vereerder van Van Deysse—zij het ook dat hij in de man, die hij op 14 juni 1905 zou toespreken als 'Magister Van Deysse, magis, magistra Veritas'¹⁷ vaak diep werd teleurgesteld, —De Haan was uiteraard vertrouwd zowel met het bestaan van een gepurgeerde tweede druk van *Een Liefde* als met die van een titelloos, in moten en mootjes gehakte en chronologisch verhaspelde herdruk van Van Deysse's tweede roman."

Putman, Louis, Jef Sprankenis (1943-2003): documentalist van Jacob Israël de Haan, Een vriend komt thuis. *Jacob Israël de Haan-nummer, Uitgelezen boeken* 13 (2) (17 september 2009), blz. 48-55.

Püttmann, F., H. Blok, F.J. Hoogewoud, J. Moëd, red., *Markante Nederlandse Zionisten*, Bataafsche Leeuw, Amsterdam, 1996, blz. 23.^{270 271}

Ramondt, Rosa, Overal gast en nergens thuis. Een editie van feuilletons van Jacob Israël de Haan, [Universiteit van Amsterdam], 2008.

Rijnsdorp, C., Poëziekronek, *Ontmoeting: letterkundig en algemeen-cultureel maandblad* 6 (1952-1953), ?, blz. 48-52.²⁷²

Robert, Jan, Voortdurend ongelukkig: Jacob Israël de Haan en Georges Eekhoud, *Zuurvrij: berichten uit het AMVC-Letterenhuis*, 5, 2003, blz. 48-52.

Rogier, Jan, Een uitdager op de wolken van de dichterlijke verbeelding, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 11 juli 1964.

Romer, Herman P., Jacob Israël de Haan op het stille eiland, *Pôllepraat*, 1994, 16, blz. 15-21.
Rectificatie in: *Pôllepraat*, 1995, 17, blz. 43.

Rooduijn, Tom, Betrokkenheid op afstand, bekommernis met onrecht; Emile Fallaux, geëngageerde "Don Quichotte"; Hij vertrouwt er blindelings op altijd werk te vinden; Fallaux is cynisch over de Nederlandse journalistiek, *NRC Handelsblad* 22 (93) (20 januari 1992) | rubriek: Maandagportret, blz. 2.²⁷³

Rook, G. J. de, Jacob Israël de Haan, *Bloknoet* 1 (1969), 1, blz. 46-8.

²⁷⁰ "Als vernieuwende dichters van zeer verschillende oriëntatie en stijl kunnen Jacob Israël de Haan, ... als voorbeelden worden genoemd".

²⁷¹ "Tot tijdgenoten van Mirjam [de Leeuw-Gerzon] behoorden...; Jacob Israël de Haan, die zich al spoedig ontpopte als een extreem orthodox en fel anti-zionist en eind juni in 1924 te Jeruzalem werd vermoord".

²⁷² "Over: 'Verzamelde gedichten'".

²⁷³ "Fallaux kwam op het idee voor langere tijd met de camera te gaan posten in Nicaragua, de Verenigde Staten, Den Haag en Irkoetsk door de vasthoudende verslagen die Jacob Israel De Haan ooit vanuit Jeruzalem maakte voor de Nieuwe Rotterdamse Courant. Over deze Nederlandse auteur, die nog steeds bij orthodox-joodse groeperingen in de VS als een martelaar geldt, maakte Fallaux een aangrijpende documentaire".

Ross, Leo, Jacob Israël de Haan als decadent romanticus, *De Gids*, 137 1974 (6-7), *Romantiek* [-nummer], blz. 460-66. Ook in: idem, *Inbraak Uitval. Verzamelde opstellen*, Assen, Servo, 2001, blz. 137-46.²⁷⁴

Ross, Leo, Inleiding bij een Nerveuze vertelling, *De Gids* 139 (8) (1976), blz. 541-2.²⁷⁵

Ross, Leo, Meester De Haan gaat nooit verloren: Jacob Israël de Haan en de binnenkamer [tekst van een voordracht, gehouden op het Symposium gewijd aan “de Hollandse binnenkamer” van de Werkgroep Biografie te Den Haag op 10 maart 2000; mede n.a.v.: Jaap Meijer, De zoon van een gazzen: het leven van Jacob Israël de Haan, 1881-1924], *Biografie bulletin* 10 (2) (2000), blz. 127-32.

Ruijsendaal, Els, Berichten uit Amsterdam: Jacob Israël de Haan, *Neerlandia* 112 (2008) (5), 28-9.^{DBNL}

Sanders, Ewoud, Paalgrappen van Giphart, *NRC Handelsblad*, Boeken, 27 februari 2004, blz. 30.²⁷⁵

Schaap, Erik, Jacob Israël de Haan en de SDAP,
<http://eriksgaap.wordpress.com/?s=Haan&submit=Zoeken>, 21 oktober 2013.²⁷⁶

Schelstraete, G., ?, *Aurora*, 1929.
www.dbnl.org/tekst/_gul001192901_01/_gul001192901_01_0089.php

Schenkeveld, Socialist en zionist, *Haarlems Dagblad*, 26 februari 2013.

Scholtes, Conny, Huisje aan de sloot midden in Rozenhof, *Noordhollands Dagblad*, editie Zaanstreek, 18 september 1998.

²⁷⁴ “Een verrassing is het twaalfde essay, dat geen essay is, maar een compositie voor twee zangstemmen en piano op een tekst van Jacob Israël de Haan (een bekend kwatrijn)”.

²⁷⁵ “Soms gebruiken schrijvers originele woorden en uitdrukkingen die je alleen in hun werk aantreft. (...) vroeger was onder meer Jacob Israël de Haan er een kei in”.

²⁷⁶ “De schrijver/dichter/politicus/dwarsligger Jacob Israël de Haan heeft sinds een paar maanden, eindelijk, zijn eigen monumentje in Zaandam, het stadje waar hij zijn vormende jaren doorbracht. Het grappige is dat de aandacht voor deze joodse grootheid toeneemt naarmate hij langer dood is. Zo wordt er gewerkt aan een biografie over zijn leven, de tweede al. En er vinden regelmatig lezingen plaats waarin hij centraal staat, met dank aan onder meer de Stichting Jacob Israël de Haan. Dat kan alleen maar worden aangemoedigd natuurlijk. Daarom maak ik graag wat reclame voor de -alweer vijfde- Jacob Israël de Haan-lezing. Die vindt op 31 oktober om 17.00 uur plaats bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam (Oude Turfmarkt 129). De historicus Ron Blom zal dan spreken over Jacob Israël de Haan en de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP)...”

Schouten, Diny, Zelfbeverdiging, *Vrij Nederland*, 27 maart 1999.²⁷⁷

Schreuder, Arjen, Alcohol verboden, behalve voor brave burgers, *NRC Handelsblad*, Sectie: Binnenland, 9 juni 2006.²⁷⁸

Sengers, Th. W. M., *Dichters en god. Het godsbeeld in de nieuwe Nederlandse lyriek 1880 – 1940*, h. 6, God in het Joodse lied, Jacob Israël de Haan, diss. Katholieke Universiteit Nijmegen, Bussum, Brand, 1952, blz. 150-165.

Sicking, J.M.J., Judaism and literature in Carry van Bruggen and Jacob Israël de Haan, in H. Berg *et al.*, red., Expectation and confirmation: two hundred years of Jewish emancipation in the Netherlands. Proceedings of the Seventh International Symposium on the History and Culture of the Jews in the Netherlands; Speciaal nr. van *Studia Rosenthaliana* 30 (1) (1996), blz. 99-108.

Simons, W.J., Een 'onzedelijk' boek. De geschiedenis van de Pijpelijntjes-affaire, *Maatstaf* 6 (8) (november 1958), blz. 560-87. [Als: "Pijpelijntjes. De geschiedenis van een 'onzedelijk' boek" in *Pijpelijntjes*, 1974, blz. 219-43. Herdruk: Amsterdam, De Beuk, 1959.]

Simons, W.J., Mijn lied stikt in mijn hart als 'k aan u denk. Jacob Israël de Haan's reizen naar Rusland, *Maatstaf* 7 (1959) (8), blz. 481-505.²⁷⁹ DBNL

Simons, W.J., Frederik van Eeden en zijn verhouding tot Jacob Israël de Haan, *Mededelingen Frederik van Eedengenootschap XVIII* (3 april 1960), blz. 31-40; ook in idem, *Onzekerheid is leven. Beschouwingen over Frederik van Eeden*, Leiden, 1983.²⁸⁰

Simons, W.J., Trouw als een hond en vol goeds, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 11 juli 1964.

Simons, W.J., De pijpelijntjes affaire, in Wim J. Simons, *Hakken en spaanders: kleine curiosa uit de Nederlandse en Vlaamse letteren*, Amsterdam, De Bussy, [1970], blz. 34-47.

Simons, W.J., Jacob Israël de Haan en de Russische gevangenen, in Wim J. Simons, *Hakken en spaanders: kleine curiosa uit de Nederlandse en Vlaamse letteren*, Amsterdam, De Bussy, [1970], blz. 48-58.

²⁷⁷ "Over 'Jacob Israël de Haan, Mijn belijdend lied, 31 gedichten'".

²⁷⁸ "Op de muur van het gemaal staan dichtregels van Jacob Israël de Haan: Langs 't Sarphatipark reeën we, dat druipendbruin in 't waterwitlichte zonnetje lag".

²⁷⁹ "De lezer, die de jaargangen 1912 en 1913 van Albert Verwey's tijdschrift *De Beweging* opslaat, wordt getroffen door een zestal reisbrieven van de dichter Jacob Israël de Haan, die in deze jaren tot tweemaal toe een studiereis naar het czaristische Rusland maakte om er het gevangeniswezen te bestuderen."

²⁸⁰ "Bevat brieven van Jacob Israël de Haan en Frederik van Eeden".

- Sjachar (Sha{c}har), Ilan, שחר, אילן [Sjeëlat de Haan {"De kwestie de Haan"}], 28 januari 2006.
- Soetendorp, David, My Song, My Sorrow, My Passion, "Jacob Israel de Haan" 1881-1924, *European Judaism* 5 (2) (7 juli 1971), blz. 8-10
- Soetendorp, David M.B, *Jacob Israel de Haan: A Study of His Life and Work*, Thesis Leo Baeck College, Londen, 1972.
- Spoor, Corine, Jacob Israël de Haan, een joodse Lawrence of Arabia: Abel Herzberg: 'Hij was verschrikkelijk eenzaam', *De Tijd*, 29 januari 1982, blz. 30-7.²⁸¹
- Spoor, Corine, Jacob Israël de Haan was een man van vrede, *Het Oog in 't Zeil* 1 (1983), 1, blz. 33-7.²⁸²
- Stapert-Eggen, Marijke, Bij de nieuwe aanwinst van het Archief De Haan, *Studia Rosenthaliana* 28 (1994) (2), blz. 195-8.
- Stapert-Eggen, Marijke, Toespraak, gehouden ter gelegenheid van het verschijnen van het boek, op 30 juni 1994 in het Auditorium van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam: Bij de uitgave van Jacob Israël de Haan in proza, *Studia Rosenthaliana* 28 (2) (1994), blz. 199-203.
- Stapert-Eggen, Marijke, The Rosenthaliana's Jacob Israel de Haan Archive, in Adri K. Offenbergh, Emile G.L. Schrijver and F.J. Hoogewoud; with the collab. of Lies Kruijjer-Poesiat, *Bibliotheca Rosenthaliana: treasures of Jewish booklore: marking the 200th anniversary of the birth of Leeser Rosenthal, 1794-1994*, Amsterdam: University Press, 1994, blz. 98-9.
- Stein, Michael, Verdwaald in het oerwoud dat Israël heet, Lisette Lewin: Vorig jaar in Jeruzalem: Israel en de Palestina-pioniers, *NRC Handelsblad*, 14 februari 1997, blz. 6.
- Stuiveling, G., Haan, Jacob Israël de, in A.G.H. Bachrach, hoofdred. *et al.*; eindred. J.G. Gaarlandt *et al.*, *Moderne encyclopedie van de wereldliteratuur*, dl. 4, blz. 117, Haarlem/Antwerpen, De Haan/Standaard, 1980.²⁸³
- Theisohn, Philipp, *Die Urbarkeit der Zeichen. Zionismus und Literatur, eine andere Poetik der Moderne*, Heidelberg, Springer, 2005, blz. 308-13.

²⁸¹ "Portret van J.I. de Haan aan de hand van eigen teksten en interview met Abel Herzberg", "N.a.v. zijn honderdste geboortedag".

²⁸² Interview met Lize van der Sluis-Fintelman, voormalig huishoudster bij het echtpaar De Haan-Van Maarseveen.

²⁸³ "...Hij ging noch in politieke, noch in godsdienstige zin akkoord met de heersende opvattingen. De plannen voor zijn terugkeer stonden reed vast, toen hij werd vermoord..."

Truijens, Aleid, Drie naturalisten: somberheid en achterklap rond de eeuwwisseling, *De Gids* 145 (9-10) (1982), blz. 663-7.²⁸⁴

Veer, Paul van 't, Beeld van de Pijp rond de eeuwwisseling, *Het Parool*, 31 juli 1974.

Vega, Simon A., Ha-kol Ya'akov: Jaap Meijers Hebreeuwse vertalingen van Jacob Israël de Haans kwatrijnen, in Lea Dasberg en Jonathan N. Cohen, reds., *Neveh Ya'akov*, opstellen aangeboden aan dr. Jaap Meijer ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag = *Neveh ya'akov*: jubilee volume presented to dr. Jaap Meijer on the occasion of his seventieth birthday, Assen, Van Gorcum, 1982, blz. 243-54.

Venema, Adriaan, Jacob Israël de Haan, in Adriaan Venema, *De laatste uren*, Baarn, Rap, 1979, blz. 61-3.

Verheul, Kees, Waarom bij de klagmuur?, in Kees Verheul, *Een volmaakt overwoekerde tuin: opstellen over literatuur*, Amsterdam, Querido, 1987, blz. 34-40.

Vermeijden, Marianne, Een stille huisgenoot; De levensechte Fayoum-portretten uit Egypte, *NRC Handelsblad*, 22 december 1995, CS, blz. 3.²⁸⁵

Vermeulen, Ernst, Joost Kleppes 'Tweede Reis' hartstochtelijk, *NRC Handelsblad*, 7 augustus 1998, kunst; blz. 8.

Vos, Marjoleine de, Mooie teksten zijn nog geen toneelstuk, *NRC Handelsblad* 22 (174) (23 april 1992), Kunst, blz. 27.²⁸⁶

Voskuil, Menno, *Lagere aap. Het leven van Kees Lekkerkerker. 7 Een commerciële mislukking*, Jacob Israël de Haan en de zoektocht naar werk, Fokas Holthuis, Den Haag, 2014, blz. 53, 54, 57, 77, 83, 85, 91.

²⁸⁴ "In 1981 kwamen liefst drie uitgevers tegelijk op het idee de roman *Pijpelijntjes*, een jeugdwerk van Jacob Israël de Haan, uit te brengen. Al in 1974 was een fotografische herdruk ervan verschenen bij Kruseman, nadat het boek zeventig jaar lang onbereikbaar was geweest."

²⁸⁵ "Beton het stervend leven mededogen", schreef Jacob Israël de Haan, 'Verwoest schatten van Jeugd en Schoonheid niet'".

²⁸⁶ "Voorstelling: Gasthuisschetsen naar tekst van Aletrino en De Haan. Bewerking en regie: Bart Kiene. Gezien: 21/4 in Frascati, Amsterdam. Te zien aldaar t/m 9 mei.

...

Regisseur Bart Kiene schoof tekst van Aletrino (uit Gasthuisschetsen) en van Jacob Israel de Haan (uit Pijpelijntjes) in elkaar, vermoedelijk in de veronderstelling dat hij er een toneelstuk van maakte. Helaas, hij vergiste zich. Wat in Pijpelijntjes mooi en beklemmend is, de verhouding tussen twee jongens waarvan de een wel en de ander niet homoseksueel is, komt hier absoluut niet uit de verf..."

Vriesland, Victor E. van, Over het Joodse lied, in Victor E. van Vriesland, *Onderzoek en vertoog: verzameld kritisch en essayistisch proza*. Dl. 1. Amsterdam: Querido, 1958, blz. 7-32.²⁸⁷

Warmerdam, Hans, Tussen ziel en zinnen. De Haans worsteling met vroomheid, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. VII.

Warmerdam, Hans, Lees het onleesbare achter de woorden: Jacob Israël de Haan, dichter van de zoete zonde, in Hans Hafkamp [et al.], samenst., *Gay 2002: een jaarboek*, Amsterdam, Vassallucci, 2001, blz. 334-49.²⁸⁸

Warners, J.D.P., Jacob Israël De Haan: Kwatrijnen, in *Het vierregelig gedicht in de Nederlandse letterkunde sinds de Renaissance*, Meulenhoff, Amsterdam, 1947, blz. 171-85.^{DBNL}

Weg, Marcella van der, J. Israël de Haan, *Het Parool* (in de serie Stadsgezichten), 21 november 1998, blz. 4.²⁸⁹

Welcker, Johanna M., TAK, Pieter Lodewijk, *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland* (BWSA) (6), Amsterdam, Stichting tot Beheer van Materialen op het gebied van de Sociale Geschiedenis IISG/Nederlandse Vereniging tot beoefening van de Sociale Geschiedenis/Stichting Beheer IISG/Aksant, 1995, blz. 219-23.²⁹⁰

Ook: <http://socialhistory.org/bwsa/biografie/tak>.

Wiersinga, Pim en Maarten Vonder, *De waarheden van Jacob Israel de Haan*, Lelystad, Stichting IVIO, 1990.

²⁸⁷ "Tijdens hun verblijf te Jeruzalem waren de heren Tharaud onafscheidelijk van den dichter Jacob Israël de Haan. Naar aan-[p. 67]leiding van diens noodlottig einde kondigden ze in de Nouvelles littéraires een nieuw hoofdstuk aan van het op deze reis ontstane L'an prochain à Jérusalem!"

Vgl. Tharaud, 1924, bovenstaand.

²⁸⁸ "De worsteling tussen religie en homoseksualiteit ofwel joodse vroomheid en libertijnse vrijheid in het literaire werk van Jacob Israël de Haan".

²⁸⁹ " 'AL WAT IK liefheb, moet ik vernietigen,' zei hij ooit. Daar was geen woord van gelogen. Jacob Israel de HAAN trapte tijdens zijn turbulente leven op vele tenen, maar lag vooral overhoop met zichzelf. De onderwijzer, schrijver, jurist, 'dichter van het joodse lied' en homo deed niets met mate. Dat kostte hem een aantal dierbare vriendschappen en uiteindelijk zelfs zijn leven..."

²⁹⁰ "...de zogenoemde Pijpelijntjes-affaire: Jacob Israël de Haan, medewerker aan de jeugdtribune van het Zondagsblad van Het Volk, publiceerde een boek met homoseksuele strekking, waarna Tak hem op staande voet ontsloeg, wellicht omdat er verkiezingen in aantocht waren en een schandaal niet van pas kwam. De Haan schreef als reactie een Open brief aan P.L. Tak".

Bespreking: Kunstgrepen, Jacob I. de Haan, *Reformatorsch Dagblad*, 8 juni 1990, blz. 19.²⁹¹

Wiessing, H.P.L., *Bewegend Portret. Levensherinneringen*. Amsterdam, Moussault, 1960, blz. 20-3; 509.

Wijnen, Harry van, Spook van de opera [Bespreking van: Tonny van der Horst, *Liefde en oorlog: een autobiografisch verslag*, Amsterdam etc., Atlas, 1995 (herinneringen aan huwelijksjaren met Victor E. van Vriesland)], *NRC Handelsblad*, rubriek: Tweede lezing, 8 april 1995, blz. 5.²⁹²

Wijnen, J.F. van, Een literaire vondst bij Karel van het Reve thuis. Jacob Israël de Haan op zolder, *Vrij Nederland*, 16 juli 1994, blz. 34-5.

Wijnhoven O.S.B., J., *Een samenvatting in het Nederlands van de bundels Lapidem en Hakadosch De Haan*, Jeruzalem, ?, 1959.

Winner, David, A Walking Contradiction: 1., *The Jerusalem Report*, 11 oktober 1998, blz. 44.²⁹³

וולף, רות: נוכחות מוחלטת: דמותו של יעקב ישראל דה-האן ביצירה הסיפורית של קרי ון ברוון, יוסף מכמן, מחקרים על תולדות יהדות הולנד, כרך שלישי, ירושלים תשמ"א 207-21

[Wolf, Ruth, Noogchoet mochletet: demoto sjel Ja'akov Israël de Haan bietsierah hasipoeriet sjel Carry van Bruggen {"Absolute aanwezigheid: de figuur van Jacob Israël de Haan in de schepping van de fictie van Carry van Bruggen"}, in Jozeph Michman, red., *Mechakriem 'al toledot Jahadoet Holland* {"Studies over de geschiedenis van het Nederlandse Jodendom"}, 5741 (1981), 3, Jeruzalem, Machon lecheker jahadoet Holland {"Centrum voor Onderzoek naar de Geschiedenis der Nederlandse Joden"}, blz. 207-21].

Wolf, R., *Een volstreekte aanwezigheid. Het beeld van Jacob Israel de Haan in het verhalend werk van Carry van Bruggen*.²⁹⁴

²⁹¹ **Jacob I. de Haan**

Wie kent nog de joodse dichter, jurist en anti-zionist Jacob Israël de Haan, die in 1924 in Palestina, naar men aanneemt door fanatieke zionisten, werd vermoord? De stichting IVIO in Lelystad heeft een AO-boekje aan hem gewijd (...). Het gaat (...) [de auteurs], ten onrechte, vooral om de homoseksualiteit van De Haan en zijn destijds als zeer schokkend ervaren sleutelroman "Pijpelijntjes" over hemzelf en zijn vriend de arts Arnold Aletrino. Hij werd ervoor ontslagen als journalist van Het Volk".

²⁹² "Zoals hij ook zionistische sympathieën had (gevoed door zijn broer in Palestina) en een fascinatie voor Jacob Israël de Haan"

²⁹³ "In Israel, Jacob Israel De Haan is remembered if he's remembered at all for being the victim of the country's first political assassination of a Jew by a Jew..."

²⁹⁴ Nederlandse tekst van voorgaande.

Wolff, S. de, *Voor het land van belofte: een terugblik op mijn leven*, Bussum, Ruys, 1954, blz. 102-5.

Wutse,²⁹⁵ *Sluipend gif*, Den Haag, De Batavier, 1937.²⁹⁶

Woudt, Jan Pieter en Klaas Woudt, Jacob Israël de Haan (1881 - 1924), *Ach lieve tijd. Tien eeuwen Zaanstreek en de kleurrijke Zaankanters*, Zwolle, Waanders i.s.m. Gemeentearchief Zaanstreek, 1994, blz. 442.

Z[ondergeld], R.A., Pathologieën, in W. Jens en R. Radler, red., *Kindlers neues Literatur-Lexikon*, Bd. 7, München, Kindler, 1990.

Zuidinga, Robert-Henk, De Haan paste niet bij de mensen, *Volkskrant*, 15 januari 1982.²⁹⁷

Zviellii, Alexander, Echoes of the past, *The Jerusalem Post*, 10 mei 1985, blz. A12.²⁹⁸

Zwaap, René, Ten geleide, *De Groene Amsterdammer*, 22 november 1995, Jaar 119, Week 47.²⁹⁹

Anoniem, Jacob Israël de Haan als romanschrijver een Gideaan avant la lettre, *De Maasbode*, 10 april 1937.

Broer en zuster: een portret van Carry en Jacob Israël de Haan, *Centraal Blad voor Israëlieten* 53 (1939) (6), blz. 2.

De mateloze vriendschappen van Jacob Israël de Haan, special *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, [met bijdr. van Mattias Duyves... et al.], blz. 10-21. [Themanummer rond de joodse,

²⁹⁵ "...welke nationaal-socialistische literatuurcriticus gaat schuil achter het pseudoniem Wutse?", www.flanor.tmfweb.nl/page2.htm, bij: Flanorreeks, Deel 25, "Mengelwerck". Zie ook: Huberts, Willem, Wie was Wutse? *Nieuw Letterkundig Magazijn* (18), 2000, blz. 47-52.

²⁹⁶ "Tirade uit NSB-kring tegen de 'zedelijke verwording' van de Nederlandse letterkunde. Ten bewijze worden o.a. genoemd ... De Haan (Pijpelijntjes, Pathologieën, Libertijnsche liederen)", http://adamnet.worldcat.org/title/sluipend-gif/oclc/63404548&referer=brief_results.
...Zeldzaam nationaal-socialistisch schotschrift tegen de hele Nederlandse letterkunde ... met speciale aandacht voor de verderfelijke werken van Oscar Wilde en Jacob Israel de Haan. Wutse citeert fragmenten welke het sprekendst bewijs leveren voor de beïnvloeding van homoseksuele gedachtvorming. Ook de Haagse zedenzaak wordt becommentarieerd...", *Antiquariaat Fokas Holthuis*, Den Haag.

²⁹⁷ "Over 'Pijpelijntjes'".

²⁹⁸ "Reading about de Haan is an exercise in futility. There are too many versions of his life to arrive at a rational understanding of his black fate..."

²⁹⁹ "Talloze literaire grootheden, van Jacob Israel de Haan tot Arthur Koestler, hebben het wonderlijke mengsel van doodsdrijf en extase dat de stad [Jeruzalem] uit al haar poriën ademt, getracht vast te leggen".

homoseksuele schrijver Jacob Israël de Haan, met aandacht voor o.a. zijn kwatrijnen en reisbrieven, de roman *Pathologieën* en zijn correspondentie met Georges Eekhoud.]

Dichter tegen het Zionisme, *Het Parool*, 9 november 1995, PLUS; blz. 10.

Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen Boeken* 13 (2) (17 september 2009).

In Stadsdeel De Pijp in Amsterdam is vrijdagmiddag een kunstwerk onthuld ter nagedachtenis van de schrijver Jacob Israël de Haan (1881-1924), *NRC Handelsblad* 22 (281) (29 augustus 1992) | Kunst | blz. 6.

Jacob Israël de Haan. Lezing Jan Nieuwenhuis, *De Maasbode* 59 (20911) (5 november 1926) avond, derde blad, blz. 2.³⁰⁰

Jacob Israël de Haan kan eindelijk in De Pijp schuilen, *Buitenveldertse Courant* (Weekmedia), 19/20-februari 1992.

Kunstwerk samengesteld uit overblijfselen, *Het Parool*, 17 januari 1989.

Lezing van Siegfried van Praag – over Carry en Jacob Israël de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 74 (30) (25 november 1938), blz. 14.

Omslag, *lambe* 8 (32) (juni 1989), blz. 3, 41.

Over: Haan, Jacob Israël de. *Pijpelijntjes*. 's-Gravenhage, 1974, *COC-Sec* 4 (8) (1974), blz. 7.

P.L. Takstraat niet omgedoopt, *Het Parool*, 12 juli 1990.

Rotterdam. R.K. Vrouwenbond, *De Maasbode* 59 (209087) (3 november 1926), avond, eerste blad, blz. 3.³⁰¹

taalunieversum.org/literatuur/bibliografische.../19/2/3/³⁰²

http://taalunieversum.org/cultuur/bibliografische_attenderingslijst/ [kan niet geopend worden].

The Dutch race (from Professor Barnouw's "Monthly Letter" of March, 1941), *Onze toekomst, The Holland American Weekly* 48 (15) (9 maart 1941), blz. 1, 3.³⁰³

³⁰⁰ "...Gistermiddag heeft...Jan Nieuwenhuis gesproken over den dichter Jacob Israël de Haan, wiens levensgang hij beschouwde als een pelgrimstocht tusschen Sion en Golgotha....".

³⁰¹ "...Spreker is de heer Jan Nieuwenhuis, kunstredacteur van onze courant, Deze heeft tot onderwerp gekozen de figuur van den dichter Jacob Israël de Haan, wiens leven, evenals zijn werk onze volle belangstelling vragen...".

³⁰² "In 1904 debuteerde Jacob Israël de Haan (1881-1924) met de controversiële roman 'Pijpelijntjes'. Het boek beschreef de verhouding tussen twee jonge mannen".

Twee weken geleden...., *Het Parool*, 5 september 2003, PS; blz. 2.³⁰⁴

Verlag van het verhandelde ter algemeene vergadering van den Nederlandsche Zionistenbond op 3 januari 1915 (17 teiweis 5675), De Joodsche Wachter 11 (2) (15 januari 1915), blz. 12-7.

?, Verzamelde poëzie van mr. Israël de Haan, *Arnhemsche courant* 135 (18833) (20 april 1949).

“Brieven”, 88 - Gemengde Opstellen, 44.793, *Boekengids* 37 (1959) [“Op verzoek van de rechthebbende kan dit werk niet getoond worden”].^{DBNL}

z.a., *Trouw*, 27 mei 2006, L&G | boeken, blz. 21.³⁰⁵

II.2.1.3 Werken gebaseerd op De Haan

II.2.1.3.1 Eerste uitgaven

II.2.1.3.1.1 Arnold Zweig

Das neue Kanaan: eine Untersuchung über Land und Geist [essay], Berlijn, Horodisch & Marx, 1925.

De Vriendt kehrt heim: Roman. Berlijn, Kiepenheuer, 1932.

Besprekingen: Nieuwe roman van Arnold Zweig. Het mysterie om Jacob Israël de Haan, *Het Volk* (11805) (18 november 1932), avond, derde blad, blz. 10; ?, 31 december 1932; N.N., De levensroman van Jacob Israël de Haan en zijn dood in Jeruzalem. Arnold Zweig, “De Vriendt kehrt heim”. Roman. Kiepenhauer, Berlin, *De Groene Amsterdammer*, 7 januari 1933, blz. 6; C., *De Hollandsche revue* 38 (12) (15 december

³⁰³ "... the rise of a literature that was distinctly and intentionally Jewish. Jewish writers began to depict in their novels the intimacy of Jewish life, Dutch poets such as Jacob Israel de Haan extolled their martyred race and wrote hopefully of a better future in the new Zion. Still the (...) writings of (...) De Haan belong to Dutch art and literature and they themselves were loyal, patriotic citizens of Holland. Their proud self-assertion as Jews was not a denial of Dutch citizenship. On the contrary, it was a grateful testimony to the nation whose tolerance accepted them as fellow citizens and left them free to assert themselves as Jews...."

³⁰⁴ "... Sprankenis, de grote Jacob Israël de Haan-kenner. ... moord op De Haan door zionisten ..." (...) geschiedenis van De Haan is een geschiedenis die nog steeds in Israël een rol speelt ..."

³⁰⁵ "'Pijpelijntjes' van Jacob Israël de Haan verscheen al in deze serie [Rainbow Klassiek]. Helaas bevatten deze uitgaven geen inleiding of nawoord, wat bij klassiekers juist zo fijn kan zijn".

1933), blz. 573; Anthonie Donker, *De Gids* 97(1933) (3), blz. 260-2; J.H. François, Boeken, *Indische Courant*, 8 april 1933³⁰⁶

Betreffende *De Vriendt kehrt heim* zie Laurel Plapp, *Zionism and Revolution in European-Jewish Literature*.

Overig

Modell, Dokument und Dichtung, *Jüdische Rundschau*, 25 november 1932. Ook in: Arnold Zweig, *De Vriendt kehrt heim: Roman*, Textbearbeitung und Nachwort: Julia Bernhard. Berlijn, Aufbau Taschenbücher, 1994, blz. 279-85 (i.h.b. blz. 281-2).

Israel de Haan steht auf, z.pl., z.d. Arnold Zweig, *De Vriendt kehrt heim: Roman*. Berlijn, Aufbau Taschenbücher, 1994, blz. 286-91.

II.2.1.3.1.2 Anderen

Jonathan Wilson

A Palestine Affair – a novel. New York, Pantheon, 2003.

Besprekingen: Gershom Gorenberg, A Prayer Before Dying, *The Washington Post*, 8 juni 2003, Final Edition, Book World, blz. T06³⁰⁷; David Wolpe, An affair to remember, *The Jerusalem Post*, 5 september 2003, BOOKS.³⁰⁸

Haim Be'er

Notsot, Tel Aviv, Am Oved, 1979.

³⁰⁶ "Wat dit boek van den broeder van Stefan Zweig voor ons, Nederlanders, van bijzonder belang maakt, is dat de hoofdpersoon, De Vriendt, niemand anders blijkt te zijn, dan de omstreeks (*sic*) 1924 vermoorde schrijver Jacob Israël de Haan!".

³⁰⁷ "His murder victim, Jacob De Groot, is modeled closely on the real Jacob Israel de Haan, a Dutch Jewish journalist who arrived in Palestine as a Zionist but rapidly switched sides and became a spokesman for the anti-Zionist ultra-Orthodox camp. ...The novel shifts the venue of the crime, while preserving the same time frame and the details of De Haan's contradiction-ridden personality".

³⁰⁸ "The story has real historical roots, in the murder of Jacob De Haan, a Dutch Jew who came to Israel as a Zionist and a journalist and then became a devoutly religious anti-Zionist".

Bespreking: M. Boertien, Jeruzalem tussen droom, daad en dood. Een college over een eigentijdse Hebreeuwse roman. Voordracht gehouden bij het afscheid als hoogleraar in de Hebreeuwse en Aramese Taal- en Letterkunde vanaf de 1ste eeuw n. Chr. aan de Universiteit van Amsterdam op vrijdag 9 oktober 1981, *Verkenning en bezinning* 15 (3) (1981), Kampen, Kok.³⁰⁹

Maria van der Moer

Een gebroken schommeltouw, Den Haag, Nijgh & Van Ditmar, 1982.

Bespreking: Anneke Reitsma, *Ons Erfdeel* 25 (1982), blz. 750.

II.2.2.1.2 Heruitgaven

De Vriendt kehrt heim: Roman. Rudolstadt, Greifenverlag, 1956.

De Vriendt kehrt heim: Roman. Frankfurt am Main, Fischer, 1984.

De Vriendt kehrt heim: Roman, 3. Aufl. Berlijn, Aufbau-Verlag, 1988. (Ausgewaehlte Werke in Einzelausgaben; 8).

De Vriendt kehrt heim: Roman. De Vriendt kehrt heim: Roman. Textbearbeitung und Nachwort: Julia Bernhard. Berlijn, Aufbau Taschenbücher, 1994.

De Vriendt kehrt heim: Roman. Bewerkt door Julia Bernhard. Berlijn, Aufbau, 1996. (Arnold Zweig, 1887-1968. Works. 1995; I, 4 & Berliner Ausgabe. Romane/Arnold Zweig; 4).

II.2.2.1.3 Vertalingen

Arnold Zweig

De Vriendt keert weer. Roman. Vertaald door Nico Rost. Amsterdam, Querido, 1933.

³⁰⁹ "Dit is bij voorbeeld het geval met een zekere Dr. de Haan, die voor het eerst vermeld wordt, wanneer een foto wordt genoemd, waarop de vader van Mordechai Leder, Reb Dovid Leder, voorkomt. Later blijkt dat het gaat over Jacob Israel de Haan..."

³¹⁰ "Wie een beetje op de hoogte is van de gezinssamenstelling van de familie De Haan, herkent in de romanfiguur David wel degelijk trekjes van de dichter Jacob Israel De Haan. Maar David wordt geen foto van de dichter..."

De Vriendt keert weer; vert. [uit het Duitsch] door Nico Rost. Amsterdam, Querido, 1939. (De salamander).

Hříšník de Vriendt, vert. Anna Čermáková (gedichten door V. Vitinger), Praha: L. Mazáč, 1933

De Vriendt goes home. Translated from the German by Eric Sutton. London, Heinemann, 1934.

Un meurtre à Jérusalem. L’Affaire De Vriendt, roman traduit de l’allemand par Roland Hartmann, préface de Pierre Béhar, [Paris], Desjonquères, 1999.

צויג, ארנולד: דה וריאנט שב הבייתה אחרית דבר מאת שלמה נקדימון, תרגם מגרמנית והוסיף הערות צבי ארגון, תל-אביב, ביד
אתשנד

[Zweig, Arnold, *De Vriendt sjav habajta*; achariet dawar me-eet Sj'lomo Nakdimon; [targim migermaniet wehosief ha'arot –Tswi Argon] {"De Vriendt keert weer; nawoord door Sj'lomo Nakdimon [vertaald uit het Duits en toevoeging van commentaar - Tswi Argon"}], Tel Aviv, Dewier, 1991. Zweig, Arnold, *Bilanz der deutschen Judenheit 1933: ein Versuch*, Amsterdam, Querido, 1934; Berliner Ausgabe, Bd. 3/2, Berlin, Aufbau, 1998.

Zweig, Arnold, *Insulted and Exiled: The Truth about the German Jews*, translated from the German by Eden Paul and Cedar Paul, London, John Miles, 1934; 1937; 1938, blz. 128-35.

Over Arnold Zweig

Salamon, George, *Arnold Zweig*, Boston, Mass., Twayne, 1975, blz. 128-9.³¹¹

Herman, Jost, *Engagement als Lebensform: über Arnold Zweig*, Berlin, Sigma, 1992 (Sigma-Medienwissenschaft; Bd. 13), blz. 23 en 73-4.^{312 313}

³¹¹“... He [Arnold Zweig] had heard of, and occupied himself with, the case of the Dutch poet and legal scholar Jacob Israël de Haan well before his journey, when the incident had made international headlines in 1924 (...). On June 20, 1924, he was assassinated in Jerusalem, not - as Zweig learned to his great shock in 1932 - "by Arabs, as I had believed for seven years, but by a Jew, by a political enemy, a radical Zionist... Now I know how terribly that struck me, although at first I scarcely noticed it. (DV, 55)”.

³¹² „Ja, kurz nach seiner Rückkehr begann er den höchst provokanten Roman *De Vriendt kehrt heim* zu diktieren, dem die Lebensgeschichte des holländischen Dichters Jakob Israel de Haan zugrunde liegt...”

³¹³ „...Zweigs Roman *De Vriendt kehrt heim* (...), der allerdings erst zehn bis zwölf Wochen vor Beginn der Nazidiktatur erschien und daher keine grosse Aufmerksamkeit mehr auf sich zog. (...) hätte es sicher auf linker und linksliberaler Seite eine gute Presse gehabt, wäre jedoch von allen rechten bis rechtsradikalen Blättern als »jüdische Schweinerei« angegriffen worden. Aber auch die Rechtszionisten hätten an diesem Buch, in dem sich Zweig nicht scheute, den Mord an de Vriendt alias de Haan nicht den Arabern, sondern gerechterweise den Juden anzulasten, sicher kein gutes Haar gelassen”.

Jonathan Wilson

Een Palestijnse affaire (A Palestine Affair). Vert. Nicolette Hoekmeijer, Amsterdam, Sirene, 2003.³¹⁴

Haim Be'er

Een venster op de hemel. Roman over idealen. Vertaling Ruben Verhasselt, Amsterdam, Vassallucci, 2000.³¹⁵

Feathers, translated by Hillel Halkin, Waltham, Mass., Brandeis University Press, 2004.³¹⁶

Bespreking: Benjamin Balint, The Art of Tempting Memory to Speak, *The Jewish Daily*, Forward Issue of April 23, 2004.

II.2.2.1.4 Vermeldingen

Jonathan Wilson, Een Palestijnse affaire (A Palestine Affair), vert. Nicolette Hoekmeijer, *NRC Handelsblad*, rubriek: Pas verschenen, 8 oktober 2004, blz. 26.³¹⁷

Id., in H. Blok, L. Blok en B. Wallet, *Bibliografie over het Jodendom en Israël voor het Nederlandse taalgebied 1992-2006*, Leuven, Peeters, 2007, blz. 243.³¹⁸

³¹⁴ “Deze spannende roman vol hartstocht en politiek voert de lezer mee naar Brits Palestina van 1924, waar Arabieren, Engelsen en joden samenleven tegen een achtergrond van koloniale excessen en sociale onrust. Mark Bloomberg, een gedesillusioneerde joods kunstenaar uit Londen, gaat naar Jeruzalem voor een propagandaopdracht. Wanneer hij en zijn vrouw Joyce bij toeval getuige zijn van de moord op een vooraanstaande orthodoxe jood, de Nederlander Yaakov de Groot, raken ze verwickeld in een onderzoek dat zowel hun huwelijk als henzelf danig op de proef stelt.

³¹⁵ “Saillant voor Nederlanders is de vader van Leder: in hem herkennen we onze eigen Jakob Israël de Haan, woordvoerder van de antizionistische ultraorthodoxie bij de Britse autoriteiten en de pers”.

³¹⁶ “In the foreground, “Feathers” tells of the friendship between the young narrator and the much older Mordecai Leder — a necrophiliac, a collector of alms for a school for the blind and an Esperanto enthusiast (“Bonan Sabaton!” is his Sabbath greeting)”.

³¹⁷ “Een joodse kunstenaar en zijn vrouw zijn getuige van een moord op een vooraanstaande orthodox joodse dichter (waarin Jacob Israel de Haan valt te herkennen). ‘In A Palestine Affair, een literair-historische roman, schetst [Wilson] secuur en met veel oog voor sfeervolle details de maatschappelijke en politieke toestand van de Britse kolonie Palestina anno 1924’ (Gert Jan de Vries in Boeken, 12.12.03)”.

II.2.1.4 Overig

II.2.1.4.1 Tot en met 1924

Amsterdamsch nieuws, Een feestavond, *Het volk* 5 (1464) (10 januari 1905), dag, eerste blad.³¹⁹

Zeldenthuis, Jan J., Nerveuze liederen, Aan Jacob Israël de Haan, *De Gids* 80 (1916), blz. 298-301.^{DBNL}

II.2.1.4.2 Na 1924

Benimah, Tamara, Eerherstel voor de oude geestelijke kledij, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 131 (17 november 1995), Emancipatie katern, blz. V.³²⁰

Braber, Ben, This Cannot Happen Here: Integration and Jewish Resistance in the Netherlands, 1940-1945, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2013, blz 39, 40, 47, 54, 56, 57.

Boas, Henriëtte, De Haan [ingezonden; reactie op interview met Ludy Giebels], *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (45) (7 augustus 1998), blz. 12.

Boekendingen, *Gedenksteen voor Jacob Israël de Haan (1881-1924) in Zaandam*, 27 februari 2013.

Cornet, Pascal, Gesprek met Paul Mennes, winnaar van de Prijs van het beste literaire debuut, *De Standaard*, 26 oktober 1995.³²¹

Dichtbijredactie, Monument bij synagoge onthuld, *De Zaankanter/De Krommenieër*, 26 februari 2013.³²²

³¹⁸ "Mark Bloomberg, een Joodse kunstenaar uit Londen, en zijn vrouw, zijn in Jeruzalem getuige van de moord op de orthodoxe joodse dichter Yakov de Groot (Jacob Israël de Haan?). Een historische roman, waarin de politieke en maatschappelijke verhoudingen in het Britse mandaatgebied omstreeks 1924 de achtergrond vormen".

³¹⁹ "Het slot van den avond was een tooneelstukje van Jacob de Haan, „In Staking", een dominee die flinke arbeiders tot verraad tracht over te halen, goed van opzet, doch niét dramatisch genoeg van uitwerking. Enkele krachtige gezegden vonden grooten bijval."

³²⁰ Gelijkenis Adje Cohen J.I. de Haan.

³²¹ "Van de inmiddels zowat vergeten Jacob Israël de Haan heeft *Pathologieën* mij bij het schrijven van *Soap* sterk beïnvloed".

Zelfde titel, video-update: www.dichtbij.nl/zaanstreek/regionaal-nieuws/artikel/2635937/monument-bij-synagoge-onthuld-videoupdate.aspx.

Hazeu, Wim, *Literair pseudoniemen boek*, uitgebreide herdruk, Antwerpen, Hadewijch, 1987, blz. 129 en blz. 249.

Lekkerkerker, K. *Beschrijvende catalogus van J.I. de Haan, 1951-1952*.³²³

Meertens, P.J., ?, *Vrij Nederland*, 18 november 1967.

Nederkoorn, Eric, Eer voor de dichter die vroeg uit de kast kwam, *Dagblad van het Noorden*, 4 juli 2016, Editie Zuidoost-Drenthe, blz. 28.

Oosterbeek, Willem, Louis nummer drie is naar Rusland verbannen, *Het Parool*, 1 oktober 2003, blz. 12.³²⁴

Püttmann, Francine, Bibliografie J.I. de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. VIII.

Reinalda, Bob, HAAN, Jacob Israël de, in P.J. Meertens *et al.*, *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland* (BWSA), Amsterdam, Stichting tot Beheer van Materialen op het gebied van de Sociale Geschiedenis IISG/Nederlandse Vereniging tot

322

“De contouren van de synagoge zijn nog te herkennen, de omgeving is totaal vercommercialiseerd of volgespoten met graffiti”.

ZAANDAM - Op initiatief van Bureau Discriminatiezaken en de Nederlands Israëlietische (*sic*) gemeente Zaanstreek is er dinsdagmiddag een herinnering aan de Zaanse dichter Jacob Israël de Haan onthuld. Burgemeester Faber en Erik Schaap traden gezamenlijk op bij de onthulling. ...Op de gedenksteen staat een kwatrijn waarin De Haan refereert aan de Zaanstreek”.

³²³ “...bibliografie die Kees Lekkerkerker in opdracht van de regering in 1951/1952 heeft gemaakt van De Haans werk en waarin onder meer alle feuilletons uit het Algemeen Handelsblad zijn opgenomen”, Ludy Giebels, Feuilletons in het Algemeen Handelsblad, 1919-1924, Jacob Israël de Haan, Verantwoording, www.dbnl.org/tekst/haan008feui01_01/colofon.php, 2010.

De bibliografie/catalogus is aanwezig bij het Letterkundig Museum in Den Haag, signatuur: H 01142 H 5b.

³²⁴ Louis [Putman], antiquaar, over de Antwerpse uitgever Meindert Boogaardt junior, oorspronkelijke uitgever van Pathologieën.

beoefening van de Sociale Geschiedenis/Stichting Beheer IISG/Aksant, 1986-2003, blz. 80-5. Ook: <http://socialhistory.org/bwsa/biografie/haan>.

Röst, L.C.M., hoofd- en eindred., Jacob Israël de Haan, *Grote Winkler Prins*, dl 10, 9^e dr., 1991, Amsterdam/Antwerpen, Elsevier, blz. 556.

Schaap, Erik, De Kom en De Haan, <http://eriksgaap.wordpress.com/2012/10/08/de-kom-en-de-haan/#comments>.³²⁵

Scholtes, Conny, Erik Schaap schreef minibiografie over Jacob Israël de Haan, *Noordhollands Dagblad*, editie Zaanstreek, 9 oktober 1999.

Vries, Peter Yvon de, *gevarieerde prent*. Rechts gebogen zittend J.I. de Haan, met pen in linkerhand. Links op tafel diverse voorwerpen, veiligheidsspelden, wasknijpers, inktpot, bril etc., 1976. [aanwezig in Letterkundig Museum, Den Haag.]

Festival in Smilde rond Jacob Israël de Haan, *Leeuwarder Courant*, 24 juni 2014, Editie Zuid, blz. 24.

Monument voor Jacob Israël de Haan, *Smildeger neiskrant* 41 (23), blz. 1.³²⁶

Monument J.I. de Haan wordt hersteld, <http://bureaudiscriminatiezaken.nl/monument-j-i-haan-wordt-hersteld>, 10 augustus 2016.³²⁷

Schrijvers en Eros, Jacob Israël de Haan, *Nieuw Israëlitisch Weekblad* 139 (34) (28 mei 2004), schrijverskwartet.

³²⁵ "In 1999 (...)vroeg het Bureau Discriminatiezaken (in samenwerking met de Nederlands-Israëlitische Gemeente Zaanstreek) aan Zaanstad of het mogelijk was om in de directe omgeving van de voormalige synagoge aan de Gedempte Gracht een blijvende herinnering te maken aan Jacob Israël de Haan. De gedachte was dat het mooi zou zijn als er in 1999, in zijn 75-ste sterfjaar, een besluit werd genomen over zo'n permanente herinnering...Afgelopen week ging het opeens snel. (.) publiceerde de gemeente het bericht dat er binnenkort nabij de synagoge een gedenksteen wordt geplaatst ter herinnering aan De Haan. ...".

³²⁶ "...In het park achter de Koepelkerk wordt op 2 juli een monument voor Jacob Israël de Haan onthuld...".

³²⁷ "Zo'n 3,5 jaar nadat het Bureau Discriminatiezaken en burgemeester Geke Faber de onthulling voor hun rekening namen, ligt het Zaanse monumentje voor Jacob Israël de Haan er troosteloos bij. De tekst van het door hem geschreven kwatrijn is als gevolg van vandalisme en vervuiling nauwelijks nog leesbaar. De joodse, homoseksuele dichter – een van de beste poëten die Nederland ooit had – verdient beter. ... De gemeente gaat na de zomervakantie de gedenksteen op de Zaanse Gedempte Gracht herstellen".

Jacob Israël de Haan, Wikipedia. De vrije encyclopedie,
http://nl.wikipedia.org/wiki/Jacob_Isra%C3%ABl_de_Haan.

Jacob Israël de Haan, Wikipedia, the free encyclopedia,
http://en.wikipedia.org/wiki/Jacob_Isra%C3%ABl_de_Haan.

Jacob Israël de Haan, Wikipedia. Die freie Enzyklopädie,
http://de.wikipedia.org/wiki/Jacob_Isra%C3%ABl_de_Haan

Haan, Jacob Israël de 1881 – 1924, *Joods Biografisch Woordenboek, Joden in Nederland in de twintigste eeuw*, blz. 118.

z.a., De schrijver, socialist en (anti-)zionist Jacob Israël de Haan (1881-1924) krijgt een herinneringsplek in Zaandam, *Noord-Hollands Dagblad*, 23 februari 2013.

II.2.1.5 Onderwerp onbekend

?, *Op de Hoogte*, 1908.

Kol Ya'acov, omstreeks de jaren '20.

II.2.1.6 Jacob Israël de Haan Lezingen, Bijzondere Collecties, Universiteit van Amsterdam

Gans, Evelien, *Ik ben een Mensch: niets is mij vreemd gebleven*. Het spiegelgevecht van Jaap Meijer met Jacob Israël de Haan, *Eerste Jacob Israël de Haan Lezing*, 22 oktober 2009.

Giebels, Ludy, De feuilletons als biografische bron voor De Haan, *Tweede Jacob Israël de Haan Lezing*, 1 oktober 2010.

Fontijn, J., Tederheid en storm: de persoonlijkheid van Jacob Israël de Haan, *Derde Jacob Israël de Haan Lezing*, 25 oktober 2011.

Kemperink, Mary, Homoseksualiteit in de Nederlandse literatuur rond 1900, *Vierde Jacob Israël de Haan Lezing*, 15 november 2012.

³²⁸ "Jurist, dichter, zionist, journalist. Ook privaatchoort en lector in Jeruzalem. Kunstschilder Maurits de Groot schonk in 1918 twee portretten aan Bibliotheca Rosenthaliana. In 2013 werd in Zaandam gedenksteen geplaatst."

Blom, Ron, De Haan en de socialistische beweging over homoseksualiteit en jodendom, *Vijfde Jacob Israël de Haan Lezing*, 31 oktober 2013.

Fontijn, Jan, Capita selecta uit de biografie van Jacob Israël de Haan, *Zesde Jacob Israël de Haan-lezing*, 23 oktober 2014.

Wallet, B.T., 'Neen: Ik ben niet alleen'. Jan Jacob Israël de Haan, jodendom, zionisme en antizionisme, *Zevende Jacob Israël de Haan Lezing*, 22 oktober 2015.

Japin, Arthur, *Achtste Jacob Israël de Haan-lezing*, 19 oktober 2016.

Bel, Jacqueline, De 'Joodse stadsroman' (1900-1940): een flonkerend genre uit de vergetelheid, *Negende Jacob Israël de Haan-lezing*, 24 oktober 2017.

II.2.1.7 Internet

II.2.1.7.1 Tekst

II.2.1.7.1.1 Lemma "Jacob Israël de Haan"

"Haan, Jacob Israël de", Encyclopedieartikel van Encarta Winkler Prins, Encarta® Winkler Prins Online Encyclopedie 2005, <http://nl.encarta.msn.com> © 1997-2005 Microsoft Corporation/Het Spectrum. [<http://winklerprins.nrc.nl/index3.php>]

Haan, Jacob Israël, www.librairie-compagnie.fr/pays_bas/auteurs/d/de_haan.htm.

Haan, Jacob Israël de, 31.12.1881 – 30.3.1924, www.marioschumann.de/deu34.htm; - 41.htm.

Jacob Israël de Haan, www.bibliotheek.nl/eregalerij/jacob-israel-de-haan.html.

Jacob Israël de Haan Erfenis, www.bibliotheek.nl/content/landelijk/bnl/nl/eregalerij/jacob-israel-de-haan/jacob-israel-de-haan-erfenis.html.

(Jacob Israël de Haan) Afbeeldingen, www.bibliotheek.nl/content/landelijk/bnl/nl/eregalerij/jacob-israel-de-haan/afbeeldingen.6.html;
www.bibliotheek.nl/content/landelijk/bnl/nl/eregalerij/jacob-israel-de-haan/afbeeldingen.9.html;
www.bibliotheek.nl/content/landelijk/bnl/nl/eregalerij/jacob-israel-de-haan/afbeeldingen.10.html.

Jacob Israël de Haan, 1881-1924, www.dbnl.org/auteurs/auteur.php3?id=haan008.

Jacob Israël de Haan, biografie, www.gedichten.nl/biografie/Jacob+Isra%EBI+de+Haan&popup=1.

Jacob Israël de Haan, Unionpedia, Het semantisch netwerk,

http://nl.unionpedia.org/Jacob_Isra%C3%ABl_de_Haan.

Jacob Israël de Haan, <http://wijsheden.net/auteurs/jacob-israel-de-haan/biografie>.

II.2.1.7.1.2 Overig

Alpaerts, F. en I. Michiels, Wat is genetische semantiek? (vermelding van De Haan als een van de vertegenwoordigers in Nederland van de relativistische school in de semantiek), sme.belgium.eu.net/genecode/ (website van de vereniging genetische codering).

Bink, Sander, 'Een sukklend dekadentje' — Mokum en de oververfijning, Nederlandse literatuur, ROND1900.NL | Weblog over cultuur rond 1900, 23 september 2013, <http://rond1900.nl/?p=19219>.³²⁹

Capelleveen, Ruud van, Jacob Israël de Haan (1881-1924) Biografie, CultuurArchief.nl, 2001.

Fontijn, J., Jacob Israël de Haan 1881-1924, www.dbnl.org/tekst/kort006isvo01/kort006isvo01_0073.htm.

Frijda, Leo, Nogmaals Jacob Israel de Haan, www.crescas.nl/site/blog/webcolumnfrijda/91zoz/Nogmaals-Jacob-Israel-de-Haan/, 13 december 2013.

Kouwenhoven, Henk, 'Pijpelijntjes', Israël en de Gaza-strook (1) en (2), *Met een boekje in een hoekje*, 14 en 15 januari 2009, http://henkgrasduint.weblog.nl/henkgrasduint/met_een_boekje_in_een_hoekje/index.html.

Mol, M., Korte biografische opmerking & gedicht ["Laat mij maar moede zijn..."], <http://home.planet.nl/~maugamol/jidh.html> ("Genealogie Mol").

Peppelenbos, Coen, Het Vaderland - Jacob Israël de Haan, 3 augustus 2008, <http://coenpeppelenbos.blogspot.nl/2008/08/het-vaderland-jacob-isral-de-haan.html>

³²⁹ "... Máár... Amsterdam heeft natuurlijk wel Jacob Israël de Haan: de schrijver van de meest scabreuze en die hard-decadente teksten uit de ganse Europese literatuur. Dat de Stichting Jacob Israël de Haan nu weer in leven is geroepen om het Nederlands volk aan te zetten om Pathologieën of 'De verkrachting van Jezus' te lezen is natuurlijk goed nieuws en geeft de studeerkamerdecadent hoop (...)

Deze studeerkamerdecadent nu kwam recent tot zijn niet geringe bibliotheekvreugde in het bezit van enige complete jaargangen van het Amsterdamse Levensrecht – Maandschrift ter Gedachtenverspreiding" ... En als neus van de decadente zalm vind je er — vandaar mijn bibliotheekvreugde — de eerste publicaties van enkele van De Haans meest nerveuze teksten (.), een mij onbekende illustratie bij zijn gedicht 'De lijster' (.), en ook nog eens belangrijke, want positieve besprekingen van de tweede druk van Pijpelijntjes, alsmede een uitvoerige en genuanceerde recensie van Pathologieën door Ed. Coenraads. Johan Schmidt besluit zijn Pijpelijntjes-bespreking stellig: 'Jacob de Haan mijn respect/Pijpelijntjes is ongewoon belangrijk werk./Daarom kunnen weinigen het waarderen.'"

Stapert-Eggen, Marijke T.C., 1881-1924: Het archief van Jacob Israël de Haan,
<http://cf.uba.uva.nl/nl/publicaties/treasures/page/p44.html>.³³⁰

Stapert-Eggen, Marijke T.C., 1881-1924 The Rosenthaliana's Jacob Israel de Haan Archive,
<http://cf.uba.uva.nl/nl/publicaties/treasures/text/t44.html>.³³¹

Yaniv, Akiva, Dr. Yaakov Yisrael (Jacob) de Haan, z.j.,
www.seliyahu.org.il/parasha/par5769/epar69036.rtf.

Auteur/Jacob Israël de Haan, www.joodsebibliotheek.nl/auteur/GEo/Jacob-Israel-de-Haan/

Biografie, www.absofacts.com/literatuur/data/haanjacobisraelde.shtml (Informatiebron over literatuur met een alfabetische index van auteurs [zowel Nederlandse als buitenlandse schrijvers]).

Het monument van Jacob Israël de Haan, Grenspaal,
www.buitenbeeldinbeeld.nl/Amsterdam_C/index.html³³²

In den oorlog (uit: Het Joodsche lied); Oorlog in Palestina (idem), Een schip verzinkt... (uit: Tijdzangen), In den wreede zomer (idem), Een zoektocht naar gedichten en liedteksten over de Eerste Wereldoorlog 1914-1918, war1418.com/oorlogsverzen/gedichten/.

Israël. Gij kent de diepte niet der donkre dalen, www.dds.nl/~ljcoster/de.haan/israel.htm.³³³

Lo taasu keyn, "Comment" bij: "Satmar Protest Outside Israeli Consulate in NYC to Protest 'Zionist Gestapo'", September 1, 2009 at 1:29 pm, www.theyeshivaworld.com/article.php?p=38870.³³⁴

melech, Apr 5 2005,
www.hashkafah.com/index.php?s=f50e10d9633687f2f27a5e9f2c0dd79c&showtopic=8808&st=80&p=191326&#entry191326

³³⁰ "Het archief van 'de dichter van het Joodsche Lied' omvat slechts enkele archiefdozen, waaraan in het voorjaar van 1994 zesentwintig cahiers met voornamelijk dichtproeven en grotendeels ongepubliceerde gedichten werden toegevoegd. Een nieuwe, vollediger editie van De Haans gedichten zal ook het onbekende kwatrijn op de hier getoonde rechterpagina bevatten".

³³¹ "THAT THE ARCHIVE OF Jacob Israel de Haan still exists can be attributed to the poet's unexpected and violent death at the age of 42. It was not De Haan's habit to keep things. He destroyed almost all of the letters written to him, writes his biographer Jaap Meijer..."

³³² "Grenspaal: Een gedeeltelijk uit natuurstenen bouwfragmenten samengesteld gedenkteken op de Sint Antoniessluis [in Amsterdam-Centrum], door Hans 't Mannetje, 1986."

³³³ "Bron: *De muze en Europa*/Samengesteld door Garmt Stuiveling. - Amsterdam: VBBB/CPNB, 1963".

³³⁴ "34. ...those of you who are mumchin in the area of anti-zionist history, please answer this – what kedusha was displayed by the Satmer/Eidah/anti-zionists in the prewar period when they selected a Jacob De Haan as their memuneh? Knowing full well what he was, and what he did, and with whom? Vehamayvin yovin".

Monument Jacob Israël de Haan, Jodenbreestraat/Monument to Jacob Israël de Haan, Jodenbreestraat, www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/amsterdam/monument-jacob-israel-de-haan/www.jhm.nl/culture-and-history/amsterdam/monument-to-jacob-israel-de-haan.³³⁵

Mijn lied mijn leed mijn hartstocht. Expositie over het turbulente leven van Jacob Israel de Haan, Anti-Discriminatie Bureau Zaanstreek (biografie, literatuurlijst, Elk uur van de dag een ander Kwatrijn), members.tripodnet.nl/ADB_Zaanstreek/haankop.html.

[Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen, 155 x,](#)

www.google.nl/search?hl=nl&as_q=&as_epq=Naar+vriendschap+zulk+een+mateloos+verlangen&as_oq=&as_eq=&as_nlo=&as_nhi=&lr=&cr=&as_qdr=all&as_sitesearch=&as_occt=any&safe=active&as_filetype=&as_rights=#as_qdr=all&hl=nl&lr=&q=%22Naar+vriendschap+zulk+een+mateloos+verlangen%22&safe=active&start=150.

[Nog meer over Jacob Israël de Haan op het web](#), http://members.tripodnet.nl/ADB_Zaanstreek/.

[Pijpelijntjes, Jacob Israël de Haan,](#)

<http://ansiel.cinebelblogs.be/archive/2007/09/15/pijpelijntjes.html>, [15-9-2007](#).

[Pijpelijntjes, Jacob Israël de Haan, 1904](#), literatuurgeschiedenis.nl | twintigste/eenentwintigste eeuw | teksten, www.literatuurgeschiedenis.nl/lg/20ste/tekst/lg20043.html.

Vermelding lezing Leo Ross over Jacob Israël de Haan, *Neder-L, elektronisch tijdschrift voor de neerlandistiek* 8), 0002.b.

Vermelding en gedicht, genealogie Mol, home.planet.nl/~maugamol/jidh.html (website Maurice en Galith Mol).³³⁶

[II.2.1.7.2 Video's](#)

([Youtube, www.vidimode.com/tags/jacob-israel-de-haan.html](http://Youtube.com/tags/jacob-israel-de-haan.html))

³³⁵ "In de Jodenbreestraat voor het Rembrandthuis staat het monument van Jacob Israël de Haan (1881-1924), de 'Dichter van het Joodse Lied'. ... Ook schreef hij [De Haan] zijn befaamde 'Kwatrijnen' (1919-1924), waarin zijn reis naar Jeruzalem en zijn belevenissen aldaar zijn opgetekend.

Bekend is het gedicht over zijn heimwee naar Amsterdam:

Die te Amsterdam vaak zei 'Jeruzalem'

En naar Jeruzalem gedreven kwam

Hij zegt met een mijmrende stem: 'Amsterdam, Amsterdam'.

³³⁶ "Over Jacob Israel de Haan (1881 - 1924) is veel gepubliceerd. Hij was een controversieel figuur, die uiteindelijk wegens zijn anti-zionistische uitlatingen in Jeruzalem werd vermoord...

Jacob Israel de Haan, de dichter van het Joodsche Lied, schreef: *Laat mij maar moede zijn en of gehuiver...*"

Gedicht: 'Het Hebreeuwse Lied', www.vidimode.com/video/jacob-israel-de-haan-gedicht-het-hebreeuwse-lied-6377688.html.

Jacob Israel De Haan 1924 (HD), www.vidimode.com/video/jacob-israel-de-haan-1924-hd-6377686.html.

J. Israël de Haan (1881-1924) | Jeruzalem, Israël,
www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=nd-5QBH7YcM.

Jacob Israël de Haan. Pijpelijntjes (1904), ntr: schooltv, <http://schooltv.ntr.nl/video/jacob-israel-de-haan-pijpelijntjes-1904/#q=de%20Haan>

II.2.1.7.3 Radio

10 mei 1998... De eerste bekende Nederlandse zionist die zich in Palestina vestigt is de dichter Jacob Israel de Haan, www.vpro.nl/speel.POMS_VPRO_203729.html (herhaald: 12 juli 2005, 7 juli 2008, 21 juli 2010, 23 september 2014, 1 april 2015).

23 april 2006 ... En een gesprek met Ludy Giebels over Jacob Israël de Haan.
www.vpro.nl/speel.POMS_VPRO_216676.html (herhaald: 3 juli 2013, 24 juli 2014, 7 oktober 2014, 11 oktober 2014, 26 november 2014, 6 maart 2015).

1 februari 2008 ... Ludy Giebels publiceert al jaren over Jacob Israël de Haan en doet geregeld nieuwe ontdekkingen... Was De Haan het Nederlandse antwoord op Lawrence of Arabia? ³³⁷
www.vpro.nl/speel.POMS_VPRO_345363.html (herhaald: 14 april 2015).

11 sept 2010 ... Een Literaire roadtrip. Dertig dagen was Meinderts onderweg om een witte roos te leggen op de graven van honderd schrijvers, waaronder ... Jacob Israël de Haan,
www.radio6.nl/programma/23/opium/uitzending/8754.

4 juli 2013, Giebels [over Israël de Haan, De Avonden](#),

<http://programma.vpro.nl/deavonden/Dossiers/Boeken.html?playurn=urn:vpro:media:program:27353691>.

³³⁷ "Ludy Giebels publiceert al jaren over Jacob Israël de Haan en doet geregeld nieuwe ontdekkingen. In het jongste nummer van De Parelduiker staat een tot op heden onbekende foto van de schrijver en een artikel van Giebels waarin ze schrijft over de Arabische vrienden van De Haan, die in 1919 naar Palestina emigreerde. Was De Haan het Nederlandse antwoord op Lawrence of Arabia? Jeroen van Kan praatte erover met Ludy Giebels".

20 juli 2013... Bezien we de stichting en de eerste jaren van de staat Israël, onder andere aan de hand van een aantal fragmenten over een van de Nederlandse pioniers: Jacob Israël de Haan...,

[www.npo.nl/woord/20-07-](http://www.npo.nl/woord/20-07-2013/POMS_VPRO_373209?tttype=searchChoice&tevent={\)

2013/POMS_VPRO_373209?tttype=searchChoice&tevent={\"spvid\"%3A\"0%3A_IFibsNFSDsBV8Odg0MnsjgJZWgHPYVC\"%2C\"comScoreName\"%3A\"npo.zoeken.20-07-2013.volgende-fragment\"%2C\"brand\"%3A\"npoportal\"%2C\"section\"%3A\"npoportal\"%2C\"broadcaster\"%3A\"npo\"%2C\"subBroadcaster\"%3A\"npo\"%2C\"brandType\"%3A\"zenderportal\"%2C\"platform\"%3A\"site\"%2C\"platformType\"%3A\"site\"%2C\"avType\"%3A\"video\"%2C\"channel\"%3A\"geen\"%2C\"contentId\"%3A\"cr id%3A%2F%2Fnpo.nl%2Fsearch\"%2C\"consent\"%3A[\"necessary\"%2C\"analytics\"%2C\"social\"%2C\"advertising\"%2C\"recommendations\"%2C\"miscellaneous\"]%2C\"query\"%3A\"volgende-fragment\"%2C\"panel\"%3A\"js-search-results-panel\"%2C\"filter\"%3A[\"sortDates\"%3A[\"from\"%3A1374278400000\"%2C\"to\"%3A1374278400000]}%2C\"engine\"%3A\"npo-v2\"%2C\"id\"%3A\"crid%3A%2F%2Fnpo.nl%2FPOMS_VPRO_373209\"%2C\"offset\"%3A1\"%2C\"max\"%3A1} (herhaald: 9 augustus 2013, herhaald: 30 juni 2014).

28 okt 2014 ... interview van Inez Polak met jurist en schrijver Abel Herzberg over de zaak Jacob Israël de Haan, de Joodse dichter die in 1924 in ..., www.vpro.nl/speel.WO_VPRO_679755.html.

II.2.2 POLITIEK IN MANDAATGEBIED PALESTINA

II.2.2.1 Algemeen

II.2.2.1.1 Tot en met 1924

1913

[Het eerste lustrum der N.Z.S.O.], *Algemeen Handelsblad* 86 (27490) (20 oktober 1913), avond, blz. 1.

1914

Nederlandsche Zionistenbond, cursus vergaderingen, *De Joodsche Wachter* 10 (6) (13 maart 1914), blz. 47.³³⁸

Gerretson, C. (G. Gossaert), Jacob Israël de Haan, J.C. Bloem. [Circulaire met beginregel] Het zal U, hetzij uit de dagbladen, hetzij uit het artikel...

1915

*Verslag van het verhandelde ter algemeene vergadering van den Nederlandschen Zionistenbond op 3 januari 1915 (17 teiweis 5675), De Joodsche Wachter 11 (2) (15 januari 1915), blz. 12-17.*³³⁹

1916

The Passing of Amsterdam's Ghetto, *The Sentinel* 23 (6) (11 augustus 1916), blz. 10.*

1918

Gompers, Joseph, Mr Jacob Israël de Haan, (Bij zijn vertrek naar Palestina), *Eigen Haard* 44 (48) (1918).

³³⁸ Vgl. noot 324: "... in 1913 wierpen een drietal zionisten, onder wie Jacob Israel de Haan ... het plan op om de N.Z.B. de toegang van deze studenten tot de Nederlandse universiteiten te laten bevorderen".

³³⁹ "... Jacob Israel de Haan voegde tijdens de eerste wereldoorlog in een enthousiaste impuls het hele joodse volk eraan toe, een gebaar waaraan hij in zijn zionistische tijd waarschijnlijk niet graag meer terugdacht".

Marcus, J. (stenogr.), Afscheidsavond Mr. Jacob Israël de Haan, *Hamizrach* [maandblad van de Nederlandse Mizrachie], kislew-tewet 5679/December 1918 [herdrukt in Jaap Meijer, *Onze taal als een bare schat. Jacob Israël de Haan en het Hebreeuws*, 1981, blz. 98-120].

Afscheidsavond Mr Jacob Israël de Haan, *Mizrachie*, december 1918.

Straschun, L., lesj mofeet [= een model-mens], *Hamizrach 2* (?) (1918).³⁴⁰

1919

Straschun, L., NAAR ZION. Een merkwaardig Man naar een merkwaardig Land, *De Groene* (2169 (19 januari 1919), blz. 8.

Mr Jacob Israël de Haan, *Mizrachie*, januari 1919.

Straschun, L., *Hamizrach 2* (1) (januari 1919).³⁴¹

1921

Eitje, Carolina, Verspieders, *Algemeen Handelsblad* 94 (30182) (23 maart 1921), ochtend, tweede blad, blz. 6.³⁴²

Mr. Jacob Israël de Haan, Weizmann en de Mizrachi, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 56 (43) (18 maart 1921), blz. 9.

Williams, T. Walter, Palestine is still a land of problems, July 10, 1921, *New York Times*, Editorial, blz. 27.

1922

Asscher, opperrabbijn A., rabbijn S. Ph. De Vries en H. Pinkhof, "een verklaring", *Mizrachie*, februari 1922.³⁴³

Orthodox Jews and the Zionists, M. Eliash, Law Advisor to the Chief Rabbinate of Palestine, Jeruzalem, 2 maart 1922.

³⁴⁰ Betreffende het vertrek van De Haan naar Palestina.

³⁴¹ Betreffende het vertrek van De Haan naar Palestina.

³⁴² Ingezonden brief met commentaar op de feuilletons.

³⁴³ "...dat ze met diepe verontwaardiging hadden kennisgenomen dat een deputatie onder leiding van De Haan zich tot lord Northcliffe gewend had.", in Jan Fontijn, *Onrust*, blz. 483.

Mr. Jacob Israël de Haan en de Sonnefeld-orthodoxie, *Mizrachie*, maart 1922.³⁴⁴

Wer ist der Verräter Dr. de Haan? *Le Juif* 4 (17) (27 april 1922), blz. 211.

Raalte, A. van, Niet geschikt voor zijn taak, *De Joodsche Wachter* 18, 21 april 1922.³⁴⁵

Rotstein, Jacob, Een oordeel over De Haan, *De Joodsche Wachter* 18, 21 april 1922.³⁴⁶

Kann, J.H., Ingezonden, *De Joodsche Wachter* 18 (9) (5 mei 1922), blz. 73-4.

Muret, Maurice, L'échec du sionisme, *Journal des débats* 134 (133) (14 mei 1922), blz. 1.

Mees-Verwey, Mea, Leekebeschouwingen over het Zionisme en zijn dichter in Nederland, *Groot Nederland* 20 (2) (juli 1922), blz. 468-74.

Want Samuel to punish Sabbath offenders, *The Sentinel* 48 (9) (1 december 1922), blz. 33.^{347 *}

1923

Douglas, James, ?, *Sunday Express*, 18 maart 1923.

Recent Visit to Rabbi Sonnenfeld, *The Sentinel* 50 (9) (1 juni 1923), blz. 37.*

Tegen mr. Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 55 (9 juni 1923), ochtend, blz. 3.³⁴⁸

³⁴⁴ "...dat De Haan als vertegenwoordiger van de separatistische ideologie ondergegaan was in een poel van hartstocht en zelfbegoocheling.", idem.

³⁴⁵ In idem, blz. 482-3.

³⁴⁶ "...meende Jacob Rotstein dat men in Holland het minst deed om hem eindelijk onschadelijk te maken.", in idem, blz. 483.

³⁴⁷ "...Jewish students of the law classes conducted by the Governmental Legal Department, have declared a strike as a protest against the nomination of Dr. Israel Dehan as a lecturer. The objection to Dr. Dehan is based on his anti-Zionist record, particularly on his having headed the Orthodox delegation that complained against Zionism to the late Lord Northcliffe".

³⁴⁸ "Uit Jeruzalem wordt aan de Jewish Review gemeld, dat, een staking is uitgebroken onder de studenten in de rechtsgeleerdheid, die de verwijdering eisen van mr. Jacob Israël de Haan, als docent. Ze kunnen zich niet verenigen met de anti-Zionistische zienswijze van mr. de Haan. Deze heeft bij den civiel-secretaris een klacht ingediend, over de houding des rector's, die zich ten gunste der stakers toont. Men verwacht algemeen dat mr. de Haan zal moeten aftreden".

Agronsky, Gershon, Wanted: "A Jewish Bok", *The Sentinel* 51 (5) (3 augustus 1923), blz. 7.³⁴⁹ *
Hator, Een verrader ontmaskerd, open brief, *Mizrachie*, december 1923.³⁵⁰

1924

Le roi Hussein et ses projets, *Israël, Hebdomadaire National Juif Indépendant* 5 (2) (13 januari 1924),
 blz. 13.³⁵¹

Cionizmus, *Egyenlöseg* ["Gelijkheid"] 43 (3) (19 januari 1924), blz. 5.*

Philby [Iees:] Philby Will Return to India: Richmond Predicted As Successor, *JTA*, 26 januari 1924.³⁵²

Philby will return to India; Richmond predicted as successor, *The Sentinel* 53 (5) (1 februari 1924),
 blz. 23.*

Arabs prepared to accept Jews on terms of equality. King Hussein Says He Loathes Political Zionism,
The Sentinel 53 (5) (1 februari 1924), blz. 30.*

De Palestijnsche orthodoxie bij Koning Hussein, *Nieuw Israëliëtisch Weekblad* 59 (37) (1 februari 1924), dag, blz. 6.

Intervention der Führer der palästinensisch-jüdischen Orthodoxie bei König Hussein zugunsten der yemenitischen Juden, *La tribune juive*, 8 februari 1924, blz. 65.

³⁴⁹ "Nor would the announcement of the award be without its effect on the Jews. It may prove a deterrent to Jewish emigration from Palestine. It may even cause a change of heart in Dr. Israel Dehann, that Jewish Dutchman who has temporarily forsaken his atheistic mates, while he goes hobnobbing with the dark clerics known as the "Vaad Ha'ashkenazi," whose principal activity these last three years has been to tell the first titled Englishman what cut-throats the Zionists are, and of what bunglers the Palestine administration is made up, and how righteous are the Arabs who resist the Zionist menace."

³⁵⁰ "...De Haan met Johannes Pfefferkorn ...vergeleken, een Jood, die zich omstreeks 1500 tot het christendom bekeerde, tegen de Joden predikte en kopieën van de Talmoed trachtte te vernietigen.", in Jan Fontijn, Onrust, blz. 483.

³⁵¹ " « Jérusalem, 28 Décembre : Parmi les personnes qui se rendent de Jérusalem à Amman pour la réception du roi Hussein du Hedjaz, se trouve aussi le Dr Jacob, de Haan, l'orateur des Juifs orthodoxes palestiniens, spécialement invité par l'Emir Abdullah. ... »

³⁵² "... a notorious anti-Zionist. Rabbi Sonenfeld, a prominent leader of the Orthodox Jews in Palestine, forwarded a letter through Israel De Haan, Jerusalem correspondent of the London Express, to King Hussein..."

C(ohen?), Jacob Israël de Haan [reactie op De Haan], *De Joodsche Wachter* 20 (8) (7 maart 1924), blz. 43.

B.(ernstein), F., Het Anglo-Hedjaz tractaat, *De Joodsche Wachter* 20 (9) (14 maart 1924), blz. 45-6.

N.N., Ons onderhoud met Dr. Nürock en Dr. Barth, *Nieuw Israëlietisch Weekblad*, dag 59 (42) (27 maart 1924), blz. 5.³⁵³

C., Het bezoek bij den Koning, *De Joodsche Wachter* 20 (24) (4 april 1924), blz. 12.

Agoedas Jisroeil, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 59 (48) (18 april 1924), dag, blz. 2.³⁵⁴

Ha'aretz, [berichten, mededelingen etc. over of n.a.v. het optreden van De Haan], 22 mei 1923 - 19 augustus 1924.

D.[ijk], [A.J.] v.[an], Mr. Jacob Israël de Haan, Afscheid, *Wegen. Tijdschrift op Christelijken grondslag ter beoefening van de Nederlandsche letteren* (II), 1924-25, blz. 161.

Obbink, H.Th., *Op bijbelschen bodem: Egypte-Palestina-Syrië*. Amsterdam, Paris, 1924.^{355 356}

Tharaud, Jérôme en Jean, *L'an prochain à Jérusalem!*, Parijs, Plon, 1924.³⁵⁷

³⁵³ "...ze [= de Agoeda] heeft dr. de Haan afgevaardigd naar Lord Northcliffe en onlangs bij koning Hussein in Amman".

³⁵⁴ "Dr. Weizmann heeft destijds de beschuldiging van mr. J.I. de Haan dat hij op Sjabbos gereisd zou hebben, tegengesproken".

³⁵⁵ T.a.p.: "Professor Obbink geeft in zijn *Op Bijbelschen Bodem* een levendige indruk van Jacob Israëls optreden in de Joodse hoofdstad..."

³⁵⁶ "De derde groep (nog kleiner), is die waartoe Mr. Jakob Israël de Haan behoorde. Deze groep is niet alleen klein, maar ook financieel zwak; vele harer leden zijn aangewezen op de chaloekka. Ze heet Agoedat Israël (het Israëlverbond) en wil het nieuwe land bouwen op den der oude thora...", blz. 293.

"Ik smaakte het eigenaardig genoegen in gezelschap van Mr. Israël de Haan dit akute stadium der Joden-ruzie mee te maken en ik moet erkennen dat de vijandschap hevig is.

Of de Agoeda zich altijd behoorlijk gedraagt kan ik niet beoordelen maar wel weet ik dat deze kleine groep het zwaar te verantwoorden heeft. Toen ik met den heer de Haan door Jeruzalems straten liep en zag hoe de ons tegenkomende Joden op den grond spuwden als ze den heer de Haan in het oog kregen zei ik: dat doen ze niet uit respect voor U! waarop de heer de haan antwoordde: neen, dat doen ze uit respect voor U, want als ik alleen ben, spuwen ze in mijn gezicht! En ik herinner mij hoe dat in het gezicht spuwen 2000 jaar geleden reeds een uiting van verachting was (Matth. 26:67). En toen ik hem bij het afscheid nemen vroeg, of we elkaar misschien spoedig in Holland zouden terugzien, schudde hij het hoofd en zei: ik zal wel in Jeruzalem sterven, wie weet hoe spoedig! Had hij toen reeds een voorgevoel van den gewelddadigen dood, die hem zoo spoedig wachtte? In den tuin van zijn vriend een geestverwant, den beminnelijken Dr. Wallach werd hij doodgeschoten. Uit de heftigheid waarmee men elkaar bstrijdt, blijkt wel dat hier oude veeten werken T/m "spuwen ze in mijn gezicht" ook in Gerard Walschap, Jacob Israel de Haan vermoord, Dietsche Warande en Belfort (24), 1924, blz. 697-707. [www.dbnl.nl/tekst/_die004192401_01/_die004192401_01_0079.php]./

Ahasverus, *Dordrechtse Courant*, ?.³⁵⁸

II.2.2.1.2 Na 1924

1925

N.N., Predikantenvereniging in de provincie Groningen, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 7 oktober 1925, ochtend, Kerknieuws.³⁵⁹

Simons, L., Joodsch Nationalisme en Assimilatie, *De Nieuwe Gids*, 1925. Ook: overdruk, Amsterdam, Maatschappij voor goede en goedkope lectuur, 1925.

Het graf van De Haan, *Den Gulden Winckel* 24 (1925), blz. 262.³⁶⁰

³⁵⁷ Jaap Meijer, *De zoon van een gazzen*, 1964, blz. 286: "Er was in Jacob Israël de atmosfeer gegroeid van de vijand van binnen, die wil vernietigen en die zijn vernietigingsdrift daarstraks zal uitleven ook in het persoonlijke contact met de doodsvijanden van ons volk. Literaire antisemieten als de gebroeders Jérôme en Jean Tharaud worden door hem beïnvloed. Zij zouden na zijn dood nog voor de dichter in het krijt treden.

Hun *L'an prochain à Jerusalem* (1924) typeert de informatietechniek van de dichter achter de schermen, die er prat op gaat dat alle Palestina-bezoekers de weg naar zijn woning weten te vinden. (...)'

Hier en daar schijnt Jacob Israël zelf aan het woord, een zure journalist die voor de chaloetsim geen goed woord over heeft... en die de onmogelijkheid van de Alija uit het Westen nadrukkelijk betoont!..."

Zie ook: Van Vriesland, 1958, onderstaand.

³⁵⁸ Zie C(ohen)?, *De Joodsche Wachter*, 7 maart 1924.

³⁵⁹ **Predikantenvereniging in de provincie Groningen**

"... Ds. Thijssen wijst erop dat prof. Böhl de naam noemde van Jacob Israël de Haan. Deze man had toch zeker een groote liefde voor het Heilige Land. Waarom haatte men hem zoo? Hij werd tegenstander van het Zionisme. Lag dat nu meer op godsdienstig dan op politiek gebied? (...)

Korten tijd geleden sprak hij er met Prof. Obbink over, die op zijn reis door Palestina Jacob Israël de Haan, juist eenige maanden voor deze vermoord werd, tot gids heeft gehad.

De Haan was hoe langer hoe meer orthodoxe jood geworden en voelde zich niet thuis bij hen, die het Zionisme niet zo zeer als godsdienstige, maar als nationaal-politieke beweging zagen.

De moord op hem is echter niet een geweest van politieke aard, waaraan de Zionisten schuld hadden, maar van particuliere wraak".

1926

S[traatsma], A. K., De klaagmuur, *De Zondagsbode voor Zandvoort, Aerdenhout, Bloemendaal en Overveen*, 19 september 1926.

Tharaud, J.-J., *Causerie sur Israël*, Parijs, Lesage, 1926.³⁶¹

1927

De Tharaud's in ons land. Een onderhoud met het broederpaar. Jacob Israël de Haan, *De Maasbode* 59 (21208), 30 april 1927.³⁶²

³⁶⁰ **Het graf van De Haan.**

"De 'Vrijdagavond' geeft een foto van de groeve van Mr. J.I. de Haan en een vertaling van het Hebreeuwsche grafschrift:

Dat deze schoonheid in het
stof vergaat!
Hier rust
de buitengewoon kundige, de hooggeleerde
en dadenrijke Jacob Israël,
zoon van Izak de Leviet
Dr. de Haan.
...."

³⁶¹ « Entre ces deux sortes de gens c'est la guerre déclarée, une guerre qui est allée jusqu'au meurtre, puisqu'il y a quelques mois à peine, tout de suite après mon départ, un Juif que j'avais bien connu pendant mon séjour là-bas, un poète juif hollandais, M. Israël de Haan, qui s'était fait le champion de la vieille orthodoxie et qui attaquait violemment la politique des sionistes, fut assassiné en plein jour, au sortir de la synagogue. L'issue de la lutte n'est pas douteuse. Les vieux Juifs disparaîtront comme a disparu de Haan, moins dramatiquement sans doute, mais inéluctablement. », blz. 52-3.

Hiegentlich, Jacob, Joodsche letterkunde in Nederland, *De Joodsche Wachter* 24 (13) (30 maart 1928), blz. 75.

1929

Son, A. van, Brieven uit Amerika, Een onderhoud met Rabbi Dr. David de Sola Pool over de Sephardische gemeenten in Amerika en over de bijeenroeping van een Joodsch Wereld Sanhedrin II., *De vrijdagavond; joodsch weekblad* 5 (40) (4 januari 1929), blz. 212.

Cairo Paper Blames Jews for Assault on Dr. Ticho, *JTA*, 21 november 1929.

1930

Samuel, Horace B., *Unholy Memories of the Holy Land*, Londen, Hogarth, 1930, blz 122-4.

1938

Kisch, Frederick Hermann, *Palestine diary*; with a foreword by D. Lloyd George, London, Gollancz, 1938.³⁶³

1939

Kisch, Frederick Hermann en Isaac Abraham Abbady, *Yoman Erets-Yisre'eli me-et ha-Loitenant-kolonel F. H. Kish (...) hakdamah me-et David Loid G'org' (...) me-Anglit Yitshak A. 'Ab'adi (...) Yerushalayim, Ahi'asaf*, 699 [1939].

³⁶² "...Het was ons opgevallen dat Jérôme Tharaud in zijn lezing over Jeruzalem en het Zionisme in het geheel niet had gesproken over den dichter Jacob Isaël de Haan, die daar toch zoo'n belangrijke rol heeft gespeeld en met wien de Tharaud's, naar wij wisten bekend waren. De naam van onzen landgenoot werkte op de beide broeders als een alarmschot. Alle twee tegelijk begonnen zij vragen te stellen.

- Vertel ons alles wat u van hem weet, drongen zij aan..."

³⁶³ Giebels, Ludy, ed., "In zijn dagboek, zowel in het gepubliceerde (*Palestine Diary*, 1938) als het ongepubliceerde deel, schreef hij uitgebreid over De Haan en de moeilijkheden die deze opleverde voor de zionistische politiek in Palestina", *Wie was wie in de feuilletons? Kisch, Frederick Herman, Feuilletons in het Algemeen Handelsblad 1919-1924*, 2010, www.dbnl.org/tekst/haan008feui01_01/haan008feui01_01_0003.php.

?: "in het manuscript van een deel van het dagboek, dat berust in de Central Zionist Archives in Jeruzalem, staat veel meer over De Haan dan in de gepubliceerde versie". Giebels: "Hierin meer over De Haan dan in de in 1938 gepubliceerde versie *Palestine diary*".

1941

Meijer, Jaap, *Isaac da Costa's weg naar het Christendom. Bijdrage tot de Geschiedenis der Joodsche Problematiek in Nederland*, diss., Amsterdam, 1941 [handelsuitgave 1946, Amsterdam, Joachimsthal], blz. 75-6.

1945

Storrs, Ronald, Sir, *Orientalisms*, Londen, Nicholson & Watson, 1937. Definitieve uitgave - "2nd Ed." – Londen, Nicholson & Watson, 1945.]³⁶⁴

1952

Organization Established to Publish Works of Late Jacob De Haan, *JTA*, 2 juni 1952.³⁶⁵

1953

Nederbragt, Johan, *Jeruzalem indien ik u vergete...*, Den Haag, Voorhoeve, 1953.³⁶⁶

³⁶⁴ Zie ook: Storrs, Sir Ronald, *The Memoirs of Sir Ronald Storrs* [1.2.7.1, Artikelen].

³⁶⁵ "An organization commemorating the late Dutch Jewish lawyer, poet and author, Dr. Jacob Israel de Haan, who was murdered in Jerusalem in 1924, has been founded here and will publish the works of de Haan".

³⁶⁶ Drs A.J. Roosen, Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam, e-mail:

"Het was opmerkelijk dat de gereformeerde diplomaat Nederbragt pro-zionistisch was. Voor de oorlog had hij namelijk blijk gegeven van antisemitisme.

In de oorlog had hij vervolgens, als burgemeester van Voorburg, samengewerkt met de Duitse bezetters, ook bij de Jodenvervolgung: zie: Wim Berkelaar, J.A. Nederbragt tussen antisemitisme en filosemitisme, in: Frits Broeyer & Gert van Klinken (red.), *Reizen naar het Heilige Land*, Zoetermeer: Meinema, 2008, blz. 163-78. [Jaarboek voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme na 1800].

In 1949 erkende Nederland de facto Israël. Johan Nederbragt, de consul-generaal te Jeruzalem, werd benoemd tot diplomatiek vertegenwoordiger van Nederland. Hij bracht een bezoek aan president Chaim Weizmann:

'Ik heb gezegd, dat het mij een grote eer en een groot genoegen was, bij hem geïntroduceerd te worden als Nederlands vertegenwoordiger in Israël, in een land, waar zoveel mensen van Hollandse afkomst of Hollandse opvoeding zijn en waar wij zoveel vrienden hebben. Daaraan heb ik toegevoegd, dat het mijn doel zal zijn, al mijn krachten en energie te wijden aan de bevordering der ontwikkeling van de goede relaties, die tussen onze beide landen op menig domein van menselijk leven reeds bestaan.

De President reageerde daarop met een uiting van waardering voor ons volk, onder opmerking, dat alle Nederlanders in Israël geslaagd zijn en in aanzien waren, met slechts één uitzondering (geval Jacob Israël de Haan).', t.a.p., blz. 255".

1954

Asad, Muhammad [Leopold Weiss], *The Road to Mecca*, London, Reinhardt, 1954, [New York], Simon and Schuster, [Fourth revised edition, Gibraltar, Dar-al-Andalus, 1980; repr. 2005, Louisville, The Book Foundation/Fons Vitae], blz. 106.

Nederlandse vertaling: Asad, Moehammad [Leopold Weiss], *De weg naar Mekka*; [uit het Engels vert. door H.S. van Hall], Amsterdam, De Spieghel, 1956].

1960

Kena'an, Chaviv, ?, *Ha'aretz*, 24 & 26 februari 1960.

Brod, A.W., ?, (Ingezonden mededeling), *Ha'aretz*, 28 februari 1960.³⁶⁷

Brod, A.W., ? [enigszins verkorte en vrije Duitse vertaling van nr. van 2.1.1922 door S. Braun], *Jediot Chadasjot*, 11 april 1960.

1963

B(oas), H(enriette), Biography of Dutch Jewish Poet, *The Jerusalem Post*, 26 juli 1963, blz. VI.³⁶⁸

1964

Kana'an, H., Jacob Israël de Haan, *The Jewish Observer and Middle East Review*, 31 juli 1964.

1965

Bentwich, Norman en Helen Bentwich, *Mandate Memories, 1918-1948*, Londen, Hogarth, 1965, blz. 73-4.

³⁶⁷ "Eigenaardig is het, dat De Haan omstreeks 1920 blijkbaar ook het directeurschap van een leraren-Seminarium schijnt te hebben geambieerd, zoals blijkt uit een ingezonden mededeling van A. W. Brod in *Ha'arets* 28-2-1960", Meijer, 1967, blz. 376.

³⁶⁸ "biography of the Dutch-Jewish poet Jacob Israel de Haan 1882-1924..."

1966

Bentwich, Norman & Michael Kisch, *Brigadier Frederick Kisch. Soldier and Zionist*, Vallentine, Mitchell, London, 1966.

1967

Simons, Wim J., Subjectieve biografie, over Jaap Meijer, 'De zoon van een gazzen, Het leven van Jacob Israël de Haan', *Aftse Courant*, 30 oktober 1967.

1968

Jacob Israël de Haan verhaastte zijn 'doodval', over Jaap Meijer, 'De zoon van een gazzen, Het leven van Jacob Israël de Haan', *?, Het Parool*, 10 februari 1968.

1971

Giebels, Ludy, De Nederlandse consulaire vertegenwoordiging in Palestina van 1918 tot 1940, *Studia Rosenthaliana* 5 (1) (1971), blz. 71-102.

1974

Giebels, L. A. M., Een Balfourdeclaratie, Palestina, *Studia Rosenthaliana* 8 (2) (juli 1974), blz. 228-9.

1975

Giebels, Ludy, De Zionistische Beweging in Nederland 1899-1941, Assen, Van Gorcum, 1975, blzz. 75, 87, 125-27, 162.³⁶⁹

³⁶⁹ 75. "Landen als Zwitserland en Duitsland hadden veel van deze studenten aan hun universiteiten en in 1913 wierpen een drietal zionisten, onder wie Jacob Israel de Haan (zelf bekend met o.m. de Russische gevangenen die hij had bezocht), het plan op om de N.Z.B. de toegang van deze studenten tot de Nederlandse universiteiten te laten bevorderen".

"Josef Israëls werd door het echtpaar Kann ingeschreven en Jacob Israël de Haan voegde tijdens de eerste wereldoorlog in een enthousiaste impuls het hele joodse volk eraan toe, een gebaar waaraan hij in zijn latere anti-zionistische tijd waarschijnlijk niet graag meer terugdacht".

125. "Men mag het wel als een eeuwige zonde voor de werfkracht van het zionisme in Nederland beschouwen dat de schrijver van de Palestina-rubriek [van de Joodsche Wachter] niet Jacob Israël de Haan is geworden. ...

Het is duidelijk dat de Haan nooit tot tevredenheid van de lezers de Palestina-rubriek van de Wachter had kunnen bijhouden. Hij werd integendeel in het blad bitter bestreden. Maar wat de Bond hiermee heeft gemist voelt men misschien

Bespreking: H. H. J. van As, Geschiedenis NZB wijst uit: Zionisme in Nederland vond niet veel weerklank, *Reformatorisch Dagblad*, 16 september 1975, blz. 2.

1977

Bakx, Hans, De Engelbewaarder, *NRC Handelsblad*, 4 maart 1977.³⁷⁰

Rogier, J., Jacob Israël de Haan: slachtoffer van zijn zionisme, *Vrij Nederland*, 26 maart 1977, Boekenbijlage, blz. 4-6 en in idem, *De Geschiedschrijver des Rijks en andere socialisten. Politieke portretten I*, [Nijmegen], Socialistiese Uitgeverij Nijmegen (SUN), 1979, blz. 317-28.

1978

קיצור תולדות ההגנה בעריכת שאול אביגור יהודה סלוצקי גרשון ריבלין כתב יהודה סלוצקי תל-אביב משרד הבטחון
ההוצאה לאור

http://primo.nli.org.il/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=NLI&docId=NNL_ALEPH001827678.

[Avigur, Shaul, Yehuda Slutsky en Gershon Rivlin, red., *Selections of Israel. Tseva haganah le-Yisrael. Toldot ha-Haganah* {"Israëlische Verdedigingsleger. Beknopte geschiedenis van de Haganah"}. 1954-1972. Tel Aviv, Ministry of Defense/Misrad ha-bitahon, ha-hotsa'ah le-or], 1978, blz. 113-4.

Boas, Henrietta, Martyr, *The Jerusalem Post*, 11 juli 1978, blz. A17.³⁷¹

1979

uit zijn beschrijving van een ontmoeting met de zoon van Eliezer Ben Yehoedah...

127. "Een van de zeer weinige keren dat men een emotie bij Bernstein kan bespeuren was zijn reactie op de dood van de Haan, eerder door hem op een ijskoude manier bestreden..."

162. "De zionistische leiders konden de Agoeda niet negeren. Dat zij haar gevaarlijk vonden blijkt o.a. uit de moord op Jacob Israël de Haan, gepleegd op een moment dat deze op het punt stond als leider van een Agoedistische missie naar Londen te gaan".

³⁷⁰ "De lezer die (.) met enkele van deze gloedvolle kwatrijnen in achterhoofd (.) het nu als Engelbewaarder nr. 6 verschenen bundeltje proza opneemt wacht een behoorlijke teleurstelling".

³⁷¹ "The Dutch-Jewish journalist and poet Jacob Israel de Haan is remembered here primarily as the enthusiastic Zionist who settled in Jerusalem in 1919, soon became ultra-Orthodox and anti-Zionist..."

Giebels, Ludy, De ontmoetingen van Frederick Kisch en Jacob Israël de Haan met Hoessein, koning van de Hedjaz, in januari 1924: een driehoeksverhouding in Amman, *Studia Rosenthaliana* 13 (2), 1979, blz. 194-219.³⁷²

1980

Giebels, Ludy, Jacob Israël de Haan in Palestina I, *Studia Rosenthaliana* 14 (1) (januari 1980), blz. 44-78.

Rogier, J., ?, *Een Zondagskind in de politiek en andere christenen. Politieke portretten II* [o.m.: Jacob Israël de Haan], Nijmegen, SUN, 1980.

1981

Giebels, Ludy, Jacob Israël de Haan in Palestina II, *Studia Rosenthaliana* 15 (1) maart 1981), blz. 111-42.

Giebels, Ludy, Jacob Israël de Haan in Palestina III, *Studia Rosenthaliana* 15 (2) (augustus 1981), blz. 188-233.

Giebels, Ludy, Inleiding, in *Jacob Israël de Haan, correspondent in Palestina 1919-1924*. Samengesteld en ingeleid door Ludy Giebels, *De Engelbewaarder* 6 (23) 1981, Amsterdam, blz. 7-29.

1982

-, Jacob Israel de Haan en het verongelijkte Zionisme in Palestina, *Nieuwsbrief Palestina Komitee*, 10/4, juni 1982, blz. 14-9.

1984

Freud, Ernst L., red., *Sigmund Freud -Arnold Zweig Briefwechsel* [neue Aufl.], Frankfurt am Main: Fischer, 1984, blz. 53.³⁷³

³⁷² "In het gepubliceerde gedeelte [*van het dagboek van Kisch*] zijn "items of personal and passing interest" weggelaten ... Uit het volledige dagboek, dat berust in de Central Zionist Archives in Jeruzalem, blijkt dat in deze categorie onder andere veel van de beroeringen die de Haan teweegbracht viel", t.a.p., blz. 195.

³⁷³ „Arnold Zweig an Sigmund Freud, Luitpoldbad (Oberdorf b. Hindelang, bayr. Allgäu), 29. Mai 1932: „[...] de Haan war gar nicht von den Arabern ermordet worden, wie ich 7 Jahre geglaubt, sondern von einem Juden, einem politischen Gegner,

Malschaert, Jacques, Het esthetische gecultiveerd', *Hervormd Nederland*, 14 juli 1984.³⁷⁴

Raphael, Ze'ev (Zeev), De Haan's life and views, *Jerusalem Post*, 19 augustus 1984.

1987

Boas, Henriette, Agudat Yisrael anti-Zionist propagandist Jacob de Haan..., Readers' Letters: Jacob de Haan To the Editor of The Jerusalem Post, *The Jerusalem Post*, 18 mei 1987, blz. 8.³⁷⁵

1989

Arian, Max, De correspondent van het Algemeen Handelsblad, 'Een Araber, een Araber', riepen de helden Israëls', *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 16-7.

1990

Sonnenfeld, Shlomo Zalman, adapted by Rabbi Hillel Danziger [from the three volume Hebrew biography "Ha-ish al Ha-Chomah" by Rabbi Shlomo Zalman Sonnenfeld], *Guardian of Jerusalem: The Life and Times of Rabbi Yosef Chaim Sonnenfeld*, Brooklyn, N.Y., Mesora, 1990 (1st ed. 1983), Professor Yaakov Yisrael De Haan, in: Ch. 24, The Zionist Rise to Power, blz. 379-83; Ch. 29, Regulations of the Jewish Community, blz. 440-5.

1995

Arnoldussen, Paul, Dichter tegen het zionisme, *Het Parool*, 9 november 1995, PLUS; blz. 10.

Cornelissen, Igor, *Een joodse dwarsligger. Jaap Meijer 1912-1993*, Amsterdam, de Kan, 1995.³⁷⁶

einem radikalen Zionisten, den viele Leute im Lande kennen, und der dort noch lebt.'" [geciteerd in Ludger Heid, red., "Das nenne ich ein haltbares Bündnis!", *Arnold Zweig/Beatrice Zweig und Ruth Klinger, Briefwechsel (1936-1962)*, Bern etc.: Lang, 2005, blz. 26].

³⁷⁴ "Over 'Nerveuze vertellingen'".

³⁷⁵ Sir, — David Zilberschlag, who recently wrote a new book in defence of Jacob Israel De Haan who was killed in Jerusalem in June 1924, is apparently not sufficiently familiar with the subject..."

³⁷⁶ Blz. 61-2:

"...Zes jaar geleden al vertelde Awraham Tehomi voor de Israëliëse televisie over zijn betrokkenheid bij de moord op Jacob Israël de Haan. Tehomi legde toen ook uit dat het geen daad was van individueel optredende extremisten, maar een aanslag die de goedkeuring had van de leiding van de zionistische beweging die in De Haans Arabische contacten een groot

1997

Berkowitz, Michael, *Western Jewry and the Zionist project, 1914-1933*, Cambridge [etc.], Cambridge University Press, 1997, blz. 56-76; 61-70.

1999

Berkowitz, Michael, Doubled trouble; a call to investigate the life and after-lives of De Vriendt and De Haan, in Arthur Tilo Alt en Julia Bernhard, Arnold Zweig - sein Werk im Kontext der deutschsprachigen Exilliteratur, Akten des IV. Internationalen Arnold-Zweig-Symposiums, Durham, N.C. 1996, *Jahrbuch für internationale Germanistik A 49*), Bern, Peter Lang, 1999, blz. 111-24.³⁷⁷

Kramer, Martin, The Road from Mecca: Muhammad Asad (born Leopold Weiss), in idem, ed., *The Jewish Discovery of Islam: Studies in Honor of Bernard Lewis*, Tel Aviv, The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, 1999, blz. 225-47.³⁷⁸

2002

Friedman, Menachem, *Haredim and Palestinians in Jerusalem*, in Marshall J. Berger and Ora Ahimeir, red., *Jerusalem: A City and Its Future*, Syracuse (NY), University Press, 2002, blz. 238.

2005

Berkowitz, Michael, Rejecting Zion, Embracing the Orient: The Life and Death of Jacob Israel De Haan, in I. Davidson Kalmar and D.J. Penslar, *Orientalism and the Jews*, Lebanon, Brandeis, 2005, blz. 109-24.

2008

gevaar zag. Meijer, die in 1967 een uitgebreide biografie van De Haan had gepubliceerd, werd om commentaar gevraagd. Veel wilde hij toen niet over Tehomi's daad zeggen tegen de verslaggever: 'Ik heb dat al lang aangetoond. Ik ben historicus en dat hij nu openlijk schuld toegeeft, ligt buiten mijn belangstelling. Ik ga er dan ook niet verder op in'.

³⁷⁷ Id. in A.T. Alt en J. Bernhard, Arnold Zweig. Sein Werk im Kontext der deutschsprachigen Exilliteratur. 1999, 111–24.

³⁷⁸ "Weiss also credited a new friend with assisting him greatly in Jerusalem: the Dutch poet and journalist Jacob Israël de Haan (1881-1924). ...De Haan fed Weiss's rejection of Zionism with grist, and also helped Weiss find journalistic work. And it was through De Haan that Weiss met the Emir Abdallah (1882-1951) in the summer of 1923".

Chazan, Meir, Force, Commemoration, and Morality in the Worldview of Manya Shohat and Yosef Aharonovitch, *Jewish Culture and History* 10 (2008) (1), blz. 104.³⁷⁹

2009

Hooymaijers, E.Y., “Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen”, *Jacob Israël de Haan en het Britse mandaat in Palestina*, lezing synagoge Winsum, 13 december 2009 (hand-out).³⁸⁰

Giebels, Ludy, Jacob Israël de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 144 (39) (7 augustus 2009), blz. 36-7.

Revier, Chaim, De Haan in het Koninklijk Rijtuig, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 144 (35) (26 juni 2009/4 tammoez 5769), blz. 26-7.

Anti-Peace Religious Magazine Attempts to Square Itself with Rabbis of Pre-state Era, www.truetorahjews.org/hamodia, 26 juli 2009.

2015

Čejka, Marek en Roman Kořan, The guardian of Jerusalem, *Yosef Chaim Sonnenfeld* (Zonnenfeld), in idem, *Rabbis of our Time: Authorities of Judaism in the Religious and Political Ferment of Modern Times*, translated from Czech by Romana Ambrožová; English language editor: Jan Hrubín, Routledge, 2015, blz. 145-6. Oorspronkelijk gepubliceerd: 1983.

2016

Inbari, Motti, ch. 1, The de Haan assassination and the background to the formation of Neturei Karta, *Jewish Radical Ultra-Orthodoxy Confronts Modernity, Zionism and Women's Equality*, Cambridge, University Press, 2016, passim.

³⁷⁹ “She [= Manya Shohat] persisted in attributing the assassinations in which she had been involved to exalted idealistic and moral motives. In a booklet published by her kibbutz, Kfar Giladi, on the first anniversary of her death, this was precisely how her involvement in 1924 murder of the Agudath Israel functionary Jacob Israel de Haan was presented: ~ small group of comrades, persuaded by Manya, decide to liquidate him and it was done.’ This assertion still awaits corroboration, as historical research has not yet determined who was responsible for the assassination of de Haan.”.

³⁸⁰ “Wat dreef Jacob Israël de Haan naar Jeruzalem? En waarom is de moord op hem in die stad nooit opgehelderd? Historicus Eelko Hooijmaaijers over deze intrigerende man”.

z.j.

Jacob Israel De Haan, Palestine: Information with Provenance (PIWP database),
<http://cosmos.ucc.ie/cs1064/jabowen/IPSC/php/authors.php?aid=6046>.³⁸¹

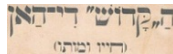
II.2.2.2 Moord op De Haan

II.2.2.2.1 Tot en met 1924

II.2.2.2.1.1 Boeken

Ben-Jishai (Yishai; Jisjai), Aharon Zeev, הקדוש די־האן : חייו ומותו

/Ha-'Kadosj' De Haan ["ha-Kadosh Di-Han"]. *Chajav-oe-Moto* ["De 'Heilige' De Haan: zijn leven en zijn dood"], Jeruzalem, Al Hamisjmar, 5685/1924.

Zirelson, Judah Leib / [יהודה לייב צירלסאן]. *לא זו הדרך! : וועגן דער ערמארדונג פון דעם*, צירלסון, יהודה ליב. *Lo zu ha-derekh! : vegn der ermardung fun dem profesor H. Yisra'el Ya'akov De-Han*, ליבעראל, דרוק פון ב. ליבעראל, Keshenov : Druk fun B. Liberal, 684 [1924].³⁸²

³⁸¹ "Jacob Israel De Haan (1881-1924) was Dutch lawyer who came to Palestine in 1919 as a correspondent for the *Algemeen Handelsblad*. ...

In February 1924, de Haan participated together with Rabbi Yosef Chaim Zonenfeld in a delegation which visited Faisal Hussein (Sharif of Mecca; King of the Hejaz, 1916-1924), his sons Faisal the King of Iraq and the Amir Abdullah (of Transjordan), "in order to lucidly present to them the position of the G-d-fearing Jewish community. The Jewish delegation clarified unequivocally that Torah Jewry is totally opposed to the Zionist sovereignty over the Holy Land". The *Neturei Karta* say that de Haan was "murdered by the Zionists for his participation" in this meeting".

³⁸² OCLC Worldcat vermeldt ook deze titel met bij "uitgever": ראיבנאטס-מיטגלידער און סינאגאגן-דירעקציעס: (= Rabbinsmitgli' der un Synagogen-Dir'ektsi'es)

II.2.2.2.1.2 Artikelen

II.2.2.2.1.2.1 Nederland

Jacob de Haan in Palestina vermoord, 30 juni 1924.³⁸³

Mr. Jacob Israël de Haan, *Algemeen Handelsblad* 97 (31362) (1 juli 1924), avond, blz. 1.

Jacob Israël de Haan, *Algemeen Handelsblad* 97 (31362) (1 juli 1924), avond, Kunst, derde blad, blz. 9.

Jacob Israël de Haan. Een tragische dood †, *De Maasbode*, avond, derde blad, blz. 2, 1 juli 1924.

Jacob Israël de Haan overleden. De schrijver te Jeruzalem doodgeschoten, *De Telegraaf*, 1 juli 1924, avond, tweede blad.

Telegrammen, ..., *De Zeeuw. Christelijk-historisch nieuwsblad voor Zeeland*, 1 juli 1924, blz. 3.

Mr. Jacob Israël de Haan †, *Het Vaderland* 56 (1 juli 1924), avond, A, blz. 1.³⁸⁴

Jacob Israël de Haan doodgeschoten, *Het Volk* 25 (7424) (1 juli 1924).

Israël de Haan Vermoord, *Middelburgsche Courant*, 1 juli 1924, blz. 2.

Mr. Jacob Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 81 (180) (1 juli 1924), avond, D, blz. 2.

Mr. Jacob Israël de Haan, *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant*, (153) (1 juli 1924).

Telegrammen, Amsterdam, *Provinciale Overijsselsche en Zwolse Courant* (153), 1 juli 1924, blz. 3.

Jacob Israel de Haan, *Vlissingsche Courant*, 1 juli 1924, blz. 3.

De moord op mr. J.I. de Haan, *Algemeen Handelsblad* 97 (31363) (2 juli 1924), ochtend, tweede blad, blz. 5.

De moord van mr. J.I. de Haan, *Algemeen Handelsblad* 97 (31364) (2 juli 1924), blz. 1.

Mr. Jacob Israel De Haan †. Neiging naar het Katholicisme?, *De Maasbode* (19460) (2 juli 1924), derde blad.

De dood van Mr. Jac. Israël de Haan, *De Telegraaf*, 2 juli 1924, ochtend, eerste blad.

³⁸³ "JERUZALEM, 30 juni".

³⁸⁴ "Te Amsterdam is uit Jeruzalem bericht ontvangen...".

De dood van Mr. Jac. Israël de Haan, *De Telegraaf*, 2 juli 1924, avond, derde blad.

De moord op mr. J.I. de Haan, *De Tijd* 80 (23510) (2 juli 1924), tweede blad.

Jacob Israël de Haan †, *Delftsche Courant* 83 (154) (2 juli 1924), blz. 2.

Jacob Israël de Haan †, *Haagsche Courant* (12091), 2 juli 1924, blz. 1.

Jacob Israël de Haan. Te Jeruzalem vermoord, *Het Centrum* 41 (12154) (2 juli 1924), eerste blad.

Jacob Israël de Haan †, *Het Vaderland* 56 (2 juli 1924), ochtend, blz. 2.

Borel, Henri, Jacob Israël de Haan †, *Het Vaderland* 56 (2 juli 1924), avond, A, blz. 2.

Jacob Israël de Haan †, *Nieuwe Rotterdamsche courant* 81 (181) (2 juli 1924), ochtend, B, blz. 2.

De moord op Dr. Jacob Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamsche courant* 81 (181) (2 juli 1924), avond, C, blz. 2.

De moord op Dr. Jacob Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamsche courant* 81 (181) (2 juli 1924), avond, C, blz. 6.

In memoriam J.I. de Haan. Wat enkele bladen schrijven n.a.v. dit plotseling sterfgeval, *Utrechts Provinciaal en Stedelijk Dagblad*, 2 juli 1924.

Jacob Israël de Haan †, *Provinciale Drentsche en Asser Courant* 101 (154) (2 juli 1924), blz. 1.

Mr. Jacob Israël de Haan †, *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant* (154) (2 juli 1924), eerste blad.

Mr. Jacob Israël de Haan, *Twentsch Dagblad Tubantia en Enschedese Courant* 53 (154), 2 juli 1924, blz. 1.

De dood van Mr. Jac. Israël de Haan, *Vlissingsche Courant*, 2 juli 1924, blz. 3.

Jacob Israël de Haan, †, *Kunst en Letteren, Voorwaarts* (1205) (2 juli 1924).

³⁸⁵ “Een Reuter-telegram uit Jerusalem maakt melding van den moord, Maandagavond op mr. De Haan gepleegd in het „quartier juif” en voegt er aan toe, dat de aanvallers zijn ontkomen...”

³⁸⁶ “De Engelsche bladen bevatten bijzonderheden over den moord op mr. Jacob Israël de Haan gepleegd in Jeruzalem...”

³⁸⁷ “ ‘Joop’ - want zóó noemden zijn vrienden hem — is van het aardsche gebied tot een ander overgegaan. Nu is het dan toch gebeurd...”

Van heinde en ver..., *Zierikzeesche Nieuwsbode*, 2 juli 1924, blz. 2, dag.

De moord op Mr. J. I. de Haan, *Algemeen Handelsblad* 96 (31365) (3 juli 1924), ochtend, tweede blad, blz. 5.

De moord op Mr. J. I. de Haan, *De Tijd* 80 (23511) (3 juli 1924), tweede blad.

Jacob Israël de Haan †, *De Zeeuw*, 3 juli 1924, blz. 4.

Israël de Haan, *Goessche courant*, 3 juli 1924, blz. 1.

De moord op Dr. Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (3 juli 1924), ochtend, blz. 2.

De moord op Mr. Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (3 juli 1924), avond, B, blz. 2.

Het Laatste Nieuws, 3 en 4 juli 1924.

Mr. Jacob Israël de Haan †, *Leidsche Courant* 15 (4500) (3 juli 1924), blz. 7.

Kunst en Wetenschappen, ..., *Middelburgsche Courant*, 3 juli 1924, blz. 2.

B.(ernstein), F., De vermoording van Mr. De Haan, *De Joodsche Wachter* 20 (23) (4 juli 1924), blz. 133.

† Zijn uitgang, *De Maasbode*, avond, 4 juli 1924, blz. 1.

Schilder, K., Pers-Schouw, Jacob Israel de Haan, *De Reformatie*, 4 juli 1924, blz. 7.

Prins, Izak, Jacob Israël de Haan, *De Vrijdagavond* 1 (15) (4 juli 1924/2 tammoez 5684), blz. 238.

Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (4 juli 1924), avond.

De begrafenis, *Het Vaderland* 56 (4 juli 1924), avond, B, blz. 2³⁸⁸.

[M., J.J.,] Jacob Israël de Haan †, *Het Vaderland* 56 (4 juli 1924), avond, B, blz. 2³⁸⁹.

Jacob Israël de Haan, *Leeuwarder Courant* 173 (156) (4 juli 1924), tweede blad, 390.

³⁸⁸ "De berichtgever van het Hbld. te Berlijn telefoneerde gisteravond: Het te Frankfort a. M. gevestigde hoofdbureau van de Palestinacentrale der Agoedas Jisorëil (*sic*) deelt omtrent de begrafenis van mr. Jacob Israël de Haan mede dat ruim 5000 personen, vrijwel de geheele Joodsche orthodoxie van Jeruzalem, aan deze plechtigheid deelnam. Tijdens de begrafenis kwam het tot een groote protestbetooging tegen de Zionisten, aan wie men te Jeruzalem algemeen den moord toeschrijft".

³⁸⁹ "Jacob Israël de Haan, de Zionist, vermoord...".

Mr. Jacob Isr. de Haan z.g. en Pekidim en Amarcalim, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (7) (4 juli 1924), blz. 1.

Mr. J.I. de Haan z.l., *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (7) (4 juli 1924), blz. 1.

De moord op Mr. J. I. de Haan, *Zierikzeesche Nieuwsbode*, 4 juli 1924, blz. 1.

De Moord op mr. J.I. de Haan, *De Telegraaf*, 5 juli 1924, ochtend, tweede blad.

Kwatrijnen van Jacob Israël de Haan, *De Telegraaf*, 5 juli 1924, avond, derde blad.

De dood van Mr. Jac. Israël De Haan, *Goessche Courant*, 5 juli 1924, blz. 1.

Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (5 juli 1924), avond, C, blz. 2.

Jacob Israel de Haan overleden, *Onze Eilanden*, 5 juli 1924, blz. 3.

Jacob Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 81 (185) (6 juli 1924), ochtend, B, blz. 2.

De moord op mr. J.I. de Haan, *De Telegraaf*, 7 juli 1924, avond, tweede blad.

De moordenaar van mr. Israel de Haan, *De Tijd* 80 (23514) (7 juli 1924) tweede blad.

Huldiging Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (7 juli 1924), avond, blz. 4.

Jacob Israël de Haan †, *Weekblad van het recht* 6 (11206) (7 juli 1924), blz. 4.

De moord op mr. J. I. de Haan, *Algemeen Handelsblad* 97 (31370) (8 juli 1924), blz. 1.

Houthakker, J., Protest, *Algemeen Handelsblad* 97 (31370) (8 juli 1924), blz. 8.

De moord op Mr. Israël de Haan, *Arnhemsche courant* 111 (11161) (8 juli 1924), blz. 3.

De moord op Jacob Israël de Haan, *De Maasbode* (19470) (8 juli 1924), avond, derde blad.

³⁹⁰ "In „Het Vaderland" herdenkt Henri Borel, die hem als vriend gekend heeft, Jacob Israël de Haan:..."

³⁹¹ "De Joodsche Wachter ... wijdt eveneens een artikel aan wijlen mr. de Haan".

³⁹² "Men seint uit Jerusalem, dat de moordenaar van mr. Jacob Israël de Haan nog steeds niet gevat is, hoewel vaststaat, dat hij gezien is in vrouwenkleding".

- De moord op Mr. J. I. de Haan, *De Noord-Ooster* 21 (81) (8 juli 1924), blz. 2.
- De moord op Dr. De Haan, *De Telegraaf*, 8 juli 1924, ochtend, tweede blad.
- De moord op Mr. De Haan, *Delftsche Courant* 83 (160) (8 juli 1924), blz. 2.
- De moord op Mr. de Haan, *Gooi- en Eemlander* 53 (159) (8 juli 1924), blz. 3.
- De moord op mr. J. I. de Haan, *Haagsche courant* (12696) (8 juli 1924), derde blad.
- De moord op mr. Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (8 juli 1924), avond, B, blz. 2.
- De moord op mr. de Haan, *Leeuwarder courant* 173 (159) (8 juli 1924), blz. 6. (= citering *De Joodsche Wachter*).
- Beknopte mededeelingen. Uit Engeland, *Middelburgsche Courant* 167 (159) (8 juli 1924), blz. 3.
- De moord op Mr. Israël de Haan, *Nieuwe Apeldoornsche courant* 21 (7878), tweede blad, 8 juli 1924, blz. 2.
- Mr. Israël de Haan, *Nieuwe Tilburgsche Courant* 46 (9015) (8 juli 1924), blz. 3.
- J.I. Israels (*sic*) de Haan, *Nieuwsblad van het Noorden* 87 (159) (8 juli 1924), blz. 1.
- De moord op mr. J. I. de Haan, *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant* (159) (8 juli 1924), eerste blad, blz. 2.
- De moord op Mr. Israel de Haan, *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant* (158), eerste blad, 8 juli 1924, blz. 1.
- De moord op mr. Jacob Israël de Haan, *Rotterdamsch nieuwsblad* 47 (14199) (8 juli 1924), blz. 5.
- Verhoeven, B.N., Jacob Israël de Haan overleden, *De Nieuwe Eeuw*, 10 juli 1924, blz. 1304-5.
- Een rouwplechtigheid voor Dr. De Haan, *De Telegraaf*, 10 juli 1924, avond, derde blad.
- De moord op Mr. J.I. de Haan, *Het Vaderland* 56 (10 juli 1924), avond, A, blz. 1.³⁹³
- Jacob Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 81 (191) (10 juli 1924), ochtend, B, blz. 2.
- (“Bij den dood van J.I. de Haan. Een gedicht van Joseph Gompers”). *Centraal Blad voor Israëlieten*, 11 juli 1924.

³⁹³ “In de Joodsche kroniek van de O.H.Ct. schrijft de (zionistische) rabbijn S. Ph. de Vries (Mzn.): ‘Van zijn jeugd af heb ik De Haan gekend’...”.

Persstemmen over den moord op Mr. De Haan z.g., *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (8) (11 juli 1924), blz. 1.

Jisroeil, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (8) (11 juli 1924), blz. 5.

Buitenlandsch Overzicht, Het wetsontwerp tot organisatie van de Joodsche gemeenschap in Palestina, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (8) (11 juli 1924), tweede blad, blz. 5.

Liefdegiften. In memoriam Jacob Israël de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (8) (11 juli 1924), blz. 6.

Na den aanslag op Mr. de Haan z.g., *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (8) (11 juli 1924), blz. 6.

Gevaarlijk spel, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (8) (11 juli 1924), blz. 10.

Ingezonden stukken Mr. Jacob Israël De Haan z.g., *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (8) (11 juli 1924), blz. 10.

Kok, Maud, Sonnet (bij het vernemen van den dood van Jacob Israël de Haan), *De Amsterdammer* (2456) (12 juli 1924), blz. 5.

Roll, Henriëtte, Persoonlijke herinneringen aan Dr. Jacob Israël de Haan, *De Amsterdammer* (2456) (12 juli 1924), blz. 5.³⁹⁴

Eeden, Frederik van, Bij den dood van Jacob Israël de Haan (uit de gedenkschriften van een bekeerling); mijn vriend Jacob Israël, *De Maasbode* 56 (19478) (12 juli 1924), avond, derde blad.

Een resolutie der Nederl. Agoedas, *De Telegraaf*, 18 juli 1924, ochtend, tweede blad.

Een verouderd geloof?, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (9) (18 juli 1924), blz. 1.

Naklanken en nabetrachtingen, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (9) (18 juli 1924), derde blad, blz. 9.

Agoedas Jisroeil, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (9) (18 juli 1924), blz. 2.

Agoedas Jisroeil Jeugdorganisatie, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (9) (18 juli 1924), blz. 2.

Uit het Heilige Land door Mr. Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (18 juli 1924).³⁹⁵

³⁹⁴ "Herhaaldelijk had Frederik van Eeden tot mij gezegd: 'ik wilde toch zoo graag dat jij eens kennis maakte met Jaapie de Haan', waarop ik antwoordde: 'och, ik ken al zoovéel menschen, dat ik daaraan nou heusch niet de minste behoefte heb...".

³⁹⁵ "UIT HET HEILIGE LAND. Door Mr. JACOB ISRAËL DE HAAN.

De Haan's laatste brief! Hij werd ons aangeteekend uit Jeruzalem toegezonden en het stempel vermeldt: 30 juni, — de dag van den moord! Vermoedelijk heeft mr. Jacob Israël dus dezen brief naar het postkantoor gebracht, voor hij naar de

De moord op Mr. De Haan. De dader een Arabier, *De Telegraaf*, 19 juli 1924, avond, tweede blad,

De moord op Mr. De Haan, *De Telegraaf*, 20 juli 1924, eerste blad, blz. 3.

Stokvis, Benno J., Jacob Israël de Haan, *Den Gulden Winckel* 23 (7) (20 juli 1924), z.p. (blz. 112?).

De moord op Jacob Israël de Haan, *De Zeeuw. Christelijk-historisch nieuwsblad voor Zeeland*, 23 juli 1924, blz. 3.

De moord op Jacob Israël de Haan, *Het Centrum*, 25 juli 1924.

Mr. J. I. de Haan z.g., *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (10) (25 juli 1924), blz. 10.³⁹⁶

De moord op mr. J.I. de Haan, *Het Vaderland* 56 (26 juli 1924), avond, A, blz. 2.³⁹⁷

De moord op mr. Jacob Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 81 (205) (26 juli 1924), ochtend, B, blz. 2.

De moord op mr. Jacob Israël de Haan, *Middelburgsche Courant*, 28 juli 1924, blz. 3.

Buitenland, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 81 (207) (28 juli 1924), avond, blz. 4.³⁹⁸

Buitenlandsch nieuws, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 81 (207) (28 juli 1924), avond, blz. 6.³⁹⁹

De moord op Mr. De Haan, *De Telegraaf*, 29 juli 1924, avond, tweede blad.

De moord op Mr. De Haan, *Het Centrum*, 29 juli 1924.

De moord op Dr. Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (29 juli 1924), ochtend, blz. 1.⁴⁰⁰

De moord op Dr. de Haan *Delftsche courant* 83 (179) (31 juli 1924), eerste blad.⁴⁰¹

synagoge ging. Na het avondgebed in de Synagoge verricht te hebben, begaf hij zich, naar men weet, naar dr. Valach en op de binnenplaats van diens ziekenhuis werd hij verraderlijk vermoord”.

³⁹⁶ “Nog een enkele persstem: de Wiener Morgenzeitung, het fel-extreem Zionistisch dagblad van 7 juli schrijft: ...”

³⁹⁷ “Naar aan de Times wordt geseind is te Jeruzalem een jonge Jood, waarschijnlijk eerst kort geleden geïmmigreerd, gearresteerd in verband met den moord op mr. J.I. de Haas (*sic*)”.

³⁹⁸ “Te Jeruzalem is thans een man aangehouden in verband met den moord, op dr. Jacob Israël Haan. (Palestina.)”.

³⁹⁹ “De Daily verneemt uit Jeruzalem dat zekere Zugman aangehouden is in verband met den moord op dr. Jacob Israël de Haan. Een vroeger ambtenaar van Scotland Yard leidt het onderzoek”.

⁴⁰⁰ “De Daily Mail verneemt uit Jeruzalem, dat zeker Jacob Zugman aangehouden is in verband met den moord op dr. Jacob Israël de Haan. Een oud-ambtenaar van Scotland Yard leidt het onderzoek”.

De moord op dr de Haan, *De Zeeuw. Christelijk-historisch nieuwsblad voor Zeeland*, 31 juli 1924, blz. 1.

Een arrestatie, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 80 (11) (1 augustus 1924)

Mr. J.I. de Haan en de gebroeders Tharaud, *De Telegraaf* 32 (12159) (5 augustus 1924), avond, derde blad.

De moord op Mr. J. I. de Haan, *Het Vaderland* 56 (6 augustus 1924), ochtend, blz. 1.⁴⁰²

De toestand in Palestina, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (12) (8 augustus 1924), blz. 9.

De moord op Mr. Jacob Israël de Haan. Zijn felste tegenstanders aan het woord, *Het Vaderland* 56 (12 augustus 1924), ochtend, blz. 1.

De moord op Mr. Jacob Israël de Haan, *De Telegraaf*, 13 augustus 1924, ochtend, tweede blad.

Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (13 augustus 1924), avond, B, blz. 2.

De moord op Mr. Jacob Israël de Haan, *Het Vaderland* 56 (18 augustus 1924), avond, A, blz. 1.

De moord op Mr. Jacob Israel de Haan, *Voorwaarts: sociaal-democratisch dagblad*, 18 augustus 1924.

De moord op mr. Jacob Israel de Haan, *De Telegraaf*, 19 augustus 1924, avond, tweede blad.

De moord op Mr. J.I. de Haan. Het onderzoek van de politie, *De Telegraaf*, 21 augustus 1924, avond, derde blad.

De moord op Mr. J.I. de Haan. Nieuwe arrestaties, *Het Vaderland* 56 (22 augustus 1924), ochtend, blz. 1.

De moord op dr. De Haan. Licht in de zaak?, *Het Centrum*, 22 september 1924.

De moord op Israël de Haan, *Nieuwe Rotterdamsche Courant* 81 (263) (22 september 1924).⁴⁰³

⁴⁰¹ "DE MOORD OP Dr. DE HAAN.

De correspondent van de „Times" te Jeruzalem geeft den naam van den jongen Jood, die door de politie te Jerusalem in hechtenis is genomen in verband met der, moord op dr. De Haan op 30 Juni, op als Gussman. ...".

⁴⁰² "DE MOORD OP Mr. J.I. DE HAAN. Het Fransche weekblad Les Nouvelles littéraires schrijft in verband met den moord op mr. Jacob Israël de Haan: De beroemde Joodsch-Hollandsche dichter Israel de Haan, die voor de gebroeders Tharaud een zoo precieze gids was te Jeruzalem en die door zijn geloofsgenoten werd vermoord, wijl hij de Zionistische richting verliet, gaf bij het vertrek van de gebroeders Tharaud op hun Tot weerziens ten antwoord: Neen, zegt gerust vaarwel, want zij zullen mij om het leven brengen".

⁴⁰³ "De Daily Express meldt, dat te Jeruzalem een arbeidersleidster door de politie is aangehouden in verband met den moord op Israël de Haan..."

De moord op Jacob Israel de Haan, *De Telegraaf*, 23 september 1924, ochtend, eerste blad, blz. 2.

De moord op Jacob Israël de Haan, *Het Volk* 25 (7496) (23 september 1924).

Consul J.H. Kann over Palestina, *Het Vaderland* 56 (24 september 1924), ochtend, blz. 1.

Wolffsohn's herdenking, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 60 (19) (26 september 1924), blz. 26.

Het moderne Palestina. De geestelijke opbouw, *De Telegraaf*, 28 september 1924, eerste blad, blz. 2.

U(yldert), M., In memoriam Jacob Israël de Haan, *De Bibliotheekgids* [Orgaan van de Vlaamsche Vereniging van Bibliothecarissen en Bibliotheekbeambten] III (6) (oktober 1924), blz. 219.

J. I. de Haan, *Nieuwe Rotterdamse Courant* 81 (352) (20 december 1924), avond, D, blz. 2.⁴⁰⁵

De begrafenis van Mr. Jacob Israël de Haan [foto's], *Het leven: geïllustreerd*, 1924.

In memoriam Jacob Israel de Haan, *Centraal Blad voor Israëlieten in Nederland* 40 (18) (1924), blz. 6.

Greshoff, Jan, Jacob Israël de Haan, *De Witte Mier*, 1924, blz. 326-7.

Groenevelt, E., *Getij*, 1924, blz. 107.

Robijns, M.J.F., *In Memoriam Jacob Israël de Haan*, [S.l., s.n.], [1924].

Vries Mzn., S. Ph. de, *Joodsche Kroniek*, *Oprechte Haarlemse Courant*, 1924.

Walschap, Gerard, Jacob Israël de Haan vermoord, *Dietsche Warande en Belfort* 24 (1924), blz. 697-707.

In memoriam mr. Jacob Israël de Haan, *Het Tooneel*, 1924.

⁴⁰⁴ "Den moord op Jacob Israël de Haan besprekende, zei de heer Kann, dat men hem wel een renegaat, maar geen verrader kan noemen. Hij zwoer den Zionisten zooveel kwaad te doen als maar mogelijk was. Wanneer blijkt, dat hier een politieke moord is geschied is deze afschuwelijk, maar er zijn verzachtende omstandigheden".

⁴⁰⁵ "Onze correspondent te Parijs schrijft:

E u r o p e, een van de bekendste Fransche tijdschriften, dat echte belangstelling voor Nederlandsche schoonheid voelt, geeft in het Decemбернаummer twee vertalingen, naar twee vertellingen van wijlen Jacob Israël de Haan. ..."

II.2.2.2.1.2.2 Buitenland

NEDERLANDS-INDIË

Amsterdamsche brieven, De moord op Jacob Israël de Haan, *De Sumatra post* 26 (177) (31 juli 1924), eerste blad.

Kampen, Jo van, Jacob Israël de Haan, *De Indische Courant. Oost-Java editie*, tweede blad, 4 augustus 1924, blz. 5.

DUITSTALIG

Jacob de Haan ermordet. Die Täter entflohen, *Jüdische Rundschau* XXIX (53) (4 juli 1924), blz. 1.

Die Ermordung De Haans, *Wiener Morgenzeitung* 6 (1942), 12 juli 1924.

ENGELAND

Melding dood van de Haan, *Daily Express*, 29 juni 1924.

Haganah murders Dr. Jacob Israel de Haan, Palestine: Information with Provenance (PIWP database), Monday, 30 Jun 1924, <http://cosmos.ucc.ie/cs1064/jabowen/IPSC/php/event.php?eid=854>

Daily Express, 1 juli 1924.

Evening Standard, 1 juli 1924.

Jewish anti-Zionist leader shot. Murdered on Eve of Journey to Colonial Office, London, *Daily Chronicle*, 2 juli 1924, blz. 11, col. 4.

Our Palestine correspondent assassinated, *Daily Express* (7550) (2 juli 1924), blz. 1.

Anti-Zionist chief assassinated. Shot while leaving synagogue, *Dundee Courier*, 2 juli 1924, blz. 4.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ "Op voorpagina:

Jerusalem crime. Anti-Zionist doctor shot dead, *Edinburgh Evening News*, 2 juli 1924, blz. 6.⁴⁰⁸

Gloucestershire Echo, 2 juli 1924, blz. 2.⁴⁰⁹

Prof. Jacob I. de Haan - murdered in Jerusalem, *The Times*, 2 juli 1924, blz. 14, kol. *b*.

Anti-zionist leader shot in Jerusalem. Murder of Dr. De Haan, *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer*, 2 juli 1924, blz. 12.⁴¹⁰

Jerusalem murder. Zionist Professor shot dead, *Western Morning News*, 2 juli 1924, blz. 5.⁴¹¹

"Daily Express" Special Correspondent, Murder hunt in Jerusalem. No clue yet to the motive. De Haan's enemies, *Daily Express* (7551) (3 juli 1924), blz. 1.

International News Service (by courtesy of), Blood-stained shroud, *Daily Express* (7551) (3 juli 1924), blz. 1.

Jerusalem murder. MP's question to the Colonial Secretary, The motive, *Daily Express* (7552) (4 juli 1924), blz. 1.

Jerusalem murder clue? Detective goes to Egypt. "Shameful crime". Message from Sir H. Samuel, *Daily Express* (7552) (5 juli 1924), blz. 9.

"Outrage", British Government's message, *Daily Express* (7554) (7 juli 1924), blz. 9.

"Hatred and Enmity", *Daily Express* (7554) (7 juli 1924), blz. 9.

Prof. Jacob I. de Haan - murdered in Jerusalem, - questions in Parliament (Mr. J.H. Thomas), *The Times*, 8 juli 1924, blz. 8, kol. *d*.

Zionists issue formal statement denying any Hand in De Haan death, *The Sentinel* 55 (3) (18 juli 1924), blz. 5.

⁴⁰⁷ "Was on Eve of Protest mission to London. Dr. Jacob Israel Dehaan, the Dutch Zionist poet and writer, was shot at three times as he was leaving a synagogue after evening prayers ..."

⁴⁰⁸ "The Jewish Telegraphic Agency announces that Dr Jacob Haan, leader of the anti-Zionist orthodox Jews in Palestine, was shot dead in Jerusalem on Monday evening...".

⁴⁰⁹ "A cable from Jerusalem states that Dr. Jacob Israel de Haan, the leader of the anti-Zionist Orthodox Jews in Palestine, was shot dead there on Monday evening. Dr. de Haan was formerly a lecturer at the Government Law school in Jerusalem, but was asked to resign because of the hostile attitude of his students on account of his strongly anti-Zionist views".

⁴¹⁰ "The Central News says Dr. Jacob Israel de Haan, the Dutch Jewish poet and writer, was shot at three times, as he was leaving a synagogue..."

⁴¹¹ "Dr. Jacob Israel Dehaan, the Dutch Zionist poet and writer, was shot at three times as he was leaving a synagogue after evening prayers on Monday night, says a message from Jerusalem..."

Joseph, Charles H., Random thoughts., *The Sentinel* 55 (3) (18 juli 1924), blz. 12.

“Daily Express” Special Correspondent, Palestine murder. Suspect arrested by the Jerusalem Police, *Daily Express* (7570) (25 juli 1924), blz. 1.⁴¹²

Prof. Jacob I. de Haan - murdered in Jerusalem Idem - man detained, *The Times*, 25 juli 1924, blz. 13, kol. g.

The Jerusalem Murder, Attempted suicide of informer (from our correspondent), *The Times*, 28 juli 1924, kol. c.⁴¹³

Prof. Jacob I. de Haan, *The Times*, 29 juli 1924, blz. 11, kol. c.

L., A., ?, *Timotheüs*, ? juli 1924.

The Jerusalem Murder. Woman Labour leader detained, *Daily Express* (7620) (22 september 1924), blz. 1.

Palestine murder. Arrested woman released on bail, *Daily Express* (7621) (23 september 1924), blz. 1.

FRANKRIJK

En Palestine. L'antisioniste Jacob Israel de Haan est assassiné à Jérusalem, *L'homme libre*, 3 juli 1924, blz. 3.

Nouvelles brèves, *L'Humanité*, 21 (7492), 3 juli 1924, blz. 2.

Un meurtre en Palestine, *Le Radical*, 3 juli 1924, blz. 3.⁴¹⁴

Un meurtre en Palestine, *Le Temps* 64 (22973) (3 juli 1924).⁴¹⁵

⁴¹² “...a young Jew has been detained”.

⁴¹³ “Gussman is the name of the young Jew who has been arrested by the Jerusalem police in connexion with the murder of Dr. De Haan on June 30. Shortly after denouncing him to the police, who had offered a reward of £E200, his landlady attempted to commit suicide. Gussman himself had been for about two years in Palestine. At first he worked on the land, but suffered much from malaria, and, under the influence of the resultant depression, recently attempted to commit suicide”.

⁴¹⁴ « Le docteur Jacob Israël de Haan, antisio(...) de Haan était un juriste hollandais et il a fait discours à l'Université de Jérusalem. »

Nouvelles diverses. Palestine. *L'Univers israélite* 79 (43) (4 juli 1924), blz. 416.

Die Ermordung von Professor De Haan; Pressestimmen zur Ermordung de Haans, *La tribune juive* 6 (28) (11 juli 1924), blz. 317-8.

Revue de la Presse (Hatikvah), juli 1924.

Tharaud, Jérôme et Jean, Un assassinat politique à Jérusalem, *Le Figaro* 70 (3e série no 269) (6 augustus 1924), blz. 1.⁴¹⁷

Der zum Heiligen erklärte Professor de Haan, *La tribune juive* (34) (22 augustus 1924), blz. 390.

Die Selbstenthüllung de Haans, *La tribune juive* (34) (22 augustus 1924), blz. 390.

Les Nouvelles Littéraires, augustus 1924.

La mort d'un poète, *Coemoedia* 18 (4384) (23 december 1924), blz. 4.

HONGARIJE

Gyilkosság a jeruzsálemi templom lépcsőjén [“Moord op de trappen van de synagoge in Jeruzalem”], *Egyenlőség* 43 (27) (12 juli 1924), blz. 3.

A gyilkosok védői [“De moordenaars beschermers”], *Egyenlőség* 43 (35) (6 september 1924), blz. 8.

Vallásos zsidó nem elhet Palesztinában...[“Religieuze Joden kunnen niet in Palestina wonen...”], *Egyenlőség* 43 (40) (11 oktober 1924), blz. 7.

A világ orthodox zsidósága hódol a martir emléke előtt [“De wereld van het orthodoxe jodendom hommage aan de martelaar herinneringen”], *Egyenlőség* 43 (40) (11 oktober 1924), blz. 12.

Letartóztatás a dr. de Haan gyilkossági ügyben [“Arrestatie in de zaak van de moord op dr. De Haan”], *Egyenlőség* 43 (40) (11 oktober 1924), blz. 15.

⁴¹⁵“ Notre correspondant de Londres nous téléphone mercredi matin Le docteur Jacob Israël de Haan, antisioniste, bien connu, qui envoyait des correspondances au Daily Express, a été assassiné à Jérusalem le 30 juin au moment où il sortait d'une synagogue(...) de Haan était un... »

⁴¹⁶ « On mande d'Amsterdam que le professeur et publiciste Jacob de Haan a été assassiné à Jérusalem. »

⁴¹⁷ “On vient d’assassiner, ces jours-ci, à Jérusalem, au sortir de la synagogue, M. Jacob Israël de Haan, un jeune poète juif hollandais... »

PALESTINA

[Felle reactie op de dader(s)], G.(lickson), M.(oshe), *Haaretz*, 1 of 2 juli 1924.

The murder of Dr. de Haan, *Palestine Weekly*, 4 juli 1924.⁴¹⁸

Di-Haans murder, *Arab Press report* (vertaling), 6 juli 1924.⁴¹⁹

Beilinson, M., Lemoto sjel De Haan [Bij de dood van de Haan], *Kontres* 9 [tet] (16 Tammuz {18 juli} 1924), blz. 14-5. Zie ook Weinstock, 1997, blz. 9; Rosenblum, 1998.

Agronsky, Gershon, The DeHaan Murder Still a Mystery, *The Jewish Exponent*, 29 augustus 1924, blz.

1.⁴²⁰

NOORD-AMERIKA

Funeral of De Haan Attended by All Factions, *JTA*, 1 januari [moet zijn: 2 juli] 1924.⁴²¹

Murder of DeHaan will not stop work of Aguda in London, declares Dr.Pinchas Kohn, *Jewish Telegraphic Agency* V (147) (4 juli 1924), blz. 1.⁴²²

⁴¹⁸ "...extreem orthodoxen tegen de moord uit als een politieke daad geïnstigeerd door zionistische kringen, maar er is niet de minste aanwijzing voor deze beschuldiging. De vermoorde was minstens net zo impopulair bij de regering en had veel persoonlijke vijanden.

Bovendien: the Jews have always been most averse to dealing with their enemies any other than with pen or mouth. Zijn dood zal pijnlijk worden gevoeld in Nederlandse letterkundige kringen."

⁴¹⁹ Tekst uit de kranten Lissan-l-Arab, Mercat-al-Sharq, Al-Carmel en Phalastin.

⁴²⁰ "The recent murder in Jerusalem of Jacob Israel de Haan, the Dutch Jewish journalist, has great impression in Palestine because atise (?) of the suspicion..."

⁴²¹ "The assassination of Israel DeHaan in Jerusalem has aroused great interest here, and the press is devoting much space to the occurrence.

The London Times, commenting upon the murder, states that the political character of the crime has not been established. Official Zionist circles, both here and in Jerusalem, heartily condemn the act.

The Daily Express, of which DeHaan was the Jerusalem correspondent, states that the attempt to turn the funeral of the victim into an anti-Zionist demonstration failed. Both the Palestinian Government and the Zionist organization were represented at the funeral."

Question in English parliament over DeHaan's death, *Jewish Telegraphic Agency V* (147) (4 juli 1924), blz. 1. ⁴²³

Headquarters of Agudath Israel receives condolences, *JTA V* (147) (4 juli 1924), blz. 2. ⁴²⁴

DeHann, Secretary of Agudath Israel, Murdered in Jerusalem, *The Sentinel* 55 (2) (11 juli 1924), blz. 3, 4.

"The murder of DeHaan will not stop the work of the delegation of the Agudath Israel in its fight for the internal autonomy of the Jewish orthodox group in Jerusalem," was the statement made yesterday by Dr. Pinchas Kohn to the representative of the Jewish Telegraphic Agency here. ⁴²²

DAILY NEWS BULLETIN

Cable and Telegraphic Despatches

Issued by the

JEWISH TELEGRAPHIC AGENCY, INC.

132 N. W. 4th Street, N.Y.C. Telephone, Beekman 9768
Vol. V., No. 147. July 4th, 1924.

QUESTION IN ENGLISH PARLIAMENT OVER DEHAAN'S DEATH

Scrap Zionist Machinery Because of DeHaan's Murder, Demands London "Post."

London, July 4th (Jewish Telegraphic Agency). In the House of Commons yesterday, Colonel Bury, submitted a question to the Colonial Secretary for information concerning the assassination of Israel DeHaan in Jerusalem, and asking what steps the Government intends to take in order that the murderers may be apprehended.

London, July 4 (Jewish Telegraphic Agency). "Scrap the whole Zionist machinery in Palestine, and you will win the gratitude of the Arabs, the Jews and the British," was the demand of the "Morning Post" upon Premier MacDonald, in an editorial yesterday on the death of Israel DeHaan.

The editorial expressed the suspicion that DeHaan was the victim of a political conspiracy, and stated that the old Zionists are gradually being submerged by unruly atheists and communists. ⁴²³

Condolences over the death of Israel DeHaan have been received by the headquarters of the Agudath Israel here from Norman Bentwich, Secretary of Justice of the Palestinian Government, and from the French and Spanish Consuls in Jerusalem. Many cables have also been received from abroad.

It is expected that the Government will issue an official statement on the murder tomorrow. ⁴²⁴

The Sentinel 55 (2) (11 juli 1924), blz. 4: De Haan incident; Dr. Cohen Sent to Jerusalem; Funeral of DeHaan Attended by All; No Anti Zionist Demonstration; Sir Herbert Samuel shocked; Warsaw Aroused Over Killing.

Dehaan's Wife, Catholic, Will Demand Transfer of His Body, *JTA*, 14 juli 1924.⁴²⁵

DeHaan Killing Actuated By Political Instigation Say Editors of Jewish Dailies, *The Sentinel* 55 (4) (25 juli 1924), blz. 30.

London paper dismisses successor to De Haan, *The Sentinel* 55 (4) (25 juli 1924), blz. 34.

[Palestine Telegraphic Agency Despatches, PTA, 28 juli 1924.](#)⁴²⁶

Dehaan Followers Issue Anonymous Leaflet, *JTA*, 29 juli 1924.⁴²⁷

De Haans wife Catholic, *The American Israelite*, 31 juli 1924, blz. 6.⁴²⁸

Palestine News, *The American Israelite*, 31 juli 1924, blz. 7.

Chalutz arrested for Dehaan murder, *The Sentinel* 55 (5) (1 augustus 1924), blz. 25.

Zionist executive on the murder of dr. De Haan, *The Sentinel* 55 (1 augustus 1924), blz. 5.

Chalutz Accused of Dehaan Murder to Be Released, *JTA*, 5 augustus 1924.⁴²⁹

Krechmar-Isreeli, A., The Assassination of De Haan in Palestine, *Jewish Advocate*, Boston (Mass.), 7 augustus 1924, blz. A4.⁴³⁰

⁴²⁵ "The gentile wife of Israel DeHaan, slain Secretary of the orthodox Agudath Israel, is expected to arrive here from Holland to claim the property left by him, according to a report in the Hebrew paper, "Kul Jacob". The paper also states that DeHaan's wife, who is a Catholic, will demand the transfer of his body to the Catholic cemetery in Jerusalem, basing her claim on the fact that her husband's official passport has him registered as of the Catholic faith".

⁴²⁶ "Jacob Gussman, a young Jewish pioneer, was arrested by the police, a few days ago, in connection with the murder of Israel DeHaan, the slain leader of orthodox Jewry in Palestine..."

⁴²⁷ "The followers of Israel DeHaan, the slain Agudath Israel leader, have issued an anonymous leaflet in Yiddish, several thousands of which have been circulated in New York, under the headline: 'The Blood of the Saint Jacob Israel DeHaan Cries aloud, Shma Yisroel.'

The leaflet asks why DeHaan was slain and states that: 'Because he fought heroically for the liberation of the Agudath Israel, which stands for a life of independence from the Torahless Zionists, who use violence to enslave the pious.'

⁴²⁸ "The gentile wife of Israel De Haan slain Secretary of the orthodox Agudath Israel is (expected) to arrive here from Holland. to claim the property left by him, according to a report in the Hebrew paper, 'Kul Jacob.' ..."

⁴²⁹ "Jacob Gussman, the young Chalutz accused of the murder of Israel DeHaan, will be released on bail of unconditionally, according to information received by the Jewish Telegraphic Agency, after the report of a psychiatrist upon his condition is submitted. It is stated that the authorities are convinced that there is no evidence against Gussman".

Palestine Telegraphic Agency Despatches, *JTA*, 7 augustus 1924.⁴³¹

Arab Executive mourns Death of Dehaan, *The Sentinel* 55 (6) (8 augustus 1924), blz. 26.

Chalutz arrested in connection with Dehaan murder accused by demented woman, *The Sentinel* 55 (6) (8 augustus 1924), blz. 5.

Krechmar-Isreeli, A., The Assassination of De Haan, *The Canadian Jewish Chronicle*, 8 augustus 1924, blz. 7.

Auerbach, Moses, Jacob Israel De Haan: An Appreciation of the Most Hated Anti-Zionist, *The Jewish Exponent*, 8 augustus 1924, blz. 1 en *The American Israelite*, 14 augustus 1924, blz. 1.

Prove innocence of chalutz accused of Dehaan murder, *The Sentinel* 55 (6) (8 augustus 1924), blz. 5.

Foreign Notes, *The American Israelite*, 14 augustus 1924, blz. 6.

Mendelsohn, Rabbi Felix S., Topics of the week, The murder of Dr. DeHaan, *The Sentinel* 55 (7) (15 augustus 1924), blz. 7.

London paper dismisses successor to De Haan, *The Sentinel* 55 (7) (15 augustus 1924), blz. 34.

Palestine Telegraphic Agency Dispatches, *JTA* 30 augustus 1924. Ook, als: "Musa Kazin Pasha demands release of Arab bandit because suspected chalutz was released", *The Sentinel* 55 (10) (5 september 1924), blz. 12.⁴³⁴

Case Against Madam Shochat Cancelled, *JTA*, 7 oktober 1924.⁴³⁵

⁴³⁰ "Who fired the fatal shot in Jerusalem at the little fellow with the red beard, known to everyone as Doctor Jacob Israel De Haan?"

⁴³¹ "Jacob Gussman, the chalutz arrested on the suspicion that he had participated in the murder of Dr. Israel DeHaan, was released today in fifty pounds bail".

⁴³² "One of the noblest, most self-sacrificing Sons of the Jewish people--Jacob Israel De Haan..."

⁴³³ "Jacob Gussman, the chalutz arrested on the suspicion that he had participated in the murder of Dr..."

⁴³⁴ "...The President of the Palestine Arab Executive states that since the Jew who was suspected in the murder of Dr. Jacob Israel De Haan was released, then the innocent Abdul Azuz Rachman should also be released, according to the promise given him by the High Commissioner and other officials".

⁴³⁵ "Madam Manya Shochat, (Wilbushinsky), well known in the Jewish labor movement, who was arrested in connection with the murder of Jacob Israel de Haan will not be tried on the charges made against her. After the investigation made by the police authorities, the case was dismissed".

Madam Shochat arrested in murder connection with De Haan, *The Sentinel* 55 (13) (26 september 1924), blz. 37.

Case against Madam Shochat cancelled, *The Sentinel* 56 (3) (17 oktober 1924), blz. 33.

Madam Shochat not charged with De Haan murder, *The Sentinel* 56 (1) (3 oktober 1924), blz. 4.

De Haan Passport Charge Denied, *JTA*, 22 december 1924.⁴³⁶

II.2.2.2.2 Na 1924

II.2.2.2.2.1 Algemeen

II.2.2.2.2.1.1 Nederland

1926

Meekel, Kees, Het brandend braambosch. VI. De dood van Israël de Haas (*sic*), *De Maasbode* 58 (20447) (5 februari 1926), avond, tweede blad, blz. 1.

Praag, Siegfried van, *De West-Joden en hun letterkunde sinds 1860*, Amsterdam, Elsevier, 1926, blz. 128-30.

1952

Donker, A., Jacob Israël de Haan: een levensbiëcht in verzen, *Critisch bulletin: maandblad voor letterkundige critiek* 19 (september 1952), blz. 391-6.

Donker, A., J. I. de Haan en de spelling [reactie op *Verzamelde gedichten*], *Critisch bulletin* 19 (1952) (9), blz. 432.

Donker, A., Recensie van *Verzamelde gedichten*, *Critisch bulletin* 19 (1952) (9), blz. 391-7.

1960

⁴³⁶ "Press reports in which it was claimed that Dr, Israel Jacob De Haan, the late executive secretary of the Agudas Israel in Palestine was at one time registered in a passport as a Catholic seem to be unfounded in fact, nor has it been proved that his wife would claim the transfer of his body to a Christian cemetery on the basis of such a passport entry".

Meijer, Jaap, Moord in Jeruzalem, *Algemeen Handelsblad*, 20 januari 1960.

1968

Jacob Israël de Haan verhaastte zijn 'doodval', De zoon van een gazzen, Het leven van Jacob Israël de Haan, *Het Parool*, 30 oktober 1968.

1974

Meijer, Jaap, Moord in Jeruzalem, Beschouwingen rond de politieke moord op Jacob Israël de Haan. 30 juni 1924, *Ons erfdeel: kultureel tijdschrift voor Zuidvlaamse werking Vlaams-Nederlands-Suidafrikaanse samenwerking* 17 (1974) (2), blz. 207-15 ^{DBNL}.

1975

Uitzending over dichter De Haan op Israëliische TV afgelast, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 111 (12) (14 november 1975), blz. 1.

1982

Amerongen, E. van, Oude man in Hongkong zwijgt over moord op Jacob Israel de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 117 (30) (23 april 1982), blz. 19.

1985

Amerongen, E. van, Zwijgen over moord op De Haan verbroken, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 120 (24) (1 maart 1985), blz. 11.

Bouman, Salomon, Affaire Jacob Israël de Haan in Knesseth, *NRC Handelsblad* 15 (187) (9 mei 1985), Kunst, blz. 6.

Jacob de Haan in Palestina vermoord, in Carin Bouwmeester, Ed Delwel, Ton Mantoua, Anne Nippel, Katja Rotte en Sylvia Sassenus, red., *Kroniek van de 20e eeuw [tot en met 1940]* (diplomatische weergave), Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1985, blz. 298.⁴³⁷

⁴³⁷ "JERUZALEM, 30 juni".

Cohen, I., De Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 120 (31) (19 april 1985), blz. 27.⁴³⁸

Giebels, Ludy, Hardnekkige misverstanden over Jacob Israël de Haan, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 120 (30) (12 april 1985), blz. 9.

Giebels, L., Een dichter in de leeuwekuul; waarom werd Jacob Israël de Haan vermoord?, *NRC-Handelsblad*. Cultureel supplement, 7 juni 1985.

Stavenuiter, Gerhard, Jacob Israel de Haan dwarsligger en dichter: slachtoffer van politieke moord in 1924, *De Gooi- en Eemlander*, 28 februari 1985.⁴³⁹

'Israël dekte moord op dichter Jacob Israël de Haan', *Het Parool*, 20 februari 1985.

1989

Amerongen, Martin van, Bij de dood van onze medewerker J.I. de Haan, *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 24.

Sofer, Jehoeda, De eerste politieke moord van het zionisme - 'Een mooi idee, maar leelijke mensen', *De Groene Amsterdammer*, 19 april 1989, blz. 12-3.

1991

Cornelissen, Igor, Jaap Meijer, Ik wilde mijn eigen golem scheppen..., *Het Parool*, 26-10-1991, PS, blz.

19.⁴⁴⁰

Fallaux, Emile en Johan Polak, *Het eind dat niemand keren kan, Jacob Israël de Haan*; samenst. en regie Emile Fallaux; commentaarstem Johan Polak, Video, 1992, VPRO, uitzenddatum: 29-09-1991.⁴⁴¹

⁴³⁸ Reactie op Ludy Giebels, *Hardnekkige misverstanden*, onmiddellijk hierna.

⁴³⁹ "De naam van de dichter Jacob Israël de Haan kwam deze week in het nieuws toen de Israëlische tv een documentaire uitzond waaruit bleek hoe de joodse verzetsorganisatie Hagana in 1924 opdracht had gegeven voor de moord op de dichter, die gezien werd als een gevaarlijke verrader. Jacob Israël de Haan bracht zijn jeugdijaren door als zoon van een joodse "gazan" in Zaandam...".

⁴⁴⁰ "Zes jaar geleden al vertelde Awraham Tehomi voor de Israëlische televisie over zijn betrokkenheid bij de moord op Jacob Israël de Haan... Meijer...werd om commentaar gevraagd. Veel wilde hij toen niet over Tehomi's daad zeggen...".

⁴⁴¹ Documentaire over Jacob Israël de Haan (1881-1924), slachtoffer van de eerste politieke moord van joden onderling (in Palestina).

Goede, Anton de, Eenling in zijn verzet: Jacob Israël de Haan, *VPRO Gids* (39) (september/oktober 1991), blz. 3-5.⁴⁴²

Werkman, H., De groezelgraauwvoet van de tachtigers, *Nederlands Dagblad* 47 (11741) (23 maart 1991), blz. 9.⁴⁴³

1998

Amerongen, Arthur van, Lof van rabbijnen. 'Israels eerste premier en Israels eerste president hebben alles te maken met de moord op Jacob Israël de Haan', *Nieuw Israëlitisch Weekblad* 133 (44) (31 juli 1998 - 8 aw 5758), De Haan-katern, blz. IX.

2000

Diepstraten, Johan, Jacob Israël de Haan: een doodvonnis in Jeruzalem, in Johan Diepstraten, *De kunst van het schrijven*, Arnhem, Ellessy, 2000, blz. 272-75.

2002

Chamuleau, Rody, Jacob Israël de Haan, ingezonden brief, *HP/De Tijd*, 28 juni 2002.⁴⁴⁴

Zeeuw, Mohammed de, De moord op Jacob Israël de Haan (1881-1924), *Acta Academica*, tijdschrift voor Islam en dialoog, 2002.

2010

Een 'literaire roadtrip' langs honderd schrijversgraven, *NRC Handelsblad*, KUNST, 2 februari 2010.⁴⁴⁵

⁴⁴² Korte toelichting op de film over de moord op Jacob Israël de Haan in 1924.

⁴⁴³ "Een individualistische stijl als die van Jacob Israël de Haan - een van de prozaïsten van de Tachtigers - begon al gauw tot vervelend cliché te verslijten".

⁴⁴⁴ "Over onzin rond de moord op De Haan".

⁴⁴⁵ "Met het leggen van een witte roos op het graf van Jacob Israël de Haan begon zaterdag Aad Meinderts' reis langs 100 schrijversgraven in 30 dagen. Een 'literaire roadtrip' noemt de directeur van het Letterkundig Museum zijn wereldreis.

2011

Giebels, L.A.M., De nalatenschap van Jacob Israël de Haan, *De Parelduiker* 16 (2011) (2), blz. 2-16. ⁴⁴⁶

2014

Giebels, Ludy, Waarom werd Jacob Israël de Haan vermoord? Tijdschrift voor Geschiedenis 127 (1) (2014), blz. 63–84, www.tijdschriftvoorgeschiedenis.nl.

Giebels, Ludy, Jacob Israel de Haan in Mandate Palestine: was the victim of the first Zionist political assassination a “Jewish Lawrence of Arabia”?, *Jewish Historical Studies* 46 (2014), blz. 107-29.

*II.2.2.2.1.2 Buitenland*1925

Conflicting Views About Dr. Jacob Israel De Haan, *Chicago Sentinel*, 20 februari 1925, blz. 32.

Weisl, Wolfgang, *Der Kampf um das heilige Land: Palästina von heute [Die Ermordung de Haans]*, Berlijn, Ullstein, 1925, blz. 198-206.

1927

Daily Express, 1927.

1933

De reis begon afgelopen zaterdag in Jeruzalem, met een bezoek aan het graf van Jacob Israël de Haan (1881-1924) op de Olijfberg...”

⁴⁴⁶ “Pas in de jaren zestig werd, dankzij een onderzoek van de Israëlische journalist Chaviv Chanaan, officieel erkend dat De Haan het slachtoffer was van een politieke moord. ...⁶ Zie *Ha’arets* 21 en 24 februari 1960”. N.B.: één van deze twee data anders bij Jaap Meijer, *De zoon van een gazzen*, blz. 384: “op 24 en 26 februari 1960 publiceerde Chaviv Kena’an in *Ha’arets*...”

Le Cas de Haan, *La tribune juive*, 15 (4) (27 januari 1933), blz. 52-3.

Le Cas de Haan (Suite et Fin), *La tribune juive* 15 (7) (17 februari 1933), blz. 101-2.

1934

Arnold Zweig's Palestine Novel. Facts As Material For Fiction, *The Palestine Post* 10 (2813) (11 februari 1934), blz. 6.*

Arlosoroff murder trial, *The Palestine Post* 10 (2720) (18 mei 1934), blz. 6.*

A Zionist, Political murder, *The Palestine Post* 10 (2769) (11 juni 1934), blz. 4.*

Also a Zionist, Political Murder, *The Palestine Post* 10 (5771) (13 juni 1934), blz. 25.*

Telling it in Gath, *The Sentinel* 95 (1) (5 juli 1934), blz. 25.*

1945

Levin, Arnold, Just between us, *The Sentinel* (5 september 1945), blz. 28.*

1956

?, *Ha-Olam-Ha-ze*, 1956.

Praag, Siegfried van, Les Juifs et l'esprit fin de siècle, *Information Juive. Organe du Comité juif Algérien d'Etudes sociales*, 83, 15 december 1956, blz. 1,4.*

1960

Braun, S., Schuld und Schicksal?/Der Fall De Haan im Lichte neuer Forschung [enigszins verkorte en vrije Duitse vertaling van Chaviv Kena'an, Ha'aretz, 11 april 1960], *Neueste Nachrichten - Jedioth chadashoth*, 24 en 26 februari 1960, blz. 6.

?, *Ha'aretz*, 21 februari 1960.⁴⁴⁷

?, *Ha'aretz*, 24 februari 1960.⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ Zie voetnoot 446.

⁴⁴⁸ Als in voorgaande voetnoot.

1965

Breuer, A.J., Lidmoeto sjel De Haan ["Over de persoon van de Haan"], *Hapoeel hatsaier*, ? 20 (5726) (1965).

הביב כנען: "פיענוחה של תעלומת רצח דה-האן" 'בצרון' תשרי תשכ"ה

Kena'an, Chaviv, Pie'anoecha sjel ta'aloemat retsach De-Haan ["Ontcijfering van het mysterie van de moord op De Haan"], *Betsaron*, Tisjrie 5725 (1965).

Lievna, A., Chajav oemoto sjel De-Haan ["Leven en dood van De Haan"], *Ha'aretz*, 25 Sivan 5725 (1965).

1966

יוסף מכמן-מלקמן — "דעה אחת על דמותו של דה-האן" 'הפועל הצעיר' 15 בנובמבר 1966.

Michman-Melkman, Joseef, Da'a achat al demoeto sjel De-Haan ["Een mening over de persoon van De-Haan"], *Hapoeel hatsaier*, 15 november 1966.

1971

שטוקהמר, ש.א., האמת על פרשת דיהאן (טבת-אדר תשל"א) מודיעי 46:12-6, 47:12-5, 48:16-21

Sjtokhammer, A. (?).Sj., Ha-èmet 'al parsjat De Haan ["De waarheid over de zaak-De Haan"], *Modi'ien*, 46; 47; 48, Tevet-Adar 5731 (januari-maart 1971), blz. 12-6; 12-5; 16-21.

1974

משה דור — "מי נתן את ההוראה" 'מעריב' סיון תשל"ד.

Dor, Mosjé, Mie natan et hahora'a ["Wie gaf de opdracht"], *Ma'ariv*, Sivan 5734 (1974).

1975

חביב כנען — "אל הציונות ובחזרה" 'הארץ' 21 בנובמבר 1975.

Kena'an, Chaviv, El hatsionoet oebechazara ["Naar het Zionisme en terug"], *Ha'aretz*, 21 november 1975.

Marmorstein, Emil, A martyr's message. To commemorate the fiftieth anniversary of the murder of Professor De-Haan. With a preface by Tomchei Neturei Karta, Londen, [s. n.], 1975, www.jewsagainstzionism.com/onlinebooks/martyrsmessage.htm.

Sittner, Aron, TV cancels show on 'political murder of Jacob de Haan, *The Jerusalem Post*, 10 november 1975, blz. 2.

Voor voorgaande jaren zie verder de – talrijke – verwijzingen in Gleicher, *Fun Amsterdam biz Yerushalayim*, 1978 (volledige titel in 0 bovenstaand).

1981

עמוס נבו — "מי רצח את הפרופסור" 'מעריב' 15 בינואר 1981.

Navo, Amos, Miesatsach et haprofessor ["Wie vermoordde de professor"], *Ma'ariv*, 15 januari 1981.

1982

ארצי, עודד: "המפעל" תולדותיו של תא מחתרתי בקבוצה החלוצית האינטימית ופרשת רצח דה-האן, קתדרה, תשמ"ב, 173-200

Artsi (Arzi), Oded, "Ha-mif'al": toledotav sjel ta machtarti bakwoetsa ha-chaloetsiet ha-intimiet oeparasjat retsach De Haan ["Het project: de geschiedenis van de clandestiene cel in de intieme pioniersgroep en de zaak van de moord op De Haan"], *Kathedra* 22 (1982) (5742), blz. 173-200.

1983

הלוי, ד., רצח בירושלים על פרשת רצח פרופ' דה-האן, ויחסי דתיים-חילוניים בירושלים של שנות

עיבד וערך מנחם גרילק, תפוצה: [בני ברק]

[Halevi, D., Retsach bieroeshalajiem: 'al parasjat retsach Prof. De Haan, we-jachasé datiiem-chiloniiem bieroeshalajiem sjel sjenot ha-'esrim /'ibed we-'arach Menachem Grilak – "Moord in Jeruzalem: over de kwestie van de moord op Prof. De Haan en de orthodox-seculiere betrekkingen in het Jeruzalem van de jaren twintig/ bewerkt en geredigeerd door ..."], Jeruzalem/ Bené-Berak, Tefoetsa, 1983.

1985

שי בר-יעקב, "פרשת יעקב די האן: ירחון לספרות ולתרבות", תשמ"ה

Bar-Ja'akov, Sja, Parsjat Ja'akov de Haan ["De affaire-Jacob Israël de Haan"], *Iton 77; jarchon lesifroet oeletarboet* ["maandblad voor literatuur en cultuur"], 60-1, sjewat 5741 (januari/februari 1985), blz. 37-44.

דב גנחובסקי — "מה למד ז'בוטינסקי אצל דה-האן" 'קול ים' 27.9.85.

Ganichovsky, Dov, Ma lamad Jabotinsky etsel De-Haan ? ["Wat leerde Jabotinsky bij De Haan?"], *Kol Jam* (?), 27 september 1985.

אביעזר גולן — "הרצח הפוליטי הראשון בא"י", 'ידיעות אחרונות' א' אדר תשמ"ה.

Golan, Aviëzer, Haretsach hapoliti harisjon be E.J. ["De eerste politieke moord in het Land Israël"], *Jediot ach'ronot*, 1 Adar 5745 (1985).

Israel Broadcasting Authority Production Company, *De Haan Murder (Outs)* [Motion Picture] [film about Isaac (*sic!*) de Haan and the reasons for his murder]. Series Imut, 1985.

נקדימון, שלמה ומייזליש, שאול: דה האן – הרצח הפוליטי הראשון בארץ ישראל, תל-אביב, מודן 1985

Nakdimon, Shlomo en Shaul Mayzlish, *De Haan: Haretsach hapoliti harisjon beErets Jisraeel* [De Haan: de eerste politieke moord in Palestina], Tel Aviv, Modan/מודן, 1985.

שלום רוזנפלד — "בין ז'בוטינסקי ודה-האן" 'מעריב' 14 בינואר 1985.

Rosenfeld, Sjalom, Been Jabotinsky weDe-Haan ["Tussen Jabotinsky en de Haan"], *Ma'ariv*, 14 januari 1985.

מיקרו-הסטוריה : חוברת 46 ... פרשת דה-האן והוויכוח הפומבי בנושא בין שלמה נקדימון, הרב מנחם פרוש ז"ל ושמעון

.28.5.1985. בעיר העתיקה ב-1985. *Mikro-historia: choweret 46: Parasjat-De Haan wehawikoeach hapoembie benosé been Sjelomo Nakdimon, harav Menachem Poroesj z.l. weSji'mon Rubinsjtain be'weet hasefer ba'ier ha'atieka be-28.5.1985* ["Boekje 46: De De-Haan-affaire en het openbare debat over het onderwerp tussen Sjlomo Nakdimon, wijlen Rabbi Menachem Poroesj en Sjim'on Rubinsjtain in het 'Huis van de schrijver' in de oude stad op 28 mei 1985"], De auteur.

Rubinstein, Shim'on,

פרשת דה-האן — רצח פוליטי או הוצאה להורג
של מוסדות "המדינה שבדרך" ?

[Parsjat De-Haan - retsach politi o hotsa'a lehoreg sjel mosdot "hamediena sjebaderech"?; De affaire-De Haan - politieke moord of executie door de instellingen van de staat in wording?], *Kivunim* 27,

כיוונים

כתביעת ליהדות ולעיונות

Tel Aviv (May 1985), blz. 5-29. זמרת 27 — אגודת היישובים, מאי 1985

Alleged planner of De Haan killing dies, *The Jerusalem Post*, 26 april 1985, blz. 2. ⁴⁴⁹

De Haan assassination claim challenged, *The Jerusalem Post*, 28 april 1985, blz. 2. ⁴⁵⁰

1986

אריה דיין — "כך חיסלה ההגנה את דה-האן" כל העיר ב' ניסן תשמ"ב.

Dajan, Arjé, Kach chiesla hahagana et De-Haan ["Zo elimineerde de Hagana de Haan"], *Kol ha'ier*, 2

Niessan 5746 (1986).

⁴⁴⁹ "Yosef Harit founder of the pre-state Hashomer organization that guarded Jewish settlements and the alleged planner of the [assassinat]ion of anti-Zionist extremist Jacob De Haan died in Aviv Tuesday aged 89..."

⁴⁵⁰ "Avraham Tehomi, who claims to have been a key figure in the 1924 assassination of [De Haan] ..."

הקדוש: רבי יעקב ישראל דה-האן הי"ד, הרצח הציוני, Meshi-Zahav, Tsevi en Yehudah Meshi-Zahav,

הראשון בא"י, עדויות, מחקרים, תמונות, רשימות, וסיפורים, מחייו הסוערים, פעלו, מנהיגותו ומותו הטראגי

.Ha-Ḳadosh: Rabi Ya'akov Yiśra'el Deh-Han H.y.d.: *ha-retsah ha-Tsiyoni ha-rishon be-E. Y. : 'edyot, meḥqarim, temunot, reshimot ve-sipurim, me-ḥayav ha-so'arim, po'olo, manhiguto, u-moto ha-ṭragi ba-milḥamah lema'an 'atsma'ut ha-Yahadut ha-ḥaredit be-Erets Yiśra'el* ["De heilige: rebbe Jacob Israël de Haan, h.j.d.: De eerste Zionistische moord in het Land Israël: getuigenissen, onderzoeken, beelden, artikelen en verhalen uit het stormachtige leven, zijn daden.zijn leiderschap en zijn tragische dood in de strijd voor de onafhankelijkheid van het ultraorthodoxe Jodendom in het Land Israël"], Jeruzalem, Instituut voor [ultra-]orthodox Jodendom), (Ma'archot ha-Jahadoet ha-charediet), Yerushala[yi]m, Mekhon ha-Yahadut ha-ḥaredit/ת/יהדות החרדית, מכון היהדות החרדית, 5746 [1986].

1987

ד. הלוי: רצח בירושלים: על פרשת רצח פרופ דה-האן ויחסי דתיים חילוניים בירושלים של שנות העשרים, 1987

[Halevi, D., Retsach bieroeshalajiem: 'al parasjat retsach Prof. De Haan, we-jachasé datiiem-chiloniiem bieroeshalajiem sjel sjenot ha-'esrim/'ibed we-'arach Menachem Grilak]

["Moord in Jeruzalem: over de kwestie van de moord op Prof. De Haan en de betrekkingen tussen orthodoxen en seculieren in het Jeruzalem van de jaren twintig/ bewerkt en geredigeerd door ..."], [Bené-Berak], Tefoetsa/תפוצה, [1987?].

Shapiro, Haim, 1924 murder still inflames ultra-Orthodox passions, *The Jerusalem Post*, 24 april 1987, blz. 4.

⁴⁵¹ "Most Israelis, if they know anything at all about Jacob de Haan, who was killed in 1924, regard him as an unsavoury character, but for the country's ultra-Orthodox community he was a martyr whose".

Silberschlag, David, Retzach Birushalayim, 1987.

1990

Kahane, Rabbi Meir, Israel: Revolution or Referendum?, 1990,
www.kahane.org/books/revolution.htm.⁴⁵²

1991

Jerusalem Post Reporter, IZL founder Avraham Tehomi dies at 88, *The Jerusalem Post*, 15 oktober 1991, blz. 12.⁴⁵³

Wester, Rudi, Jacob Israël de Haan: het eind dat niemand keren kon, *Vrij Nederland*, 28 september 1991, blz. 22-4.

1993

Ben-Yehuda, N., *Political assassinations by Jews*, Assassinations in Palestine 1918-1948, Case number 6, The Assassination of Dr. Ya'acov Israel De Hahn by the Hagana on June 30, 1924, Albany, State University of New York, 1993, blz. 137-40.

Shapiro, Sraya, The woman behind 'the watchman' organization, *Jerusalem Post*, 24 oktober 1993, blz. 7.⁴⁵⁴

1995

Ilan, J., *Iesj chida. haretsach hapoliti harisjon ba'arets* ["Man die een raadsel was. De eerste politieke moord in het Land"], Tel Aviv, Mello/ Tel Aviv University, 1995.

⁴⁵² "...They murdered a religious Jew, Jacob De Haan in 1934 (*sic!*), because he was an anti-Zionist. Indeed, the leaders of the group that ordered the murder were Yitzhak ben Zvi, later to be the President of Israel, and his wife, a famous poetess - both of the hierarchy of the Labor movement".

⁴⁵³ "...He is widely believed to have been the man who in 1924 assassinated Jacob de Haan an antiZionist haredi activist. Tehomi was born in Odessa in 1903..."

⁴⁵⁴ "She was arrested following the murder of Jacob De Haan in Jerusalem in the early 1920s. Judah Magnes, the first president of the Hebrew University, interceded on her behalf with the High Commissioner, who wondered what the esteemed professor had in common 'with a woman who doesn't even have a decent pair of shoes.'"

1996

Biale, David, Jews Don't Kill Jews, *Tikkun* 11 (1) (januari 1996).⁴⁵⁵

1998

Ben-Yehuda, N., Political Violence: Political Assassinations as a Quest for Justice, in Robert R. Friedmann, ed., *Crime and Criminal Justice in Israel, Assessing the Knowledge Base toward the Twenty-First Century*, Albany, State University of New York, 1998, blz. 161-2.⁴⁵⁶

Rosenblum, Jonathan, Yigal Amir: Religious fanatic or Zionist, *Jerusalem Post*, 6 november 1998.⁴⁵⁷

1999

רובינשטיין, שמעון, חליפת מכתבים אישית עם פטריוט עברי בגולה 1985-1991 ש. רובינשטיין 1999

Rubinshtain, Shim'on, *Halifat mikhtavim ishit 'im patriyot 'lvri ba-golah, 1985-1991*, Jeruzalem, Sh. Rubinshtain/ 1999.

2000

Aouate, Yves-C., Jacob-Israel de Haan, poète juif assassiné par les siens, *Septentrion: revue de culture néerlandaise* 29 (2000) (3), blz. 81-3.

2003

Weber, Merrill, Who Killed Yaakov Dehaan? The Jewish Press, Letters to the Editor, Posted 7/31/2003. By Jewish Press Readers, www.thejewishpress.com/news_article_print.asp?article=2691.

Porush [, Menachem], Rabbi Porush Responds: There is a great deal of evidence to substantiate that Professor Dehaan was killed by the order of the Haganah.

⁴⁵⁵ "Less well-known is the assassination of Jacob de Haan, a rather bizarre Dutch Jew..."

⁴⁵⁶ "With the exception of the June 30, 1924, assassination of Dr. Ya'acov De Hahn in Jerusalem...I did not find any serious or meaningful references to the Jewish Halacha (Jewish legal codes of laws and customs) in justifications of political assassinations..."

⁴⁵⁷ Vergelijking moord op Jitschak Rabin met moord op De Haan.

The Jewish Press, Letters to the Editor, Posted 7/31/2003. By Jewish Press Readers,
www.thejewishpress.com/news_article_print.asp?article=2691.

2004

Kamga, Osée, Torah, sionisme et anti-sionisme, Bespreking Yakov M. Rabkin, Au nom de la Torah. Une histoire de l'opposition juive au sionisme (PUL, 2004), Livres, *Tolérance.ca*, le webzine sur la tolérance, www.tolerance.ca/Livres_04.asp?Langue=1.⁴⁵⁸

שמונים שנה להחלטת בית הדין הסודי המיוחד של ההגנה לדון למוות את יעקב דה-האן, 1924-2004

Rubinshtain, Shim'on, *Shemonim shanah le-haḥlaṭat bet ha-din ha-sodi ha-meyuḥad shel ha-Haganah ladun le-mayet et Ya'aqov Da-Han, 1924-2004* ["Tachtig jaar na de beslissing van de speciale geheime rechtbank van de Hagana Jacob de Haan ter dood te veroordelen, 1924-2004"], Yerushalayim: S. Rubinshtain, 2004.

2005

Aron, Jacques, Dieu n'aime pas le sionisme. À propos d'une étude historique de l'opposition religieuse, Le Mensuel, avril 2005, Union des Progressistes Juifs de Belgique, www.upjb.be/Site%20upjb/pages-nosecrits/avril055.html.⁴⁵⁹

2010

Klinger, Jerry, The Murder of Chaim (Victor) Arlosoroff. Conspiracy and History, www.jewishmag.com/149mag/arlosoroff/arlosoroff.htm, december 2010.⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ « Un nationalisme sur fond de frustration. C'est dans cette optique que prend place « le premier assassinat politique en terre d'Israël », soit le meurtre de Jacob Israël De Haan, activiste politique, indigné contre la tournure violente qu'empruntait le mouvement sioniste. Cet assassinat prive alors le mouvement anti-sioniste juif de son porte-flambeau le plus redoutable, puisque De Haan avait des relations influentes sur le plan international et entendait mettre sur pied une organisation capable de faire contre-poids au mouvement sioniste encore embryonnaire. »

⁴⁵⁹ « Yakov Rabkin nous remet aussi en mémoire que le premier assassinat politique important y fut celui de Jacob Israël de Haan ; ce poète néerlandais, revenu à l'orthodoxie, traitait avec Hussein, roi du Hedjaz, et avec d'autres dignitaires arabes, au nom de l'organisation Agoudath Israël, disputant ainsi à l'Agence juive le rôle d'interlocuteur privilégié des Arabes. Agoudath... constituait pour cette dernière un redoutable concurrent. De Haan fut assassiné en 1924 par des sionistes avec la complicité de policiers britanniques. »

⁴⁶⁰ "Zionist Jewish violence against Jews, brother against brother, is extremely rare. It is extremely unusual. Yet it has happened. Nine years before the murder of Arlosoroff, Jacob Israel de Haan was murdered, allegedly, on the direct orders of the Haganah", etc.

Segev, Tom, The makings of history/Who pulled the trigger? *Haaretz.com*, 18 maart 2010.

2013

Green, David B., This Day in Jewish History / Zionism's First Political Assassination. When Dutch poet and journalist Jacob Israel de Haan became too vocal with his anti-Zionist writing in Mandatory Palestine, the Haganah silenced him, *Haaretz*, 30 juni 2013.⁴⁶¹

Sebbah, Mylène, *Jacob Israël de Haan: le premier mort politique du sionisme*, *IsraëlInfos* (1252) (4 juli 2013 - 26 Tammuz 5773).

Tikun Olam: Make The World A Better Place. Netanyahu's Facebook Page Replete With Racism, Islamophobia/Netanjahus Facebook-Seite voll mit Rassismus, Islamophobie, www.richardsilverstein.com/tikun_olam/ *Delivered by Newstex*)

<http://i0.wp.com/www.richardsilverstein.com/wp-content/uploads/2013/05/Bibi-Syria-FB-page.png>
Netanyahu's official Facebook page, 27 mei 2013.⁴⁶²

2014

Kavon, Eli, Gedaliah and the legacy of political murder, *Jerusalem Post*, 21 september 2014, blz. 14.⁴⁶³

Vogel, Laurent, *Traces de Jacob Israël de Haan*, *Ensemble*, www.ensemble-fdg.org/content/traces-de-jacob-isral-de-haan, 14 juli 2014.

Vogel, Laurent, *Tras las huellas de Jacob Israel de Haan*, En el 90 aniversario de su asesinato, *Viento sur.info10*, april 2014, blz. 1-8 (vertaling van Franse tekst - zie voorgaande titel - door Faustino Eguberri voor *VIENTO SUR*), www.vientosur.info/spip.php?article8921.

Z.j.

Neturei Karta, Before the partition of Palestine, Wikipedia,

⁴⁶¹ "On June 30, 1924, poet, legal scholar and journalist Jacob Israel de Haan was gunned down in Jerusalem, a murder apparently carried out by the Haganah..."

⁴⁶² "Modern Zionism has also brought fratricidal carnage. There was the assassination of prominent Yishuv anti-Zionist leader Jacob deHaan [4] (the first prominent Palestinian Jew assassinated, at the hands of the Avodah-Labor)".

⁴⁶³ "Murder carried out in the name of a political cause is not new to the State of Israel or the Jewish people. The first example of political murder in the history of the Yishuv was the Haganah's assassination of Jacob Israel de Haan".

www.fact-index.com/n/ne/neturei_karta.html.⁴⁶⁴

דן עומר – "מי רצח את דה-האן" 'עוהז'.

Omer, Dan, Mie ratsach et De-Haan ["Wie vermoordde De Haan"], *Ha'olam haze*.

Zie verder de verwijzingen in Gleicher, *Fun Amsterdam biz Yerushalayim*, 1978 (volledige titel in 0 bovenstaand).

2.2.2.2 Herdenkingen sterfdag

25^e

Meertens, P.J., Jacob Israël de Haan, kwatrynenzanger, *De Vlam*, 2 juli 1949.⁴⁶⁵

Stroman, Ben, Tragedie van Joods dichter: vijf en twintig jaar geleden vond Jacob Israël de Haan de dood te Jeruzalem, *Algemeen Handelsblad*, 2 juli 1949.

Wolff, Sam de, Jacob Israël de Haan: 1924 – 1949, *Vrij Nederland*, 25 juni 1949.

30e

Anniversary of a poets death, *The Jerusalem Post*, 9 juli 1954, blz. 16.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ "...Tensions were at their highest between the Zionist and non-Zionist Jewish communities in Palestine in the 1920s, following the assassination of Jakob de Haan...There were rumors that he was killed because of open homosexuality and predilection for Arab teens. Those rumors were the merest propaganda, and in November 1970...a program on Israel radio "zarkor" broadcast a program, that had Yehuda Slutski, editor of *Kitsur Toldoth ha-Haganah* and Avraham Tehomi, and police officer David Tidhar discussing their foreknowledge and role in the assassination. Slutski wrote "(...) Dehaan used his connections to move the struggle into the realm of international politics. He aspired to establish a political organization to rival the Zionist movement, which was still then in its infancy and not yet fully established-- this was the danger of de Haan (...)"

Avraham Tehomi said "This was not Hecht's decision alone. Someone very important in the country was involved in this (...) this was a very high level decision...".

⁴⁶⁵ "30 Juni is het vijf en twintig jaar geleden dat Jacob Israël de Haan in Palestina, dat zijn tweede vaderland was geworden, werd vermoord. Een kogel maakte een einde aan zijn leven toen dit op de middaghoogte stond en nog veel scheen te beloven, voor de letterkunde, voor de wetenschap en voor het Jodendom, die hij alle drie liefhad en diende..."

⁴⁶⁶ "Thirty years ago—on June 30, 1924—Jacob Israel de Haan, the Dutch- Jewish poet, was assassinated in Jerusalem".

40e

Kanaan, Haviv, Who killed Jacob Israel de Haan?, *New Light On The Yishuv's First Political Murder, Jewish observer and Middle East review*, 31 juli 1964.

Kruskal, H.N. Jacob Israël de Haan, *Hasjalsjelet. Jarchon Jehoedi* 18 (5/6) (Menachem/Aw 5724) [= juli 1964], blz. 13-7.

50^e

Halbertsma, Herre A., 50 jaar geleden werd Jacob de Haan vermoord, *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 109 (38) (21 juni 1974), blz. 9.

Moord op dichter Mr. J.I. de Haan halve eeuw geleden, *Rotterdams Nieuwsblad*, 17 juli 1974.⁴⁶⁷

60^e

Boas, Henriette, Distorted life, *Jerusalem Post*, 31 juli 1984, blz. 5.⁴⁶⁸

Raphael, Ze'ev (Zeev), De Haan's life and views: To the Editor of *The Jerusalem Post*, *The Jerusalem Post*, 19 augustus 1984, blz. 8.⁴⁶⁹

65^e

Redactie, 65 jaar geleden werd Jacob Israël de Haan doodgeschoten te Jeruzalem, *Iambe VIII* 1 (32) (juni 1989), blz. 3, 41.

70^e

⁴⁶⁷ "Op 30 juni was het vijftig jaar geleden dat in Jeruzalem de dichter Jacob Israël de Haan werd vermoord. Op het eerste gezicht een gebeurtenis die alleen verdient herdacht te worden voor zover het oeuvre van deze dichter het tegenwoordige geslacht nog iets te zeggen heeft. In zekere zin is deze moordzaak echter nog altijd actueel, indien men ervan uitgaat dat het hier een misdrijf van politieke ..."

⁴⁶⁸ "Last month marked the 60th anniversary of the death of Jacob Israel De Haan, the Dutch Jewish poet and journalist killed by unknown assailants..."

⁴⁶⁹ "Sir, - Henriette Boas' essay "Distorted Life" (July 31..) marking the 60th anniversary of the death of Jacob Israel de Haan which was the first political..."

As, H. H. J. van, *Thuiskeer van de verloren zoon*, *Reformatorisch Dagblad*, 20 juni 1994, blz. 11.

75^e

Borst, Gerard, Niet bepaald een bemind type mens: bij de 75-ste sterfdag van Jacob Israël de Haan, *Historisch Nieuwsblad* 8 (1999) (3), blz. 26-29.

84^e

Kuiper, Paul, 84 jaar geleden: Jacob Israël de Haan vermoord in Palestina, www.stand.nl/forum/showthread.php?t=38060, 30 juli 2003.

⁴⁷⁰ “Welk beeld van De Haan rijst er op uit de getuigenissen van mensen die hem hebben meegemaakt?”

II.2.3 HOMOSEKSUALITEIT

Andeweg, Agnes, *Seks in de nationale verbeelding : culturele dimensies van seksuele emancipatie*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2015.⁴⁷¹

Bartels, Thijs en Jos Versteegen, Literatuur: papieren tijgers, in idem, red., *Homo-encyclopedie van Nederland*, Amsterdam, Ambo/Anthos, 2005, blz. 95-116. Ook s.v. Aletrino, Arnold, blz. 18, Brand, Anton, blz. 98 en Reijn, Henk⁴⁷²

Bontje, Leo, De stad op palen, die stoelt op poten en verhalen, *Homologie* 16 (3) (mei-juni 1994), blz. 16-7.

Boone, J. A., Modernist Re-Orientations: Imagining Homoerotic Desire in the "Nearly" Middle East, *Modernism/modernity* 17 (3), 2010, blz. 586-89. project MUSE, doi:10.1353/mod.2010.0017.

Bruin, Kees, Diep gevallen. De malversaties van De Geer en Lefèvre de Montigny, *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 25 (2) (25 juli 1998), blz. 213-4.⁴⁷³

⁴⁷¹ "...ook oudere (Jacob Israël de Haan) ... auteurs komen aan de orde", <https://books.google.nl/books?id=U7tLCgAAQBAJ&hl=nl>.

⁴⁷² "(...) is het echte begin van homo-erotiek in onze literatuur *Pijpelijntjes* (1904) van Jacob Israël de Haan. Het curieuze van deze roman, die nog altijd indruk maakt, is dat homoseksualiteit geen enkele maal als een probleem, een ziekte of een zonde naar voren komt. De twee Amsterdamse mannen die in *Pijpelijntjes* een - bij tijd en wijle zelfs sadomasochistische - relatie hebben, zijn simpel wie ze zijn, zonder angst of schuldgevoel, alsof homoseksualiteit geen maatschappelijk taboe is. In dit opzicht is de roman van De Haan een modern boek. (...)

Blz. 98

"**Brand, Anton** (...) *Palmslag* (1983) bevat vier novellen met als bindend element het thema homoseksualiteit (...) De moord op een homoseksuele, in Jacob Israël de *Haan geïnteresseerde schrijver en de seksuele liefde voor knapjes in Athene zijn enkele onderwerpen die aan bod komen".

Blz. 228

"**Haan, Jacob Israël de** (1881-1924) In zijn roman *Pijpelijntjes* (1904) wordt voor het eerst in de Nederlandse literatuur openlijk een homo-erotische verhouding beschreven. (...)

Blijkens zijn gedichten worstelde de joodse De Haan met het conflict tussen vroomheid en homoseksuele vriendschap, dat hij wist te bezweren door de redenering dat ook de vriendschap van God gegeven was. In zijn poëzie komen veel (oosterse) knapen voor, die hij observeert of op weemoedige toon bezingt. Soms wordt de homo-erotische vriendschap in een klassiek decor geplaatst, zoals in de gedichtencyclus 'Sophocles en de jonge slaaf'. (...)

In de Amsterdamse Pijp siert een kunstwerk in de vorm van een hek met reusachtige kroontjespennen een naar De Haan genoemde straat".

"**Reijn, Henk** (...) Met Toneelgroep Europa bracht hij het toneelstuk *Pijpelijntjes* (1990), naar de gelijknamige roman van Jacob Israël de *Haan, in het van Ostadetheater. Deze voorstelling was de aanleiding om een steeg in de Amsterdamse wijk de Pijp te noemen naar De Haan".

⁴⁷³ "**7. Vonnis, medelijden en geschokt krediet**

Op 30 december 1906 verscheen in *De Amsterdammer* een ingezonden brief van Jacob Israël de Haan over de op te leggen straf aan De Geer en Lefèvre de Montigny. Hij vond de geëiste straffen van vier respectievelijk vijf jaar onvoorwaardelijke

Buiting, Henny, *NRC Handelsblad*, 14 april 2006, Boeken; blz. 30.⁴⁷⁴

Coebergh, Marie-Anne, Het taboe op incest: de relatie tussen broer en zus in de verbeelding van het fin de siècle, in Anne van Buul, Ben de Pater, Tom Sintobin en Hans Vandervoorde, red., *Onnoemelijke dingen: over taboe en verbod in het fin de siècle*, Hilversum, Verloren, 2014, blz. 63-

4.⁴⁷⁵

Cohen Jehoram, Herman, Jacob Israël de Haan, een koppige Zaankanter verdwaald in het heilige land, www.gaynews.nl/article04.php?sid=2658, editie 217, Films & boeken, geplaatst op 22 oktober 2009.⁴⁷⁶ Ook Engelse tekst (Jacob Israël de Haan - A Stubborn Zaankanter Lost In The Holy Land, www.gay-news.com/article04.php?sid=2656, published in edition 217, in Films & Books, September 2009 (9), posted 22 October 2009).

Dros, Lodewijk, Het bewijs van homogenezing is nu weer gay; Interview, *Trouw*, 9 november 2006, RELIGIE&FILOSOFIE, blz. 6-7.⁴⁷⁷

gevangenisstraf veel te zwaar. De gewezen directeurs waren al genoeg gestraft: ze zouden ieder één dag gevangenisstraf - het minimum - moeten krijgen. De letterkundige annex jurist hanteerde een moderne definitie van straf.

Beiden zijn ze verdrongen uit het openbare maatschappelijke leven, waarin tenminste één hunner zich tot dusverre op een onlaakbare en onletbare wijze bewogen heeft. Ook zonder gevangenisstraf zijn zij uitstotelingen geworden. (...) Nemen wij in waarheid aan, dat frauduleuze bankdirecteurs door het lot van deze twee, hunne gelijkwaardigen, kunnen worden afgeschrikt en tot een eerlijk bedrijf worden gebracht, dan is het niet de geheel overbodige celstraf die met afschrik slaat, maar wel de hoge val van waardigheid en stand. Het gemeene gerucht rondom hunne familie, en de schandalige martelingen der voltallige terechtzittingen.

De Haan realiseerde zich dat het opleggen van de door hem bepleite straf het verwijt van klassejustitie zou oproepen. Maar dat moest dan maar, het was hem liever dan 'een diep-verdorven onrechtvaardigheid'. De Beaufort registreerde de brief in zijn dagboek als 'medelijden dat een kenmerk is van dezen overgevoeligen tijd' (p. 367)."

⁴⁷⁴ "Dat Tak als verantwoordelijk hoofdredacteur van Het Volk de arme Jacob Israel de Haan ontslaat als schrijver van de kinderrubriek van de krant, kan vanzelfsprekend van doen hebben met eigen (verdrongen) homoseksualiteit. Ertegen pleit evenwel, dat er geen spat archivaal bewijs is voor deze veronderstelde seksuele geaardheid van Tak en dat het simpele feit van diens ongehuwde staat toch bezwaarlijk op voorhand als bewijs voor een dergelijke dispositie mag gelden. Van veel meer belang nog is het gegeven, dat iedere hoofdredacteur van Het Volk moeilijk anders had kunnen handelen ten aanzien van De Haan dan Tak deed. Zo gewaagt partijgenoot en arts G.P. Frets over homoseksualiteit van een 'psychopatische toestand', die ongeschikt maakt voor redacteur van de kinderkrant. Louis Heijermans, eveneens arts, omschrijft homoseksualiteit als een 'afwijking' gebaseerd op een 'vaak aangeboren ziekelijke stoornis in het geslachtsleven'. Men kan eraan toevoegen, dat niemand in de SDAP het uiteindelijk voor De Haan opneemt."

⁴⁷⁵ "Beduidend afstandelijker [dan Herman Heijermans] van toon is Jacob Israel (sic) de Haan..."

⁴⁷⁶ "Op 4 januari 1919 vertrok de eerste Nederlandse zionist enkele reis naar het beloofde land, ging zoals dat heet "op alija". Het was Jacob Israël de Haan, de beruchte romancier en intussen ook beroemde ..."

⁴⁷⁷ "Deze zomer publiceerde Creemers in eigen beheer zijn autobiografie, 'Rammelend van de huidhonger'. De titel verwijst naar de behoefte aan huidcontact en doet denken aan de dichtregel die op het Amsterdamse homomonument staat: 'Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen' (Jacob Israël de Haan)".

- Doyle, Brian, The love songs of Jacob Israël de Haan, *The Gay & Lesbian Review/WORLDWIDE* 13 [2006], 5, blz. 35-7.
- Dudink, Stefan, Noodlot en homoseksuele wolken: de parallelle levens van Arnold Aletrino en Jacob Israël de Haan, *Biografie bulletin* 8 [1998] (3), blz. 277-84.
- Duyves, Mattias, in Events, Sodomite, Uranian, Homosexual, Gay at last, Gay news online ["...or, in Holland, Jacob Israel de Haan (1881-1924)"]., *www.gay-news.com*.
- Eldad, Yohanan, De Haan - mystic, homosexual, outcast, *The Jerusalem Post*, 3 november 1972, blz. A17.
- Enk, Frits, 'Goh, het zijn net gewone mensen': hoorspel 'Pijpelijntjes': geen geluidsbehang, *De gay-krant: het grootste gay informatieblad in de Benelux*, afl. 148, 1990, blz. 35.⁴⁷⁸
- Fessel, K.-S. en A. Schock, Jacob Israel de Haan (korte biografie), in *Out! - 500 berühmte Schwule, Lesben und Bisexuelle*, Berlijn, Querverlag, 1997, blz. 136.
- Goedegebuure, Jaap, 9 juni 1904: Jacob Israël de Haan wordt ontslagen als medewerker van Het Volk: homoseksualiteit en literatuur, in M.A. Schenkeveld-van der Dussen, hoofdred., Ton Anbeek e.a., red., *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*; Groningen, Nijhoff, 1993, blz. 586-91. [2e dr., Amsterdam [etc.], Contact, 1998.
- Goedhart, Daan C., 'Vermoorde onschuld': de medische homoseksualiteit en het lijden in het proza van Jacob Israël de Haan [werkstukje in het kader van] Homostudies, Amsterdam, [UVA], Sociologisch Instituut, 1984.
- Goossens, Johan, Sam en Joop, of de kuise uranist, Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen boeken* 13 (2) (17 september 2009), blz. 13-8.
- Griffin, Gabriele, red., Jacob Israël Haan, in *Who's Who in Lesbian and Gay Writing* 1 (5) (2002), Londen, Routledge, blz. 52-3.
- Haan, Jacob Israël de: Onrust en zuchtend verlangen, Oud Roze Auteurs, homepage van Olaf Korder, *home.wanadoo.nl/gckool/a06.html*.⁴⁷⁹
- Hafkamp, Hans en Maurice van Lieshout, red., *Pijlen van naamloze liefde: pioniers van de homo-emancipatie*, Amsterdam, SUA, 1988.
- Hafkamp, Hans, Jacob Israël de Haan, the outsider, *www.gay-news.com/topics.php?tid=12*, History & Politics, posted 14 January 2003.

⁴⁷⁸ "Over de opvoering van een hoorspelbewerking, geschreven door Marc Lohman en geregisseerd door Hans Karsenbarg van Pijpelijntjes".

⁴⁷⁹ "(...) Jacob Israël [de Haan] (...) werd onderwijzer en letterkundig medewerker van het socialistische Zondagsblad, waarin hij ook aan de kinderrubriek meewerkte. Hoofdredacteur P.L. Tak suggereerde hem een jongensboek te schrijven, maar de Haan beschreef in "De Pijpelijntjes" het samenwonen van twee mannen in Amsterdam..."

Hasson, Nir, Forget Paris, this is "Gay Jerusalem", *Ha'aretz*, 11 februari 2011.

Havlíková, Veronika, Jacob Israël de Haan, Homosexualita v nizozemské literatuře aneb co nás ve škole neučili. Opovrhovaný, opuštěný, zavražděný a zapomenutý Jacob Israël de Haan, 9.1. 2005 22:07, www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=16793.

Havlíková, Veronika, Opovrhovaný, opuštěný, zavražděný a zapomenutý (literární čtení a beseda s hosty) [Veracht, verlaten, vermoord en vergeten (literaire lezing en discussie met gasten), www.kinosvetozor.cz/cz/program/filmy/1006/Opovrhovany-opusteny-zavrazdeny-a-zapomenuty-literarni-cteni-a-beseda-s-hosty/].

Hekma, Gert, Willem Arondéus, *Gay Amsterdam News* 117 (mei 2001), blz. 18-9.

Hekma, Gert, Gay 2003: fraai vormgeven, wisselend van inhoud, *Gaynews.nl*, Films & Books, Thursday 01 January (2004), www.gaynews.nl/article04.php?sid=452.⁴⁸⁰

Hekma, Gert, Jacob Israel de Haan: sexology, poetry, politics, paper *Sexuality at the Fin de Siècle: The Makings of a "Central Problem"*, A Conference to be held at the Centre for the History of European Discourses, University of Queensland, Brisbane, Australia The University of Queensland, Brisbane Australia, 5-7 August 2005.

Hekma, Gert, De Eerste Homoroman - Een kostschooljongensliefde in de negentiende eeuw, *Gay News Magazine*, 20 mei 2006 en www.gaynews.nl/article04.php?sid=1496.⁴⁸¹

Hekma, Gert, Hoe homoseksueel is de Haan?, Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen boeken* 13 (2) (17 september 2009), blz. 19-23.

Hekma, Gert, De Haan: te groot voor ons kikkerlandje?, *Vooys* 27 (3) (november 2009), blz. 74-8.⁴⁸²

Hekma, Gert, Geen 'gewoon sodemietersch snolletje': het zondig bed van Jacob Israël de Haan, in Jaap Blansjaar et al., red., *Mag ik je voorzichtig op mijn bestaan wijzen: een vriendenboek voor Nop Maas: uitgegeven ter gelegenheid van zijn zestigste geboortedag op 1 december 2009*, Haarlem, Vogelperspectief, 2009, blz. 73-96.

⁴⁸⁰ "... Escal-Vigor van ... Georges Eekhoud (...) Er zit verder veel vaart in deze homoroman van Eekhoud die één van de literaire peetvaders van onze eigen Jacob Israël de Haan was ...".

⁴⁸¹ "In de Homo-encyclopedie van Nederland (2005) stellen Thijs Bartels en Jos Versteegen dat Pijpelijntjes (1904) van Jacob Israel de Haan de eerste homoroman van Nederland is. (...) Waarom vinden Versteegen en Bartels Pijpelijntjes de eerste Nederlandse homoroman? Er zou sprake moeten zijn van seksueel gedrag of tenminste de vraag gesteld kunnen worden of het verlangen in daden dient te worden omgezet. Zulke handelingen zijn in Pijpelijntjes enigszins omfloerst omschreven zoals in de meeste literatuur uit die tijd, maar ze zijn onmiskenbaar aanwezig".

⁴⁸² "... vertelt Gert Hekma, docent homostudies aan de Universiteit van Amsterdam, waarom de schrijver Jacob Israël de Haan ... een standbeeld verdient naast de Dokwerker".

Hekma, G., Pederast Poet between Amsterdam and Jerusalem, in Florian Mildenberger, red., *Die andere Fakultät: Theorie, Geschichte, Gesellschaft*, Hamburg, Männerschwarm, 2015, blz. 178-183

Hekma, Gert, Harry Oosterhuis en James Steakley, eds, Homosexuality and the left in the Netherlands: 1890-1911, Gay men and the sexual history of the political left en id., *Journal of Homosexuality* 29 [1995] (2/3), blz. 97-115 en 29 [1995], 4.

Hoffman, Peter, Homoseksualiteit rond 1900, www.louiscouperus.nl/homoseksualiteit-rond-1900.⁴⁸³

Joeli, posted by ..., on January 17, 2003 at 13:30:45:

Loobobs hate tznius and love preetzus. And they promote homosexuality and single parenting and bestiality and pedophilia and child porn and rape, murder, and pillage. They are warmongers! And they smell like crap. And they are an evil empire, part of the axis of evil.

: PS Remember HaKadosh DeHaan.

: ROTFLMAO! DeHaan was a faygele!, <http://hasidicnews.com/wwwboard/messages/688.htm>.

Kans, Adriaan, Gay 2000 - een cultureel jaarboek voor mannen, [o.m.: "Die na mij komen, lezen mijn kwatrijnen..."], Gaynews on-line, www.gay-news.com.⁴⁸⁴

Keilson-Lauritz, Marita, Hellas und Jerusalem; ein Versuch über Männerliebe und Judentum in Gert Mattenklott, Michael Philipp en Julius H. Schoeps, red., "*Verkannte Brüder*"? *Stefan George und das deutsch-jüdische Bürgertum zwischen Jahrhundertwende und Emigration*, Hildesheim, Olms, 2001, blz. 69-82.

Lieshout, Maurice van, Lustvijandig, wetenschappelijk, voorzichtig en volhardend; de Nederlandse homobeweging in het begin van de 20e eeuw, *Groniek* 12 (1979-1980) (66) (januari 1980), blz. 57; 60.

Lieshout, Maurice van, Recensie van "Pathologieën", *Sec: lesbies- en homoblad* 11 (4) [1981], blz. 15.

Lieshout, Maurice van, Jacob Israël de Haan 1881-1981 ["Inleiding bij 'Over een blauwe en een rode diamant'"], *Sec: lesbies- en homoblad* 11 (12) [1981], blz. 14-6.

Lieshout, Maurice van, Pijpelijntjes herdrukt, *Sec: lesbies- en homoblad* 11 (12) [1981], blz. 17.

⁴⁸³ "1 november 2003 De tentoonstelling illustreert de twee genoemde tendensen in de homo-emancipatie rond 1900 en plaatst het werk van Louis Couperus in deze ontwikkeling in vergelijking met dat van tijdgenoten zoals Oscar Wilde en Jacob Israël de Haan".

⁴⁸⁴ "...Zij zullen sidderen, als zij verstaan, dichte Jacob Israël de Haan (1881-1924) nog aan het begin van deze eeuw. Met welk een diepe verrukking zou deze tragische, dappere, voorhistorische voorman van onze vaderlandse flikker- en lesbo-bevrijding het nieuwe GAY 2000-cultureel jaarboek voor mannen in zijn getalenteerde handen hebben gehouden. (...) Uiteindelijk ligt dit boek er nu ook, en dat had Jacob de Haan zich in 1899 niet durven dromen. Duyves, Mattias, in Events, Sodomite, Uranian, Homosexual, Gay at last".

- Lieshout, Maurice van, Jacob Israël de Haan, *Sec: lesbies- en homoblad* 12 (6) [1982], blz. 25.
- Lieshout, Maurice van, De 'ondergangen' van 'een zuiver homoseksueelen jongen': De Haans Pathologieën als homoseksuele en decadente roman, in E. Eweg, red., *Deugdelijk vermaak: opstellen over literatuur en filosofie in de negentiende eeuw*, Amsterdam, Huis aan de Drie Grachten, 1987, blz. 136-50.
- Lieshout, Maurice van, samenstelling en inl., *Een groeiend zedelijk kwaad: documenten over de criminalisering en emancipatie van de homoseksuelen 1910-1916*, Amsterdam, Het Spinhuis, 1993.⁴⁸⁵
- Lieshout, Maurice van, Lezen tegen de keer: homo- en lesbische erotiek in de literatuurles, in Wam de Moor, hoofdred., *Sex & erotiek*, speciaal nr. van *Tsjip* 5 (1995) 3 (oktober), blz. 22-3.⁴⁸⁶
- Lieshout, Maurice van, Jacob Israël de Haan, in *Dutch and Flemish Literature*, www.glbtq.com/literature/dutch_flemish_lit,2.html.
- Maas, Nop, Diversités du passé, *Maatstaf* 38 (11) (november 1990), blz. 8-12.⁴⁸⁷
- Mooser, Ron, [Over Jacob Israël de Haan], *Homologie: tijdschrift voor homologie* 4 (2) (1982), blz. 22-3; 4, blz. 19.
- Mooser, Ron, Er zijn geene onzedelijke kunstenaars, maar er is een onzedelijk publiek. Jacob Israël de Haan en de homoseksualiteit, *Bzzletin* 11 (101) (december 1982), blz. 9-12.
- Nijland, Gerard, Jacob Israël de Haan: Pijpelijntjes 100 jaar, *Roze Polder*, Werkgroep Homosexualiteit Haarlemmermeer 4 (december 2003), blz. 12-5.⁴⁸⁸
- Nolmans, Pieter, *Een beeld van Wilde in wording: een speurtocht naar de homoseksuele component in de omgang van Louis Couperus, Jacob Israël de Haan en Pieter Cornelis Boutens met Oscar Wilde*, Gent, 2003 (n h).⁴⁸⁹
- Oyen, André, Bedenking: Jacob Israël de Haan: een miskend schrijver, gewaardeerd joods dichter, eenzame minnaar van Arabische knapen, *Homokunst*. Speciaal nr. van: *Parallel 2* (1) (1984), blz. 6-7].

⁴⁸⁵ "Maurice van Lieshout verzamelde in deze bundel enkele van de belangrijkste documenten over de criminalisering en emancipatie van homoseksuelen in de periode 1910-1916. Naast brochures tegen '248 bis' bevat dit boek ook de integrale tekst van de eerste voorlichtingsbrochure voor het grote publiek en voor homoseksuelen zelf".

⁴⁸⁶ "O.a. over *Pijpelijntjes*".

⁴⁸⁷ "Over de homoseksuele auteurs ... Jacob Israel de Haan".

⁴⁸⁸ "Het is de bedoeling dat het artikel over Jacob Israël de Haan gebruikt gaat worden als voorbereiding op de themaavond van 9 januari 2004".

Peters, Arjan, Hoe homoseksueel was De Haan eigenlijk?; Tijdschrift Uitgelezen Boeken, *Volkskrant*, 9 oktober 2009.⁴⁸⁹

Robb, Graham, *Strangers - Homosexual Love in the 19th Century*, Londen etc., Picador, 2004.

Ross, Leo, Homoseks, *De Gids* 134 (5-6) (1971), blz. 311-26.⁴⁹⁰

Sergeant, Mark, Schrijver Jacob Israël de Haan (1881-1924), *ZIZO, Magazine voor holebi's & transgenders*, maart/april 2004, blz. 35-7.⁴⁹¹

Steinz, Pieter, Schipperen in de sfeervolle bossen des onheils, *NRC Handelsblad*, 17 januari 1996.⁴⁹¹

Sterling, Jeroen, Homo(nu)ment, *hobihe.srd.utwente.nl/archief/archief9801.html*.⁴⁹²

Truijens, Aleid, Lees: de liefde Literatuur; Lijst 10 x de liefde in de literatuur, *de Volkskrant*, 29 augustus 2012, V Opening, blz. 8.⁴⁹³

Uchelen, Monique van, Naar vriendschap zulk een mateloos verlangen, <http://samenuitdekast.nl/algemeen/1602-met-monique-van-uchelen-in-de-boeken-kast/2237-naar-vriendschap-zulk-een-mateloos-verlangen>

Verkoren, Ariane, Louis Couperus Museum, Tentoonstelling 'De weifelende sekse, 19 november 2003, www.neder-l.nl/newindex.html?www.neder-l.nl/bulletin/2003/11/031124.html.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ “-De Stichting Jacob Israël de Haan laat van zich horen. Opgericht in 2008, komt het tijdschrift Uitgelezen Boeken met een special over de dichter, schrijver, journalist en rechtswetenschapper die in 1924 in Jeruzalem werd vermoord. (...) Hoe homoseksueel was De Haan eigenlijk? Die vraag wordt door Gert Hekma (...) beantwoord. 'In moderne termen zouden we De Haan een pedofiel noemen', en in Pijpelijntjes wordt bovendien 'flink geslagen en vernederd'. Abjecte variaties sloot hij niet uit, reden waarom expert Hekma hem welhaast opgelucht betitelt als 'ideale pervers voor een postmodern tijdperk.'"

⁴⁹⁰ Blz. 318: “Er is niet veel veranderd sinds Jacob Israël de Haan na publikatie van Pijpelijntjes als medewerker aan het zondagsblad van Het Volk door P.L. Tak klakkeloos kon ontslagen worden. (...) Het boek In Russische gevangenen, 1913, verklaart: ‘mijne verhouding tot de socialistische partij in Holland was sinds meer dan acht jaren eene van openlijke vijandschap (...) Maar de Russische regeering heeft gezorgd, dat ik voortaan altijd op een socialist zal stemmen. Iedere socialistische stem is een deeltje, hoe klein dan ook, van de bevrijding der Russische politieke gevangenen’. (...) Blz. 320: “De roman De Vriendt kehrt heim van Arnold Zweig leert ons hoe men over een figuur van het formaat van Jacob Israël de Haan een keukenmeidenroman kan schrijven. ...Jacob Israël de Haan ‘paste niet bij de mensen en daarom hebben ze hem uit hun midden, uit hun wereld verwijderd’, schrijft Carry van Bruggen in het voorwoord van zijn ‘zonnig en verteederd reisverhaal’ Palestina (...)”.

⁴⁹¹ “De carrière van regisseur Rudolf van den Berg is niet bepaald een succesverhaal. (...) Voor een scenario op basis van het leven van Jacob Israël de Haan wist hij geen enkele producent in Nederland te interesseren...”.

⁴⁹² “Deze aflevering van Homo(nu)ment is gewijd aan schrijver-dichter Jacob Israël de Haan (1881-1924)”.

⁴⁹³ “Twee jongens, Sam en Joop, wonen samen in de Amsterdamse Pijp. Ze hebben een relatie. Niks bijzonders, zou je denken. Maar de roman waarin zij de hoofdpersonen zijn, Pijpelijntjes van Jacob Israël de Haan, is van 1904. Homo's, ook wel 'urningen', zijn outcasts. ...”.

Wildemast, Janny, Vooruitziende blik in volksroman Pijpelijntjes, *Sjalhomo: blad van en voor Joodse homoseksuelen*, 3, 1982, blz. 32. Ook: *Nieuw Israëlietisch Weekblad* 117 (25), 19 maart 1982, blz. 15.

'after friendship, such endless desire' (Jacob Israël de Haan, 1881-1924),
www.xs4all.nl/~robinv/preview/jidh/.⁴⁹⁵

Bespreking Graham Robb, Strangers - Homosexual Love in the 19th Century, 24 februari 2004,
www.louiscouperus.nl/index.htm?url=/oudnieuws.htm.⁴⁹⁶

Bouw homomonument Amsterdam, 1987, people.a2000.nl/amstel/homomo7.html.

Een mateloos verlangen, ["...bedankte voor de eer om zichzelf homo te noemen"], Gaynews on-line,
www.gayamsterdam.com.⁴⁹⁷

Een mateloos verlangen, *Gaynews on-line*, www.gayamsterdam.com/.⁴⁹⁸

Famous Gay People including gay celebrities, gay politicians, historians and artists,
www.famousandgay.com/h.html.⁴⁹⁹ [*ged. ook: Jacob Israel de Haan, (December 31, 1881 June*

⁴⁹⁴ "In de literatuur rond 1900 kwam de veranderde visie tot uiting. Zo verschenen nu voor het eerst romans waarin de homoseksuele liefde (of vaker nog de worsteling ermee) het onderwerp vormden. Sommige schrijvers publiceerden hun boeken veiligheidshalve onder pseudoniem. Anderen, zoals Jacob Israël de Haan, moesten hun openheid met smaad bekopen...".

⁴⁹⁵ "The photos in Friendship through Jacob Israël de Haan illustrate the activities of Jewish gay & lesbian organisations in Amsterdam, London and Paris and present the gay and lesbian subculture of Jerusalem and Tel Aviv. These photos are inspired by the 'Kwatrijnen', a series of quatrains by the Dutch Jewish writer and poet Jacob Israël de Haan (translated into English by Greta Kilburn)".

⁴⁹⁶ "Naast onder andere werk van ...betreft Robb Pijpelijntjes van Jacob Israël de Haan ...in zijn analyse".

⁴⁹⁷ "12-09-03 | Carsten Damsgaard is onlangs beëdigd als ambassadeur voor Denemarken in Israël.

Reactie van Armand

12-09-2003 | 15:34

"...Hopenlijk (*sic*) is hem in Israel ook een langer leven beschoren, dan de dichter Jacob Israel de Haan, die om zijn homosexualiteit (*sic*) en zijn standpunt tegen het zionisme door extremistische zionisten is vermoord".

⁴⁹⁸ "... trotse homo's, die heb je echt nog niet zo lang. Veel mensen schijnen te denken dat Oscar Wilde (1856-1900) de eerste trotse homo is geweest die er niet omheen draaide of, in Nederland, Jacob Israël de Haan (1881-1924)".

⁴⁹⁹ "**Jacob Israel de Haan** (...)

Nederlands leraar, schrijver en journalist (...). Toen 'Pijpelijntjes' verscheen werd hij ontslagen als leraar. Pijpelijntjes' is een autobiografisch boek over zijn verhouding met medicus en criminoloog Arnold Aletrino (...). Aletrino kocht samen met Johanna van Maarseveen (de verloofde en latere echtgenote van de Haan) bijna de hele eerste oplage op en vernietigde de boeken...

30, 1924), <http://andrejkoymasky.com/liv/fam/bioh1/varh/h1-v.html>⁵⁰⁰ en Haan, Jacob Israel de, (december 31, 1881- june 30, 1924), <http://gayinfo.tripod.com/A-Z-H.html>].

Friendship through Jacob Israël de Haan, fotopresentatie en evenementen in het kader van Gay Games 1998 t/m 22 september in het Joods Historisch Museum, www.xs4all.nl/~robinv/preview/jidh/.

Gaynews on-line, www.gayamsterdam.com/.⁵⁰¹

Hans Warren over Jacob Israël de Haan, Lieve Jongens 6b Herenliefde Tot Homojongeren, www.vidimode.com/video/lieve-jongens-6b-herenliefde-tot-homojongeren-6377690.html.

Homomonument/Gay Monument, www.vidimode.com/video/homomonument-gay-monument-6377687.html.

Pijpelijntjes, voor het toneel bewerkt door Maarten Vonder, www.homodok-laa.nl/catalog/homodok.⁵⁰²

Sekse, De weifelende tentoonstelling in het Louis Couperus museum, Den Haag, 20 november 2003 – zo 2 mei 2004, over de veranderende houding die een eeuw geleden ontstond ten opzichte van homoseksualiteit, www.omroep.nl/nps/rozerijk/welcome.html.⁵⁰³

Tentoonstelling 'De weifelende sekse', Couperusmuseum, *Gay Nieuwsindex*, Week 45 – 2003.⁵⁰⁴
Vermelding op website Gaystation, www.gaystation.de/stars/index.html?stars/h.html.

⁵⁰⁰ "Dutch teacher, writer and journalist, born in Jerusalem. When his first book was published he lost his job as a teacher".

⁵⁰¹ "En Jacob Israel de Haan, ook een nicht als een dijk, heeft in Nederland wel de eerste roman geschreven over twee trotse homo's in de Pijp (Pijpelijntjes, 1904), de eerste homo-SM-roman... "

⁵⁰² "... Toneelbewerking van de roman en de Open brief aan P.L. Tak; met gebruikmaking van de tekst van Bart Kiene...".

⁵⁰³ "De expositie De weifelende sekse kijkt ook naar tijdgenoten van Couperus, zoals ... Jacob Israel de Haan in Nederland".

⁵⁰⁴ "..De tentoonstelling 'De weifelende sekse' (...) kijkt ook naar tijdgenoten van Couperus zoals Oscar Wilde in Engeland en Jacob Israël de Haan in Nederland".

II.2.4 JURIDISCH

II.2.4.1 Algemeen

II.2.4.1.1 Tot en met 1924

Nieuwe uitgaven, *Weekblad van het recht* 75 (9546) (28 november 1913), blz. 4.

Cronheim, Paul, Een Hollandsche rechtsgeleerde en de oorlog, *De Beweging* 11 (11) (november 1915), blz. 152-8.

C.(ronheim), P., Bespreking 'Strafrechtliche und strafprozessuale Abhandlungen' von Karl Binding. 2 Bd. Leipzig, Duncker u. Humblot, *De Beweging* 12 (1916), blz. 159.

De Nederlandsche Juristenvereniging, Bespreking van het Verslag omtrent de gebreken der Nederlandsche rechtstaal en de middelen tot verbetering, *Weekblad van het recht* 79 (10103) (20 juni 1917), blz. 1.

Wttewaal, G., iets over wetsuitlegging, *Themis*, 1917.

II.2.4.1.2 Na 1924

Rademaker, J., *De rechtskundige artikelen van Mr Jacob Israël de Haan (1881-1924)*, Doctoraalscriptie Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, Rijksuniversiteit Utrecht, [s.l., s.n.], 1985.

Houdijk, Jaap en Ton van Zeeland, Een 'Nederlandsch dichter en rechtsgeleerde' in Jeruzalem, *SIC: driemaandelijks tijdschrift voor letterkunde* 2 (1) (voorjaar 1987), blz. 49-58.

Hoven, P.J. van den, Jacob Israël de Haan, een mysterieuze verdwijning? in R. van den Berg, O.E. Teelgen-Couperus en W.J. Witteveen, red., *Tussen recht en geschiedenis: bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw*, studiedag Tilburg 1995, Tilburg, Tilburg University Press, 1996, blz. 43-51.

Delft, Dirk van, Taal als parasiet [Bespreking van: George van Driem, 'Languages of the Himalaya. An Ethnolinguistic Handbook of the Greater Himalayan Region with a Short Introduction to the Symbiotic Theory of Language', Brill], *NRC Handelsblad*, Wetenschap, 11 augustus 2001, blz. 31.

⁵⁰⁵ "In de November-aflevering (1915) van dit tijdschrift heb ik mij verzet tegen de betoogen van den Heer de Haan, die ons wilde doen gelooven, dat de schrijvers, wier rechtskrenkingen en rechtsverkrachting hij ons stelselmatig 12 maanden lang toonde, de beste rechtsgeleerden van het Duitsche volk en als zoodanig ook algemeen erkend zouden zijn...."

Likhovski, Assaf, Colonialism, Nationalism and Legal Education: The Case of Mandatory Palestine, in Kedar, Alexandre, ed., *The History of Law in a Multi-Cultural Society: Israel, 1917-1967*, Farnham, Ashgate, 2002, blz. 88.

Jong, M.D. Th.M. de, *Scheidslijnen in het denken over Natuurbeheer in Nederland. Een genealogie van vier ecologische theorieën*, proefschrift Technische Universiteit Delft, Delft, DUP Science, 2002, blz. 53, 55, 89, 93, 115.

Faber, Sjoerd en Harry T.J. Eggen, Love without passion. How judicial statistics were received, in particular in the *Weekblad van het recht* (1850-1935), in Jacques G.S.J. van Maarseveen, Paul M.M. Klep & Ida H. Stamhuis (eds), *The Statistical Mind in Modern Society. The Netherlands 1850-1940*, Amsterdam, Aksant, 2008, vol. I - Official statistics, social progress and modern enterprise, blz. 211-35.

Faber, Sjoerd, De Haan als rechtskundige, Een vriend komt thuis. Jacob Israël de Haan-nummer, *Uitgelezen boeken* 13 (2) (17 september 2009), blz. 24-9.

Nederveen-Barendregt, Tine, Rethinking Personhood: do Political Prisoners have rights?, in *Legal Bodies (Corpus / Persona / Communitas): Personhood in Law, Literature and the Arts*. Annual Conference of LUCAS, the Leiden University Centre for the Arts and Humanities in Society, organized by Yasco Horsman, Frans-Willem Korsten and Nanne Timmer. 15-16-17 May 2014, blz. 38-9.

II.2.4.2 Significa

II.2.4.2.1 Tot en met 1924

Dauids, A.B., *Over significa*, Amsterdam, Emmering, 1919.*

Molengraaff, W.L.P.A., Summum jus, summa injuria, met aantekeningen bij Jacob Israël de Haan, Rechtskundige significa, *Rechtsgeleerd Magazijn*, 1919.

Borel, Henri, Over de betekenis van woorden (De leer der Significa.), *Het Vaderland* 54 (24 september 1922), ochtend, blz. 1.

⁵⁰⁶ "In this paper I will reflect on personhood in relation to the work *In Russische Gevangenissen* (In Russian Prisons) (1913) written by Jacob Israël de Haan."

II.2.4.2.2 Na 1924

Bergh, G.C.J.J. van den, Jacob Israël de Haan en de rechtstaal, *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1964, blz. 339-58.*

Broekman, Jan M., Betere taal is beter recht. De rechtskundige significa van Jacob Israël de Haan, *Wijsgerig perspectief op maatschappij en wetenschap* 20 [1979/80] (2), blz. 48-55.*

Noordegraaf, Jan, Jac. van Ginneken en de signifische beweging, in S.A.J. van Faassen, red., *Was ik er ooit eerder? Een bundel opstellen aangeboden aan Dr H.A. Wage bij zijn afscheid van de School voor Taal- en Letterkunde*, 's-Gravenhage, Bzztôh, 1980, passim.

Rademaker, J., Jacob Israël de Haan (1881-1924) en de strafrechtstaal, *Recht en kritiek* 12 [1986], blz. 176-90.*

Delft, Dirk van, De ware koek; Studie van de signifische beweging in Nederland, *NRC Handelsblad* 20 (257) (3 augustus 1990), blz. 8.⁵⁰⁷

Walter-Schmitz, H., *De Hollandse significa: een reconstructie van de geschiedenis van 1892 tot 1926*/ vert. door J. van Nieuwstadt, Assen [etc.], Van Gorcum, 1990.* (= vert. door J. van Nieuwstadt van Heinrich Walter Schmitz, *Verständigungshandlungen – eine wissenschaftstheoretische Rekonstruktion der Anfänge der signifischen Bewegung in den Niederlanden (1892 – 1926)*, ongepubl. diss. Universität Bonn).*

Besprekingen: J. Fontijn, *Spektator* 20 (1991) (3/4), blz. 421-4;⁵⁰⁸ H.W.A. Nap, *De nieuwe taalgids* 84 (6) (november 1991), blz. 245-6.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ "...Het was Jacob Israël de Haan die de signifische theorie in de Nederlandse wetenschappelijke discussie introduceerde. De term 'significa' is echter afkomstig van Frederik van Eeden..."

⁵⁰⁸ "Het derde hoofdstuk van de studie van Schmitz gaat over een nieuwe fase in de geschiedenis van de significa, waarin de rechtskundige significa van de joodse dichter Jacob Israël de Haan centraal staat. Op 1 februari 1916 verdedigde De Haan in Amsterdam zijn proefschrift Rechtskundige significa en hare toepassing op de begrippen: Aansprakelijk, verantwoordelijk, toerekeningsvatbaar. In zijn opvattingen stond De Haan tussen die van Welby, Van Eeden en de beroemde wiskundige L.E.J. Brouwer in. De laatste opponeerde bij De Haans promotie. De Haan wilde in zijn proefschrift bewijzen dat een zuiver logische taal van belang is voor elke wetenschap en in het bijzonder voor de rechtswetenschap. Het bestaan van een taal, waarin alle woorden en alle uitdrukkingen logisch gevormd zijn, zou volgens hem de menselijke verhoudingen geheel wijzigen en de onderlinge verstandhouding niet meer in de weg staan. Brouwer schreef een uitvoerige, vernietigende recensie op De Haans boek, waarin onder andere De Haans stelling dat naarmate de taal meer logisch wordt haar uitdrukingskracht toeneemt bestreden wordt. Brouwers kritiek stelde De Haan in staat om zijn ideeën over de significa te veranderen. Hij kreeg dank zij Brouwer meer duidelijkheid over de relatie tussen woord en werkelijkheid. De Haans carrière als rechtsnificus werd afgebroken, toen hij in 1919 naar Palestina vertrok."

⁵⁰⁹ "...Uit de reconstructie van Schmitz blijkt duidelijk, dat De Haan in zijn signifische denken een omslag van 180 graden maakt..."

Walter-Schmitz, H., Frederik van Eeden and the introduction of signifiacs into the Netherlands: from Lady Welby to Mannoury, in idem, red., *Essays on signifiacs: papers presented on the occasion of the 150th anniversary of the birth of Victoria Lady Welby (1837-1912)*, Amsterdam/Philadelphia, Benjamins, 1990, blz. 220-1.⁵¹⁰ Zie ook:
http://books.google.nl/books?id=3006kAi0VIsC&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=Haan&f=false.

Bergh, G.C.J.J. van den, *De taal zegt meer dan zij verantwoord kan. Een keuze uit de verspreide rechtskundig-signifische geschriften van Mr. Jacob Israël de Haan*. Verzameld en ingeleid door... Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1994, LIX.

Besprekingen: Noordegraaf, Jan, Signalementen, *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 110 (1994), blz. 345; ^{DBNL} Wiersinga, H., *Recht der werkelijkheid* 18 (1997) (1), blz. 100-8.

Nap, H.J.W., De taal zegt meer dan zij verantwoord kan; een keuze uit de verspreide rechtskundig-signifische geschriften van mr. Jacob Israël de Haan, *De Nieuwe Taalgids* 88 (3) (mei 1995).

Bergh, G.C.J.J. van den, Jacob Israël de Haan's Legal Signifiacs, *International Journal for the Semiotics of Law/Revue Internationale de Sémiotique Juridique* IX (1996) (25), blz. 81-93.

Bergh, G.C.J.J. van den, Jacob Israël de Haan's rechtstaalfilosofie: recht - taal - betekenis – verstandhouding, in R. van den Berg, O. E. Tellegen-Couperus en W. J. Witteveen, *Tussen recht en geschiedenis: bijdrage tot de rechtsgeschiedenis van de negentiende en twintigste eeuw*, Tilburg, Tilburg University Press, 1996, blz. 35-42.

Noë, Raymond, Rechtstaal, *InZicht, Onze Taal*, april 1998.⁵¹¹

Begheyn S.J., P.J., Twee brieven van Jacob Israël de Haan aan Jacques van Ginneken S.J. in verband met de Hollandse signifiaca, *Nieuw Letterkundig Magazijn* 23 (2005), blz. 50-3.

Noordegraaf, Jan, Taal als gebrek. Bréal, Van Eeden en het misverstand, *Voortgang* 24 (2006), blz. 205-16.⁵¹²

⁵¹⁰ "... In the fall of 1912, the Dutch poet and lawyer, Jacob Israël de Haan (...) published an article with the topical title "Nieuwe rechtstaalphilosophie" (...) in a law journal. There, in the first paragraph, de Haan introduces his readers to 'a new philosophy of language' ...".

⁵¹¹ "Beter taal is beter recht", aldus literator en rechtskundige Jacob Israël de Haan, die zich eind vorige eeuw al inzette voor toegankelijker en duidelijker wetteksten".
 (...) was hij geïnteresseerd geraakt in de signifiaca - de betekenisleer. (...) Bij deze studiën vond De Haan geestverwanten in een zg. Signifische Kring, zoals Van Eeden, Gerrit Mannoury, L.E.J. Brouwer en Henri Borel..".

⁵¹² "Met de signifiaca lijkt De Vooy's niet zoveel op te hebben. Hij heeft zich er enkele malen over uitgelaten, vooral naar aanleiding van de dissertatie over Rechtskundige signifiaca (1916) van Van Eeden's medestander Jacob Israël de Haan ...".

Herrebaut, Francine, *Significa: de leer der psychische en taalkundige verstandhoudingsverschijnselen*, Frederik van Eeden, 3 april 1860 - 16 juni 1932. Een leven in woord en beeld, 2010, www.frederikvaneeden.nl/homepage/show/pagina.php?paginaid=288264.⁵¹³

Broekman Jan M. en Larry Catá Backer, *Those Three Godfathers, After All*, in idem, *Lawyers Making Meaning, The Semiotics of Law in Legal Education II*, Carlisle (USA), Dickinson School of Law, Penn State University, 2012, blz. 83-86.⁵¹⁴

Broekman, Jan M. en Larry Catá Backer, *Legal Theory and Semiotics: On The Origins of Legal Semiotics*, in idem, *Lawyers Making Meaning, The Semiotics of Law in Legal Education II*, Carlisle (USA), Dickinson School of Law, Penn State University, 2012, blz. 89-97.

Oostendorp, Marc van, "Ieder mens heeft zijn eigen organen". Jac. van Ginnekens ideeën over ras en taal, *Onze taal*, 81 (2012), blz. 131.⁵¹⁵

Stroom, Gerrold van der, *Jac. van Ginneken onder vuur. Over eigentijdse en naoorlogse kritiek op de taalkundige J.J.A. van Ginneken S.J. (1877-1945)*, diss. Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam/Münster, Stichting Neerlandistiek VU/Nodus, 2012, passim.⁵¹⁶

Broekman Jan M. en Larry Catá Backer, *Lawyers Making Meaning: The Semiotics of Law in Legal Education II*, Dordrecht, Springer Science + Business Media, 2013, blz. 92-3.⁵¹⁷

⁵¹³ "... was hij [= De Haan] geïnteresseerd geraakt in de significa - de betekenisleer. (...) Bij deze studiën vond De Haan geestverwanten in een zg. Signifische Kring (...)."

⁵¹⁴ **Abstract**

"Nobody ever raised the question about who was the initiator of semiotics of law. The chapter answers that question and researches contextual critical approaches. The first forty or so publications on legal semiotics appeared under the name: 'significs' in the social and scientific context of the Amsterdam Signific Circle between 1915–1925, in Dutch written by the jurist Jacob Israel de Haan...".

⁵¹⁵ "De Amsterdamse dichter en politicus Jacob Israël de Haan wees al bij het verschijnen van het *Handboek* in 1915 op het bedenkelijke karakter van het hoofdstuk over de Joden, en trouwens ook dat over de taal van de socialistische arbeiders. Die hoofdstukken hadden volgens De Haan net zo goed in een "stuivers-schotschrift" kunnen staan. ... Jacob Israël de Haan heeft anderzijds altijd een hartelijke relatie onderhouden met de man die hij in het openbaar zo fel had aangevallen."

⁵¹⁶ O.m. blz. 133: "Die bladzijde uit Van Ginnekens 'Jodentaal' had De Haan geleerd 'dat onder de geestelijk bestontwikkelden van ons land een hatelijk, kwaadaardig anti-semitisme heerscht.' (...) De Haans 'grootste bezwaar' gold evenwel Van Ginnekens stijl en taal...".

⁵¹⁷ "Jacob Israël de Haan (...), *the first legal semiotician*, was one of the members of the first generation in the Amsterdam *Significs Circle*. (...) De Haan's scientific work as jurist and law professor at the Universities of Amsterdam and of Jerusalem (...) focused exclusively on "Legal Significs."

Broekman, Jan M. en Larry Catá Backer, Origins and Effects of Legal Significs, in idem, *Signs in Law - A Source Book, The Semiotics of Law in Legal Education III*, Carlisle (USA), Dickinson School of Law, Penn State University 2014, blz. 27-31.⁵¹⁸

Broekman, Jan M. en Larry Catá Backer, Editorial 1: Jacob De Haan, the First Legal Semiotician, in idem, *Signs In Law - A Source Book, The Semiotics of Law in Legal Education III*, Carlisle (USA), Dickinson School of Law, Penn State University, 2014, blz. 51-53.⁵¹⁹

Noordegraaf, J., Salient scholars. Michel Bréal and his Dutch connections, in S. Archaimbault, J.M. Fournier en V. Raby, red., *Penser l'histoire des savoirs linguistiques. Hommage à Sylvain Auroux*, Lyon, ENS, 2014, blz. 621-32.⁵²⁰

⁵¹⁸ "Legal semiotics in the guise of legal significs was for the first time exposed in the PhD dissertation of De Haan in Amsterdam, 1916. That publication can in hindsight be seen as the first work on legal semiotics, and the same year the first inaugural lecture took place at the University of Amsterdam, as translated in this volume. De Haan underlines that a better language of law contributes to a better law."

⁵¹⁹ **Abstract**

This chapter and the two next chapters are texts of the first legal semiotician in the world: the Dutch poet, novelist, politician, lawyer and legal scholar Jacob Israel de Haan, who lived until 1919 in Amsterdam and until 1926 in Jerusalem. The editorial focuses primarily on the inaugural lecture, held on October 31, 1916 and translated in English here for the first time. The lecture contains clearly an expose of signific principles and forms via them a fruitful challenge to legal thought formation. Major issues of the latter are: the advances and disadvantages of focusing on the *word* as a particle of language; the unnecessary isolation of legal argumentation and law's reasoning from *ordinary day-to-day language*, the urgent need to understand more deeply and correctly all *implications* of the meanings of legal expressions. Most of these problems bring the author in vicinity to principles of Vienna positivism, but his signific/semiotic intuition makes him concentrate also on the social dimensions in his credo: 'better language, better law'."

⁵²⁰ "It was van Eeden who knew how to interest his younger friend Jacob Israël de Haan (1881-1924) in Lady Welby and her works on significs. 'Mr. De Haan is the most marvellous conquest you have made', van Eeden wrote in February 1912 to his dear friend Lady Welby (Petrilli 2009: 796) ..."